

COMMENTARIA
IN
SCRIPTURAM SACRAM

R. P. CORNELII A LAPIDE.

COMMENTARIA
IN
SCRIPTURAM SACRAM

R. P. CORNELII A LAPIDE,
E SOCIETATE JESU,

SANCTÆ SCRIPTURÆ OLIM LOVANIÏ, POSTEA ROMÆ PROFESSORIS,

ACCURATE RECOGNOVIT AC NOTIS ILLUSTRAVIT

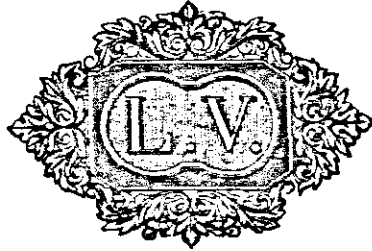
JOS.-MAX. PÉRONNE,

CANON. HONOR. ET PAROCH. DECANUS DIOECESIS SUENSIGNENSIS, OLIM SCRIPTURÆ SACRÆ PROFESSOR.

TOMUS UNDECIMUS

COMPLECTENS EXPOSITIONEM LITTERALEM ET MORALEM

IN ISAIAM PROPHETAM.

PARISIIS,

LUDOVICUS VIVÈS, BIBLIOPOLA EDITOR.

VIA DELAMBRE, 5.

M DCCC LX.

702, 277

W 65 J
C 676 C
V. 11

SANCTISSIMÆ TRINITATI

DEO UNI ET TRINO.

Tibi, o sacrosancta Trinitas, et trina Unitas, offero meum, imo ex asse tuum refero reddoque tertium hoc trinumque in Prophetas opus. A te principium, tibi desinet. Tuus sum ab utero, ubi me formasti ad imaginem et similitudinem tuam. Tuus ab ortu, ubi in nomine tuo baptizatus et renatus sum. Tuus a primo rationis usu, ubi te fide, spe et charitate, quas mihi in baptismo indideras, colere cœpi. Tuus ab adolescentia, ubi tuo instinctu, tribus Religionis votis me tibi volens lubensque astrinxi. Tuus a juventute, ubi sacerdos tuo munere consecratus, unam trinamque Christi victimam, tibi quotidie ad hanc usque diem quasi jure sacrificium immolavi. Tuus a viro, ubi hosce meos labores et fructus quos mihi donasti, tibi dicavi; omnia studia, omnem doctrinam, omnem commentationem, tuæ gloriæ consecravi, optavique ut omnis mea actio, omnis passio, totaque vita non esset aliud quam continua laus tua. « Te enim decet hymnus in Sion, et tibi reddetur votum meum in Jerusalem, » *Psal. LXIV*; imo vero tibi silet hymnus in Sion, ut ait Psalter: quia omnis laus nostra, præ te tuæque majestate, merum mutumque est silentium. Accipe trinam tui in meis hisce Commentariis imaginem, menti manuique meæ a te impressam. Edidi Pentateuchum, Paulum, Prophetas, puta Legem, Evangelium (hujus enim præco est Paulus), Prophetiam. Lex te Patrem legislatorem representat: Evangelium te Filium incarnatum: Prophetia te Spiritum Sanctum, qui locutus es per Prophetas. Trimembre pariter est opus: Isaias refert te, o Pater æterne, quem vidit sedentem in celso et augusto divinitatis throno! Jeremias calamitosissimus, ut ait Isidorus Pelusiota, te, o Christe, patientem adumbrat! Ezechiel te, o Spiritus alme, in Apostolos et fideles effundendum valicinat! Tua sunt, tua sunt, o sanctissima Trinitas, quæ es Pater luminum, fons omnis triadis, origo et causa omnium quæ fuerunt, sunt, erunt, et esse possunt! Tu menti meæ ab olim te revelasti, ut te unum æstimarem et quærerem, cætera omnia velut exilia, inania et fugacia flocci ducerem et fastidirem. Talia enim ea reperit rex, mortalium Deo judice sapientissimus, qualia et pronuntiavit, dicens: « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas, » *Eccle. i*. Docuit me Doctor Gentium omnia arbitrari ut stercora, ut Christum lucrifaciam. Auribus meis intonat Isaias: « Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos agri.

Exsiccatum est fœnum, et cecidit flos, etc. : verbum autem Domini nostri manet in æternum, » *Isaie* xl, 6. Insonat mihi crebro illud Psaltis regii : « Vacate, et videte quoniam ego sum Deus : exaltabor in gentibus, et exallabor in terra, » *Psal.* xlv, 11. Quocirca aulas et auras fugio, silentium et secessum mihi jucundum, aliisque non inutilem sequor cum S. Basilio, Gregorio, Hieronymo, cujus sanctam Bethlehem ab eo in Palæstina sollicite quæsitam, ego Romæ inveni. Olim junior egi Martham, nunc in devexa ætate magis Magdalenam ago et adamo, memor brevis ævi, memor Dei, memor instantis æternitatis. Cellæ (quæ mihi fida amica, tota terra est charior, adeoque cœlum terrestre videtur, quale S. Bernardo visa est) silentis et solius sum incola : cellicola et musæi sacri assecla, cœlicola esse contendo ; sanctæ contemplationis, lectionis, scriptionis otium, imo negotium persequor ; Deo uni et trino, ejusque oraculis et inspirationibus excipiendis, meditandis, celebrandis incumbō ; ad Christi pedes sedeo, ut ab ore ejus pendulus verba vitæ hauriam, quæ deinde in alios effundam. Quid enim dignius, quid salubrius, quid sapientius, quid divinius, quam illi uni intendere, a quo omnia, ut dicas sapiasque cum Psalte : « Mihi autem adhærere Deo bonum est? » *Psal.* lxxii, 28, illi totum vacare, illi placere, illum cogitare, imitari, sequi : illum diligere, illum sonare more, ore et amore ; illum unum vita, lingua et corde laudare ; illum manu, calamo et mente celebrare? Hoc Angelorum continuum est opus, hic vitæ cœlestis prægustus, hæc æternæ beatitudinis inchoatio ; nimirum Deo uni et trino contemplando fruendoque insistere, eique cum Seraphinis præ stupore et veneratione oculos pedesque velantibus, jugiter concinere : « Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth : plena est omnis terra gloria ejus ; » atque cum Apostolo exclamare : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! » o sacra Trinitas, et trina unaque deitas, quam incomprehensibilis, quam investigabilis es ut in confessione veræ sempiternæque deitatis, et in personis proprietas, et in essentia unitas, et in majestate adoretur æqualitas. Ex te, per te, in te sunt omnia : « Totus Pater, ait S. Augustinus, in Filio et Spiritu Sancto est : totus Filius in Patre et Spiritu Sancto est : totus quoque Spiritus Sanctus in Patre est et Filio : nullus eorum extra quemlibet ipsorum est : quia nemo alium aut procedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut superat potestate. Sed Patris, et Filii, et Spiritus Sancti una est divinitas, æqualis gloria, coæterna majestas, » S. Augustinus *De Fide ad Petrum*, lib. I, cap. 1 ; S. Athanasius in *Symbol.* Tanti enim est Filio gigni, quanti Patris gignere ; tam augustum Spiritui Sancto spirari, quam Patri et Filio spirare : spirando enim eandem numero accipit essentiam et majestatem, quam habet Pater et Filius. « Te ergo unum in substantia, Trinitatem in personis, confitemur. » Te invocamus, te laudamus, te adoramus, spes nostra, salus nostra, honor noster, o beata Trinitas. Tibi laus, tibi gloria, tibi gratiarum actio, in sempiterna sæcula. Te Deum Patrem ingenitum, te

Filium unigenitum, te Spiritum Sanctum Paraclitum, sanctam et individuum Trinitatem, toto corde et ore confitemur et benedicimus. Verum quibus te elogiis celebrem, quibus nominibus compellem? conceptus vocesque hominum et Angelorum in immensum transcendis, et caliginem habitas inaccessibilem, ideoque magis casto, ut ait S. Dionysius, es veneranda silentio, quam exili depressæ mentis celebranda eloquio. Tu Numen *τριπρόσωπον*, Triformis relatio, Divinitatis triangulus, Natura trigemina, Majestas trisagia, Trias *τρισημάχεια*, Tripartita hypostasis, Personarum ternio, Triumviratus (ut ita dicam). *εμβόσσει*. Quibus ideis, parabolis, similitudinibus te repræsentem? Omne nostrum simile, tuo multum est dissimile. Omne tui in terris vestigium, tantum a te distat quantum creatura a Creatore, umbra a corpore, nihilum ab ente, finitum ab infinito. Si infantibus balbutire licet, adeoque congruit; si ima summis, humana divinis componere; si nostris mentibus te per nostros conceptus, species, formas, licet admodum difformes, aliquatenus effingere; tu Tridigitus *παντακράτωρ*, Deus trimegistus, Speculum trifaciale, Mens tripotens, Parelus trilustris, Sol trifulgidus, Anima tricorpor, Fulmen trisulcum, Gladius triceps, Arbor trifida, Triphyllum paradisi, Ignis trisflammeus, Lampas trilucens, Dioptra triquetra, Concentus *τρίφωνος*, Triglyphum elegantiæ, Tricolon pulchritudinis, Trigonum alpha, Triglotton eloquentiæ, Tribraichium potentiæ, Trivium sapientiæ, Trioculus providentiæ, Arx *τρίσηλοα*, Triclinium ambrosiæ, Triremis abyssi, Tripodium æternitatis, Trivertex celsitudinis, Triculmen gloriæ, Tridens creationis, Tripes substantiæ, Tristegum cælorum, Triradius lucis, Iris tricolor, Manus *τριδάκτυλοι*, Fons *τρίσημος*, Frons tricornis, Hasta tricuspis, Adamas trigemmis, Funis trinodis, Licium trilix, Trimodium entis, Tristrophon essentiæ, Trimetrum latriæ, Tricoronis imperii, Tripolis universi, Tricosmus magnificentiæ ἢ Trinus Jehova, Trinum α et ω.

Tu rerum, tu principium, tu terminus idem;
 Filius, æterno proles æquæva parenti;
 Amorum communis amor, cœli aurea flamma,
 Spiritus ignipotens, implens ardoribus orbem.
 Unum numen, idem tribus, et tribus, una voluntas,
 Majestas, natura eadem, tribus una potestas.

Alius enim est Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus; non tamen aliud. Et vice versa, hi tres unum sunt; non tamen unus. Quælibet enim persona, per se una est, ideoque unus: sed unum, sive unitas essentiæ est in tribus personis, et in singulis, integra. Explosus est jam pridem, et in seipsum illusus sponte dissiliit Abailardi error, qui in SS. Trinitate ponebat gradus personarum, contra quem sublimiter S. Bernardus: « Ille, inquit, digne, pro sua possibilitate divinam æstimat magnificentiam, qui nil in ea cogitat dispar, ubi totum est summum: nil distans, ubi totum est unum: nil hians, ubi totum est integrum:

nil denique imperfectum vel egens, ubi totum est totum. Totum nempe est Pater, quod Filius et Spiritus Sanctus. Totum Filius, quod et ipse et Pater et Spiritus Sanctus. Totum Spiritus Sanctus, quod et ipse et Pater et Filius. Et totum, unum est totum, nec superabundans in tribus, nec imminutum in singulis : nec enim verum summumque bonum quod sunt, inter se particulariter dividunt; quoniam nec participaliter id possident, sed hoc ipsum essentialiter sunt, » Epist. 19 ad Innoc. Pontif. Quod admirans et profunde venerans S. Augustinus : « Soli tibi, inquit, o Trinitas, integre nota es ; Trinitas sancta, Trinitas supermirabilis et superinenarrabilis, et superinaccessibilis, superincomprehensibilis, superintelligibilis, superessentialis, superessentialiter exsuperans omnem sensum, omnem rationem, omnem intellectum, omnem essentialiam supercœlestium animorum : quam neque dicere, neque cogitare, neque intelligere, neque cognoscere possibile est, etiam oculis Angelorum, » in *Sohiloquis* cap. xxxi.

Porro licet SS. Triadis opera, æque ac natura, potentia, mens et voluntas sint indivisa, tamen ob affinitatem proprietati personæ cujusque congruentem, recte Patri, ait D. Thomas I part., *Quæst XLV*, art. 6, attribuitur omnipotentia ; filio omniscientia, quia ipse est Verbum et idea Patris ; Spiritui Sancto summa et immensa bonitas, quia ipse est notionalis amor Patris et Filii. Rursum : « In Patre, ait S. Augustinus, est unitas, in Filio æqualitas, in Spiritu Sancto unitatis æqualitatisque concordia. Et tria hæc unum omnia propter Patrem, æqualia omnia propter Filium ; connexa omnia propter Spiritum Sanctum, » lib. I *De Doctr. Christ.* cap. v. Insuper Patri ascribitur æternitas, Filio veritas, Spiritui Sancto charitas ; Patri providentia, Filio sapientia, Spiritui Sancto ordo et unio ; Patri creatio, Filio gubernatio, Spiritui Sancto conservatio ; Patri prædestinatio, Filio redemptio, Spiritui Sancto sanctificatio ; Patri vocatio, Filio justificatio, Spiritui Sancto glorificatio ; Patri purgatio, Filio illuminatio, Spiritui Sancto perfectio ; Patri præterita, Filio præsentia, Spiritui Sancto futura ; Patri principium, Filio medium, Spiritui Sancto finis et terminus. Nam, ut ait S. Bernardus serm. 80 in *Cant.* : « Sanctissima Trinitas loca omnia continet, et quæque suis ordinat locis, nusquam contenta locorum ; tempora sub ea transeunt, non ei : futura non exspectat, præterita non recogitat, præsentia non experitur. » SS. Trinitas enim est immensitas, cui omnis locus, summus, medius, imus ; et æternitas, cui omne tempus præsens est et coexistit, ac consequenter præteritum ei non præteritum, sed præsens est ; futurum ei non futurum, sed præsens est. Quocirca perfecta Trinitatis cognitio, plena sapientia et vita æterna est : cui proinde suspirans S. Gregorius Nazianzenus in hymno ad Deum, ita canit :

O viva Trinitas! te unum canam monarcham,
Origo cui nec ulla est, versio nec ulla.

Idem, *orat.* 40, SS. Trinitatem vocat « trium infinitorum infinitam conjunctionem. Vix unum, inquit, animo concepi, cum tribus circumfulgeo. Vix tria distinguere incipio, cum ad unum statim sublimis feror, etc. Unum splendorem cerno, utpote qui lumen unitum distinguere aut dimetiri nequeam. » Nam, ut idem ait in carmine *de Spiritu Sancto*, in SS. Triade est monas, ideoque monarchia, quæ concordiam; non polyarchia, quæ discordiam, lites et bella gignit. Toto ergo corde et ore celebremus triadem, adoremus monadem, benedicamus Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, laudemus et superexaltemus eum in sæcula.

Jam vero SS. Trinitas seipsam Christo et nobis multipliciter communicavit, et trinitatem quamdam operata est, ac in dies operatur et communicat. « Tres sunt, ait S. Joannes, qui testimonium dant in cælo: Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus: et hi tres unum sunt. Et tres sunt, qui testimonium dant in terra: Spiritus, et aqua, et sanguis: et hi tres unum sunt, » *epist.* I, cap. v, 7. Et S. Bernardus: « Sicut in illa singulari divinitate, trinitas est in personis, unitas in substantia: sic in ista speciali commixtione (in Christo) trinitas est in substantiis, in persona unitas. Et sicut ibi personæ non scindunt unitatem, unitas non minuit trinitatem: ita et hic persona non confundit substantias, nec substantiæ ipsæ personæ dissipant unitatem: Summa illa Trinitas hanc nobis exhibuit trinitatem, opus, opus mirabile, opus singulare inter omnia et super omnia opera sua. Verbum enim, et anima, et caro, in unam convenere personam; et hæc tria unum, et hoc unum tria, non confusione substantiæ, sed unitate personæ, » *serm.* 3 *in Vigil. Nativit.* Benedicta sit ergo sancta Trinitas, atque indivisa Unitas; confitebimur ei, quia in Christo magnam fecit nobiscum misericordiam suam.

Creaturæ vero pendent a SS. Trinitate, sicut radius a sole. Pater enim est, ex quo omnis paternitas in cælo et in terra nominatur: Filius, ex quo omnis filiatio, progenies et propagatio: Spiritus Sanctus, ex quo omnis amor, omnis gratia, omnis liberalitas, omne donum. In homine autem, ait S. Bernardus, « est Trinitas creatrix, Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus, ex qua cecidit creata trinitas, memoria, ratio et voluntas. Et est trinitas, in quam cecidit impotentia, cæcitas, immunditia. Est trinitas, per quam resurgit fides, spes, charitas. Quæ trimembres habent subdivisiones. Est enim fides præceptorum, signorum, promissorum: est et spes veniæ, gratiæ et gloriæ: est et charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta, » *serm.* 1 *inter parvos.* Pari modo S. Augustinus, lib. XI *De Trinit.*, sub finem, docet SS. Trinitatem sui imaginem expressisse in anima et tribus ejus potentiis: « Hæc, inquit, tria, memoria, intelligentia, voluntas, quoniam non sunt tres vitæ, sed una vita; nec tres mentes, sed una mens; consequenter utique nec tres substantiæ sunt, sed una substantia. Quocirca hæc tria eo sunt unum, quo una vita, una mens, una essentia: « sicut in Deo tres

personæ, sunt una vita, una mens, una essentia divina. Idem, initio lib. XII, ostendit vestigium SS. Trinitatis esse in corpore et in quolibet sensu, verbi gratia in visu, inquit, sunt tria, scilicet res visa, ipsa visio, et animi intentio. Et cap. v et xx, docet in solis justis esse perfectam Dei imaginem. « Hi enim soli, ait, vivunt secundum trinitatem interioris hominis, » quæ sita est in fide, spe et charitate. Jam sicut memoria parit intellectionem, intellectio amorem; et sicut fides parit spem, spes charitatem: ita Pater generat Filium, Filius cum Patre spirat Spiritum Sanctum. Rursum, imago aut vestigium SS. Trinitatis, ab ea impressum est soli; nam sicut sol spargit radios, radii calorem: ita Pater ex se spargit Filium, Filius cum Patre Spiritum Sanctum. Insuper arbori; sicut enim arbor ex radice profert ramos, ramus cum radice profert fructum: sic Pater profert Filium, et per Filium ac cum Filio Spiritum Sanctum. Imago est in Adamo, uti insinuat Nazianzenus *orat.* 39. Adam enim fuit ingenitus, quia formatus a solo Deo, qui mox ex Adamo plasmavit Evam; Adam deinde ex Eva procreavit Seth: ita Pater est ingenitus, Filius ab eo genitus, per quem et cum quo producit Spiritum Sanctum. Imago est in anima, quæ eadem est in capite, collo et pectore, et ex capite per collum influit, et spiritus animales traducit in pectus: similiter enim eadem divinitas est in Patre, Filio et Spiritu Sancto, quæ ex Patre per Filium influit, et communicat se Spiritui Sancto. Imago est in oculo et speculo. Sicut enim idem objectum, verbi gratia idem numero, homo, per sui speciem est et apparet quasi triplex in tribus speculis, et in tribus oculis: ita eadem deitas est et apparet trina in tribus personis. Imago, eaque clarissima et præclarissima, est in venerabili Eucharistia. Sicut enim idem numero Christus existit in tribus hostiis consecratis, et hostiæ realiter a se invicem distinguuntur, cum tamen essentiam habeant plane eandem, nimirum idem corpus Christi: ita eadem essentia divina existit in tribus personis, quæ in ratione personæ realiter differunt, cum essentiam habeant eandem et individuam. Imago est in catena, ait S. Basilius, *epist.* 43 *ad Greg. Nyssen.* « Sicut enim, qui unius annuli summitatem apprehendit, hoc ipso simul et alterum insertum attrahit: ita et hic qui Spiritum trahit, ut Propheta inquit, per ipsum, et Filium, et Patrem, una simul attraxerit. Hic enim nove et insolite est conjuncta discretio » notionum et proprietatum personalium, « ac discreta conjunctio » personarum in eadem numero essentia. Imago, ait idem ibidem, est in iride: sicut tres colores faciunt in circulo cœlesti iridem: ita tres personæ in deitate faciunt Triadem, puta unum Trinumque Deum. Denique SS. Trinitatis imago est quilibet spiritus, et quodlibet corpus: in spiritu enim trinitas est, natura, potentia, operatio: in corpore, materia, forma, proprietas. Vis amplius? Omnia in trinitate, puta in numero, pondere et mensura, creavit et ordinavit Deus. Quocirca Plato in *Timæo* censuit mundum factum esse per cubum ternarii, puta per viginti septem (cubus numerorum est, cum numerus primum in se, deinde in productum ducitur et

multiplicatur, ut ter tria sunt novem, ter novem sunt viginti septem), in quo omnis harmonia et consonantia consistit. Hinc et primitus Angelos trinis ordinibus distinctos, in trinis æque hierarchiis creavit, ut in eis primam sui, puta SS. Triadis, imaginem exprimeret. Nam ter tria sunt novem, ter novem sunt viginti septem, qui est cubus ternarii.

Da, Domine, ut in hisce tui vestigiis, ac præsertim in tui imagine, quam animæ nostræ impressisti, jugiter te intueamur. Da ut in memoria nostra, semper præsentem habeamus nostrum prototypum, Patrem æternum, ut ubique ejus recordemur et memoremur. Da ut in intellectu, verbo mentis nostræ, Verbum primævum, a quo omne verbum nostrum, cogitemus et sapiamus. Da ut in voluntate et amore nostro, Spiritum Sanctum, qui fontalis noster est amor, penrenniter diligamus, ut in ea ipse quasi in templo suo sancto habitare, eamque ad omne bonum agere et impellere dignetur.

Hæc ineffabilia tua, o SS. Trinitas, mysteria Prophetæ a te revelante primi didicerunt, primi enuntiarunt, primi scripto posteris tradiderunt. Vidit Isaias Deum, non tantum qua unum, sed et qua trinum, visione illa admirabili et inexplicabili, in augusto solio residentem, ideoque pariter Seraphinos trisagio eum salutantes et adorantes audivit. Idem crebro discit docetque, Patrem Filio incarnato communicasse Spiritum Sanctum: « Ecce, inquit, servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi Spiritum meum super eum, » cap. XLII, vers. 1. « Et nunc Dominus Deus misit me, et Spiritus ejus, » cap. XLVIII, vers. 16. Et: « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me, » cap. LXI, vers. 1. Jeremias ab eodem sua, quæ proloqueretur oracula accipiens, obstupescens suam, trino suspirio et lamento, SS. Trinitati confitetur infantiam: « A, a, a, Domine Deus: ecce nescio loqui, quia puer ego sum, » cap. I, 6. Idem, trina terræ objurgatione, monet eam, ut trini Dei sui vocem audiat: « Terra, terra, terra, audi sermonem Domini, » cap. XXII, 29. Idem: « Creavit Dominus novum super terram: femina circumdabit virum, » cap. XXXI, 22. Et mox de Spiritu Sancto: « Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam (quod est opus Spiritus Sancti): et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum, » vers. 33. Ezechiel vidit SS. Trinitatem in curru gloriæ, quatuor Cherubinis stipatam, super thono sapphirino residentem, trina specie, hominis, eléctri et ignis. « Statura quoque erat rotis, et altitudo, et horribilis aspectus: et totum corpus oculis plenum, etc. Spiritus enim vitæ erat in rotis, » cap. I, 18. Idem assidue a Deo audit: « Fili hominis, hæc loqueris, » hæc vaticinaberis, ut repræsentet Filium Dei quasi legatum a Patre missum ad homines. Spiritus Sancti vero meminit, cum ait: « Et spiritus levavit me, adduxitque in Chaldæam, » cap. XI, 24. Et: « Dabo eis cor unum, et spiritum novum tribuam in visceribus eorum, » vers. 19. Et: « Dabo vobis cor

novum, et spiritum novum ponam in medio vestri, » cap. xxxvi, 26. Daniel tribus pueris in fornace Babylonica, repræsentat SS. Triadem, cujus ope in igne illæsi manserunt, cap. iii : quocirca eidem hymnum insignem concinuerunt, cap. vii, 9. Idem : « Aspiciebam, inquit, donec throni positi sunt, et antiquus dierum sedit : vestimentum ejus candidum quasi nix, et capilli capitis ejus quasi lana munda : thronus ejus flammæ ignis : rotæ ejus ignis accensus. Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus. Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei, etc. Et ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, et usque ad antiquum dierum pervenit. Et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum : et omnes populi, tribus et linguæ ipsi servient : potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur ; et regnum ejus, quod non corrumpetur. Horrui spiritus meus, » vers. 9-15. Et rursum : « Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, et propheta, et ungatur Sanctus sanctorum, » cap. ix, 24. Ungens enim est Pater ; unctus, puta Christus, est Filius ; unctio et oleum est Spiritus Sanctus. Tua ergo, imo de te sunt, o SS. Trinitas, hæc oracula, quibus te Prophetis revelasti, teque per eosdem nobis depinxisti. Da ut te in iis cognoscamus, revereamur, amemus, colamus. Da ut quicumque hasce in eos commentationes lecturi sunt, ex iis in tui amorem et venerationem accendantur. Te negant et lacerant Saraceni et Turæ in Asia, schismatici in Africa, hæretici in Europa, pagani in India. Eia, Domine, tua virtute et gratia finem accipiant hæresis, schisma, mahometismus, paganismus : adveniat regnum tuum, sanctificetur nomen tuum sanctum tota Asia, Africa, Europa, India ; ut totus orbis te confiteatur, te laudet, te celebret ; ut omnes in idipsum uno ore parique concentu, jugiter tibi modulemur « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto : sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. » Gloria Patri, qui nos creavit : gloria Filio, qui nos suo sanguine redemit : gloria Spiritui Sancto, qui nos sua gratia sanctificavit. Gloria Patri, qui nos prædestinavit : gloria Filio, qui nos justificavit : gloria Spiritui Sancto, qui nos beabit et glorificabit. Atque hac fide et laude, mereamur te frui in cœlo, et in te vitam, regnum et gloriam æternam (quæ utique tu es) possidere tibi cum hierarchiis cœlestium spirituum, cum myriadibus inquam, Angelorum, in omnes æternitates jubilemus : Benedictio, et claritas et sapientia, et gratiarum actio, honor, et virtus, et fortitudo Deo nostro, uni trino, in sæcula sæculorum. O sacra Trinitas, o trina Unitas, o una immensis immensa charitas, chara veritas, vera suavitas, suavis felicitas, felix æternit Deus noster, amor et honor noster, jubilus noster, et omnia. Amen.

HIEROGLYPHICA

ET SACRA SYMBOLA

EX IV PROPHETIS COLLECTA,

ORDINE DIGESTA, ET BREVITER EXPLICATA.

EX ISAIA.

I. Cap. II, vers. 2. « Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes : quia de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem. Et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces : non levabit gens contra gentem gladium. » Mons hic hieroglyphicum est Ecclesiæ, quæ quasi mons omnibus collibus humanæ politiæ, sapientiæ, religionis eminet, ad quam confluerunt gentes ex toto orbe : quia de Sion monte, ubi cæpit Ecclesia, exiit lex Christi, et verbum Evangelii, id est, læti nuntii de pace hominum cum Deo, et inter se : Christus enim nos Deo reconciliavit, ac sua lege docuit, et induxit homines ad pacem, ut positis armis unionem colerent et servarent. Vide dicta *Isaiæ*, II.

II. Vers. 22. « Quiescite ab homine, cujus spiritus in naribus ejus est, quia excelsus reputatus est ipse. » Est hoc hieroglyphicum Christi, in quo ejus humanitas et ira significatur per hoc quod dicitur, « cujus spiritus in naribus ejus est, » *q. d.* Qui more cæterorum hominum per nares halitum attrahit, et respirat, ac iras naribus efflat : deitas vero per hoc quod vocatur « excelsus, » id est, ipsa celsitudo (ut habent Hebræa) et majestas summa ac divina.

III. Cap. IV, vers. 2. « In die illa erit germen Domini in magnificentia et gloria, et fructus terræ sublimis, et exsultatio his qui salvati fuerint de Israël. » Hoc germen est hieroglyphicum Christianorum, et propaginis Ecclesiæ, quæ magnifice non tantum totum terræ orbem, sed et cælum occupavit.

IV. Vers. 3. « Et creabit Dominus super omnem locum montis Sion, et ubi invocatus est, nubem per diem, et fumum et splendorem ignis flammantis in nocte. » *q. d.* Sicut Deus Hebræos per desertum in Chanaan deduxit, viamque prævit in columna nubis per diem, et ignis per noctem, tutando eos ab æstu, pluvia et hostibus; ita pariter ipse Christianos e terra in cælum deducet; tutans eos ab omnibus adversis die et nocte. Unde

explicans subdit. « Et tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu, et in securitatem, et absconsionem a turbine, et a pluvia. » Columna enim ignis et nubis fuit hieroglyphicum Spiritus Sancti, ejusque gratiæ et protectionis.

V. Cap. V, vers. 1. « Vineam factam dilectam meo in cornu filio olei, » id est, oleato, pingui et fertili. « Et sepivit eam, et lapides elegit ex illa, et plantavit eam electam, et ædificavit turrinam in medio ejus, et torcular exstruxit in ea : et expectavit ut faceret uvam, et fecit labruscas. » Vineam hæc hieroglyphicum est Synagogæ Judæorum, quæ plantata et exulta a Deo protulit, non uvam, sed labruscas, id est, opera iniqua et impia. « Cornu olei » est Judæa robusta ut cornu, fertilis et pinguis ut oleum : seps est lex : turris est templum : torcular altare, etc.

VI. Cap. VI, vers. 1. « Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum : et ea quæ sub ipso erant, replebant templum. Seraphim stabant super illud : sex alæ uni, et sex alæ alteri : duabus velabant faciem ejus, et duabus velabant pedes ejus, et duabus volabant. Et clamabant alter ad alterum, et dicebant : Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus. » Thronus hic fuit hieroglyphicum majestatis sanctissimæ Trinitatis. Unde Seraphini velant ejus faciem, id est, deitatem; et pedes, id est, humanitatem Verbi, puta mysterium incarnationis Christi, quod operata est tota SS. Trinitas, ideoque ei jugiter acclamant ter Sanctus. Porro Isaias hic a Deo per Seraphinos consecratur Propheta, ut utrumque hoc mysterium, scilicet tam Trinitatis, quam incarnationis prædicet : illudque non tam Judæis, utpote execrandis et reprobandis, quam Gentibus, puta Christianis annuntiet. Unde subdit :

VII. Vers. 6. « Et volavit ad me unus de Seraphim, et in manu ejus calculus, quem forcipe tulerat de altari. Et tetigit os meum; et dixit : Ecce tetigit hoc labia tua, et auferetur iniquitas tua, et peccatum tuum mundabitur. Et audivi vocem Domini dicentis : Quem mittam? et quis ibit nobis? Et dixi : Ecce ego, mitte me. Et dixit : Vade, et dices populo huic, etc. » Seraphini ar-

dentes representant Deum qui est ignis consumens, et amor ardorque increatus et immensus, quem maxime patefecit in incarnatione Verbi. Rursum significant Isaiam, et quemlibet prædicatorem debere purum esse a labe peccati, ac ardere charitate, et verbo vitæ spirare ignes et flammam amoris divini, quibus algentia peccatorum corda calefaciat et accendat.

VIII. Cap. vii, vers. 14. « Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. Butyrum et mel comedet, ut sciat reprobare malum, et eligere bonum. » Hæc virgo pariens, ejusque filius Emmanuel, id est, nobiscum Deus, sunt signum et hieroglyphicum divinæ opis et redemptionis tum Judæorum a minis Rasin et Phacee, tum generis humani e manu et potestate diaboli, peccati et inferni. Emmanuel comedit butyrum et mel, quia infantilibus hisce cibis quasi infans vescetur, crescet et adolescet ad ætatem qua infantes sapere, et bonum a malo discernere solent: et quia totus erit placidus et suavis, ac si butyraceus esset et melleus.

IX. Vers. 18. « Sibilabit Dominus muscæ, quæ est in extremo fluminum Ægypti, et apæ, quæ est in terra Assur, et venient, et requiescent, etc., in omnibus frutetis » Judææ. Musca symbolum est Ægyptiorum, ob eorum copiam, impudentiam, strepitum ac jactantiam inanem; apæ Assyriorum, ob eorum aculeum, id est, noxas et clades, ac variegaturam vestium et armorum: utrosque enim Deus quasi apes et muscas, sibilo evocavit ad depascenda arva Judææ.

X. Vers. 20. « Radet Dominus in novacula conducta, in his qui trans flumen sunt, in rege Assyriorum, caput et pilos pedum et barbam universam. » Tonsor hic hieroglyphicum est Dei, qui per Assyrios quasi per novaculam totondit barbam et pilos pedum, id est, principes ac plebeios Judæorum.

XI. Cap. viii, vers. 1. « Sume tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis: Velociter spolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, et Zachariam filium Barachæ: et accessi ad prophetissam, et concepit, et peperit filium. Et dixit Dominus ad me: Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere: festina prædari. » Prophetissa hæc hieroglyphicum est Beatæ Virginis, quæ peperit Christum, cujus nomen est velox spoliator, festinus prædator: quia Christus brevi tempore spoliavit mortem et infernum, magnamque ex eo prædam abstulit. Porro jubetur hoc scribere Isaias in libro, adhibitis testibus Uria et Zacharia, ut Judæi et Gentes sciant certo id futurum; et cum factum fuerit, agnoscant hanc Isaiæ de Christo prophetiam fuisse veram, ac in Christo esse adimpletam.

XII. Vers. 6. « Pro eo quod abjecit populus iste aquas Siloë, quæ vadunt cum silentio, » id est,

regiam Davidis stirpem, puta regem Achaz, « et assumpsit magis Rasin, et filium Romeliæ: propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes et multas, regem Assyriorum, etc., et ibit per Judam, inundans, et transiens usque ad collum veniet. Et erit extensio alarum ejus, implens latitudinem terræ tuæ (Judææ, in qua quasi rex Israel nasciturus es), o Emmanuel. » Aquæ Siloë quæ vadunt cum silentio, symbolum sunt regni et stirpis Davidis, ob ejus humilitatem, modestiam, pietatem, et quia ex ea prognatus est Christus rex mansuetissimus et modestissimus; quem qui abjicit, incidet in aquas fluminis fortes, id est, in manus violentas et truculentas regis Assyriorum, id est, Luciferi.

XIII. Vers. 13. « Dominum exercituum ipsum sanctificate: ipse pavor vester, et ipse terror vester. Et erit vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis, et in petram scandali, duabus domibus Israel; in laqueum et in ruinam habitantibus Jerusalem, » *q. d.* Deus credentibus et fidelibus suis, se timentibus et colentibus, erit sanctificatio, sanctaque tutela et protectio: incredulis vero impiisque Judæis erit quasi petra scandali, in quam impingentes corruant; et quasi laqueus, quo capiantur.

XIV. Vers. 18. « Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum, et in portentum Israel. » Isaias et Christus, eorumque discipuli, id est, Prophetæ et Apostoli, eorumque sequaces, fuerunt portentum doctrinæ et vitæ Israeli, toti-que orbi. Prædicarunt enim verbo et vita, beatos esse pauperes, humiles, patientes, Martyres, etc. quæ mundo videntur esse paradoxa et portentosa.

XV. Cap. ix, vers. 6. « Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus: et vocabitur nomen ejus, admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. » Hæc omnia elogia sunt hieroglyphica Emmanuelis, id est, Christi: ipse enim, *primo*, natus est parvulus et filius Virginis. *Secundo*, datus est nobis. *Tertio*, crucem, quasi insigne sui principatus, gestat humero. *Quarto*, est et vocatur admirabilis, consiliarius, Deus, etc.

XVI. Cap. xvi, vers. 1. « Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de Petra deserti ad montem filiæ Sion, » *q. d.* Fac, o Domine, ut ex Ruth Moabitide, quæ olim ex Arabia Petrea commigravit in Judæam, puta ex ejus posteris, tandem aliquando nascatur Christus. Christus enim est agnus, qui orbem Deo et sibi subiget.

XVII. Cap. xix, vers. 1. « Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingrediatur Ægyptum, et commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus, » *q. d.* Deus per castra Assyriorum, quasi per nubem levem vectus, debellabit Ægyptum, ejusque idola. Allegorice Christus vectus ulnis sanctæ matris suæ, delatusque in Ægyptum, prostravit idola.

XVIII. Cap. xx, vers. 2. « Locutus est Dominus (ad Isaiam): Vade, et solve saccum de lumbis tuis, et calceamenta tua tolle de pedibus tuis. Et fecit sic, vadens nudus, et discalceatus. Et dixit Dominus: Sicut ambulavit servus meus Isaias nudus, et discalceatus, trium annorum signum et portentum erit super Ægyptum, et super Æthiopiam: sic minabit rex Assyriorum captivitatem Ægypti, et transmigrationem Æthiopiæ, juvenum et senum, nudam et discalceatam, discoopertis natibus ad ignominiam Ægypti, » *q. d.* Jussu Dei, per friduum Isaias ambulavit nudus, ut significaret per tres annos Ægyptios et Æthiopes a Sennacherib suis opibus et vestibus nudandos esse et dispoliandos.

XIX. Cap. xxxii, vers. 22. « Dabo clavem domus David super humerum ejus (Eliacim): et aperiet, et non erit qui claudat: et claudet, et non erit qui aperiat, » *q. d.* Constituam Eliacim pontificem et principem templi. « Et figam illum paxillum in loco fideli, et erit in solium gloriæ domus patris ejus. Et suspendent super eum vasorum diversa genera, etc. » Idem dicit, alio paxilli symbolo, scilicet Eliacim fore principem templi.

XX. Cap. xxv, vers. 6. « Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. » Convivium hoc est, quod Christus nobis exhibet in Evangelio, et Sacramentis, præsertim Eucharistiæ.

XXI. Vers. 7. Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, et telam quam orditus est super omnes nationes. Præcipitabit mortem in sempiternum: et auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie. » Vinculum hoc est peccatum originale cum suis asseclis, scilicet concupiscentia, peccato actuali, morte, etc.

XXII. Cap. xxvi, vers. 1. « Urbs fortitudinis nostræ Sion Salvator, ponetur in ea murus et antemurale. » Sion nostra fortitudo, est Ecclesia; cujus murus et antemurale est Christus, in quam ingrediuntur justi. Unde subdit: « Aperite portas, et ingrediatur gens justa, custodiens veritatem. Vetus error » idololatriæ, errorum et vitiorum, « abiit: servabis pacem; pacem, quia in te speravimus. »

XXIII. Vers. 19. « Expergiscimini, et laudate qui habitatis in pulvere: quia ros lucis ros tuus, et terram gigantum detrahes in ruinam. » *q. d.* Sicut ros noster lucem et vitam affert plantis, sic tua gratia, o Domine, affert mortuis vitam, et resurrectionem gloriosam.

XXIV. Vers. 20. « Vade, populus meus, intra in cubicula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio. » *q. d.* Ite, o Martyres, o justi, ad sepulcra, modicum ibi dormite, donec puniam impios: eo enim facto, vos a somno mortis excitabo ad beatam vitam.

XXV. Cap. xxvii, vers. 2. « In die illa vinea meri

cantabit ei. » *q. d.* Ecclesia, cæso Leviathan, id est diabolo, cantabit et gratulabitur ei, id est sibi.

XXVI. Cap. xxviii, vers. 1. « Væ coronæ superbæ, ebriis Ephraim, et flori decidenti, gloriæ exultationis ejus, qui erant in vertice vallis pinguis-simæ, errantes a vino. » *q. d.* Væ superbis, ebriosis et gloriosis Samaritis: illos enim excindet Deus per Assyrios.

XXVII. Vers. 3. « In die illa erit Dominus exercituum corona gloriæ, et sertum exultationis residuo populi sui: et spiritus judicii sedenti super judicium, et fortitudo revertentibus de bello ad portam, » puta militibus Ezechie, cæso Sennacherib, cum triumpho redeuntibus in Jerusalem.

XXVIII. Vers. 16. Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum: qui crediderit, non festinet. » Hic lapis angularis Sionis, id est Ecclesiæ, est Christus, qui in se, quasi in angulo et fundamento, necit Judæos et Gentes, ut unam domum, id est Ecclesiam, constituent.

XXIX. Cap. xxxi, vers. 9. « Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, et caminus ejus in Jerusalem, » *q. d.* Dixit Dominus se percussurum castra Sennacherib, ac ab ejus manu liberaturum Jerusalem et templum; quia in eo est ejus ignis et caminus, quo jugiter colitur, dum eo ipsius sacrificia et victimæ concremantur. Quocirca Deus hunc suum ignem ac caminum, templum et urbem a vi Assyriorum tutabitur, eosque disperdet.

XXX. Cap. xxxiii, vers. 20. « Respice Sion civitatem solemnitatis nostræ: oculi tui videbunt Jerusalem, habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit: nec auferentur clavi ejus in sempiternum, et omnes funiculi ejus non rumpentur. » Sion hæc est hieroglyphicum cælestis patriæ, et æternæ beatitudinis.

XXXI. Cap. xxxiv, vers. 6. « Victima Domini in Bosra, » *q. d.* Impii Idumæi quasi victimæ mac-tabuntur et immolabuntur Deo, Deique justitiæ et vindictæ: unde explicans subdit: « Et interfecitio magna in terra Edom. »

XXXII. Vers. 9. « Et convertentur torrentes ejus in picem, et humus ejus in sulphur: et erit terra ejus in picem ardentem. » Hoc verum fuit in excidio Idumææ, sed verius erit in excidio orbis, et in gehenna.

XXXIII. Vers. 11 et 14. « Et possidebunt illam onocrotalus et ericius: ibis et corvus habitabunt in ea. Et occurrent dæmonia onocentauris, et pilosus clamabit alter ad alterum, » *q. d.* Ita desolabitur Idumæa, ut sit habitaculum, non hominum, sed dæmonum et ferarum.

XXXIV. Cap. xxxv, vers. 1. « Lætabitur deserta et invia, et exsultabit solitudo, et florebit quasi liliū. Germinans germinabit, et exsultabit lætabunda et laudans: gloria Libani data est ei: decor Carmeli et Saron, ipsi videbunt gloriam Domini et decorem Dei nostri. » Hæc solitudo hieroglyphicum est gentilitatis, quæ viso et audito Christo,

ejusque Apostolis, protulit lilia castitatis, et germina virtutum omnium. Unde subdit : « Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum. In cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami et juncti. Et erit ibi semita et via, et via sancta vocabitur : non transibit per eam pollutus. Et redempti a Domino convertentur, et venient in Sion cum laude : et lætitia sempiterna super caput eorum. »

XXXV. Cap. xxxviii, vers. 7. « Hoc tibi erit signum » sanitatis recuperandæ. « Ecce ego reverti faciam umbram linearum, per quas descenderat in horologio Achaz in sole, retrorsum decem lineis. » Regressus ergo hic umbræ et solis fuit hieroglyphicum regressus sanitatis, annorum et vitæ Ezechie regis.

XXXVI. Cap. xl, vers. 3. « Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt prava in directa, et aspera in vias planas. » Hæc vox fuit hieroglyphicum S. Joannis Baptistæ, cujus concio, victus, vestitus, totaque vita non fuit aliud quam contenta et continua vox pœnitentiæ et contemptus mundi, præparans homines ad gratiam et salutem accipiendam a Messia.

XXXVII. Vers. 6. « Vox dicentis : Clama : et dixi : Quid clamabo ? » cui respondet Deus, clama : « Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos agri. Exsiccatum est fœnum, et cecidit flos : Verbum autem Domini nostri manet in æternum. Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam, dic, etc. Ecce Deus vester : ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, et brachium ejus dominabitur. »

XXXVIII. Cap. xli, vers. 18. « Aperiam in supinis collibus flumina, et in medio camporum fontes : ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivos aquarum. Dabo in solitudinem cedrum, et spinam, et myrtum, et lignum olivæ : ponam in deserto abietem, ulmum et buxum simul : ut videant, et sciant, et recogitent, et intelligant pariter, quia manus Domini fecit hoc, et sanctus Israel creavit illud. » Omnes hæc arbores et flumina sunt hieroglyphicum viroris, et copiæ gratiarum et virtutum, quæ per Christum in solitudine Gentium succreverunt.

XXXIX. Cap. xlii, vers. 1. « Ecce servus meus, suscipiam eum : electus meus, complacuit sibi in illo anima mea : dedi spiritum meum super eum. » Hic servus hieroglyphicum est Christi, unde de eo subdit :

XL. Vers. 2 et 3. « Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non exstinguet, » *q. d.* Christus erit tam mansuetus et patiens, ut infirmos in fide et charitate non abiciat, sed sustentet, foveat, sanet et accendat.

Vers. 6. « Dedi te in fœdus populi, » ut conderes et sancires novum testamentum, sive novum fœdus inter Christianos et Deum ; « in lucem Gentium : ut aperires oculos cæcorum, et educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. »

XLI. Vers. 11. « Sublevetur desertum, et civitates ejus : in domibus habitabit Cedar : laudate, habitatores Petræ de vertice montium clamabunt. » Desertum hoc est symbolum gentilitatis, quam desertam et barbaram excoluit et cicuravit Christus, ut Gentiles et Cedareni antea vagabundi, jam in domibus et urbibus civiliter habitent, ibique non blasphement, uti olim, sed laudent et glorificent Deum.

XLII. Cap. xlv, vers. 27. « Qui dico profundo : Desolare. Dico, » id est facio, et reipsa desolo : Dei enim dicere est efficax, idemque quod facere ; unde explicans subdit : « Et flumina tua arefaciam. »

« Qui dico Cyro : Pastor meus es. » *q. d.* Qui constituo Cyrum regem, ut quasi pastor regat populum meum, eumque in patriam reducat.

« Qui dico Jerusalem : Ædificaberis ; et templo : Fundaberis, » *q. d.* Ego sum qui Jerusalem per Zorobabel reædificabo, et templum concrematum a Chaldæis restaurabo.

XLIII. Cap. xlv, vers. 8. « Rorate, cœli, desuper, et nubes pluant justum : aperiatur terra, et germinet Salvatorem. » Nubes et germina sunt hieroglyphicum Christi nascentis ex Virgine : sicut enim nubes e cœlo, et germina e terra virgine prodeunt ; sic B. Virgo concepit Christum non ex viro, sed obnubilante et obumbrante eam Spiritu Sancto e cœlo.

XLIV. Cap. xlvi, vers. 11. « Vocans ab Oriente avem, et de terra longinqua virum voluntatis meæ. » Avis symbolum est Cyri, qui, Deo vocante, celeriter e Perside advolavit contra Babylonem, eaque eversa inde Judæos juxta Dei voluntatem liberavit : unde vocatur vir voluntatis Dei.

XLV. Cap. xlvii, vers. 1. « Descende, sede in pulvere, virgo filia Babylon. Tolle molam, et mole farinam : denuda turpitudinem tuam, discooperi humerum, revela crura, transi flumina. » Hæc omnia sunt hieroglyphica captivitatis, et servitutis, *q. d.* O Babylon, rerum domina, descendes de solio tuo regali, ad terram prosterneris, quasi ancilla seminuda incedes, damnata ad pistrinum ; unde subdit : « Venient tibi duo hæc subito in die una, sterilitas et viduitas. »

XLVI. Cap. xlix, vers. 2 et 6. « Posuit os meum quasi gladium acutum : in umbra manus suæ protexit me ; et posuit me sicut sagittam electam : in pharetra sua abscondit me. » Gladius, quo cominus pugnatur ; et sagitta, qua eminus, significant efficaciam prædicationis Christi, qua et Judæos vicinos, et remotas gentes sibi subegit ; unde ait : « Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, et fœces Israel convertendas. Ecce dedi

te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. »

XLVII. Cap. I, vers. 1. « Quis est hic liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? » Liber repudii hieroglyphicum est repudii Synagogæ, creditor diaboli, *q. d.* Ego prior non repudiavi Synagogam, nec reprobavi Judæos, nec tradidi eos diabolo; sed ipsi sponte sua hoc repudium petierunt, imo a me invito extorserunt, atque per scelera sua tradiderunt ipsi se diabolo. Unde sequitur: « Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. »

XLVIII. Vers. 3. « Induam cœlos tenebris, et saccum ponam operimentum eorum. » *q. d.* Inducam cœlis tenebrosum et atrum, id est, lugubrem habitum, faciam eos lugere: saccus enim, et pulla vestis sunt symbola luctus.

XLIX. Vers. 5. « Dominus Deus aperuit mihi aurem » id est, docuit me, revelavit et indicavit mihi suam voluntatem; unde ei se subdens Christus subdit: « Ego autem non contradico: retrorsum non abii. Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus: faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me. Dominus Deus auxiliator meus, ideo non sum confusus: ideo posui faciem meam ut petram durissimam. »

L. Cap. LI, vers. 16. « Posui verba mea in ore tuo (o Christe), et in umbra manus meæ protexi te, ut plantes cœlos, et fundes terram: et dicas ad Sion: Populus meus es tu. » Novi cœli et terra, quæ Christus condidit, est Ecclesia, tam militans quam triumphans. Sionidæ, et populus ejus sunt Christiani, puta sancti Martyres, Virgines, Confessores, etc.

LI. Vers. 17 et 19. « Consurge, Jerusalem, quæ bibisti de manu Domini calicem iræ ejus: usque ad fundum calicis soporis bibisti, et potasti usque ad fœces. » Calix significat mensuram pœnæ mensuræ culpæ commensam et adæquatam; unde subdit: « Duo sunt quæ occurrerunt tibi: quis contristabitur super te? vastitas, et contritio, et fames, et gladius; quis consolabitur te? Filii tui projecti sunt, dormierunt in capite omnium viarum, sicut oryx illaqueatus. Idcirco audi hoc, pauperula, et ebria non a vino. Ecce tuli de manu tua calicem soporis, etc., et ponam illum in manu eorum, qui te humiliaverunt, et dixerunt animæ tuæ: Incurvare, ut transeamus. »

LII. Cap. LII, vers. 1. « Induere vestimentis gloriæ tuæ, Jerusalem, civitas sancti: quia non adjiciet ultra ut pertranseat per te incircumcisus et immundus. Excutere de pulvere, consurge, sede, Jerusalem: solve vincula colli tui, captiva filia Sion. Quia hæc dicit Dominus: Gratis venundati estis, et sine argento redimemini. » Jerusalem hieroglyphicum est Ecclesiæ, quam Deus gratis per merita Christi liberavit a statu servitutis, qua quasi mancipium serviebat Chaldæis, id est peccato et

dæmoni, eamque transtulit in libertatem, gloriam et regnum filii dilectionis suæ.

LIII. Vers. 7 et 10. « Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et prædicantis pacem; annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion: Regnabit Deus tuus! » Hi pedes sunt symbolum Apostolorum toto orbe discurrentium, et evangelizantium regnum Dei. Unde subdit: « Et videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. »

LIV. Cap. LIII, vers. 2. « Et ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitiienti: non est species ei, neque decor: et vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum: despectum, et novissimum virorum, virum dolorem et scientem infirmitatem. » Hoc est hieroglyphicum, imo viva imago Christi, in virgulto crucis crucifixi et deformati.

LV. Cap. LIV, vers. 1. « Lauda, sterilis, quæ non paris: decanta laudem, et hinni, quæ non pariebas: quoniam multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum, dicit Dominus. » Vidua et sterilis pariens hieroglyphicum est Ecclesiæ Gentium: conjugata et habens virum, Synagogæ Judæorum, cujus maritus erat lex. Sed Christus viduam sibi despondit, eamque fecundam effecit, ut plures Deo pareret filios quam Synagoga, antea Deo conjugata et copulata. Unde explicans subdit: « Dilata (o Ecclesia olim vidua) locum tentorii tui, etc., ad dexteram enim et ad lævam penetrabis: et semen tuum Gentes hæreditabit. » Vide *ad Galat. IV, 27.*

LVI. Vers. 11 et 12. « Fundabo te in sapphiris, et ponam jaspidem propugnacula tua: et portas tuas in lapides sculptos, et omnes terminos tuos in lapides desiderabiles. » Sapphirus symbolum est cœlestis conversationis, jaspis fortitudinis, lapides sculpti mortificationis et charitatis, lapides desiderabiles insignium virtutum et gratiarum Ecclesiæ et fidelium. Unde explicans subdit: « Universos filios tuos doctos a Domino, etc., in justitia fundaberis, etc. »

LVII. Cap. LV, vers. 1 et 4. « Omnes sitientes, venite ad aquas: et qui non habetis argentum, properate, emite, et comedite: venite, emite absque argento, et absque ulla commutatione vinum et lac. » Aquæ, vinum et lac, sunt symbolum doctrinæ Evangelicæ, qua Christus animas suorum cibatur et potatur: unde de Christo sequitur: « Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem Gentibus. »

LVIII. Vers. 12. « In lætitia egrediemini » e captivitate, non tam Babylonis quam dæmonis et peccati, « et in pace deducemini: montes et colles cantabunt coram vobis laudem, et omnia ligna regionis plaudent manu, » *q. d.* Tanta erit fidelium, orbisque lætitia sub Christo, ut montes jubulare, et arbores eis applaudere videantur.

LIX. Cap. LVI, vers. 3. « Et non dicat eunuchus: Ecce ego lignum aridum, etc. Dabo eis in domo mea, et in muris meis locum, et nomen melius

a filiis et filiabus : nomen sempiternum. » Hi eunuchi sunt symbolum virginum, qui se castraverunt propter regnum cœlorum : hi enim in eo habebunt locum separatam, gloriam et nomen æternum.

LX. Cap. LVII, vers. 13. « Hæc dicit Excelsus et sublimis, habitans æternitatem : et sanctum nomen ejus in excelso et in sancto habitans, et cum contrito et humili spiritu : ut vivificet spiritum humilium, et vivificet cer contritorum. » Hoc est hieroglyphicum Dei, qui est excelsus, rex sæculorum, rex æternitatis, et tamen humilia respicit, et alta de longe cognoscit.

LXI. Cap. LVIII, vers. 10. « Cum effuderis esurienti animam tuam, et animam afflictam repleveris, *primo*, oriatur in tenebris lux tua ; *secundo*, requiem tibi dabit Dominus semper ; *tertio*, implebit splendoribus animam tuam ; *quarto*, ossa tua liberabit ; *quinto*, eris quasi hortus irriguus, et sicut fons aquarum, cujus non deficient aquæ ; *sexto*, ædificabuntur in te deserta sæculorum, fundamenta generationis et generationis suscitabis ; *septimo*, vocaberis ædificator sepium, avergens semitas in quietem. » Est hoc hieroglyphicum pietatis, et eleemosynæ, pandens septem ejus fructus per totidem elogia.

LXII. Vers. 13. « Si averteris a sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo. » *q. d.* Si sabbata et festa rite colas, quiescendo non tantum ab opere, sed a sequenda tua voluntate, ejusque cupidinibus, ut ejus loco meam unius expleas voluntatem, atque hac ratione, » vocaberis sabbatum delicatum, et sanctum Domini gloriosum, etc. Tunc delectaberis super Domino, et sustollam te super altitudines terræ, et cibabo te hæreditate Jacob, patris tui, *q. d.* « Tunc Deus delicias tibi divinas præbebit, ac te majorem terra efficiet, ut in cœlo consistens Deoque unitus despicias totum hoc terræ punctum : ibi enim longe majori et meliori hæreditate, Jacobo et Abraham, ejusque semini promissa, cibabit te.

LXIII. Cap. LIX, vers. 17. « Indutus est (Deus) justitia ut lorica, et galea salutis in capite ejus : indutus est vestimentis ultionis, et operatus est quasi pallio zeli. » Est hoc hieroglyphicum et pænopia Dei, procedentis ad duellum contra dæmonem et peccatum, ut ea per Christum debellet. Ergo Dei lorica est justitia, galea salus, vestes ultio, pallium zelus.

LXIV. Vers. 21. « Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus : » fœdus scilicet novum, quo per Christum contulit nobis suum spiritum et salutem : « Spiritus meus, qui est in te, et verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore semini tui, etc. amodo et usque in sempiternum. »

LXV. Cap. LX, vers. 1 et 14. « Surge, illuminare, Jerusalem : quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. Et ambulabunt Gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui. Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Ephā : omnes de Saba venient, aurum et thus

deferentes, et laudem Domino annuntiantes. » Est hieroglyphicum Ecclesiæ, cui tres Magi, alique principes et populi se, suaque dona et bona obtulerunt. Unde subdit : « Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, et adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, et vocabunt te Civitatem Domini, Sion sancti Israel. Ponam te in superbiam sæculorum, gaudium in generationem et generationem : et suges lac Gentium, et mamilla regum lactaberis. »

LXVI. Vers. 19. « Non erit ibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te (o Ecclesia tum militans, tum magis triumphans :) sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et Deus tuus in gloriam tuam. »

LXVII. Cap. LXI, vers. 1. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me (Christum), etc., ut prædicarem annum placibilem Domino, » puta tempus gratiæ, salutis et christianismi : hic enim est jugis et continuus nobis annus jubilæi : « et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris : et vocabuntur in ea fortes justitiæ, plantatio Domini ad glorificandum. » Hi sunt fideles Christiani : hi enim sunt milites fortes pro justitia decertantes, et arbores fructiferæ plantatæ a Domino, eumque glorificantes.

LXVIII. Vers. 10. « Gaudens gaudebo in Domino, et exultabit anima mea in Deo meo : quia induit me vestimentis salutis : et indumento justitiæ circumdedit me, quasi sponsam decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis. » Hæc sunt symbola ornatus sponsæ Christi, puta Ecclesiæ, quæ non auro, non bysso, non gemmis, sed fide, spe, charitate, patientia, fortitudine, aliisque Dei donis et virtutibus ornatur.

LXIX. Cap. LXII, vers. 3. « Eris corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra Derelicta, etc., sed vocaberis voluntas mea in ea. » Corona gloriæ et diadema Dei est Ecclesia, et fidelis sanctaque anima, quæ est in manu, id est in cura et tutela, Dei.

Vers. 6. « Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes, tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt. » Hi custodes sunt Ecclesiæ pastores : item sancti Angeli.

Vers. 12. « Et vocabunt eos (fideles, Ecclesiæ Christique filios) Populus sanctus, redempti a Domino. Tu autem (o Ecclesia) vocaberis Quæsita civitas, et non Derelicta. »

LXX. Cap. LXV, vers. 17. « Ecce ego creo cœlos novos, et terram novam, » puta Ecclesiam. Unde de ea subdit : « Ecce ego creo Jerusalem exultationem, et populum ejus gaudium. Et exultabo in Jerusalem, et gaudebo in populo meo : et non audietur ultra in eo vox fletus. »

LXXI. Cap. LXVI, vers. 23. « Et erit mensis, » hebraice *neomenia*, « ex mense, et sabbatum ex sabbato, » *q. d.* In cœlo erit continuum et perpetuum festum ac lætitia.

EX JEREMIA.

I. Cap. I, vers. 9. « Et misit Dominus manum suam, et tetigit os meum : et dixit Dominus ad me : Ecce dedi verba mea in ore tuo : ecce constitui te hodie super Gentes, et super regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipas, et ædifices, et plantes. » Hic tactus manus Dei fuit hieroglyphicum, quo Jeremias a Deo primo, consecratus fuit Propheta; secundo, roboratus, ne manus et plagas Judæorum pertimesceret; tertio, os ejus apertum, dispositum et formatum est ad verba Dei rite enuntianda : ut nimirum sincere et libere prædiceret, has gentes a Deo evellendas esse et destruendas, illas ædificandas ac stabiliendas.

II. Vers. 11. « Quid tu vides, Jeremia? Et dixi : Virgam vigilantem ego video. » Virga hæc vigilans fuit hieroglyphicum vigilantiae Dei, ejusque vigilis et celeris ultionis, quod nimirum ipsa per Chaldæos, quasi per virgam, Judæos percuteret et flagellaret; unde explicans subdit : « Et dixit Dominus ad me : Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbo meo ut faciam illud. »

III. Vers. 13. « Quid tu vides? Et dixi : Ollam succensam ego video, et faciem ejus a facie Aquilonis. » Olla hæc succensa fuit hieroglyphicum Nabuchodonosoris, qui quasi olla succensa ignem furoris ebullit et efflavit in Judæos, unde explicans subdit : « Ab Aquilone (a Chaldæa, quæ est ad Aquilonem Judææ) pandetur omne malum super habitatores terræ. »

IV. Cap. II, vers. 2. « Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, et charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto. » Adolescentiam vocat ætatem juvenilem Synagogæ, qua sub Mose desponsata fuit Deo, quasi ejus Ecclesia et sponsa.

V. Vers. 3. « Sanctus Israel Domino, primitiæ frugum ejus. » Quod primitiæ sunt in frugibus, hoc in Gentibus fuit Israel : præ omnibus enim, et pro omnibus, quasi primitiæ oblati et consecrati sunt Deo.

VI. Vers. 21. « Ego plantavi te vineam electam, omne semen verum : quomodo ergo conversa es mihi in pravum, vinea aliena? » Vineam hieroglyphicum est Synagogæ, et Ecclesiæ. Vide *Isaiæ* v, 1.

7. Cap. VI, vers. 27. « Probatores dedi te in populo meo robustum : et scies, et probabis vias eorum. Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudulenter, æs et ferrum : universi corrupti sunt. Defecit sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflavit conflator : malitiæ enim eorum non sunt consumptæ. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus projecit eos. » Jeremias est probator, id est argentarius conflator : argentum purgandum et conflandum sunt Judæi, qui ita fuere moribus corrupti, ut in fornace correctionis Jeremiæ executi, non argentum, sed æs, ferrum et scoriæ dederint : consumptis enim omnibus, eorum malitia non est

consumpta. Quocirca Deus eos, quasi argentum reprobum, projecit et reprobavit.

VIII. Cap. VII, vers. 29. « Tonde capillum tuum, et projice, et sume in directum planctum, » *q. d.* Tu, o Jeremia, tonde capillum more lugentium, ut Judæorum luctum portendas; et crines abs te projice, ut portendas eorum dispersionem et exsilium, « quia projecit Dominus, et reliquit generationem furoris sui, » puta gentem Judaicam, in quam sævire, et quasi furere decrevit.

IX. Vers. 31. « Ædificaverunt excelsa Topheth, quæ est in valle filii Ennom : ut incenderent filios suos, et filias suas igni. Ideo ecce dies venient, dicit Dominus, et non dicitur amplius, Topheth, et Vallis filii Ennom; sed Vallis interfectionis, et sepelient in Topheth, eo quod non sit locus, » *q. d.* Quia in Topheth cremarunt filios idolo Moloch cum gaudio et tympanis, idecirco eos in Topheth per Chaldæos occidam et sepeliam, itaque faciam, ut vallis hæc non vocetur Topheth, id est pulchra vel tympani, sed vallis interfectionis.

X. Cap. XI, vers. 16. « Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam, vocavit Dominus nomen tuum : ad vocem loquelæ, grandis exarsit ignis in ea, et combusta sunt fruteta ejus. » Oliva hæc hieroglyphicum est Synagogæ et Jerusalem : sicut enim dum fulmine per tonitru vibrato, afflantur olivæ, mox earum frondes et fructus exuruntur; sic Jerusalem a Chaldæis, quasi a fulmine, subito percussa, omnes suos cives, opes et gloriam vel igne vel gladio hostium perdidit.

XI. Vers. 19. « Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam : et non cognovi quia cogitaverunt super me consilia, dicentes : Mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium. » Agnus hic fuit symbolum patientis Jeremiæ, Jeremias Christi : unde lignum hic typus est crucis.

XII. Cap. XII, vers. 7. Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam : dedi dilectam animam meam in manu inimicorum ejus, » *q. d.* Jerusalem et templum, quæ dilexi ut animam meam, tradidi Chaldæis. Causam subdit : « Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in sylva : dedit contra me vocem suam. »

XIII. Vers. 9. « Numquid avis discolor hæreditas mea mihi? numquid avis tineta per totum? venite, congregamini, omnes bestię terræ, prope- rate ad devorandum, » *q. d.* Chaldæi persequuntur et devorabunt Judæos, sicut aves persequuntur et devorant avem peregrinam et invisam, v. g. noctuam, unde eos invitat et vocat ad hanc prædam, dicens : « Venite, congregamini, » etc.

XIV. Cap. XIII, vers. 4. « Tolle lumbare, quod possedisti, quod est circa lumbos tuos, et surgens vade ad Euphratem, et absconde ibi illud in foramine petreæ. Et abii, et abscondi illud in Euphrate. Et factum est post dies plurimos, tuli lumbare de loco, ubi absconderam illud : et ecce computruerat. » Hieroglyphicum hoc explicat subdens :

« Hæc dicit Dominus : Sic putrescere faciam superbiam Juda, et superbiam Jerusalem. » Lumbare enim, sive cingulum lumborum, symbolum est Judæ et Jerusalem. Causam dat vers. 11 : « Sicut enim adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinavi mihi omnem domum Israel, ut essent mihi in populum, et in nomen, et in laudem, et in gloriam : et non audierunt. »

XV. Vers. 12. « Omnis laguncula implebitur vino : » sic « ecce ego implebo reges, sacerdotes, et Prophetas, et omnes habitatores Jerusalem ebrietate : et dispergam eos, neque miserebor ut non disperdam eos, » *q. d.* Propinabo eis calicem ultionis et vindictæ tam acris, ut eo hausto quasi ebrii, et mentis impotes furere videantur.

XVI. Cap. xiv, vers. 8. « Expectatio Israel, salvator ejus in tempore tribulationis : quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus, ut fortis qui non potest salvare? » *q. d.* Cur, o Domine, Israelem tuum negligis, eum quasi viator pertransis, ac permittis eum a Chaldæis opprimi? unde orans subdit : « Tu autem in nobis es, Domine, et nomen tuum invocatum est super nos, ne derelinquas nos, » *q. d.* Licet nos negligere videaris, revera tamen in nobis, et nobiscum es. Nos enim sumus populus tuus, ergo ne derelinquas nos.

XVII. Cap. xvi, vers. 16. « Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos : et post hæc mittam eis multos venatores, et venabuntur eos de omni monte, et de omni colle, et de cavernis petrarum. » Piscatores sunt Apostoli, venatores viri Apostolici, ut qui hodie Indos et Barbaros, quasi feras in cavernis scrutantur, cicurant, et Christianos efficiunt.

XVIII. Cap. xviii, vers. 1. « Verbum quod factum est ad Jeremiam a Domino dicens : Surge, et descende in domum figuli, et tibi audies verba mea. Et descendi in domum figuli, et ecce ipse faciebat opus super rotam. Et dissipatum est vas, quod ipse faciebat e luto manibus suis : conversusque fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis ejus ut faceret. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Numquid sicut figulus iste, non poterit vobis facere, domus Israel, ait Dominus? ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea : » ac proinde ego vos, quasi vasa in captivitate fracta et dissipata, refingere, et in libertatem patriamque reducere, ibique ditare et dotare possum.

XIX. Cap. xix, vers. 1. « Vade, et accipe lagunculam figuli testeam a senioribus populi, et egredere ad vallem filii Ennom. Et conteres lagunculam in oculis virorum, qui ibunt tecum. Et dices ad eos : Hæc dicit Dominus exercituum : Sic conteram populum istum, et civitatem istam, sicut conteritur vas figuli. » Ecce hieroglyphicum a Deo explicatum.

XX. Cap. xxii, vers. 23. « Quæ sedes in Libano, et nidificas in cedris, quomodo congemuisti, cum

venissent tibi dolores, quasi parturientis? » *q. d.* O Jerusalem, decore et gloria par Libano, quæ quasi aquila in præcelsis e cedro domibus habitas, quomodo gemes cum exscinderis a Chaldæis?

XXI. Vers. 24. « Vivo ego, dicit Dominus, quia si fuerit Jechonias, etc., annulus in manu dextera mea; inde evellam eum. » Hieroglyphicum hocclare hic explicatur, uti et sequens.

XXII. Vers. 29. « Terra, terra, terra, audi verbum Domini. Scribe virum istum (Jechoniam) sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur : nec enim erit de semine ejus vir qui sedeat super solium David. »

XXIII. Cap. xxiii, vers. 5 : « Suscitabo David germen justum : et regnabit rex, et sapiens erit : et faciet judicium et justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter : et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster. » Hoc Davidicum justitiæ germen, est Christus Salvator.

XXIV. Vers. 33. « Si interrogaverit te populus iste, etc., dicens : Quod est onus Domini? dices ad eos : Vos estis onus; projiciam quippe vos. »

XXV. Cap. xxiv, vers. 3. « Quid tu vides, Jeremia? Et dixi : Ficus, ficus bonas, bonas valde; et malas, malas valde. » Ficus bonæ valde representant Joachin, ejusque asseclas, qui obedientes Deo et Jeremiæ, tradiderunt se Chaldæis, de quibus dicit vers. 5. « Sicut ficus hæc bonæ, sic cognoscam transmigrationem Juda, quam emisi de loco isto in terram Chaldæorum, in bonum, » *q. d.* Bonus et beneficus eis ero; faciam ut hæc eorum transmigration cedat eis in bonum. Ficus malæ valde representant Sedeciam et socios, qui contra jussum Domini rebellaverunt Chaldæis, ideoque perierunt, de quibus ait, vers. 8 : « Sicut ficus pessimæ, quæ comedi non possunt, eo quod sint malæ : hæc dicit Dominus : Sic dabo Sedeciam regem Juda, et principes ejus, etc., et dabo eos in vexationem, in opprobrium, et in maledictionem. »

XXVI. Cap. xxv, vers. 15. « Sume calicem vini furoris hujus de manu mea : et propinabis de illo cunctis gentibus, ad quas ego mittam te. » Calix hic est mensura vindictæ et excidii, quam cuique genti pro mensura culpæ, per Jeremiam intentat Deus. Unde sequitur : « Et bibent, et turbabuntur, et insanient a facie gladii, quem ego mittam inter eos. »

XXVII. Cap. xxvii, vers. 2 et 6. « Fac tibi vincula, et catenas : et pones eas in collo tuo. Et mites eas ad regem Edom, Moab, Tyri, Sidonis, etc. » Hæc vincula significant jugum Nabuchodonosoris, et catenas, quibus ab eo vincendi erant Judæi, et aliæ gentes; unde ea explicans subdit : « Itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor, etc. Et servient ei omnes gentes, etc. Quicumque non curvaverit collum suum sub jugo regis Babylonis, in gladio, et in fa-

me, et in peste visitabo super gentem illam. »

XXVIII. Cap. xxviii, vers. 10. « Et tulit Hania Propheta (pseudopropheta) catenam de collo Jeremiae, et confregit eam dicens : Hæc dicit Dominus : Sic confringam jugum Nabuchodonosor. Et factum est verbum Domini ad Jeremiam : Vade, et dices Haniae : Hæc dicit Dominus : Catenas ligneas contrivisti : et facies pro eis catenas ferreas, quia, etc., jugum ferreum posui super collum cunctarum gentium istarum, ut serviant Nabuchodonosor. Audi, Hania : Hoc anno morieris. Et mortuus est in anno illo. »

XXIX. Cap. xxxi, vers. 15. « Vox in excelso audita est lamentationis, luctus, et fletus Rachel plorantis filios suos, et nolentis consolari super eis, quia non sunt. » Hæc vox est matrum plorantium stragem filiorum, in infanticidio Herodis nato Christo.

XXX. Vers. 31. « Feriam domui Israel et domui Juda foedus novum, etc., dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam : et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. » Lex vetus scripta fuit in lapide, nova in corde.

XXXI. Vers. 38. « Ædificabitur civitas Domino, a turre Hanameel usque ad portam anguli, etc. » Significatur ædificatio et propagatio Ecclesiae.

XXXII. Cap. xxxii, vers. 9 et 15. « Emi (jubente Deo) agrum ab Hanameel filio patris mei. Hæc enim dicit Dominus, etc. Adhuc possidebuntur domus, et agri, et vineæ in terra ista. » *q. d.* In obsidio Jerusalem emi agrum mei patris mei, ut hoc facto repræsentarem, et Judæis spem darem, quod post 70 annos captivitatis quisque ad suos agros in Judæam rediret. Unde caput hoc claudit, dicens : « Convertam captivitatem eorum. »

XXXIII. Cap. xliii, vers. 9. « Sume lapides grandes, et abscondes eos in crypta, quæ est sub muro lateritio in porta domus Pharaonis in Taphnis, cernentibus viris Judæis ; et dices ad eos : Hæc dicit Dominus Deus exercituum : Ecce ego mittam, et assumam Nabuchodonosor, etc., et ponam thronum ejus super lapides istos, quos abscondi, et statuet solium suum super eos, veniensque percutiet terram Ægypti. » Jubetur hic Jeremias prophetare victoriam Nabuchodonosoris de Ægypto, eique ibidem symbolicum solium struere.

XXXIV. Cap. xlviii, vers. 40. « Ecce quasi aquila volabit, et extendet alas suas ad Moab. » Aquila hieroglyphicum est Nabuchodonosoris, ob ejus celeritatem, rapacitatem, fortitudinem. Hic enim alas equitum et peditum contra Moab expandit.

XXXV. Cap. xlix, vers. 49. « Ecce quasi leo ascendet de superbia Jordanis ad pulchritudinem robustam, » *q. d.* Sicut leo irruit in prædam : sic Nabuchodonosor, transito tumido Jordane, irruet in Idumæam, quam ejus incolæ putant esse pulcherrimam et robustissimam.

XXXVI. Cap. l, vers. 47. « Grex dispersus Israel, leones ejecerunt eum : primus comedit eum

rex Assur (Salmanasar) : iste novissimus exossavit eum (id est Jerusalem, et templum, quæ erant fulcra, et quasi ossa Israelis, evertit) Nabuchodonosor. »

EX THRENIS.

I. Cap. iv, vers. 7. « Candidiores Nazaræi ejus nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores. Denigrata est super carbones facies eorum, non sunt cogniti in plateis. » *q. d.* Nazaræi Judæorum speciosi olim, et candore roseo perfusi, jam fame et macie squalidi sunt et atri, ut non agnoscantur. Hi Nazaræi hieroglyphicum sunt Clericorum et Religiosorum, eum e sua sanctitate et gloria in vitia et probra Dei hominumque corruunt.

II. Vers. 20. « Spiritus oris nostri (non Josias, non Sedecias, sed Salvator Jesus, qui est halitus, anima et vita nostra) Christus Dominus in peccatis nostris captus est, cui diximus : In umbra tua vivemus in gentibus. »

EX EZECHIELE.

I. Cap. i, vers. 4. « Et vidi, et ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone, et nubes magna, et ignis involvens et splendor in circuitu ejus quasi species electri. » Est toto hoc cap. hieroglyphicum currus Cherubici, qui est symbolum majestatis, fortitudinis et gloriæ Dei properantis ad bellum, et excidium Judæorum, aliarumque gentium. Turbo ergo symbolum est iræ, item tempestatis et cladis Judææ a Deo imminentis : nubes significat densa castra Chaldæorum ; ignis involvens, mox futurum urbis et templi incendium.

II. Vers. 5. « Et in medio similitudo quatuor animalium : quatuor facies uni, et quatuor pedes uni : pedes eorum pedes recti, et planta eorum quasi planta pedis vituli, et scintillæ quasi aspectus æris candentis. » Quatuor animalia repræsentant quatuor Cherubinos, id est principes Angelos, qui sunt quasi stipatores Dei ; unde et quatuor ejus insignia gestant, de quibus subdit :

Vers. 10. « Similitudo autem vultus eorum : facies hominis et facies leonis a dextris ipsorum quatuor : facies autem bovis a sinistris ipsorum quatuor : et facies aquilæ desuper ipsorum quatuor. » Facies hominis insigne est repræsentans Dei bonitatem, et mansuetudinem : facies leonis repræsentat Dei fortitudinem : facies aquilæ ejusdem sapientiam et providentiam : bovis, ejusdem justitiam, religionem et cultum. Allegorice homo repræsentat Christi incarnationem, bos immolationem, leo resurrectionem, aquila ascensionem in cælum.

Vers. 12 et 14. « Ubi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur, nec revertentur cum ambularent. Et animalia ibant, et revertentur in similitudinem fulguris coruscantis. » Significatur hoc sym-

holo Angelos esse agilimos, et promptissimos ad omnem Dei nutum.

III. Vers. 15. « Cumque aspicerem animalia, apparuit rota una super terram juxta animalia, habens quatuor facies, etc., quasi sit rota in medio rotæ. Per quatuor partes earum euntes ibant, et totum corpus oculis plenum; cumque ambularent animalia, ambulabant pariter et rotæ. Spiritus enim vitæ erat in rotis. » Rotæ hæ significant Dei æternitatem, efficacitatem, vigilantiam, et celeritatem in operando, puta in mundi et Ecclesiæ gubernatione.

IV. Vers. 22. « Et similitudo super capita animalium firmamenti, quasi aspectus crystalli horribilis. »

Vers. 26. « Et super firmamentum quasi aspectus lapidis sapphiri similitudo throni, et super similitudinem throni similitudo quasi aspectus hominis desuper. »

« Et vidi quasi speciem electri, velut aspectum ignis intrinsecus ejus per circuitum a lumbis ejus et desuper: et a lumbis ejus usque deorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu; velut aspectum arcus cum fuerit in nube in die pluvie. » Firmamentum significat cælum empyreum, quod est quasi scabellum Dei. Thronus significat Dei, primo, majestatem et celsitudinem; secundo, regiam dignitatem; tertio, judiciariam potestatem. In hoc solio visus est sedere Deus specie humana, habens quasi corpus superne ex electro, sive aurichaleo; inferne ex igne, puta habens pedes ignitos. Electrum significat præstantiam deitatis; pedes ignei, iram et vindictam in Judæos, aliosque ejus hostes. Iris in ejus circuitu significat clementiam, quæ temperat ejus iram et vindictam.

V. Cap. II, vers. 9. « Et vidi, et ecce manus missa ad me, in qua erat involutus liber, et expandit illum coram me; qui erat scriptus intus et foris, et scripte erant in eo lamentationes, et carmen, et væ. » Liber hic continebat minas Dei, et clades Judæis imminentes, quas Ezechiel in hac sua Prophetia conscripsit.

Cap. III, vers. 1. « Fili hominis, comede volumen istud. Et aperui os meum, et cibavit me volumine illo. Et comedi illud: et factum est in ore meo sicut mel dulce. » Quia cognoscere consilia et judicia Dei Prophetæ erat dulce et jucundum: at ubi per ea dira suis intentari cognovit, eaque ruminavit, amaricatus est venter ejus, indoluit et ingemuit.

VI. Vers. 23. « Et tu, fili hominis, ecce data sunt super te vincula, et ligabunt te in eis. Et linguam tuam adhærere faciam palato tuo, et eris mutus, nec quasi vir objurgans: quia domus exasperans est. Cum autem locutus ero tibi, aperiam os tuum. » Ligavit Deus manus et linguam Ezechielis ad tempus, ut hoc silentio quasi percussus et obstupescens commoveret dura Judæorum corda. Inde enim conjicere debebant, eum mira et hor-

renda audisse a Deo, ac proinde iis credere, similique metu et horrore percelli, ac vitam mutare.

VII. Cap. IV, vers. 1. « Fili hominis, sume tibi laterem: et describes in eo civitatem Jerusalem. Et ordinabis adversus eam obsidionem, munitiones, castra, et pones arietes in gyro. Et tu, sume tibi sartagine ferream, et pones eam in murum ferreum inter te, et civitatem: et obfirmabis faciem tuam ad eam. Et tu dormies super latus tuum sinistrum, et pones iniquitates domus Israel super eo, numero dierum, quibus dormies super illud. Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum, numero dierum trecentos et nonaginta dies. Et cum compleveris hæc, dormies super latus tuum dexterum: et assumes iniquitatem domus Juda quadraginta diebus; diem pro anno dedi tibi. Cibis autem tuus quo vesceris, erit in pondere viginti stateres in die. Et aquam in mensura bibes, sextam partem hin. Et quasi subcinericium hordeaceum comedes illud: et stercore, quod egreditur de homine, operies illud in oculis eorum. Et dixit Dominus: Sic comedent filii Israel panem suum pollutum inter Gentes, ad quas ejiciam eos. Et dixi: A a a, Domine Deus, ab infantia usque nunc non est ingressa in os meum omnis caro immunda. Et dixit ad me: Ecce dedi tibi fimum boum pro stercore humanis: et facies panem tuum in eo. »

Hoc hieroglyphico ad vivum representavit Ezechiel Hierosolymæ per Chaldæos obsidionem et excidium. Nam 390 diebus decubens in latus sinistrum, representavit urbis obsidionem (ea enim totidem diebus duravit). 40 vero diebus decubens in latus sinistrum, representavit ejusdem excidium. Unde comedens fimum boum, representavit tantam fore in obsidione famem, ut et stercore comederent. Hoc enim est quod explicans Deus ait, vers. 16: « Ecce ego conteram baculum panis in Jerusalem; et comedent panem in pondere, et in sollicitudine: et aquam in mensura, et in angustia bibent. »

VIII. Cap. V, vers. 1 et 3. « Fili hominis, sume tibi gladium (novaculam) acutum, radentem pilos: et duces per caput tuum, et per barbam tuam: et assumes tibi stateram ponderis, et divides eos. Tertiam partem igni combures: tertiam partem concides gladio: tertiam vero aliam disperges in ventum. » Novacula Dei fuit Nabuchodonosor: hic rasis barbam, id est principes et sacerdotes; et pilos, id est populum Judæorum. Unde una eorum pars peste, secunda gladio interit, tertia capta est et dispersa in Babylone. Hinc explicans subdit, vers. 12: « Tertia pars tui peste morietur et fame, et tertia pars tui in gladio cadet: tertiam vero partem tuam in omnem ventum dispergam, et gladium evaginabo post eos. » Porro de reliquiis quæ cladem evadent, addit: « Et sumes inde parvum numerum: et ligabis eos in summitate pallii tui. Ex

eis rursus tolles, et projicies eos in medio ignis, et combures eos igni: et ex eo egredietur ignis in omnem domum Israel. » Ili sunt Judæi, qui post reditum e Babylone, ob nova peccata, ab Antiocho Epiphane instar ignis grassante, et postea a Tito occisi sunt.

IX. Cap. viii, vers. 3. « Et emissa similitudo manus apprehendit me in cincinnis capitis mei: et elevavit me spiritus inter terram et cælum: et adduxit me in Jerusalem in visione, juxta ostium interius, quod respiciebat ad Aquilonem, ubi erat statutum idolum zeli ad provocandam æmulationem. » Ezechiel in Babylone degens inde spiritu hic rapitur in Jerusalem, ut videat idololatriam, et abominationes quas Judæi faciebant in templo. Porro vocatur idolum zeli, quia Deum provocabat ad zelum et æmulationem. Deus enim zelotes non patitur alium Deum, præsertim in suo templo collocari et coli. Unde indignans subdit: « Fili hominis, etc., adhuc conversus videbis abominationes majores. Et ecce ibi mulieres sedebant plangentes Adonidem, vers. 14. »

X. Cap. ix, vers. 2. « Ecce sex viri veniebant: et uniuscujusque vas interfectionis in manu ejus: vir quoque unus in medio eorum vestitus erat lineis, et atramentarium scriptoris ad renes ejus. Et dixit Dominus ad eum (virum qui vestitus erat lineis): Transi per mediam civitatem in medio Jerusalem: et signa thau super frontes virorum gementium, et dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio ejus. Et illis (sex viris) dixit, audiente me: Transite per civitatem sequentes eum, et percutite: non pareat oculus vester, neque misereamini. Senem, adolescentem, et virginem, parvulos et mulieres interficite usque ad interneccionem: omnem autem, super quem videritis thau, ne occidatis, et a sanctuario meo incipite. » Jubet hic Deus Angelo, ut Hierosolymæ signet pios, lugentes peccata populi, signo thau, id est crucis; unde gestat atramentarium, ut quasi notarius atramento litteram thau frontibus piorum inscribat. Deinde jubet sex aliis Angelis, ut signatis parcant, reliquos omnes non signatos per Chaldæos occidant, et urbem incendiant; unde subdit:

Cap. x, vers. 2. « Et dixit ad virum, qui indutus erat lineis, et ait: Ingredere in medio rotarum, quæ sunt subtus Cherubim, et imple manum tuam prunis ignis, quæ sunt inter Cherubim, et effunde super civitatem. » Jubet hic Deus Angelo, ut ex suo curru Cherubim ignem, quo comburenda est Jerusalem, accipiat, ut significet urbis incendium non casu, non Chaldæorum consilio et fortitudine, sed Dei providentia et decreto eventurum.

XI. Cap. xi, vers. 2. « Dixitque ad me: Fili hominis, hi sunt viri qui cogitant iniquitatem, et tractant consilium pessimum in urbe ista, dicentes: Nonne dudum ædificatæ sunt domus? hæc est lebes, nos autem carnes, » *q. d.* Domus et

muri Jerusalem instar lebetis sunt ferrei et fortissimi; nos ergo, esto simus carnei, tamen quia ea continemur et munimur, non timemus Chaldæos. Hisce respondet Propheta subdens: « Propterea hæc dicit Dominus Deus: Interfecti vestri, quos posuistis in medio ejus, hi sunt carnes, et hæc est lebes, » *q. d.* Non vos, o Judæi, estis carnes in Jerusalem; sed carnes sunt Prophætæ, quos quasi victimas Deo mactastis. » Et educam vos de medio ejus. Gladium metuistis, et gladium inducam super vos. Hæc non erit vobis in lebetem, et vos non eritis in medio ejus in carnes; in finibus Israel judicabo: » id est puniam et occidam vos, *q. d.* Educam vos ex Jerusalem ad Nabuchodonosor in Reblatha, ut ibi ab eo occidamini. Quocirca Jerusalem non erit vobis lebes et tutamen; nec vos in ea eritis quasi carnes ab hostibus intactæ et illæsæ.

XII. Cap. xii, vers. 3 et 11. « Fili hominis, fac tibi vasa transmigrantis, et transmigrabis coram eis. Ante oculos eorum perfode tibi parietem: et egredieris per eum. In conspectu eorum in humeris portaberis, in caligine effereris: faciem tuam velabis, et non videbis terram: quia portentum dedi te domui Israel. » Jubetur hic in se ad vivum representare Ezechiel fugam Sedeciae et Judæorum capta urbe noctu, ejusque excæcationem. Unde explicans subdit: « Quomodo feci, sic fiet illis: in transmigrationem, et in captivitatem ibunt. Et dux (rex Sedecias), qui est in medio eorum, in humeris portabitur, in caligine egredietur: parietem perfodiet ut educant eum: facies ejus operietur ut non videat oculo terram. Adducam eum in Babylonem: et ipsam non videbit (utpote excæcatus a Nabuchodonosor), ibique morietur. »

Vers. 18. « Fili hominis, panem tuum in conturbatione (in pavore et trepidatione) comede: sed et aquam tuam in festinatione et mœrore bibe: » Causam et significationem subdit. « Et dices ad populum terræ: Panem suum in sollicitudine comedent, et aquam suam in desolatione bibent. »

XIII. Cap. xv, vers. 2 et 4. « Fili hominis, quid fiet de ligno vitis » a vite præciso? « Ecce igni datum est in escam: sic tradam habitatores Jerusalem » igni et gladio.

XIV. Cap. xvi, vers. 4. « Quando nata es (o Jerusalem, o Synagoga), in die ortus tui non est præcisus umbilicus tuus, et aqua non es lota in salutem, nec sale salita, nec involuta pannis. Transiens autem per te, vidi te conculcari in sanguine tuo; et dixi: Vive, etc., et lavi te aqua, et emundavi sanguinem tuum ex te: et unxi te oleo. Et vesti te discoloribus, et calceavi te ianthino: et cinxi te bysso, et indui te subtilibus, et dedi armillas in manibus tuis, et torquem circa collum tuum, et coronam decoris in capite tuo. Et sumens de vestimentis tuis fecisti tibi excelsa; oleum meum et thymiana meum posuisti coram

eis, et fornicata es cum filiis Ægypti et Assyriorum, et cum Chaldæis. Propterea, meretrix, audi verbum Domini: Judicabo te judiciis adulterarum, et dabo te in manus eorum, et destruent lupanar tuum, et lapidabunt te lapidibus, et trucidabunt te gladiis suis. » Est hieroglyphicum Israelis, sive Synagogæ, quæ in deserto pauper et misera, a Deo per Mosen collecta, eique quasi matrimonio copulata, bonisque omnibus dotata, mox quasi meretrix ab eo ad idola descivit; quocirca juste a Deo per Chaldæos punita et vastata est. Vide dicta *Ezechielis* XVI.

XV. Vers. 45. « Mater vestra Cethæa, et pater vester Amorrhæus. Et soror tua major, Samaria: soror autem tua minor Sodoma. Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia non fecit Sodoma soror tua sicut tu: et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccavit. » Vocantur hæc sorores Jerusalem, quia ei vicinæ, et quia æque sceleratæ; unde et ei in pœna et excidio similes fuere.

Vers. 52. « Ergo et tu porta confusionem tuam, quæ vicisti sorores tuas peccatis tuis; porta ignominiam tuam quæ justificasti sorores tuas, » ut illæ te videantur meliores, et justiores, id est minus malæ, minus iniquæ et impiæ quam tu; adeoque, si tecum, et cum tua impietate comparentur, videantur esse justæ et piæ.

XVI. Cap. XIX, vers. 1. « Et tu, assume plantatum super principes Israel, et dices: Quare mater tua læna inter leones cubavit? et eduxit unum de leunculis suis, et leo factus est: et didicit capere prædam, hominemque comedere. Et audierunt de eo Gentes, et non absque vulneribus suis ceperunt eum: et adduxerunt eum in catenis in terram Ægypti. » Læna est Synagoga, leunculus Joachaz rex, quem Pharao captivum duxit in Ægyptum.

Vers. 5. « Quæ (læna, puta Synagoga, sive Jerusalem), cum vidisset quoniam infirmata est, et periit expectatio ejus: tulit unum de leunculis suis, leonem constituit eum. Et didicit prædam capere, et homines devorare, viduas facere, etc. Et convenerunt adversus eum Gentes, et expanderunt super eum rete suum et miserunt eum in caveam, in catenis adduxerunt eum ad regem Babylonis. » Hic leunculus est Joachin rex, aut potius tyrannus, quem proinde Chaldæi ceperunt, et abduxerunt.

XVII. Vers. 10. « Mater tua quasi vinea in sanguine tuo super aquam plantata est: fructus ejus et frondes ejus creverunt ex aquis multis. Et factæ sunt ei virgæ solidæ in sceptrâ dominantium, etc. Et evulsa est in ira, in terramque projecta: ignis comedit eam. Et nunc transplantata est in desertum. Planctus est, et erit in planctum. » Vineam hæc est Jerusalem; sanguis regius enim est quasi liquor uvæ rubeus. Hæc vinea quasi plantata ad aquas, crevit opibus et gloria, sed ob peccata ab ira Dei eradicata est, incensa, et translata in Chaldæam.

XVIII. Cap. XXIII, vers. 2. « Fili hominis, duæ mulieres filiæ matris unius erant, et fornicatæ sunt in Ægypto. Nomina autem earum, Oolla major, et Ooliba soror ejus minor. » Quænam sint hæc, explicat dicens: « Porro earum nomina, Samaria Oolla, et Jerusalem Ooliba. » Oolla enim hebraice significat, « tabernaculum ejus, scilicet » Samariæ, est in Dan et Bethel, continens vitulos aureos, quos pro Deo colit. Ooliba vero significat, « tabernaculum meum in ea: » Deus enim suum tabernaculum habebat in Jerusalem. Fornicationem vocat idololatriam utriusque, de qua subdit. « Fornicata est igitur super me Oolla, et insanivit in amatores suos, in Assyrios: » Quia Samaria coluit deos Assyriorum. Propterea tradam eam in manus amatorum suorum, in manus filiorum Assur. » Samaria enim eversa est a Salmanasar Assyrio, anno 6 Ezechiae. « Quod cum vidisset soror ejus Ooliba (Jerusalem), plus quam illa insanivit libidine: » Quia, ut sequitur, coluit deos Chaldæorum et Ægyptiorum, « Propterea Ooliba, hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego suscitabo omnes amatores tuos contra te, filios Babylonis, et universos Chaldæos: nasum tuum et aures tuas præcident: et quæ remanserint, gladio concident: ipsi filios tuos et filias tuas capient: et novissimum tuum devorabunt igni. Calicem sororis tuæ bibes profundum et latum. Ebrietate, et dolore repleberis. Et bibes illum, et epotabis usque ad fæces, et fragmenta ejus devorabis. Ubera tua lacerabis: tu quoque porta seculi tuum, et fornicationes tuas: » Calix hic est mortis et excidii, puta mensura suppliciorum peccatis Judæorum commensa, quem eis miscuit et propinavit vindex Deus.

XIX. Cap. XXIV, vers. 3. « Fili hominis, pone ollam, et mitte in eam aquam. Congere frusta ejus in eam, omnem partem bonam, femur et armum, electa et ossibus plena. Pinguissimum pecus assume, compone quoque strues ossium sub ea. Efferbuit coctio ejus, et discocta sunt ossa illius in medio ejus: » Olla est Jerusalem, in qua carnes, id est, cives à Chaldæis coquendi et consumendi sunt. Unde explicans, subdit: « Væ civitati sanguinum, ollæ, cujus rubigo in ea est, et rubigo ejus non exivit de ea. Væ civitati sanguinum, cujus ego grandem faciam pyram. Congere ossa, quæ igne succendam: consumeruntur carnes, et coquetur universa compositio, et ossa tabescent. »

XX. Vers. 16 et 21. « Fili hominis, ecce ego tollo a te desiderabile oculorum tuorum in plaga, » (q. d. Faciam ut ex morbo moriatur uxor tua dilecta), « et non planges, neque plorabis, » ut hæc re portendas excidium urbis et templi, in quo tanta erit strages, ut nemo fratrem, patrem, vel uxorem sit plancturus. « Et mortua est uxor mea vespere, fecique mane sicut præceperat mihi. » Porro hæc explicans subdit: « Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego polluam sanctuarium meum,

superbiam imperii vestri, et desiderabile oculorum vestrorum, et super quo pavet anima vestra : et filii vestri gladio cadent. Et facietis sicut feci. » *q. d.* Non plangetis eos. « Eritque Ezechiel vobis in portentum. »

XXI. Cap. xviii, vers. 2. « Fili hominis, dic principi (regi Tyri : Dixisti : Deus ego sum, et in cathedra Dei sedi in corde maris : cum sis homo, et non Deus, et dedisti cor tuum quasi cor Dei : » Tantos habuisti animos ac spiritus, ac si esses Deus. « Ideirco morte incircumcisorum morieris in manu alienorum. » *q. d.* Incircumcisi, puta Gentiles Chaldaei, occident te pariter incircumcisum. « Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, et perfectus decore; in deliciis paradisi Dei fuisti : omnis lapis pretiosus operimentum tuum. Tu cherub extentus, et protegens, et posuisti in monte sancto Dei, in medio lapidum ignitorum ambulasti, donec inventa est iniquitas in te, et peccasti. Et ejeci te de monte Dei, et perdidisti te, o cherub protegens, de medio lapidum ignitorum. Omnes, qui viderint te in Gentibus, obstupescunt super te : nihili factus es, et non eris in perpetuum : » Regem Tyri ob sapientiam, opes et gloriam, comparat Cherubino, quem ob superbiam per Chaldaeos regno bonisque omnibus privavit. Vide dicta *Ezech. xviii.*

XXII. Cap. xxix, vers. 3. « Ecce ego ad te Pharaon, rex Aegypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum (rivorum Nili) tuorum, et dicis : Meus est fluvius, et ego feci memetipsum. Et ponam frenum in maxillis tuis : et extraham te de medio fluminum tuorum; bestiis terrae, et volatilibus caeli, dedi te ad devorandum : » Sicut cap. xviii, praedixit superbo regi Tyri excidium, ita hic idem praedicit superbo Pharaoni. Causam subdit : « Pro eo quod fuisti baculus arundineus domui Israel : » Fulcivisti enim eorum rebellionem contra Chaldaeos, ideoque quasi arundo cum iis à Chaldaeis es confractus et contritus.

XXIII. Vers. 18. « Fili hominis, Nabuchodonosor servire fecit exercitum suum servitute magna adversus Tyrum (per tredecim annos eam obsidendo), omne caput (militum ejus comportantium saxa, ligna et terram ad implendum mare ingens Tyrum) decalvatum, et omnis humerus depilatus est : et merces non est reddita ei. Propterea haec dicit Dominus Deus : Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra Aegypti : et diripiet spolia ejus : et erit merces exercitui illius, pro eo quod laboraverit mihi, » ut meam vindictam contra Tyrum exsequerentur, *q. d.* Chaldaeis pro expugnata Tyro dabo spolia Aegypti, quasi pro mercede. Unde subdit :

Cap. xxx, vers. 2. « Ululate (o Aegyptii), vae, vae diei : quia juxta est dies, et appropinquat dies Domini (quo vos excindet) : dies nubis, tempus Gentium erit. »

XXIV. Cap. xxxi, vers. 3. « Fili hominis, dic Pharaoni : Ecce Assur quasi cedrus in Libano

pulcher ramis, et frondibus nemorosus, excelsusque altitudine, et inter condensas frondes elevatum est cacumen ejus. » Pharaon vocatur Assur; quia opibus, potentia et gloria comparabat se cum Sennacherib, aliisque monarchis Assyriorum : hinc et vocatur cedrus. « Cedri, inquit, non fuerunt altiores illo in paradiso Dei. Propterea haec dicit Dominus : Pro eo quod sublimatus est, etc. tradidi eum in manus fortissimi Gentium (Nabuchodonosoris). Et succident eum alieni, et crudelissimi nationum. Ipse est Pharaon, et omnis multitudo ejus, dicit Dominus Deus. »

XXV. Cap. xxxii, vers. 2. « Leoni Gentium assimilatus es (o Pharaon); et draconi qui est in mari; et ventilabas cornu in fluminibus tuis. Expandam super te rete meum, et projiciam te in terram. Et operiam, cum extinctus fueris, caelum, et nigrescere faciam stellas ejus : solem nube tegam, et luna nondabit lumen suum. Omnia luminaria caeli mœrere faciam super te. » *q. d.* Tanta erit strages tua et tuorum, o Pharaon, ut hominibus caeli obscurari et mœrere videantur. Est hyperbole. Unde de eodem subdit :

Vers. 19. « Descende, et dormi cum incircumcisis, cum his qui descendunt in lacum. Ibi Assur, et omnis multitudo ejus, qui dederant quondam formidinem in terra viventium. Ibi Aelam, ibi Mosoch, et Thubal. Ibi Idumaea, et reges ejus. Ibi principes Aquilonis omnes, et universi venatores : qui dormierunt incircumcisi cum interfectis gladio, et portaverunt confusionem suam cum his qui descenderunt in lacum. »

XXVI. Cap. xxxvi, vers. 25. « Effundam super vos aquam mundam (in baptismo Christi), et munda bimini ab omnibus inquinamentis vestris. Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri : et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. Et spiritum meum ponam in medio vestri : et faciam ut in praeceptis meis ambuletis. » Vide cap. xi, vers. 19.

XXVII. Cap. xxxvii, vers. 1. « Facta est super me manus Domini : et dimisit me in medio campi, qui erat plenus ossibus. Et dixit ad me : Fili hominis, putasne vivent ossa ista ? Et dixi : Domine Deus, tu nosti. Et dixit ad me : Vaticinare de ossibus istis : et dices eis : Ossa arida, audite verbum Domini. Ecce ego intromittam in vos spiritum, et vivetis. Et dabo super vos nervos, et succrescere faciam super vos carnes, et superextendam in vobis cutem, et vivetis. » Subjungit Ezechiel se eis id vaticinatum, eaque mox cute, carne, et nervis, ac spiritu et vita fuisse donata. Erat hoc schema resurrectionis; sed sub eo significat, Judaeos qui in Babylone erant quasi emortui, et velut ossa arida, ad libertatem et patriam, itaque quasi ad vitam redituros. Hoc est enim quod explicans subdit :

Vers. 11. « Fili hominis, ossa haec universa domus Israel est : ipsi dicunt : Aruerunt ossa nostra, et perit spes nostra (liberationis ex Babylone)

nis, et reditus in patriam) : ecce ego aperiā tumulos vestros, et educā vos de sepulcris vestris, et reducā in terram Israel. »

XXVIII. vers. 16. « Fili hominis, sume tibi lignum unum : et scribe super illud : Judæ, et filiorum Israel sociorum ejus : et tolle lignum alterum, et scribe super illud : Joseph ligno Ephraim, et cunctæ domui Israel, sociorumque ejus. Et adjungē illa, unum ad alterum tibi in lignum unum, et erunt in unionem in manu tua. » Hoc symbolo significat Deus, se Judæos et Israelitas, sive Samaritas, jam inter se contrarios, uniturum in Ecclesia, per fidem et gratiam Christi. Unde explicans subdit : « Ecce ego assumam filios Israel de medio nationum, ad quas abierunt, etc. Et faciam eos in gentem unam in terra in montibus Israel. Et servus meus David (Christus Davidis filius) rex super eos, et pastor unus erit omnium eorum. Et percutiā illis fœdus pacis. Et erit tabernaculum meum in eis : et ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus. »

EX DANIELE.

I. Cap. II, vers. 31. « Tu rex, videbas, et ecce quasi statua una grandis : caput ex auro optimo erat, pectus autem et brachia de argento, porro venter et femora ex ære ; tibiæ autem ferreæ, pedum quædam pars erat ferrea, quædam autem fictilis. Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus : et percussit statuam in pedibus ejus ferreis, et comminuit eos. Hoc est somnium : Interpretationem quoque ejus dicemus coram te. Tu rex regum es, tu es ergo caput aureum. Et post te consurget regnum aliud minus te argenteum : et regnum tertium aliud æreum, quod imperabit universæ terræ. Et regnum quartum erit velut ferrum ; quomodo ferrum comminuit et domat omnia, sic comminuet et conteret omnia hæc. Porro quia vidisti pedum et digitorum partem testæ figuli, et partem ferream : regnum divisum erit. In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, et regnum ejus alteri populo non tradetur : comminuet autem, et consumet universa regna hæc : et ipsum stabit in æternum, secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, et comminuit testam, et ferrum, et æs, et argentum, et aurum. » Caput aureum fuit monarchia Nabuchodonosoris ; pectus argenteum, regnum Cyri et Persarum ; venter æreus, regnum Alexandri et Græcorum ; tibiæ ferreæ, regnum Romanorum : sed hæc omnia comminuit lapis sine manibus de monte abscissus, id est, Christus ex virgine natus, cujus regnum gloriosum erit et æternum.

II. Cap. IV, vers. 7 et 22. « Videbam, et ecce arbor in medio terræ : et proceritas ejus contingens cælum. Folia ejus pulcherrima, et fructus ejus nimius : et ex ea vescabatur omnis caro. Et

ecce vigil et sanctus de cælo clamavit. Succidite arborem, cor ejus ab humano commutetur, et cor feræ detur ei, et septem tempora mutentur super eum. » Arbor hæc est Nabuchodonosor, vigil est Angelus intentans ei ejectionem à regno, et commutationem in bestiam. Ita explicat Daniel. « Ejicient te, inquit, ab hominibus, et cum bestiis ferisque erit habitatio tua, et fœnum ut bos comedes, et rore cæli infunderis : septem quoque tempora (id est, septem anni) mutabuntur super te, donec scias quod dominetur Excelsus super regnum hominum, et cuicumque voluerit, det illud. Quamobrem, rex consilium meum placeat tibi : peccata tua elemosinis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum. »

III. Cap. V, vers. 23. « Mane, Thekel, Phares. Mane numeravit Deus regnum tuum, et complevit illud. Thekel : appensus es in statera, et inventus es minus habens. Phares : divisum est regnum tuum, et datum est Medis et Persis. Eadem nocte interfectus est Baltassar, et Darius Medus successit in regnum. » Hic eventus clare visionem explicat.

IV. Cap. VII, vers. 3. « Quatuor bestię grandes ascendebant de mari. Prima quasi læna, et alas habebat aquilæ, et cor hominis datum est ei. Et ecce bestia alia similis urso ; et tres ordines erant in ore ejus, et in dentibus ejus, et sic dicebant ei : Surge, comede carnes plurimas. Et ecce alia quasi pardus, et alas habebat quasi avis, quatuor super se, et quatuor capita erant in bestia. Et ecce bestia quarta terribilis, atque mirabilis, et fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, et reliqua pedibus suis conculeans : et habebat cornua decem. Et ecce cornu aliud parvulum ortum est de medio eorum : et tria decoribus primis evulsa sunt a facie ejus : et ecce oculi, quasi oculi hominis erant in cornu, et os loquens ingentia. » Hæc quatuor animalia sunt quatuor monarchiæ : læna sunt Assyrii, ursus Persæ, pardus Græci, quarta bestia sunt Romani. Ex quarta orientur decem cornua, id est, decem reges in fine mundi ; et cornu parvulum, id est Antichristus, qui tres reges debellabit ; unde mox reliqui septem ei sponte se subdent.

V. Vers. 9. « Aspiciebam donec throni positi sunt, et antiquus dierum sedit : vestimentum ejus candidum quasi nix, et capilli capitis ejus quasi lana munda : thronus ejus flammæ ignis : rotæ ejus ignis accensus. Fluvius igneus, rapidusque egrediebatur a facie ejus : millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei. » Hic est Pater æternus, qui regnum Antichristi adjudicabit Christo et Christianis, unde subdit : « Judicium sedit, » id est, judices sederunt, « et libri aperti sunt : et vidi quoniam interfecta esset bestia (Antichristus), et ecce cum rubibus cæli quasi filius hominis veniebat, et usque ad antiquum dierum pervenit. Et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum. »

VI. Cap. viii, vers. 3. « Ecce aries unus stabat ante paludem, habens cornua excelsa, et unum excelsius altero : ecce autem hircus caprarum veniebat ab Occidente, et non tangebatur terram; et percussit arietem. » Aries est Darius, quem percussit hircus, id est Alexander Magnus.

Vers. 8. « Hircus autem caprarum magnus factus est nimis : cumque crevisset, fractum est cornu magnum, et orta sunt quatuor cornua : de uno autem ex eis egressum est cornu unum modicum : et factum est grande, et magnificatum est usque ad cœlum : et deiecit de fortitudine, et de stellis, et conculcavit eas. » Cornu magnum est Alexander : eo fracto, id est mortuo, regnum ejus divisum est in quatuor cornua, id est primarios ejus duces : e quorum uno prognatus est Antiochus Epiphanes, qui Judæam, Deique templum vastavit, ejusque cultores occidit.

VII. Cap. ix, vers. 24. « Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum. » Hæ 70 hebdomades annorum sunt, faciuntque 490 an-

nos, q. d. 490 anni fluent usque ad Christum.

VIII. Cap. x, vers. 5. « Et ecce vir unus vestitus lineis, et renes ejus accincti auro obrizo : et corpus ejus quasi chrysolithus, et facies ejus velut species fulguris, et oculi ejus ut lampas ardens : et brachia ejus, et quæ deorsum sunt usque ad pedes, quasi species æris candentis : et vox sermonum ejus ut vox multitudinis. » Hic vir est Archangelus Gabriel, qui cap. seq. victorias Machabæorum, Christi et Christianorum Danieli enarrat : quocirca augustam hic formam assumit, ut per eam illas repræsentet. *Primo* ergo linea vestis significat sacerdotium Machabæorum et labores.

Secundo, zona aurea significat eorumdem charitatem, bella et regnum. *Tertio*, chrysolithus, eorumdem gloriam et triumphum. *Quarto*, facies fulgurans eorumdem zelum violentum in hostes. *Quinto*, oculi, ut lampas ardens, eorumdem prudentiam et vigilantiam. *Sexto*, brachia et crura ænea, eorumdem fortitudinem, et armorum splendorem. *Septimo*, vox multitudinis, exercitum et phalanges tam Machabæorum quam Angelorum pro eis pugnantium.

PARABOLÆ ET SIMILITUDINES.

EX ISAIA.

I. Cap. i, vers. 3. « Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui : Israel autem me non cognovit : « magis ergo ingratus et stolidus est, quam bos vel asinus.

II. Vers. 5. « Omne caput languidum, et omne cor mœrens. A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas : vulnus et livor, et plaga tumens, » q. d. Tota respublica Judæorum, eorumque corpus politicum totum, puta tam principes et sacerdotes quam laici sceleribus corrupti sunt, saucii et putridi.

III. Vers. 8. « Derelinquetur filia Sion ut umbra-culum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario, » q. d. Desolabitur Jerusalem, fietque quasi vinea, aut hortus, collectis uvis et fructibus, deserta et squalida.

IV. Vers. 9. « Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, et quasi Gomorra similes essemus. » Semen vocat paucos ex excidio reliquos, quos Deus servavit in semen et propaginem gentis. Nisi enim Deus gentem servare voluisset, omnes Judæi periissent, uti perierunt omnes Sodomitæ et Gomorrhæi.

V. Vers. 10. « Audite verbum Domini, principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri, populus Gomorrhæ, » q. d. Judæa in impietate par fuit Sodomæ et Gomorrhæ; fuisset ergo et par in pœna et excidio, ni Deus semen gentis servas-

set, propter Christum ex ea nasciturum, juxta promissa Davidi et Abrahæ facta.

VI. Vers. 18. « Si fuerint peccata vestra ut co-cinum, quasi nix dealbabitur : et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt, » q. d. Si pœniteat vos, moresque mutetis, ego conscientiam vestram tot sceleribus vulneratam et cruentam emundabo, ut fiat pura et candida quasi nix, et lana alba.

VII. Vers. 21. « Quomodo facta est meretrix civitas fidelis? » q. d. Quomodo Jerusalem, olim sponsa Deo fidelis, nunc quasi meretrix fornicata est cum idolis?

VIII. Vers. 29. « Erubescetis super hortis quos elegeratis, cum fueritis velut quercus defluentibus foliis, et velut hortus absque aqua, » q. d. In hortis sub querebus crexistis aras, et sacrificastis idolis : ideo desolabimini uti quercus in hieme, cum defluunt folia; et sicuti hortus in æstate arecens ex siccitate, ob defectum aquæ.

IX. Vers. 31. « Et erit fortitudo vestra ut favilla stupæ, et opus vestrum quasi scintilla : et succendetur utrumque simul, et non erit qui exstinguat, » q. d. Ego vestra idola, quæ putatis fortissima et invicta, ac vestra opera opesque delebo, et comburam instar stupæ, quæ levi flamma absumitur.

X. Cap. v, vers. 28. « Ungulæ equorum ejus (Nabuchodonosoris erunt validæ et duræ) ut silex : et rotæ ejus quasi impetus tempestatis. Ru-

igitur ejus ut leonis, etc. aspiciemus in terram, et ecce tenebræ tribulationis, et lux obtenebrata est in caligine ejus. » Parabolæ hæc claræ sunt.

XI. Cap. ix, vers. 3. « Lætabuntur (Gentes, accepta prædicatione Evangelii, gratiæ et salutis) coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando dividunt spolia. Jugum enim oneris ejus, et virgam humeri ejus, et sceptrum exactoris ejus superasti, sicut in die Madian, » *q. d.* Sicut olim in die conflictus cum Madianitis, tu, Domine, per Gedeonem eosdem superasti, et profligasti, itaque eorum jugum, virgam et sceptrum abstulisti a cervicibus Judæorum: ita in die quo verus Gedeon, id est excisor iniquitatis et peccati, puta Christus, confliget cum dæmonibus, principibus, Judæis et gentibus impiis, tu, Domine, aderis Christo, ut hostes hosce suos et nostros profliget, eorumque quasi exactorum et tyrannorum jugum et sceptrum a fidelium cervicibus excutiat.

XII. Vers. 18. « Succensa est quasi ignis impietas, veprem et spinam vorabit, et succendetur in densitate saltus, et convolvetur superbia fumi, » *q. d.* Sicut ignis in sylva succensus, primo vepres et sentes corripit, deinde sylvam totam depascitur, ut tota densitas saltus convolvatur in superbia, id est in elatione et altitudine fumi: ita impietas sensim pervasit populum, ut totum Israel convolverit, ac proinde convolvat eundem quoque sua poena.

XIII. Cap. x, vers. 14. « Et invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum: et sicut colliguntur ova quæ derelicta sunt, sic universam terram ego congregavi: et non fuit qui moveret pennam, et aperiret os, et ganniret, » *q. d.* Ego Sennacherib tam facile cepi gentes et regna, quam facile auceps capit ova et pullos avis in nido, cui avis ipsa obstrepere et ogganire, aut potius obgarrire non audet. Sed hanc regis barbari arrogantiam retundit Deus, dicens:

XIV. Vers. 15. « Numquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur? quomodo si elevetur virga contra elevantem se, et exaltetur baculus, qui utique lignum est. » Sic et tu, o Sennacherib, non debes gloriari, nec mihi adimere, et tibi ascribere tot victorias, et gentium excidia: quia tu fuisisti tantum securis, et quasi serra, qua ego gentes quasi ligna dissecuri et serravi; atque quasi baculus et virga, qua easdem flagellavi.

XV. Vers. 13. « Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus ejus tenuitatem: et subtus gloriam ejus succensa ardebit quasi combustio ignis. Et erit lumen Israel in igne, et sanctus ejus in flamma: et succendetur et devorabitur spina ejus, et vepres in die una, » *q. d.* Deus percutiet milites Sennacherib ardore et peste, qui eos ita arefaciet et aduret, sicut ignis solet afflare et adurere spinas et vepres in sylva.

XVI. Cap. xiv, vers. 4 et 8. « Quomodo cessavit exactor (rex Babylonis?) quievit tributum? Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium. Abietes quoque lætati sunt super te, et cedri Libani; ex quo dormisti, non ascendet qui succidat nos. Infernus subter conturbatus est in occursum adventus tui, suscitavit tibi gigantes. Omnes principes terræ surrexerunt de solis suis: et dicent tibi: Et tu vulneratus es sicut et nos, nostri similis effectus es. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum. » Figurata inducit hic reges et principes in inferno, suscipientes et subsannantes regem Babylonis occisum.

XVII. Cap. xvi, vers. 2. « Sicut avis fugiens, et pulli de nido avolantes; sic erunt filii Moab in transcensu Arnon. » Sensus est clarus.

XVIII. Vers. 8. « Vineam Sabama Domini gentium exciderunt, flagella (ita vocantur propagines vitis) ejus usque ad Jazer pervenerunt: erraverunt in deserto, propagines ejus relictæ sunt, transierunt mare, » *q. d.* Populus Moab vastatus a Chaldæis; ab iis captivus trans aquas ducetur in Babylonem.

XIX. Cap. xvii, vers. 6. « Et relinquetur in eo (in Israele) sicut racemus, et sicut excussio oleæ duarum vel trium olivarum in summitate rami, » *q. d.* In excidio Samariæ et decem tribuum, tam pauci relinquentur Israellitæ, quam pauci relinquantur racemi in vinea post vindemiam, et quam pauca reliquantur olivæ in olea, dum ea excutitur. Sic allegorice multi sunt vocati, pauci electi et salvandi.

XX. Cap. xviii, vers. 4. « Quiescam et considerabo in loco meo, sicut meridiana lux clara est, et sicut nubes roris in die messis, » *q. d.* Ego Deus clare contemplantur, quasi in luce meridiana, stragem Ægyptiorum: eroque serenus in pace et refrigerio, cum ipsos uret sol et æstus excidii.

XXI. Vers. 5. « Ante messem enim totus effloruit, et immatura perfectio germinabit, et præcidentur ramusculi ejus falcibus: et quæ derelicta fuerunt abscidentur et excutientur. Et relinquentur simul avibus montium, et bestiis terræ, » *q. d.* Ægyptii florebant, et magnam quasi messem opum et gloriæ promittebant; sed quasi fructus præcoces ab Assyriis sunt excisi, nec ad maturitatem pervenerunt.

XXII. Cap. xxii, vers. 17. « Ecce Dominus asportari te (o Sobna) faciet (in Babylonem,) sicut asportatur gallus gallinaceus, et quasi amictum sic sublevabit te, » *q. d.* Tam facile quam amictus et vestis attollitur et effertur, tollet et efferet te ex Judæa Deus.

XXIII. Vers. 18. « Coronans coronabit te tribulatione: quasi pilam mittet te in terram latam et spatiosam. » Sensus patet.

XXIV. Cap. xxiv, vers. 2. « Et erit sicut populus, sic sacerdos: et sicut servus, sic dominus ejus: sicut ancilla, sic domina ejus: sicut emens, sic ille qui vendit, » *q. d.* Excidium orbis erit uni-

versale et commune, nec discernet servum vel ancillam ab hero vel hera, sed omnes quasi pares pari clade involvet.

XXV. Vers. 20. « Agitatione agitabitur terra sicut ebrius, et auferetur quasi tabernaculum unius noctis : et gravabit eam iniquitas sua, et corruet, et non adjiciet ut resurgat, » *q. d.* Tanto terræ motu concutietur terra, ut tota a fundamentis convelli et everti videatur, idque propter scelera, quæ incolæ ejus in ea perpetrarunt.

XXVI. Vers. 23. « Et erubescet luna, et confundetur sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, » *q. d.* Sol et luna obtenebrescent, itaque quasi pallescere, et pudore suffundi videbuntur ob scelera incolarum terræ, quæ in die iudicii Deus toti orbi patefaciet, et puniet. Unde præcessit vers. 22 : « Et congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, et claudentur in carcere, et post multos dies visitabuntur, » *q. d.* Scelerati colligati quasi in fascem projiciantur in ignem gehennæ, ut in eo jugiter claudantur, et ardeant : nam « post multos dies visitabuntur, » id est punientur per omnia sæcula in æternum.

XXVII. Cap. xxv, vers. 5. « Sicut æstus in siti, tumultum alienorum humiliabis : et quasi calore sub nube torrente, propaginem fortium marcescere facies, » *q. d.* Sicut nubes æstans torret vineas, ita Christus in die iudicii exuret omnes impiorum delicias, quibus ipsi se oblectabant.

XXVIII. Vers. 10. « Triturabitur Moab sub eo (Deo) sicuti teruntur paleæ in plastro. Et extendet manus suas sub eo sicut extendit natans ad natandum, » *q. d.* Dæmones, omnesque impii ita a Christo vindice calcabuntur, ut dent speciem hominis plane victi et desperati, qualis est species naufragi in naufragio natantis.

XXIX. Cap. xxviii, vers. 2. « Ecce validus et fortis Dominus, sicut impetus grandinis; turbo confringens, sicut impetus aquarum multarum inundantium, et emissarum super terram spatiosam, » *q. d.* Deus fortiter sternet per Assyrios agros Samariæ sicut grando, turbo et flavius exundans solent sternere sata læta, boumque labores.

XXX. Vers. 24. « Numquid tota die arabit arans ut serat proscindet et sarriet humum suam? Nonne cum adæquaverit faciem ejus, seret gith, et cyminum sparget, et ponet triticum per ordinem? Et erudiet illum in iudicio : Deus suus docebit illum, » *q. d.* Impii dicunt : Non est Deus; quia ipse sæpe scelera dissimulat, nec statim ea punit. Hisce respondeo : Sicut agricola non semper arat, sed jam arat, jam serit, jam metit, jam triturat, et quodlibet agit suo tempore : sic et Deus suas habet opportunitates, et scit quando dissimulare, quando punire debeat. Deus enim agit, non satagit, nec tumultuatur; sed tempora novit, et opportunitates rei gerendæ.

XXXI. Cap. xxix, vers. 5 et 7. « Et erit sicut pulvis tenuis multitudo ventilantium te : et sicut favilla pertransiens : et sicut somnium visionis

nocturnæ multitudo omnium gentium, quæ dimicaverunt contra Ariel, » *q. d.* Hostes qui vastaverunt Jerusalem, conterentur, et evanescent instar pulveris, favillæ et somnii, unde subdit :

XXXII. « Et sicut somniat esuriens, et comedit; cum autem fuerit expergefactus, vacua est anima ejus : et sicut somniat sitiens, et bibit, et postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitit; et anima ejus vacua est : sic erit multitudo omnium gentium, qui dimicaverunt contra montem Sion. »

XXXIII. Cap. xxxi, vers. 4. « Quomodo si rugiat leo et catulus leonis super prædam suam, et cum occurrerit ei multitudo pastorum, a voce eorum non formidabit, et a multitudine eorum non pavebit : sic descendet Dominus exercituum, ut prælietur super montem Sion. »

XXXIV. Vers. 5. « Sicut aves volantes » protegunt pullos suos, pugnantque pro eis rostro et alis contra accipitrem : « sic proteget Dominus exercituum Jerusalem, protegens et liberans, transiens et salvans. »

XXXV. Cap. xxxii, vers. 2. « Et erit vir » sub umbra et alis pii regis Ezechie absconditus et protectus ita securus, « sicut qui absconditur a vento, et celat se a tempestate, sicut rivi aquarum in siti, et umbra petræ prominentis in terra deserta. »

XXXVI. Cap. xxxviii, vers. 12. « Generatio mea (ætas vitæ meæ) ablata est, et convoluta est a me, quasi tabernaculum pastorum. »

« Præcisa est velut a texente vita mea : dum adhuc orderet, succidit me : quasi leo, sic contrivit omnia ossa mea. »

XXXVII. Vers. 14. « Sicut pullus hirundinis, sic clamabo : meditabor, » id est, meditabundus gemam, « ut columba. »

XXXVIII. Cap. xl, vers. 11. « Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, foetas ipse portabit. » Pastor hic est Christus, agni Christiani, foetæ, sive gravidæ, quæ pariunt agnos, sunt Apostoli virique Apostolici : hos omnes pascit, portat et dirigit Christus.

XXXIX. Vers. 12. « Quis mensus est pugillo aquas, et caelos palmo ponderavit? quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera? quis adjuvit spiritum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit, et ostendit illi, » *q. d.* Deus tam potens est, ut cælum et terram tribus digitis sustineat; ac tam sapiens, ut nullus ei consilium dare possit, quin imo omnes sapientes ab eo suam sapientiam et consilium accipiant et emendent.

XL. Vers. 13. « Ecce gentes quasi stilla situlæ, et quasi momentum stateræ reputatæ sunt, » si cum Dei magnitudine et majestate immensa conferantur : « ecce insulæ quasi pulvis exiguus. Et Libanus non sufficiet ad succendendum, et animalia ejus non sufficient ad holocaustum, » si illud Deo pro ejus excellentia et dignitate offerendum

sit. « Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei. »

XXI. Vers. 22. « Qui sedet super gyrum terræ, et habitatores ejus sunt quasi locustæ, qui extendit velut nihilum cœlos. »

XLII. Vers. 23. « Qui dat secretorum scrutatores quasi non sint, iudices terræ velut inane fecit. »

XLIII. Vers. 26. « Qui educit in numero militiam eorum (astrorum et cæterorum creatorum), et omnes ex nomine vocat. »

XLIV. Vers. 27. « Quare dicis, Jacob : Abscondita est via mea a Domino, et a Deo meo iudicium meum transivit? numquid nescis, aut non audisti? Deus sempiternus Dominus, qui creavit terminos terræ : non deficiet, neque laborabit, nec est investigatio sapientiæ ejus. »

XLV. Vers. 29. « Qui dat lasso virtutem, et his qui non sunt fortitudinem et robur multiplicat. »

XLVI. Vers. 30 et 31. « Deficient pueri, et laborabunt, et juvenes in infirmitate cadent : qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assumunt pennas sicut aquilæ : current, et non laborabunt; ambulabunt, et non deficient. »

XLVII. Cap. xli, vers. 14 et 15. « Noli timere, vermis Jacob, qui mortui estis ex Israel : ego auxiliatus sum tibi, dicit Dominus, et redemptor tuus sanctus Israel. » Israelitas abjectos comparat vermi et mortuis. « Ego posui te quasi plastrum triturans novum, habens rostra serrantia; triturabis montes, et comminues : et colles quasi pulverem pones : ventilabis eos : et ventus tollet, et turbo disperget eos : et tu exultabis in Domino, in sancto Israel lætaberis. » Israellem a Deo adjutum et roboratum comparat plaustri terentibus segetes, item plaustri, quæ serratis dentibus armata, obvia quæque secant.

XLVIII. Cap. XLIII, vers. 2. « Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te : cum ambulaveris in igne, non combureris, et flamma non ardebit in te, » *q. d.* In mediis periculis, angustiis et tormentis adero tibi, teque tutabor et protegam. « Delevi ut nubem iniquitates tuas, et quasi nebulam peccata tua. » Sicut enim nubes et nebula a sole ita dissipantur, delentur et evanescent, ut nullum earum vestigium supersit : ita et Deus condonando peccata, ea plane delet et abolet, ut nihil eorum supersit.

XLIX. Cap. XLVI, vers. 3. Audite me, domus Jacob, etc., qui portamini a meo utero, qui gestamini a mea vulva, » *q. d.* Quos quasi mater pario, formo, educo et foveo. « Usque ad senectam ego ipse, et usque ad canos ego portabo, » *q. d.* Ab utero usque ad ultimam vitæ vos ego tueor, rego et curo.

L. Cap. XLVIII, vers. 18. « Utinam attendisses mandata mea, facta fuisset sicut flumen (copiosum et redundans) pax tua, et justitia tua (ingens) sicut gurgites maris, et fuisset quasi arena semen tuum, et stirps uteri tui uti lapilli ejus, non interisset. »

LI. Cap. XLIX, vers. 15. « Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te. Et dices in corde tuo : Quis genuit mihi istos? ego sterilis et non pariens. » Ecclesiam Gentium comparat mulieri prius sterili, postea fecundæ.

LII. Vers. 22. « Et afferent filios tuos in ulnis, et filias tuas super humeros portabunt. Et erunt reges nutritii tui, et reginæ nutrices tuæ : vultu in terram demisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent. » Eidem Ecclesiæ tam fausta et augusta pollicetur Deus.

LIII. Cap. I, vers. 9. « Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, tinea comedet eos. » Hostes Christi ita perdendos asserit, ut vestis atteritur et exeditur a tinea.

LIV. Cap. LI, vers. 3. « Consolabitur Dominus Sion, et consolabitur omnes ruinas ejus; et ponet desertum ejus quasi delicias, et solitudinem ejus quasi hortum Domini. Gaudium et lætitia invenietur in ea, gratiarum actio et vox laudis. » Ecclesiæ gloriam et delicias comparat paradiso terrestri.

LV. Vers. 6. « Cœli sicut fumes liquescent, et terra sicut vestimentum atteretur, et habitatores ejus sicut hæc interibunt, » per ignem conflagrationis in fine mundi : « salus autem mea in sempiternum erit, et justitia mea non deficiet. »

LVI. Vers. 8. « Sicut vestimentum, sic comedet eos (homines) vermis; et sicut lanam, sic devorabit eos tinea : salus autem mea in sempiternum erit. »

LVII. Vers. 12. « Ego, ego, ipse consolabor vos : quis tu ut timeres ab homine mortali, et a filio hominis, qui quasi fœnum ita arescet? »

LVIII. Cap. LIII, vers. 6. « Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit : et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum. Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum. » Christum patientem comparat agno, et ovi quæ ducitur ad lanienam.

LIX. Cap. LIV, vers. 9. « Sicut in diebus Noe istud mihi est, cui juravi ne inducerem aquas Noe ultra supra terram : sic juravi ut non irascar tibi (o Ecclesia), et non increpem te. Montes enim commovebuntur, et colles contremiscent : misericordia autem mea non recedet a te, » *q. d.* Sicut cum Noe inii fœdus æternum de prohibendo deinceps diluvio : sic tecum, o Ecclesia, novum fœdus æternum in eo, quod nunquam derelinquam te, nec sinam te ab hostibus obrui.

LX. Cap. LV, vers. 9. « Sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris. »

LXI. « Et quomodo descendit imber et nix de cœlo, et illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, etc. : sic erit verbum meum, etc., non re-

vertetur ad me vacuum, sed faciet quæcumque volui. »

LXII. Cap. IXX, vers. 9. « Expectavimus lucem, et ecce tenebræ: splendorem, et in tenebris ambulavimus. » Lux sunt prospera, tenebræ adversa. « Palpavimus sicut cæci parietem: impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. »

LXIII. « Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columbæ meditantēs gememus. »

LXIV. Cap. LXII, vers. 1. « Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam » orare, et obsecrare Deum, « donec egrediatur ut splendor justus ejus, et salvator ejus ut lampas accendatur. » Splendor et lampas Sionis, id est Ecclesiæ, est Salvator Jesus: pro illius ergo ortu et adventu assidue oravit Isaias et Prophetæ.

LXV. Cap. LXVI, vers. 3. « Qui immolat bovem, quasi qui interficit virum; qui mactat pecus, quasi qui exæcibret canem; qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat; qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo, » Judæorum impiorum victimas comparat Deus mactationi hominis, canis et suis, imo idolothytis.

LXVI. Vers. 15. « Dominus in igne veniet, et quasi turbo quadrigæ ejus, reddere in indignatione furorē suum, et increpationem in flamma ignis, » præsertim conflagrationis mundi; nam Christo veniente ad judicium ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus. Unde sequitur:

LXVII. Vers. 18. « Ego autem opera eorum, et cogitationes eorum, » supple, acriter puniam. Nam venio ut congregem opera, et operantes imple cum omnibus gentibus et linguis: et venient, et videbunt gloriam meam, » puta potentem et acrem meam justitiam et vindictam in impios in die judicii.

LXVIII. Vers. 19. « Et ponam in eis signum, » tum signum crucis, tum signa Spiritus Sancti, quibus Apostoli signati sunt in Pentecoste. « Et mittam ex eis qui salvati fuerint ad Gentes. »

LXIX. Vers. 20. « Et adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino in equis, et in quadrigis, et in lecticis, etc. » *q. d.* Tam facile, læte et alacriter venient Gentes ad Ecclesiam, ac si equis et lecticis veherentur. Adde, Evangelium esse vehiculum quo nos ad cælum vehit Christus.

LXX. Vers. 22. « Sicut cæli novi, et terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus: sic stabit semen vestrum, et nomen vestrum. » Significat Ecclesiæ per Christum tum innovationem, tum perpetuitatem.

EX JEREMIA.

I. Cap. I, vers. 18. « Ego dedi te hodie in civitatem munitam, et in columnam ferream, et in murum æreum super omnem terram, » *q. d.* Fa-

ciam te, o Jeremia, fortem, ut sis quasi urbs inexpugnabilis, quasi columna immobilis, quasi murus æreus, omnium Judæorum maledictis impene- trabilis et invincibilis.

II. Cap. II, vers. 11. « Si mutavit gens deos suos, et certe ipsi non sunt dii: populus vero meus mutavit gloriam suam (Dei sui: Deus enim est Israelis gloria) in idolum. »

Vers. 12. « Obstupescite, cæli, super hoc, et portæ ejus desolamini vehementer, dicit Dominus. Duo enim mala fecit populus meus: Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. » Idola comparat cisternis rimosis et vacuis, quæ opem et aquam silienti præbere nequeunt.

III. Vers. 20. « In omni colle sublimi, et sub omni ligno frondoso tu prosternebaris, meretrix, » colendo et adorando idola.

IV. Vers. 22. « Si laveris te nitro, et multiplicaveris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua coram me. » *q. d.* Tantæ ac tam pertinaces sunt in te idololatriæ et scelerum maculæ, ut nullo nitro, nullo sapone elui possint.

V. Vers. 26. « Quomodo confunditur fur, quando deprehenditur: sic confusi sunt domus Israel, etc., dicentes ligno: Pater meus es tu; et lapidi: Tu me genuisti. »

VI. Vers. 30. « Quasi leo vastator generatio vestra, » *q. d.* Vestri cives sæviunt in Prophetas, sicut leo sævit in transeuntes.

VII. Vers. 32. « Numquid obliviscetur virgo ornamentum sui, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ? populus vero meus oblitus est mei diebus innumeris. »

VIII. Cap. IV, vers. 11. « Ventus urens in viis quæ sunt in deserto viæ filiæ populi mei, non ad ventilandum et ad purgandum, » *q. d.* Chaldaus hostis imminet, qui quasi ventus urens non ventilabit et purgabit, sed coneremabit Jerusalem et templum: unde subdit de eodem:

IX. Vers. 13. « Ecce quasi nubes ascendet, et quasi tempestas currus ejus: velociores aquilis equi illius: vae nobis quoniam vastati sumus.

X. Vers. 31. « Vocem quasi parturientis audivi, angustias ut puerperæ: Vox filiæ Sion intermorientis, expandentisque manus suas: vae mihi, quia defecit anima mea propter interfectos, » *q. d.* Jerusalem videns suos filios et cives a Chaldaeis trucidari, instar puerperæ ex dolore partus emorientis, dolore deficit et corruet.

XI. Cap. V, vers. 27. « Sicut decipula plena avibus, sic domus eorum plenæ dolo, » *q. d.* Sicut aucupes decipiunt aves, captasque mittunt in caveam, sive decipulam, ita Judæorum domus plenæ sunt opibus per fraudes et dolos partis.

XII. Cap. VI, vers. 7. « Sicut frigidam fecit cisterna aquam suam, sic (Jerusalem) frigidam fecit malitiam suam, » *q. d.* Sicut aqua frigore congelatur in crystallum, sic cor Judæorum sua ma-

lignitate obduruit quasi lapis. « Ideirco furore Domini plenus sum, laboravi sustinens, » *q. d.* Zelo æstuo, non possum me cohibere, quin eis Domini furorem et excidium denuntiem.

XIII. Cap. xvii, vers. 5. « Maledictus homo, qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor ejus. Erit enim quasi myricæ in deserto, et non videbit cum venerit bonum: sed habitabit in terra salsuginis, et inhabitabili, » *q. d.* Sterilis et inanis est spes defixa in hominem, spes vero in Deo est solida et fœcunda. Unde subdit:

XIV. Vers. 7. « Benedictus vir, qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus. Et erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas: et non timebit cum venerit æstus. Et erit folium ejus viride, et in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum. » Sperantem in Deo comparat arbori humectæ, frondenti semper et fructificanti.

XV. Cap. xiiii, vers. 29. « Numquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, et quasi malleus conterens petram? » *q. d.* Verba hominum frigida sunt et evanida: at verba Prophetarum spiritu Dei animata, ignita sunt et fortia, ut instar mallei saxea hominum corda confringant, et contracta igniant.

XVI. Cap. xxvi, vers. 18. « Sion quasi ager arabitur: et Jerusalem in acervum lapidum erit: et mons domus in excelsa sylvarum, » *q. d.* Sion et mons templi ita vastabitur, ut ex urbe fiat sylva, et ager arabilis.

XVII. Cap. xxxiii, vers. 22. « Sicut enumerari non possunt stellæ cœli, et metiri arena maris: sic multiplicabo semen David servi mei, et Levitas ministros meos, » ut scilicet præ multitudine numerari nequeant.

XVIII. Cap. xxxiv, vers. 17. « Vos non audistis me, ut prædicaretis libertatem unusquisque fratri suo, et unusquisque amico suo (ut septimo anno remissionis, liberos dimitteretis servos vestros, juxta legem *Exodi* **xxi**, 2.) Hac de causa, « Ecce ego prædico vobis libertatem, ait Dominus, ad gladium, ad pestem, et ad famem, » *q. d.* Ego pariter vos a meo imperio liberos dimittam, tradamque gladio, fami et pesti.

XIX. Cap. xxxv, vers. 5. « Posui coram filiis domus Rechabitarum scyphos plenos vino, et calices: et dixi ad eos: Bibite vinum. Qui responderunt: Non bibemus vinum: quia Jonadab filius Rechab, pater noster, præcepit nobis, dicens: Non bibetis vinum, etc. »

Vers. 13. « Numquid non recipietis disciplinam ut obediatis verbis meis, dicit Dominus? » *q. d.* Filii Rechab obediunt patri in re libera et dura: at vos Judæi in re facili et necessaria, ut scilicet me colatis, non idola, obedire non vultis. Ideirco vobis exitium intento. « Domui autem Rechabitarum hæc dicit Dominus, etc. Non deficiet vir

de stirpe Jonadab, filii Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus. »

XX. Cap. xlvi, vers. 7. « Quis est iste (Pharao), qui quasi flumen ascendit: et veluti fluviorum, intumescunt gurgites ejus? » Castra Pharaonis comparat flumini tumido et exundanti, quod vicinis ingentem stragem minatur.

XXI. Cap. li, vers. 33. « Filia Babylonis quasi area, tempus trituræ ejus: adhuc modicum, et veniet tempus messionis ejus, » *q. d.* Babylon est quasi area, in qua mox cives et gentes, quasi segetes in messe collectas et constipatas, triturabo et affligam, partem occidendo, partem ventilando, et in omnem plagam dispergendo.

EX THRENIS.

I. Cap. i, vers. 1. « Quomodo sedet sola civitas (Jerusalem, allegorice Ecclesia afflicta, tropologice anima pœnitens) plena populo: facta est quasi vidua domina Gentium: princeps provinciarum facta est sub tributo. »

II. Cap. ii, vers. 1. « Quomodo obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion: projecit de cœlo in terram (de summo culmine felicitatis et gloriæ, ad imam voraginem miseriæ et ignominie) « inelytam Israel, et non est recordatus scabelli pedum suorum » (id est arcæ et propitiatorii) « in die furoris sui, » *q. d.* Quomodo Deus permisit vastari, non tantum urbem, sed et templum suum? unde subdit:

Vers. 7. « Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suæ, » id est, sanctum suum templum male a Chaldæis tractari et comburi permisit.

III. Cap. iii, vers. 5. « Ædificavit in gyro meo (vallum ærumnarum et angorum, *q. d.* Deus undique afflictionibus me obvallavit), et circumdedit me felle, et labore. »

IV. Vers. 6. « In tenebrosis collocavit me, quasi mortuos sempiternos. »

V. Vers. 10. « Ursus insidians factus est mihi; leo in absconditis. »

VI. Vers. 12. « Tetendit arcum suum, et posuit me quasi signum ad sagittam. Misit in renibus meis filias pharetræ suæ, » puta, per sagittas et plagas suas, intima mea confixit.

VII. Vers. 16. « Et fregit ad numerum dentes meos, cibavit me cinere, » dedit mihi manducandum panem cinereum, durum et lapidosum, qui dentes meos confringit.

VIII. Cap. iv, vers. 1. « Quomodo obscuratum est aurum (quo templum erat obductum), mutatus est color optimus » in ignis, quo combustum est, fuliginem, « dispersi sunt lapides sanctuarii (sancti templi) in capite omnium platearum? »

IX. Vers. 2. « Filii Sion inelyti, et amicti auro primo: quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli? » *q. d.* Juvenes Judæorum

olim nobiles et gloriosi, jam facti sunt viles et inglorii: olim erant vasa aurea, nunc testea et lutea.

X. Vers. 3. « Sed et lamiae nudaverunt mammas, lactaverunt catulos suos: filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto, » *q. d.* Feræ et monstra, licet immania, tamen catulos suos lactant: at tanta est Hierosolymæ fames, afflictio et perturbatio, ut matres Sionides filios fame hiantes deserant, et emori sinant, instar struthionis, avis stolidæ et crudelis, quæ sua ova et pullos derelinquit.

XI. Vers. 5. « Qui vescabantur voluptuose, interierunt in viis: qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora, » *q. d.* Qui vestiebantur et dormiebant in vestibis croceis et sericis, jam dormire coguntur in sterquilinio et stercore se operire.

XII. Vers. 19. Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis. »

EX EZECHIELE.

I. Cap. vii, vers. 16. « Salvabuntur qui fugerint ex eis (Judæis vastatis a Chaldæis): et erunt in montibus quasi columbæ convallium omnes trepidi, unusquisque in iniquitate sua. »

II. Cap. xi, vers. 19. « Dabo eis cor unum, et spiritum novum tribuam in visceribus eorum: et auferam cor lapideum de carne eorum, et dabo eis cor carneum: ut in præceptis meis ambulent, et judicia mea custodiant, faciantque ea: et sint mihi in populum, et ego sim eis in Deum. » Promittit et sancit Deus hic novum testamentum, in quo per Christi gratiam aufertur a Christianis cor lapideum, et datur cor carneum, id est molle, flexibile, obediens ad omnem Dei nutum.

III. Cap. xiii, vers. 4. « Quasi vulpes in desertis, Prophetæ tui, Israel, erant. Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini, ut vos per preces Deo, pro Chaldæis pugnanti, opponeretis, ejusque iram mitigaretis: « vident vana, et divinant mendacium. »

IV. Vers. 9. « Et erit manus mea super Prophetas, qui vident vana, et divinant mendacium: in consilio populi mei non erunt, et in scriptura domus Israel non scribentur, » *q. d.* Non redibunt e captivitate, nec in catalogo redeuntium et viventium scribentur.

V. Vers. 10. « Eo quod deceperint populum meum, dicentes: Pax, et non est pax: et ipse ædificabat parietem, illi autem linebant eum luto absque paleis. Dic ad eos, qui liniunt absque temperatura, quod casurus sit: erit enim imber inundans, et dabo lapides prægrandes desuper irruentes, et ventum procellæ dissipantem, » *q. d.* Pseudoprophetæ temere, et sine fundamento prophetant Judæis prospera; sed hæc eorum falsa oracula, instar parietis luto absque paleis illiti, imbre, vento et grandine divinæ vindictæ prosternentur.

VI. Vers. 18. « Væ qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus: et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas. » Hi sunt, qui peccatoribus in peccatis adulantur, eaque excusant et fovent, metum Dei et divinæ vindictæ hominibus eximendo. Unde Deus, vers. 20, de pulvillis hisce dicit: « Dirumpam eos de brachiis vestris: et dirumpam cervicalia vestra. »

VII. Cap. xxxiv, vers. 2. « Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Lac comedebatis, et lanis operiebamini, et quod crassum erat occidebatis: gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit non consolidastis, et quod ægrotum non sanastis, quod confractum est non alligastis, et quod abjectum est non reduxistis, et quod perierat non quæsisistis: sed cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia. »

VIII. Vers. 10. « Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum; ecce ego ipse requiram oves meas, et visitabo eas sicut visitat pastor gregem suum. In pascuis uberimis pascam eas. Quod perierat requiram, et quod abjectum erat reducam, et quod confractum fuerat alligabo, et quod infirmum fuerat consolidabo, et quod pingue et forte custodiam. »

IX. Vers. 23. « Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David (puta Christum filium Davidis): ipse pascet eas, et ipse erit eis in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum. »

EX DANIELE.

I. Cap. xii, vers. 3. « Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. »

ADAGIA ET GNOMÆ.

EX ISAIA.

I. Cap. i, vers. 22. « Argentum tuum versum est in scoriam: vinum tuum mixtum est aqua, »

q. d. Pura Dei religio in te, o Jerusalem, versa est in impuras superstitiones, atque justitia tua mixta est cum avaritia et injustitia.

II. Vers. 23. « Excoquam ad purum scoriam »

tuam, et auferam omne stannum tuum, » *q. d.* Igne tribulationum, puta vastitate Chaldæorum, abstergam a te idololatriam, injustitiam, omnesque peccatorum sordes.

III. Cap. II, vers. 4. « Conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces, » *q. d.* Christiani bella in pacem, et instrumenta belli in instrumenta agriculturæ convertent.

IV. Cap. III, vers. 7. « Non sum medicus, » *q. d.* Non possum mederi tantis malis et cladibus rei-publicæ.

V. Vers. 9. « Agnitio vultus eorum respondit eis, » *q. d.* Vultus loquitur scelera eorum, ac, si rogetur de causa tantarum cladum, respondebit causam veram esse, scelera Judæorum.

VI. Cap. V, vers. 14. « Propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino. »

VII. Vers. 18. « Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustrum peccatum, » *q. d.* Væ qui peccatum peccato additis, et implectitis quasi funem, quo trahimini ad tartara.

VIII. Vers. 20. « Væ qui dicitis malum bonum, et bonum malum : ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras : ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum. »

IX. Cap. VII, vers. 4. « Noli timere (o Achaz), et cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum fumigantium istorum in ira furoris Rasin regis Syriæ, et filii Romeliæ. » Duæ caudæ titionum fumigantium vocantur Rasin rex Syriæ, et Phacee filius Romeliæ rex Samariæ, eo quod fumos minarum spirarent, et intentarent Judæis; sed fumos tantum, non ignes, id est vanas sine viribus iras. Nam ambo mox evertendi erant a rege Assyriorum, unde vocantur caudæ.

X. Cap. VIII, vers. 16. « Liga testimonium, signa legem in discipulis meis, » id est, conscribe et consigna hæc oracula pro futuris meis discipulis, puta Christianis, qui eis fidem habituri sunt.

XI. Vers. 19. « Numquid non populus a Deo suo requiret, pro vivis a mortuis? » *q. d.* Quæ est ista stoliditas, ut viventes et sapientes homines a mortuis et inanimis idolis veritatem et consilium in rebus dubiis querant et sciscitentur?

XII. Vers. 20. « Ad legem magis, et ad testimonium, » *q. d.* Consultate potius legem Dei, Deumque in testimonio, id est in area et propitiatorio, residentem.

XIII. « Non erit eis matutina lux, » *q. d.* Nil eis erit prosperum, nil lætum, nil lucidum; sed omnia obscura, tristia, adversa.

XIV. Cap. IX, vers. 2. « Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam : habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis, » *q. d.* Gentilibus degentibus in tenebris infidelitatis, in statu peccati et damnationis, per prædicationem Evangelii oborta est lux fidei, gratiæ et salutis.

XV. Vers. 8. « Verbum misit Dominus in Jacob, et cecidit in Israel, » *q. d.* Quod Dominus promissit Jacobo, sive Israeli, hoc reipsa præstitit, et ut fieret effecit.

XVI. Vers. 10. « Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus : sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus, » *q. d.* Hostes diruerunt et incenderunt domos nostras lateritias et sycomorinas; parvi id facimus; nam pro eis meliores, puta lapideas et cedrinas, ædificabimus.

XVII. Vers. 14. « Disperdet Dominus ab Israel caput et caudam, incurvantem et refrenantem, » id est, principem, Prophetam, nobiles et plebem.

XVIII. Vers. 20. « Unusquisque carnem brachii sui vorabit, » *q. d.* Quisque suum proximum et cognatum, carne et sanguine ita conjunctum, ac si esset brachium ejus, occidet et lacerabit tanto furore, ac si eum vellet devorare.

XIX. Cap. X, vers. 5. « Væ Assur, virga furoris mei et baculus ipse est, in manu eorum indignatio mea, » *q. d.* Væ Assyriis, qui sunt virga et baculus furoris mei, per quorum manum indignationem meam exero et exerceo; nam peracta hac indignatione, virgam et baculum in ignem projiciam; hoc est, Assyrios ipsos disperdam. Ergo væ eis.

XX. Cap. XI, vers. 5. « Erit justitia cingulum lumborum ejus : et fides cinctorium renum ejus, » *q. d.* Justitia et fidelitas ita cingent et ornabunt Christum, ac si ei cohærerent instar cinguli.

XXI. Cap. XIII, vers. 12. « Pretiosior erit vir auro, et homo mundo obrizo, » *q. d.* Pluris facient Persæ vitam Babyloniorum, quam eorum aurum et opes; unde eam illis adiment, nec pro ea aurum inclytum acceptabunt; quia valent eos occidere, quam eorum aurum possidere.

Vers. 21. « Habitabunt ibi (in Babylone jam eversa et excisa) struthiones, et pilosi saltabunt ibi : et respondebunt ibi ululæ in ædibus ejus, et sirenes in delubris voluptatis, » *q. d.* Ita desolabitur Babylon, ut deficientibus hominibus qui eam incolant, habitent in ea ululæ, struthiones, dracones, aliæque feræ.

XXII. Cap. XIV, vers. 11. « Subter te sternetur tinea, et operimentum tuum erunt vermes, » *q. d.* Cadaver tuum operietur vermibus, qui te rodent, et usque ad ossa depascentur, o Baltasar rex Babylonis.

Vers. 32. « Et quid respondebitur nuntiis gentis » inquiringibus, unde tanta victoria Judæorum de Philistinis? utique respondebitur causam victoriæ esse; « quia Dominus fundavit Sion, et in ipso sperabunt pauperes populi ejus. »

XXIII. Cap. XV, vers. 5. « Vectes ejus usque ad Segor vitulam conternantem, » *q. d.* Vectes, id est, fortes, Moab in excidio ejus fugient usque ad Segor, quæ olim fuit dives, potens et lasciviens, instar vitulæ triennis.

Vers. 7. « Ad torrentem salicem ducent eos. »

q. d. Ad Euphratem qui abundat salicibus, id est, in Babylonem Chaldæi captivos ducent Moabitas.

XXIV. Cap. xvi, vers. 3. «Pone quasi noctem umbram tuam in meridie,» *q. d.* Refrigerera et solare vastatos et afflictos: æstus enim meridiei symbolum est afflictionis, umbra et nox refrigerii et consolationis.

XXV. Vers. 6. «Arrogantia ejus, et indignatio ejus (Moab), plusquam fortitudo ejus,» *q. d.* Jac-tavit se plus posse quam reipsa posset.

XXVI. Vers. 11. «Super hoc (super clade Moab) venter meus ad Moab quasi cithara sonabit.» *q. d.* Super clade Moab intime doleo et compa-tior, ut præ compassione viscera mea instar ci-tharæ distendi et resonare videantur, vel potius audiantur.

XXVII. Cap. xvii, vers. 10. «Plantabis plantationem fidelem, et germen alienum seminabis.» Plantatio fidelis est, quæ fideliter satisfacit colono, eique exspectatos reddit fructus: germen alienum, est fallax et spurium.

Vers. 11. «In die plantationis tuæ labrusca,» *q. d.* Cum plantaveris vineam, invenies non vineam, sed «labruscam; et mane semen tuum florebit: ablata est messis in die hæreditatis, et dolebit graviter,» *q. d.* Vineam tuam, agerque ante tempus florebit, ac proinde præcox erit, nec maturescet.

XXVIII. Cap. xix, vers. 11. «Stulti principes Taneos, sapientes consilarii Pharaonis, dederunt consilium insipiens. Quomodo dicetis Pharaoni: Filius sapientium ego, filius regum antiquorum,» *q. d.* Vos vestra adulatione decepistis Pharaonem; persuasistis enim ei, quod ob suam sapientiam et antiquitatem, firmus consisteret, et esset inexpugnabilis; cum ecce a Chaldæis debellatus et prostratus sit. Ægyptii enim ob sapientiam a scriptoribus Ethnicis vocantur eruditi (sicut Judæi superstitiosi), et ipsa Ægyptus dicta est mater artium.

XXIX. Cap. xxi, vers. 12. «Vocabit Dominus in die illa ad fletum, et ad planctum, ad calvitium, et ad cingulum sacci: et ecce gaudium et lætitia, occidere vitulos et jugulare arietes, comedere carnes, et bibere vinum: Comedamus, et bibamus: cras enim moriemur. Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini, dicit Dominus.» Adagium hoc clarum est, et hodie crebro illud a voluptariis occini audimus.

XXX. Cap. xxiii, vers. 8. «Quis cogitavit hoc super Tyrum quondam coronatam, cujus negotiatores principes, institores ejus inclyti terræ? Dominus exercituum cogitavit hoc, ut detraheret superbiam omnis gloriæ, et ad ignominiam deduceret universos inclytos terræ.»

XXXI. Vers. 16. «Sume citharam, circui civitatem, meretrix oblivioni tradita: bene cane, frequenta canticum,» *q. d.* Ut meretrix omnes illecebras adhibet, ut amasios ad se alliciat: ita Ty-

rus omnia adhibebit invitamenta, ut mercatores in sui excidio dilapsos ad se revocet.

XXXII. Cap. xxiv, vers. 8. «Cessavit gaudium tympanorum, quievit sonitus lætantium, conticuit dulcedo citharæ. Cum cantico non bibent vinum, attrita est civitas vanitatis.» Adagium hoc audiant et ruminent epulones.

XXXIII. Vers. 17. «Formido, et fovea, et laqueus super te, qui habitator es terræ. Et erit: Qui fugerit a voce formidinis, cadet in foveam: et qui se explicaverit de fovea, tenebitur laqueo,» *q. d.* Qui unum periculum et cladem effugerit, incidet in aliam.

XXXIV. Cap. xxvi, vers. 10. «In terra sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Domini.» Terra sanctorum est Ecclesia, præsertim clerus. Unde S. Bernardus in declamatione: «In clero, ait, quasi in cælo existens iniqua gessit: ideo inventa est iniquitas ejus ad odium, nec remittetur.»

XXXV. Vers. 18. «Salutes non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores terræ,» *q. d.* Quia non fecimus opera salutis, tum nostræ, tum proximorum, ideo non ceciderunt a sua superbia et malitia incolæ terræ. Dicant hoc Pastores, etiam sancti.

Cap. xxvii, vers. 9. «Iste omnis fructus ut auferatur peccatum ejus.»

XXXVI. Cap. xxviii, vers. 15. «Dixistis: Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos: quia posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus,» *q. d.* Sic vivitis, et sic secure futuram Dei ultionem ridetis, ut ipsa vestra securitate clamare videamini: Percussimus fœdus cum morte, etc., hoc est, securi sumus a morte et inferno, ac si cum eis fœdus inissemus; hinc nullas Prophetarum, ea nobis intentantium, minas timemus.

Vers. 17. «Ideo, etc., subvertet grando spem mendacii: et protectionem aquæ inundabunt. Et delebitur fœdus vestrum cum morte, et pactum vestrum cum inferno non stabit: flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem; et tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui.»

XXXVII. Cap. xxix, vers. 4. «Humiliaberis (o Ariel, o Jerusalem), de terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum: et erit quasi pythonis de terra vox tua, et de humo eloquium tuum mussitabit,» *q. d.* Ad terram prosterneris; indeque tenui et lugubri voce mussitabis, et gemes. Cessabit, o Ariel, leoninus tuus rugitus, ac desinet in mussitationem omnium timidissimam. Magnæ enim et abjectæ timiditatis et depressionis animi argumentum est, vox humilis, submissa et mussitans.

XXXVIII. Vers. 10. «Miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, Prophetas, etc. Et erit vobis visio omnium sicut verba

libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent : Lege istum : et respondebit : Non possum, signatus est enim. » Minatur Deus Judæis excæcationem, ut non intelligant litteras sacras, nec oracula Prophetarum. Unde subdit :

Vers. 14. « Peribit sapientia a sapientibus ejus, et intellectus prudentium ejus abscondetur. »

XXXIX. Vers. 15. « Væ qui profundi estis corde, ut a Domino abscondatis (abscondere putetis) consilium : quorum sunt in tenebris opera, et dicunt : Quis videt nos ? et quis novit nos ? Perversa est hæc vestra cogitatio : quasi lutum contra figulum cogitet, et dicat opus factori suo : Non fecisti me : et figmentum dicat fictori suo : Non intelligis. » Adagia hæc sunt politicorum et atheorum.

XL. Cap. xxx, vers. 3. « Erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem, et fiducia umbræ Ægypti in ignominiam, » *q. d.* Spes, quam in hominibus, puta Ægyptiis, ponitis, vos fallit et confundet : spem ergo ponite in Deo, non in homine.

LXI. Vers. 10. « Qui dicunt videntibus : Nolite videre : et aspicientibus : Nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt : loquimini nobis placentia, videte nobis errores. Auferte a me viam, declinate a me semitam, cesset a facie nostra sanctus Israel. » Voces sunt libertinorum.

XLII. Vers. 13. « Propterea erit vobis iniquitas hæc sicut interruptio (muri fissi) cadens, et requisita in muro excelso, quoniam subito, dum non speratur, veniet contritio ejus, » *q. d.* Sicut murus interruptus, et minans ruinam, subito cadit, et ex insperato sub eo degentes obruit : ita et vos, o Judæi, qui Ægypto quasi muro ruinoso incumbitis, eo ruente opprimemini. Unde subdit. « Et comminetur sicut conteritur lagena figuli contritione prævalida. »

XLIII. Vers. 15. « In silentio et in spe erit fortitudo vestra, » *q. d.* Si, o Judæi, quiescatis in Judæa, ac speretis in Deo, ipse fortiter vos proteget, ac a Chaldæis tutabitur.

XLIV. Vers. 16. « Et dixistis : Nequaquam, sed ad equos fugiemus : ideo fugietis. Et super veloces ascendemus : ideo velociores erunt, qui persequentur vos, etc. Donec relinquamini quasi malus in vertice montis, et quasi signum » naufragii et syrtium, ut eas præternavigantes hoc signo moniti devitent. *q. d.* O Judæi, si ad Ægyptios fugiatis, cum eis occidimini, tantumque ex vobis pauci superstites relinquentur, qui sint quasi signum divinæ vindictæ toti orbi, ut eam homines hoc exemplo moniti caveant, et sapiant.

XLV. Vers. 20. « Et dabit vobis Dominus panem arctum, et aquam brevem, » id est, paucam et modicam, *q. d.* Affliget vos fame et siti. Panis enim arctus, sive angoris et angustiae ; atque aqua brevis, sive tribulationis, ut vertunt alii, id est, parca et putida, cibus et potus est eorum, qui

carcere includuntur, ibique macerantur et castigantur.

XLVI. Vers. 21. « Aures tuæ audient verbum (Dei, quasi prædagogi) post tergum monentis : Hæc est via, ambulate in ea. »

XLVII. Vers. 26. « Et erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis erit septemplex sicut lux septem dierum. Nimirum post diem judicii, mundi-que innovationem.

XLVIII. Cap. xxxi, vers. 3. « Ægyptus, homo, et non Deus : et equi eorum, caro, et non spiritus. » *q. d.* Vana est ergo et fragilis spes vestra, o Judæi, et confugium ad Ægyptios.

XLIX. Cap. xxxii, vers. 6. « Stultus fatua loquetur. »

L. Vers. 7. « Fraudulenti vasa pessima sunt. »

LI. Vers. 8. « Princeps ea quæ digna sunt principe, cogitabit. »

LII. Cap. xxx, vers. 1. « Væ qui prædaris, nonne et ipse prædaberis ? et qui spernis, nonne et ipse sperneris ? cum consummaveris deprædationem, deprædaberis : cum fatigatus desieris contemnere, contemneris. »

LIII. Vers. 6. « Et erit fides in temporibus tuis : divitiæ salutis sapientia et scientia : timor Domini ipse est thesaurus ejus. » *q. d.* Tempore Messiae fideliter Deus præstabit bona, quæ per eum promisit, nimirum opes spirituales, puta sapientiam et scientiam salutis, ac timorem Domini.

LIV. Vers. 11. « Concipietis ardorem, parietis stipulam : spiritus vester ut ignis vorabit vos, » *q. d.* Vanæ erunt spes vestræ, et conatus vestri, irriti spiritu et molimine vestro peribitis, et comburemini, quasi spinæ collectæ, ut vertamini in cineres.

LV. Vers. 14. « Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante ? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis ? » Adagium hoc damnatis nimis clarum est, et voluptuariis mox damnandis nimis clarum erit.

LVI. Cap. xxxvi, vers. 6. « Ecce confidis super baculum arundineum contractum istum, id est, super Ægyptum : cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum ejus, et perforabit eam : sic Pharo rex Ægypti omnibus qui confidunt in eo. »

LVII. Vers. 12. « Misit me dominus meus, ut loquerer, etc., ad viros, qui sedent in muro, ut » præ fame « comedant stercorea sua et » præ siti « bibant urinam pedum suorum. »

LVIII. Cap. xxxvii, vers. 3. « Venerunt filii usque ad partum, et virtus non est pariendi, » *q. d.* Molimur, et parturimus bellum contra Sennacherib ; sed illud eniti et parere non possumus.

LIX. Vers. 26. « Et factum est in eradicationem collium compugnantium, et civitatum munitarum, » *q. d.* Deus justo suo judicio permisit, et fecit, ut colles, id est, principes, qui ante inter se pugnabant, eradicarentur, et excinderentur multæ urbes munitæ.

LX. Vers. 29. « Ponam circulum in naribus

tuis, et frenum in labiis tuis, et reducam te in viam, per quam venisti, » *q. d.* Ego Deus te, ô Sennacherib, quasi bubalum circulo in nares adacto circumagam, et quasi equum freno in os immisso reflectam, et ex Judæa reducam, id est, redire cogam in Assyriam. « Zelus Domini exercituum » erga populum suum, ut eum salvet, « faciet istud. »

LXI. Cap. xxxviii, vers. 1. « Dispone domui tuæ (o Ezechia rex), quia morieris tu, et non vives. »

LXII. Vers. 17. « Ecce in pace amaritudo mea amarissima, » *q. d.* Ego Ezechias ægrotans in flore ætatis et regni mei, patior amarissima.

LXIII. Vers. 18. « Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te : non expectabunt qui descendunt in lacum, veritatem tuam, » *q. d.* Non mortui, sed viventis expectant, ut promissum Messiam mihi meoque parenti Davidi, vere præstes, faciasque eum ex semine meo nasci, ut ita laudemus publice tuam fidelitatem et misericordiam.

LXIV. Cap. xxxix, vers. 8. « Bonum verbum Domini quod locutus est, » de rapina thesaurorum meorum; « fiat tantum pax et veritas in diebus meis, » *q. d.* Tantum peto, ut vivam incolumis, quod mihi Deus promisit; me vita functo, Deus cladem et rapinam hanc immittat.

LXV. Cap. xl, vers. 2. « Loquimini ad cor (id est, blandimini) Jerusalem, et advocate eam : quoniam completa est malitia (id est, miseria et afflictio) ejus : suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis. »

LXVI. Cap. xli, vers. 23. « Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos : » Divinatio enim est testimonium divinitatis, ait Tertullianus.

LXVII. Vers. 24. « Ecce vos, » o idola, o dii Gentium, « estis ex nihilo, et opus vestrum ex eo quod non est : abominatio est qui elegit vos. »

LXVIII. Cap. xlii, vers. 8. « Ego Dominus, hoc est nomen meum : gloriam meam alteri non dabo, et laudem meam sculptilibus. »

LXIX. Vers. 18. « Surdi, audite, et cæci, intuemini ad videndum. Quis cæcus, nisi servus meus ? et surdus, nisi ad quem nuntios meos misi ? Qui vides multa, nonne custodies ? qui apertas habes aures, nonne audies ? »

LXX. Cap. xlii, vers. 22. « Ipse autem populus direptus et vastatus, laqueus juvenum omnes, » *q. d.* Israel ita Deo dilectus, ob sua peccata fecit se prædam tum dæmonibus, tum Romanis; unde in juvenum fortissimorum laqueum incidit, et in carcere detinetur.

Vers. 24. « Quis dedit in direptionem Jacob, et Israel vastantibus ? nonne Dominus ipse, cui peccavimus ? »

LXXI. Cap. xliii, vers. 24. « Servire me fecisti in peccatis tuis, præbuiisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. » Peccator quasi cogit Deum servire, id est, obsequi, et concursu suo generali cooperari

suis concupiscentiis et peccatis. Rursum laborat, et quasi servit Deus in tot tantisque hominum peccatis tum sufferendis, tum corrigendis. Multi enim peccatis suis patientiam Dei quotidie fatigant.

LXXII. Cap. xlv, vers. 9. « Numquid dicet lutum figulo suo : Quid facis, et opus tuum absque manibus est ? Væ qui dicit patri, Quid generas ? et mulieri, Quid parturis ? » *q. d.* Sic nec homines Deo, ob datam sibi ab eo sortem, esto ea sit vilis, pauper et misera, obstrepere debent, vel obmurmurare. Ipse enim nobis est pater et mater : ipse figulus, nos lutum.

LXXIII. Vers. 15. « Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator. »

LXXIV. Vers. 24. « Mihi curvabitur omne genu, et jurabit (id est, colet me) omnis lingua. »

Vers. 26. « In Domino justificabitur, et laudabitur omne semen Israel. »

LXXV. Cap. xlvi, vers. 13. « Dabo in Sion salutem, et in Israel gloriam meam, » *q. d.* Ego Deus gloriam meam ostendam in Sione, id est, in Ecclesia; et in Israele, id est, in fidelibus.

LXXVI. Cap. xlvi, vers. 4. « Scivi quia durus es tu; et nervus ferreus cervix tua, et frons tua ærea. »

LXXVII. Vers. 6. « Laude mea infrenabo te, ne intereas, » *q. d.* Freno meæ castigationis revocabo te, ne ruas in scelera, et in interitum. Unde subdit : « Ecce excoxi te, sed non (plane et pure) quasi argentum, elegi te in camino paupertatis. »

LXXVIII. Vers. 22. « Non est pax impiis, dicit Dominus. »

LXXIX. Cap. l, vers. 8. « Juxta est (Deus) qui justificat me (Christum), quis contradicit mihi ? »

LXXX. Cap. li, vers. 9. « Consurge, consurge, induere fortitudinem brachium Domini, etc. Numquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem ? » Puta Pharaonem, qui quasi draco, id est, crocodilus, innatabat suis Nili rivis et aggeribus, et quasi balæna in mari rubro insecutus est Hebræos. « Numquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis ? » Puta maris Rubri, ut transirent ex Ægypto Hebræi. Pari brachio et fortitudine percutes draconem, id est diabolum, et electos tuos per mare hujus seculi salvos deduces in cælum. Unde sequitur : « Et nunc qui redempti sunt a Domino, revertentur, et venient in Sion laudantes, et lætitia sempiterna super capita eorum. »

LXXXI. Cap. lv, vers. 6. « Quærite Dominum, dum inveniri potest : invocate eum, dum prope est. »

LXXXII. Cap. lvi, vers. 7. « Domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis. »

LXXXIII. Cap. lvii, vers. 4. « Justus perit, et non est qui recogitet in corde suo : et viri misericordiæ colliguntur, quia non est qui intelligat : a facie enim malitiæ collectus est justus. »

LXXXIV. Vers. 13. « Omnes eos (qui sperant

in idolis) auferet ventus, tollet aura : Qui autem fiduciam habet mei, hæreditabit terram, et possidebit montem sanctum meum. »

LXXXV. Vers. 17. « Propter iniquitatem avaritiæ ejus iratus sum, et percussi eum : et abscondi a te faciem meam, et indignatus sum : et abiit vagus in via cordis sui. » Pœna ingens irati Dei est quod sinat peccatores vagari, et explere suas concupiscentias ad libitum; ita enim ruunt in omnia scelera, et tandem in gehennam.

LXXXVI. Cap. LVIII, vers. 3. « Quare jejunavimus, et non aspexisti : humiliavimus animas nostras, et nescisti? » Respondet Deus, datque causam : « Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra, et omnes debitores vestros repetitis. Numquid tale est jejunium quod elegi, per diem affligere (jejunando) hominem animam suam? Numquid contorquere quasi circulum caput suum et saccum et cinerem sternere? Nonne hoc est magis jejunium quod elegi? dissolve colligationes impietatis, etc., frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam : cum videris nudum, operi eum. »

LXXXVII. Cap. LIX, vers. 4. « Conceperunt laborem, et pepererunt iniquitatem, » *q. d.* Concipiunt nocendi consilia, ut deinde ea pariant et exsequantur ac simplices inique divexent.

LXXXVIII. Vers. 14. « Corruit in platea veritas, et æquitas non potuit ingredi, » *q. d.* Tota urbs plena est iniquitate et dolis, nullus est veritati et justitiæ locus, nullus aditus.

LXXXIX. Cap. LX, vers. 22. « Minimus erit in mille, et parvulus in gentem fortissimam, » *q. d.* Fidelis præsertim prædicator, plurimos fideles, sibi que similes procreabit, uti S. Franciscus humilitate parvulus et minimus, crevit in familiam numerosissimam.

XC. Cap. LXI, vers. 8. « Ego Dominus diligens judicium, et odio habens rapinam in holocausto. »

XCI. Vers. 9. « Omnes qui viderint eos (fideles meos), cognoscent illos, quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus. »

XCII. Cap. LXIV, vers. 4. « Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te. »

XCIII. Vers. 6. « Facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruæ universæ justitiæ nostræ, » scilicet justificationes legis veteris, sive justitiæ quas quærivimus ex aspersionibus et sacrificiis Aaronicis. Est enim vox Judæorum. Tales quoque erant justitiæ Gentium, quas sibi ob philosophiam, et virtutes morales arrogabant. »

XCIV. Vers. 8. « Et nunc, Domine, pater noster es tu, nos vero lutum : et fictor noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos. »

XCV. Vers. 11. « Domus sanctificationis nostræ et gloriæ nostræ, ubi laudaverunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis. Numquid super his continebis te, Domine, facebis, et affliges nos vehementer? »

XCVI. Cap. LXV, vers. 2. « Expandi manus meas tota die ad populum incredulum. Qui dicunt : recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es : isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. »

XCVII. Vers. 13. « Ecce servi mei comedent, et vos esurietis : ecce servi mei bibent, et vos sitietis : ecce servi mei lætabuntur, et vos confundemini : ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis. »

XCVIII. Vers. 23. « Electi mei non laborabunt frustra, neque generabunt (spiritualiter, faciendo fideles et sanctos) in conturbatione : quia semen benedictorum Domini est, et nepotes eorum cum eis. Eritque antequam clament, ego exaudiam : adhuc illis loquentibus, ego audiam. »

XCIX. Cap. LXVI, vers. 2. « Ad quem respiciam, nisi ad pauperulum, et contritum spiritu, et tementem sermones meos? »

C. Vers. 4. « Eligam illusiones eorum : et quæ timebant, adducam eis : quia vocavi, et non erat qui responderet, locutus sum et non audierunt. »

CI. Vers. 6. « Vox populi de civitate, vox de templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis, » *q. d.* Videor mihi audire vocem populi ejulantis, ob urbis et templi excidium; ac ex adverso vocem Domini sævientis per ora hostium conclamantium, ac de victoria exultantium, et populo capto insultantium.

CII. Vers. 9. « Numquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? »

CIII. Vers. 10. « Lætamini cum Jerusalem, et exultate in ea, omnes qui diligitis eam, etc. ut sugatis, et repleamini ab ubere consolationis ejus : ut mulgeatis, et deliciis affluatis ab omnimoda gloria ejus. »

CIV. Vers. 12. « Ecce ego declinabo super eam (Jerusalem, id est, Ecclesiam) quasi fluvium pacis, et quasi torrentem inundantem gloriam Gentium, quam sugetis : ad ubera portabimini, et super genua blandientur vobis. »

Vers. 13. « Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos, et in Jerusalem consolabimini. »

CV. Vers. 14. « Ossa vestra quasi herba germinabunt, » *q. d.* Ossa vestra in captivitate Babylonis, et potius peccati ac dæmonis, tabida, sicca et emortua præ tristitia et ærumnis, hac nova libertate et lætitia revirescent et refflorescent, sicut herba in hieme emortua, in vere revirescit et reviviscit.

EX JEREMIA.

I. Cap. II, vers. 16. « Filii quoque Memphis et Taphnes constupraverunt te usque ad verticem, » *q. d.* Egyptii qui te totum, o Israel, a capite ad pedes sua idololatria et vitiiis polluerunt et inquinaverunt.

II. Vers. 18. « Et nunc quid tibi vis in via Æ-

gypti, ut bibas aquam turbidam (Nili)? et quid tibi vis cum via Assyriorum, ut bibas aquam fluminis » (Euphratis)? *q. d.* Ut quid cursitas nunc ad Assyrios, nunc ad Egyptios, ut eorum auxilium implores; eorumque deos colas, qui uti aquam, ita et opem turbidam, tibi que tristem et exitialem afferent.

III. Vers. 19. « Arguet te malitia tua, et aversio tua increpabit te. Scito, et vide, quia malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum. »

IV. Vers. 20. « A sæculo confregisti jugum meum, rupisti vincula mea, et dixisti : Non serviam. »

V. Vers. 25. « Prohibe pedem tuum a nuditate, et guttur tuum a siti, » *q. d.* Parce vanis et noxiis tuis laboribus, quibus pedes tuos nudas, ut per flumina transeas in Ægyptum vel Assyriam; itaque te labore et siti conficis, idque frustra : nec enim illi te juvare, et ab hostibus liberare poterunt. Unde subdit : « Ab Ægypto confunderis, sicut confusa es ab Assur. »

VI. Cap. III, vers. 1 : « Vulgo dicitur : Si dimiserit vir uxorem suam, et recedens ab eo (uxor), duxerit virum alterum : numquid revertetur ad eam ultra? numquid non polluta et contaminata erit mulier illa, » ut ad virum priorem redire nec possit, nec audeat? « tu autem fornicata es cum amatoribus multis : tamen revertere ad me, dicit Dominus. »

VII. Vers. 3 : « Frons meretricis facta est tibi, noluit erubescere. Ergo saltem amodo voca me : Pater meus, dux virginittatis meæ tu es, » *q. d.* Voca me : Vir meus primus, et legitimus sponsus meus ab initio es tu, Domine. Sunt verba Synagogæ. Hanc enim, cum nasceretur in Ægypto, mox sibi per Mosen in Sina copulavit, et in sponsam assumpsit Deus.

VIII. Cap. IV, vers. 2. « Et jurabis : Vivit Dominus in veritate, et in iudicio, et in justitia. » Has tres dotes requirit juramentum; *primo*, veritatem, ne iures falsum; *secundo*, iudicium, ne temere sed circumspecte, præmeditate et reverenter fiat; *tertio*, justitiam, ne eo promittas vel mineris aliquid injustum.

IX. Vers. 9. « Peribit, » veniente hoste Chaldæo, « cor regis, et cor principum. » Cor symbolum est : *primo*, animi et fortitudinis; *secundo*, consilii et prudentiæ.

X. Vers. 10. « Ecce pervenit gladius usque ad animam. » Ad intima, ut animam, id est vitam, a corpore dividat et discindat.

XI. Vers. 15. « Vox annuntiantis a Dan, et notum facientis idolum de monte Ephraim, » *q. d.* Excubitores ex Dan et Ephraim clamant adventare hostem Chaldæum; vident enim ejus idolum, puta ignem, quem tanquam Deum et belli ducem, castris præferunt Chaldæi.

XII. Vers. 18. « Viæ tuæ, et cogitationes tuæ fecerunt tibi hæc : ista malitia tua, quia amara, quia tetigit cor tuum, » *q. d.* Mali tui mores accersiverunt tibi hoc fel et absinthium, ipsi gla-

dium hostilem in cor et viscera tua adegerunt. Ecce enim

XIII. Vers. 19. « Ventrem meum, ventrem meum doleo, » *q. d.* Dum in spiritu prævideo clades Judæis a Chaldæis inferendas, ipsum mihi cor et viscera amaritudine et dolore findi rumpique videntur; multo ergo magis idipsum eis continget, qui clades istas reipsa excipient et sentient.

XIV. Vers. 22. « Quia stultus populus meus me non cognovit : sapientes sunt ut faciant mala, bonum autem facere nescierunt. »

XV. Cap. V, vers. 3. « Percussisti eos, et non doluerunt : attrivisti eos, et renuerunt suscipere disciplinam : induraverunt facies suas supra pe- tram. »

XVI. Vers. 21. « Audi, popule stulte, qui non habes cor : qui habentes oculos, non videtis; et aures, et non auditis. »

XVII. Vers. 30. « Stupor et mirabilia facta sunt in terra : Prophetæ prophetabant mendacium, et sacerdotes applaudebant manibus suis : et populus ejus dilexit talia : quid ergo fiet in novissimo ejus? »

XVIII. Cap. VI, vers. 4. « Sanctificate super eam bellum. » Sanctum bellum Judææ indicite, o Chaldæi, sanctum, inquam; quia nocentes et reos, Deique hostes ipsi mactabitis, eosque quasi victimas divinæ justitiæ immolabitis.

XIX. Vers. 6. « Hæc est civitas visitationis. » Visitationi, id est punitioni et excidio, a Deo destinata et devota, quia « omnis calumnia in medio ejus. »

XX. Vers. 13. « A minore usque ad majorem omnes avaritiæ student : et a Propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum. »

XXI. Vers. 16. « State super vias, et videte, et interrogate de semitis antiquis » patrum et patriarcharum vestrorum, « quæ sit via bona, et ambulate in ea. »

XXII. Cap. VII, vers. 4. « Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes : Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. »

XXIII. Cap. VIII, vers. 4. « Numquid qui cadit, non resurget? et qui aversus est, non revertetur? Quare ergo aversus est populus iste in Jerusalem, aversione contentiosa? »

XXIV. Vers. 7. « Milvus in cælo cognovit tempus suum; turtur et hirundo, et ciconia, custodierunt tempus adventus sui : » In vere enim redeunt et nidificant : « populus autem meus non cognovit iudicium Domini. »

XXV. Vers. 8. « Vere mendacium operatus est stylus mendax scribarum, » *q. d.* Nostri doctores non tam veritatem et sacram Scripturam, quam sui cerebri figmenta nobis enuntiant.

XXVI. Vers. 11. « Et sanabant contritionem filie populi mei ad ignominiam, dicentes : Pax, pax, cum non esset pax. »

XXVII. Vers. 15. « Expectavimus pacem, et non erat bonum; tempus medelæ, et ecce formido. »

XXVIII. Vers. 22. « Numquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? quare igitur non est obducta cicatrix filiae populi mei? » Resina Synagogæ et animæ ægræ est pœnitentia; medicus est sacerdos et pastor: sed qui utrumque respuunt, curari nequeunt.

XXIX. Cap. ix, vers. 4. « Unusquisque se a proximo suo custodiat, et in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet. » Quocirca « habitatio tua in medio doli, » *q. d.* Habitas, o Jeremia, in urbe tam dolosa, ut videatur esse ipse dolus: dolose enim simulat se colere Deum, cum colat idola; hinc et dolose simulat amicitiam cum proximis, cum eorum machinetur interitum. Unde subdit: « Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est: in ore suo pacem cum amico suo loquitur, et occulte ponit ei insidias. »

XXX. Vers. 15. « Ecce ego cibabo populum istum absynthio, et potum dabo eis aquam fellis. » Fel et absynthium afflictionis et amaritudinis sunt symbola.

XXXI. Vers. 23. « Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis: sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire et nosse me. » Non speculative, sed practice ut nimirum me colat mihi obediatur, agnoscens et sperans meam misericordiam, ac timens meam justitiam.

XXXII. Vers. 26. « Omnes gentes habent præputium; omnis autem domus Israel incircumcisi sunt corde, » *q. d.* Gentes sunt incircumcisæ carne, sed Israel incircumcisus est corde et mente.

XXXIII. Cap. x, vers. 2. « Juxta vias Gentium nolite discere: et a signis cœli nolite metuere, quæ timent Gentes, » *q. d.* Nolite timere et colere quasi Deum solem, lunam, stellas, ut Gentes faciunt.

XXXIV. Vers. 7. « Quis non timebit te, o Rex gentium? tuum est enim decus. »

XXXV. Vers. 11. « Dii, qui cœlos et terram non fecerunt, pereant de terra, et de his quæ sub cœlo sunt. »

XXXVI. Vers. 16. « Non est his similis pars (Deus, quem ut suam partem et sortem colit) Jacob: qui enim formavit omnia, ipse est: et Israel virga hæreditatis ejus: Dominus exercituum nomen illi. »

XXXVII. Vers. 19. « Ego autem dixi: Plane hæc infirmitas mea est, et portabo illam. »

XXXVIII. Vers. 23. « Scio, Domine, quia non est hominis via ejus: nec viri est ut ambulet, et dirigat gressus suos, » *q. d.* Non hominis, sed Dei est, dirigere actus gressusque hominum.

XXXIX. Cap. xi, vers. 15. « Quid est, quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? » Inducens in templum idola, aliaque ibi scelera perpetrans. « Numquid carnes sanctæ auferent a te malitias tuas, in quibus gloriata es? »

XL. Cap. xii, vers. 1. « Justus quidem tu es, Domine, si disputem tecum: Verumtamen justa loquar ad te: Quare via impiorum prosperatur? bene est omnibus, qui prævaricantur et inique agunt? »

XLI. Vers. 3. « Congrega eos quasi gregem ad victimam, et sanctifica eos in die occisionis, » *q. d.* Macta impios quasi victimas, et quasi catharmata et piacula mundi immola eos tuæ justitiæ et vindictæ.

XLII. Cap. xiii, vers. 18. « Dic regi (Joachin), et dominatrici (reginæ): Humiliamini, sedete: quoniam descendet de capite vestro corona gloriæ vestræ. »

XLIII. Vers. 23. « Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas: et vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum. »

XLIV. Cap. xv, vers. 1. « Si steterit Moses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Ejice illos a facie mea, et egrediantur. Quod si dixerint: Quo egrediemur? dices ad eos: Hæc dicit Dominus: Qui ad mortem (a me destinati sunt, eant) ad mortem: et qui ad gladium, ad gladium: et qui ad famem, ad famem: et qui ad captivitatem, ad captivitatem. »

XLV. Vers. 9. « Occidit ei sol, cum adhuc esset dies, » *q. d.* In plena lætitia et prosperitate, corruit in extremam adversitatem et tristitiam, perinde ac si sol in meridie subito deficeret.

XLVI. Cap. xvii, vers. 1. « Peccatum Juda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum, et in cornibus ararum eorum, » *q. d.* Peccatum Judæorum est indelebile, ac quasi in adamante, puta in corde eorum adamantino, æque ac in aris idolorum ipsorum incisum et insculptum.

XLVII. Vers. 5. « Maledictus homo, qui confidit in homine, et ponit carnem (hominem carneum, non Deum) brachium suum. »

XLVIII. Vers. 9. « Pravum est cor « hominis » et inscrutabile: quis cognoscat illud? Ego Dominus, scrutans cor, et probans renes? »

XLIX. Vers. 13. « Expectatio Israel, Domine: omnes qui te derelinquunt, confundentur: recedentes a te, in terra scribentur (oblivioni tradentur, interibunt, evanescent): quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium. »

L. Vers. 14. « Sana me, Domine, et sanabor: salvum me fac, et salvus ero: quoniam laus mea tu es, » *q. d.* Quoniam tu me salvando felicem et laudabilem efficis.

LI. Vers. 16. « Et ego non sum turbatus, » quasi ovis « te pastorem sequens, et diem hominis (laudem, plausum et gloriam hominum) non desideravi, tu scis. »

LII. Cap. xxii, vers. 22. « Omnes pastores tuos pascet ventus, » *q. d.* Spes vana, quam principes Judæorum ponunt in Ægyptiis, eos inaniter lactat et pascit, ac si esset ventus; nec enim Ægyptii Judæos a Chaldæis liberare poterunt.

LIII. Cap. xxiii, vers. 19. « Ecce turbo Domini-
cæ indignationis egredietur, et tempestas erum-
pens super caput impiorum veniet. »

LIV. Cap. xxxi, vers. 2. « Vadet ad requiem
suam Israel. » Scilicet e captivitate Babylonica
redibit in patriam, ac potius spiritalis Israel, id
est fidelis, e captivitate dæmonis vadet ad Eccle-
siam, et quietem æternam.

LV. Vers. 3 et 7. « In charitate perpetua dilexi
te: ideo attraxi te, miserans. » Sunt verba Dei ad
Israel; unde subdit: « Exultate in lætitia, Jacob,
et hinnite contra caput Gentium: personate, et
canite, et dicite: Salva, Domine, populum tuum,
reliquias Israel, etc. »

Vers. 9. « Factus sum Israeli pater, et Ephraim
primogenitus meus est. » Loquitur de conversione
Israelis, id est Samariæ ad Christum. Samaria enim
prima præ aliis gentibus conversa est per Petrum,
Joannem et Philippum, Actor. viii.

LVI. Vers. 19. « Postquam convertisti me, egi
pœnitentiam: et postquam ostendisti mihi « pec-
cata mea statumque damnationis in quo versabar,
« percussi femur meum, » ex admiratione
et dolore.

LVII. Cap. xlv, vers. 2. « Hæc dicit Dominus
Deus Israel ad te, Baruch: Ecce quos ædificavi,
ego destruo: et quos plantavi, ego evello, et uni-
versam terram hanc. Et tu quæris tibi grandia?»
q. d. Tota Jerusalem est in labore et dolore: et
tu, o Baruch, solus quæris quietem, omniaque
mollia et blanda?

LVIII. Cap. xlvi, vers. 12. « Fortis impegit in
fortem, » scilicet Pharaon cum Nabuchodonosore
confluxit, « et ambo pariter conciderunt. »

LIX. Vers. 17. « Vocate nomen Pharaonis, tu-
multum adduxit tempus, » *q. d.* Vocate Pharaonem
tumultum; quia tempus tumultus, pertur-
bationis et excidii ejus instat.

LX. Cap. xlvii, vers. 5. « Venit calvitium super
Gazam. Calvitium, » id est luctus et servitus. Lu-
gentes enim, æque ac servi, solebant decalvari.

LXI. Vers. 6. « O mucro Domini, usquequo non
quiesces? ingredi in vaginam tuam, refrige-
rare, et sile. »

« Quomodo quiescet, cum Dominus præceperit
ei adversus Ascalonem, etc. ibique condixerit
ei? »

LXII. Cap. xlviii, vers. 9. « Date florem Moab,
quia florens egredietur: et civitates ejus deserte
erunt. » Est sarcasmus, *q. d.* Opibus et gloria flo-
ret Moab; sed hunc florem carpent Chaldæi, eam-
que facient desertam.

LXIII. Vers. 10. « Maledictus, qui facit opus Do-
mini fraudulentè. Opus Domini » vocat vindic-
tam Domini de Moab. Unde explicans subdit: « Maledictus,
qui prohibet gladium suum a sanguine. »

LXIV. Vers. 17. « Quomodo confracta est virga
fortis, baculus gloriosus? Descende de gloria, et
sede in siti, » *q. d.* O Moab, olim domina tenebas
sceptrum, et quasi virga percutebas Judæos;

nunc quasi ancilla captiva descende, et sede in
terra arida.

LXV. Vers. 28. « Relinquitte civitates, et habitate
in petra, habitatores Moab: et estote quasi co-
lumba nidificans in summo ore foraminis, » *q. d.*
Fugite, o Moabitæ, Chaldæos, et urbium vestra-
rum excidium: fugite, inquam, quasi columbæ
timidæ, ad cavernas montium et petrarum; unde
subdit:

LXVI. Vers. 43 et 46. « Pavor, et fovea, et la-
queus super te, o habitator Moab. » Et, « Væ tibi
Moab, periisti, popule Chamos. »

LXVII. Cap. xlix, vers. 16. « Arrogantia tua de-
cepit te (o Idumæe,) et superbia cordis tui: qui
habitas in cavernis petræ, et apprehendere niteris
allitudinem collis; cum exaltaveris quasi aquila
nidum tuum, inde detraham te. » Idumæi enim,
habitantes in montibus et petris, putabant se esse
inexpugnabiles: sed inde per Chaldæos detraxit
eos Deus.

LXVIII. Cap. l, vers. 2. « Capta est Babylon,
confusus est Bel, victus est Merodach, confusa sunt
sculptilia ejus, superata sunt idola eorum. »

LXIX. Vers. 23. « Quomodo contractus est, et
contritus malleus universæ terræ? quomodo versa
est in desertum Babylon in Gentibus? » Chaldæi
enim quasi mallei percusserunt Judæos omnes-
que gentes.

LXX. Vers. 33. « Gladius ad Chaldæos, ait Do-
minus, etc. gladius ad divinos ejus, qui stulti
erunt: gladius ad fortes illius, qui timebunt. Gla-
dius ad equos ejus, et ad currus ejus, et ad omne
vulgus, etc., gladius ad thesauros ejus, qui diri-
piuntur. » Hic gladius est Cyri et Persarum, qui
Babylonem everterunt.

LXXI. Cap. li, vers. 20. « Collidis tu mihi vasa
belli, et ego collidam in te gentes, » *q. d.* Sicut
tu, o Babylon, collisisti arma aliarum gentium:
ita ego jam te tuosque cives et incolas per Persas
collidam et conteram.

LXXII. Vers. 39. « In calore eorum ponam potus
eorum, et inebriabo eos ut sopiantur, et dormiant
somnum sempiternum, » *q. d.* Faciam ut Cyrus
Babylonem et Baltasarem convivia agitantem in-
vadat, civesque somno vinoque sepultos trucidet,
ut æternum dormiant somnum; unde sequitur:

LXXIII. Vers. 40. « Deducam eos quasi agnos ad
victimam, et quasi arietes cum hædis. »

LXXIV. Vers. 50. « Qui fugistis gladium, venite,
nolite stare: recordamini procul Domini, et Jeru-
salem ascendat super cor vestrum, » *q. d.* O Ju-
dæi in Babylone captivi, qui ejus excidium vi-
distis et effugistis, pergite, properate in avitam
patriam, tot annis et votis exoptatam: jugiter Do-
minus, ejusque templum, et urbs Jerusalem menti
vestræ obversentur.

EX THRENIS.

I. Cap. i, vers. 4. « Viæ Sion lugent, eo quod
non sint qui veniant ad solemnitatem. Lugent, »

id est squalidæ sunt et desertæ. Est catachresis.

II. Vers. 6. « Egressus est a filia Sion omnis decor ejus. »

III. Vers. 8. « Peccatum peccavit Jerusalem, propterea instabilis facta est. » Stabilis est virtus, quæ stabili lege, ratione et Deo nititur : instabile peccatum et peccatores, qui instabili concupiscentia, mundo et dæmone aguntur.

IV. Vers. 12. « O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, et videte si est dolor sicut dolor meus. » Vox est Hierosolymæ a Chaldæis vastatæ.

V. Vers. 13. « De excelso misit ignem (iræ et vindictæ suæ fulmen) in ossibus meis : expandit rete pedibus meis, » ut a Chaldæis caperer, vincirer et illaquearer.

VI. Vers. 20. « Foris interficit gladius, et domi mors similis est, » *q. d.* Nec domi, nec foris mihi est salus et quies : utrobique enim Chaldæi filios et cives meos trucidant.

VII. Cap. II, vers. 11. « Effusum est in terra jecur meum, » *q. d.* Præ dolore quasi effudi viscera mea. Jecur enim sedes est amoris et concupiscentiæ, ac consequenter et doloris oppositi et commiserationis.

VIII. Vers. 13. « Magna est velut mare contritio tua : » venisti, o Sion, in fluctus et mare dolorum et malorum.

IX. Vers. 15. « Sibilaverunt, et moverunt caput super filiam Jerusalem : Hæcine est urbs, dicentes, perfecti decoris, gaudium universæ terræ ? »

X. Vers. 18. « Deduc quasi torrentem lacrymas, per diem et noctem : non des requiem tibi, neque taceat (non quiescat a ploratu) pupilla oculi tui. »

XI. Vers. 19. « Consurge, lauda (laudando invoca Deum) in nocte, in principio vigiliarum : effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini. »

XII. Vers. 20. « Ergone comedent mulieres fructum suum, parvulos ad mensuram palmæ ? si occiditur in sanctuario Domini sacerdos et Propheta. »

XIII. Cap. III, vers. 17. « Repulsa est a pace anima mea, oblitus sum bonorum. Et dixi, Periit finis meus, » *q. d.* Non erit finis malorum meorum, « et spes mea a Domino. »

XIV. Vers. 22. « Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti. »

« Novi diluculo (beneficiorum soles quotidie exoriuntur, et a Deo nobis proveniunt,) multa est fides (fidelitas in iis, utpote nobis promissis, præstandis) tua. »

XV. Vers. » 24. Pars mea Dominus, dixit anima mea; propterea expectabo Dominum. »

XVI. Vers. 25. « Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum. Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei. »

XVII. Vers. 27. « Bonum est viro, cum portaverit jugum (disciplinæ et tribulationum) ab adolescentia sua. »

XVIII. Vers. 28. « Sedebit solitarius et tacebit : quia levavit super se, » *q. d.* Vir pius silenter assumet in humeros, feretque onus tribulationum sibi a Deo immissum et impositum.

Vers. 30. « Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis : quia non repellet in sempiternum Dominus. »

XIX. Vers. 37. « Quis est iste, qui dixit ut fieret, Domino non jubente ? » Quis atheus dicat hæc cruces nobis non a Dei providentia immitti, sed casu, fato, aut a natura obvenire ?

XX. Vers. 39. « Quid murmuravit homo vivens, vir pro peccatis suis ? Scrutemur vias nostras, et quæramus, et revertamur ad Dominum. Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum in celos. »

XXI. Vers. 44. « Opposuisti nubem tibi, ne transcat oratio. »

XXII. Vers. 43. « Eradicationem et abjectionem posuisti me in medio populorum. »

XXIII. Vers. 51. « Oculus meus deprædatus est animam meam in cunctis filiabus urbis meæ ? » *q. d.* Oculus meus videns filias Sion capi, illudi, violari, animam quasi et vitam mihi eripuit, ut præ dolore inciderem in deliquium, et quasi examinarer.

XXIV. Cap. IV, vers. 10. « Manus mulierum (alias) misericordium (sed præ fame crudelium) coxerunt filios suos : facti sunt cibus earum, in contritione filias populi mei. »

Vers. 11. « Complevit Dominus furorem suum. »

XXV. Vers. 18. « Completi sunt dies nostri, quia venit finis noster. »

XXVI. Cap. V, vers. 1. « Recordare, Domine, quid acciderit nobis : intuere et respice opprobrium nostrum. »

« Hæreditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ ad extraneos. Pupilli facti sumus absque patre, matres nostræ quasi viduæ : aquam nostram pecunia bibimus : cervicibus nostris minabamur : lassus non dabatur requies : servi dominati sunt nostri : mulieres in Sion humiliaverunt : principes manu suspensi sunt : pueri in ligno corruerunt. »

XXVII. Vers. 16. « Cecidit corona capitis nostri : vae nobis, quia peccavimus. Quare in perpetuum oblivisceris nostri ? Convertite nos, Domine, ad te, et convertemur : innova dies nostros, sicut a principio. »

EX BARUCH.

I. Cap. II, vers. 6. « Domino Deo nostro iustitia : nobis autem, et patribus nostris confusio faciei, sicut est dies hæc, » sicut hodie apparet.

II. Vers. 17. « Aperi oculos tuos (Domine,) quia non mortui, etc. sed anima, quæ tristis est super magnitudine mali, et incedit curva, et infirma, et oculi deficientes, et anima esuriens dat tibi gloriam et justitiam Domino. »

III. Cap. III, vers. 2. « Audi, Domine, quia tu sedes in sempiternum, et nos peribimus in ævum. »

Semel enim mortui, semper manebimus mortui, nec ad vitam præsentem redibimus.

IV. Vers. 9. « Audi, Israel, mandata vitæ : auri- bus percipe, ut scias prudentiam. Quid est, Israel, quod in terra inimicorum es? inveterasti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis : deputatus es cum descendentibus in infernum, dereliquisti fontem sapientiæ; nam si in via Dei ambulasses, habitasses utique in pace sempiterna. Disce ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus : ut scias simul ubi sit longiturnitas vitæ et victus, ubi sit lumen oculorum, et pax. »

V. Vers. 24. « O Israel, quam magna est domus Dei, et ingens locus possessionis ejus! »

« Magnus est, et non habet finem, excelsus et im- mensus. »

VI. Cap. iv, vers. 4. « Beati sumus, Israel; quia quæ Deo placet, manifesta sunt nobis. »

VII. Vers. 20. « Exui me stola pacis, indui me sacco obsecrationis, et clamabo ad Deum altissimum in diebus meis. » Sunt verba Jerusalem excise, quæ pro filiis et civibus suis Deum obsecrat; unde subdit :

VIII. Vers. 23. « Emisi vos (in Babylonem) cum luctu et ploratu : reducet autem vos Dominus cum gaudio et jucunditate in sempiternum. »

IX. Vers. 28. « Sicut enim fuit sensus vester ut erraretis a Deo : decies tantum iterum convertentes requiretis eum. »

X. Vers. 36. « Circumspice, Jerusalem, ad Orientem, et vide jucunditatem a Deo tibi venientem. Ecce enim veniunt filii tui, quos dimisisti dispersos, veniunt collecti ab Oriente usque ad Occidentem in verbo sancti gaudentes in honorem Dei. »

XI. Cap. v, vers. 4. « Nominabitur enim tibi nomen tuum a Deo in sempiternum : Pax justitiæ, et honor pietatis. » Loquitur de Jerusalem, ut dixi; sed assurgit ad spirituales, puta ad Ecclesiam, tum militantem, tum triumphantem, cui hæc optime conveniunt.

EX EZECHIELE.

I. Cap. iii, vers. 8. « Ecce dedi faciem tuam valentiorē faciebus ipsorum, et frontem tuam duriorē frontibus eorum. Ut adamantem, et ut silicem dedi faciem tuam. »

II. Vers. 17. « Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel. Si dicente me ad impium : Morte morieris : non annuntiaveris ei, ut avertatur a via sua impia, et vivat : ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. »

III. Cap. vii, vers. 19. « Argentum eorum, et aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini. »

IV. Cap. xii, vers. 22. « Fili hominis, quod est proverbium istud vobis in terra Israel, dicentium : In longum differentur dies, et peribit omnis vi-

sio? » *q. d.* Minæ Prophetarum differuntur, nec reipsa explentur; ergo peribunt, et cassæ erunt et evanidæ. « Ideo dic ad eos : Quiescere faciam proverbium istud : Non enim « erit ultra omnis visio cassa, neque divinatio ambigua : quodecumque locutus fuero verbum, fiet, et non prolongabitur amplius. »

V. Cap. xiv, vers. 14. « Si fuerint tres viri isti in medio ejus (Hierosolymæ), Noe, Daniel et Job : ipsi justitia sua liberabunt animas suas, etc. sed nec filios, nec filias liberabunt. »

VI. Cap. xvi, vers. 3. « Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethæa, » *q. d.* O Israel, ita es impius, ut non Abraham, sed Amorrhæorum et Cethæorum filius esse videaris.

VII. Vers. 49. « Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis et abundantia, et otium ipsius et filiarum ejus : et manum egeno et pauperi non porrigebant. »

VIII. Cap. xviii, vers. 2. « Quid est quod inter vos parabolam vertitis in proverbium istud in terra Israel? dicentes : Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt, *q. d.* Patres nostri peccaverunt, et nos eorum peccata luimus, pro iisque punimur. Hisce respondet Deus : « Vivo ego, dicit Dominus Deus, si erit ultra vobis parabola hæc in proverbium in Israel. Ecce omnes animæ, meæ sunt : anima, quæ peccaverit, ipsa morietur : filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii : justitia justi super eum erit, et impietas impii erit super eum. »

IX. Vers. 21. « Si autem impius egerit poenitentiam, etc. omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor. »

Vers. 24. Si autem averterit se justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem, etc. omnes justitiæ ejus, quas fecerat, non recordabuntur. »

X. Vers. 31. « Quare moriemini, domus Israel? Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus, revertimini et vivite. »

XI. Cap. xxi, vers. 9. « Gladius, gladius exacutus est, et limatus. Ut cædat victimas, exacutus est : ut splendeat, limatus est. »

Vers. 16. « Exacuere, vade ad dexteram, sive ad sinistram, quocumque faciei tuæ est appetitus. »

Vers. 28. « Mucro, mucro, evagina te ad occidendum, lima te ut interficias et fulgeas. »

XII. Cap. xxii, vers. 18. « Fili hominis, versa est mihi domus Israel in scoriam : omnes isti aes, et stannum, et ferrum, et plumbum in medio fornacis : scoria argenti facti sunt. Propterea ecce ego congregabo vos in medio Jerusalem, et succendam in ea ignem ad conflandum. »

XIII. Vers. 24. « Fili hominis, die ei : Tu es terra immunda, et non compluta in die furoris. Conjuratio Prophetarum in medio ejus, sicut leo rugiens, rapiensque prædam, animas devoraverunt, opes et pretium acceperunt, viduas ejus multiplicaverunt. »

« Principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes prædam. »

XIV. Vers. 30. « Et quæsi de eis virum, qui interponeret sepem, et staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam : et non inveni. »

XV. Cap. xxxiii, vers. 11. « Vivo ego, dicit Dominus Deus : nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua, et vivat. »

XVI. Vers. 32. « Et tu (fili hominis), es eis quasi cæm musicum, quod suavi dulcique sono canitur : et audiunt verba tua, et non faciunt ea. »

EX DANIELE.

I. Cap. iii, vers. 16. « Non oportet nos de hac re respondere tibi. Ecce enim Deus noster, quem colimus, potest eripere nos de camino ignis ardentis, et de manibus tuis, o rex, liberare. Quod si noluerit, notum sit tibi, rex, quia deos tuos non colimus, et statuam auream quam erexisti, non adoramus. »

II. Vers. 40. « Sicut in holocausto arietum et taurorum, et sicut in millibus agnorum pinguium :

sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, ut placeat tibi : quoniam non est confusio confidentibus in te. »

III. Cap. vi, vers. 22. « Deus meus misit Angelum suum, et conclusit ora leonum, et non nocuerunt mihi : quia corameo justitia inventa est in me. »

IV. Cap. ix, vers. 7. « Tibi, Domine, justitia : nobis autem confusio, sicut est hodie. »

V. Cap. xiii, vers. 22. « Angustiae sunt mihi undique : si enim hoc egero, mors mihi est : si autem non egero, non effugiam manus vestras. Sed melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quam peccare in conspectu Domini. » Aurea hæc vox est Susannæ.

VI. Vers. 56. « Semen Chanaan, et non Juda, species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum : sic faciebatis filiabus Israel, et illæ timentes loquebantur vobis : sed filia Juda non sustinuit iniquitatem vestram. »

VII. Vers. 59. « Recte mentitus es et tu in caput tuum : manet enim Angelus Domini, gladium habens, ut secet te medium. »

ÆNIGMATA.

EX ISAIA.

I. Cap. 40, vers. 22. « Consummatio abbreviata inundabit justitiam, » *q. d.* Paucitas Judæorum a Deo abbreviata est adeo, ut videatur esse consummatio, id est, consumptio et interitus eorumdem, faciet ut justitia et salus Dei se propaget et diffundat per omnes gentes, easque quasi inundet : vide dicta *Isaiæ* x.

II. Vers. 27. « Computrescet jûgum a facie olei, » *q. d.* Omnis servitus evanescet a facie gratiæ et consolationis Dei.

III. Cap. ii, vers. 11. « Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet. Et requiescet super eum spiritus Domini. » Virga Jessæ est beata Virgo, de qua germinavit flos Christus, super quem requievit septuplex spiritus Domini.

IV. Vers. 6. « Habitabit lupus cum agno : et pardus cum hædo accubabit : vitulus, et leo, et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos. » Lupi, pardi, leones sunt gentes barbaræ, quæ ad fidem Christi conversæ ferociam posuerunt, et cum vitulo, et ove, id est, cum fidelibus Christianis, pacifice et amice versantur, sinuntque se a puero, id est a simplici pastore, regi.

V. Vers. 10. « In die illa (erit) radix Jesse, » puta Christus gloriosus, qui stat in signum, id est, vexillum, « populorum, ipsum Gentes deprecatur, et erit sepulcrum ejus gloriosum. »

VI. Cap. xii, vers. 3. « Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris, » *q. d.* Uti Judæi olim sitientes de petra quasi de fonte hiberunt, ita Christiani de Christi fontibus bibent aquas doctrinæ et gratiæ ad satietatem.

VII. Cap. xiii, vers. 1. « Onus Babylonis, » *q. d.* Minæ et oracula tristia contra Babylonem. » Super montem caliginosum, » *q. d.* Contra Babylonem, quæ caligine vaporum Euphratis et fumi proceduntis ex tot ejus domibus et focis obtegatur, vos, o Persæ, levate signum, id est, vexillum militare. « Ego mandavi sanctificationis meis, » puta Persis, qui quasi milites et sacerdotes mihi consecrati sunt, ut meæ justitiæ mactent et immolent impios Babylonios.

VIII. Cap. xiv, vers. 12. « Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo : In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Verumtamen ad infernum detraheris, in profundum laci, » *q. d.* Quomodo, o Baltasar monarcha, qui splendore et gloria videbaris esse quasi lucifer, stella, ac in fastu quasi Lucifer, Angelorum olim princeps, de throno monarchiæ tuæ, quasi de cælo, corruisti spoliatus regno et vita, ac dejectus in tartara?

IX. Vers. 29. « De radice colubri egredietur regulus, et semen ejus absorbens volucrum, » *q. d.* Ex Davide et Ozia nascetur Ezechias, qui gravius quam ipsi, vos, o Philisthæi, affliget, ut videatur vobis esse basiliscus, qui suo aspectu et afflatu etiam aves volantes necat et absorbet.

X. Cap. xvi, vers. 14. « In tribus annis, quasi anni mercenarii, auferetur gloria Moab, » *q. d.* Post tres annos vastabitur Moab a Chaldæis, qui ejus opes quasi pro mercede a Deo accipient, quia ei servierunt in expugnatione Jerusalem, et punitione aliarum gentium.

XI. Cap. xviii, vers. 1. « Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Æthopiæ, qui mittit in mare legatos, et in vasis papyri super aquas. Ite, angeli veloces, ad gentem convulsam et dilaceratam, ad populum terribilem, post quem non est alius; ad gentem exspectantem et conculcatam, cujus diripuerunt flumina terram ejus, » *q. d.* Væ Æthopiæ, quæ superbe ostentat suas copias; cum eæ nihil habeant præter inanem ostentationem, strepitum, et velut cymbali tinnitum; quæ sita est trans Nilum, et per illum in navibus ex papyro mittit suos legatos et milites in Ægyptum: nam vastabitur per Sennacherib, et postea per Nabuchodonosor. Vos ergo, o Sennacherib et Nabuchodonosor, quasi angeli mei, ite, et vastate Æthiopes, qui sunt gens convulsa, id est, a me per vos convellenda et dilaceranda, esto videantur esse terribiles.

XII. Cap. xix, vers. 18. « In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan, et jurantes per Dominum exercituum: Civitas solis vocabitur una, » *q. d.* Quinque metropoles Ægypti, id est, tota Ægyptus suscipiet fidem Christi, Deumque verum colet et laudabit.

XIII. Vers. 19. « In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, et titulus Domini juxta terminum ejus erit in signum, et in testimonium Domino. » Titulum vocat crucem, statuas, columnas, et templa, quæ Ægyptii conversi ad Christum ipsi erexerunt.

XIV. Vers. 24. « In die illa erit Israël tertius Ægyptio et Assyrio, benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum, dicens: Benedictus populus meus Ægypti, et opus manuum mearum Assyrio: hæreditas autem mea Israel, » *q. d.* Ægyptii et Assyrii jam inter se inimici, sub Christo conspirabunt in unam Ecclesiam, ac cum Israelitis colent verum Deum, ideoque ab eo benedicentur: Dei enim hæreditas est Israel, id est, populus Christianus in Israele ortus.

XV. Cap. xxi, vers. 1. Onus deserti maris, *q. d.* Prophetia minax contra Babylonem, quæ cum fuerit mare gentium, nunc a Deo per Cyrum desolabitur, et redigetur in desertum. « Sicut turbines ab Africo veniunt, » ita « de deserto venit » turba et turbo Persarum et Medorum contra Babylonem.

XVI. Vers. 6. « Vade, et pone speculatorem. Et

vidit » speculator « currum duorum equitum, ascensorem asini, et ascensorem cameli. » Ascensor asini, id est Persarum vilium et servilium rex, est Cyrus; ascensor cameli, id est, Medorum nobilium rex, est Darius: hosce duos speculatus est hic Isaias, viditque eos junctis curribus et copiis invadere Babylonem.

XVII. Vers. 8. « Et clamavit leo: Super speculam Domini ego sum, stans jugiter per diem, » *q. d.* Ego Isaias, quasi leo vigil, jugiter excubo, ut futura ex revelatione Dei discam et aliis prænuntiem.

XVIII. Vers. 10. « Tritura mea, et filii aræ meæ quæ audivi a Domino exercituum Deo Israel, annuntiavi vobis, » *q. d.* O Judæi, qui in Babylone fuistis, quasi in tritura, annuntiabo vobis ea quæ a Deo audivi de Babylonis excidio, et vestra liberatione.

XIX. Vers. 11. « Ad me clamat ex Seir: Custos quid de nocte? Custos quid de nocte? Dixit custos: Venit mane et nox: si quæritis, quærite: convertimini, venite, » *q. d.* Ego Isaias videor audire Idumæos, adventantibus Chaldæis pavidos, dicere excubitori: O excubitor, quid vidisti, quid sensisti nocte de Chaldæis? Quibus ipse respondet: « Venit mane et nox, » *q. d.* Instat aurora, et tamen adhuc est nox; quare si quo vultis excurrere, si quid foris quærere, festinate, et quærite, ac mox in urbem redite, antequam hostis evigilans persentiscat, vobisque reditum præcludat.

XX. Vers. 16. « Adhuc in uno anno, quasi in anno mercenarii, et auferetur omnis gloria Cedar. » Vide dicta superius cap. xvi, vers. 14.

XXI. Cap. xxii, vers. 1. « Onus vallis visionis. » Jerusalem vocatur vallis visionis, id est Prophetiæ: erat enim sedes Prophetarum. Alludit ad montem Moria, id est visionis.

XXII. Cap. xxiii, vers. 1. « Onus Tyri. Ululate, naves maris, quia vastata est domus, unde venire consueverant. »

Vers. 3. « In aquis multis semen Nili, messis fluminis fruges ejus, » *q. d.* Ægyptus ex aquis Nili exundantis fit fertilis, et copiosam dat messem ac fruges.

XXIII. Vers. 4. « Erubescet Sidon, » quia tua colonia, et quasi filia, puta Tyrus, vastata est. « Ait enim mare: Non parturivi, et non peperivi, et non enutrivivi juvenes: mare, » id est Tyrus maris domina, ita incolis et filiis per hanc cladem orbata est, ac si nunquam eos peperisset vel aluisset.

XXIV. Vers. 10. « Transi terram tuam quasi flumen, filia maris, non est cingulum ultra tibi, » *q. d.* O filia maris, id est o Tyre, Chaldæus cingulum maris undique te ambientis tibi ademvit: illud enim terra implevit, itaque te expugnavit; transi ergo quasi captiva, non per flumen, sed per terram in Babylonem.

XXV. Cap. xxiv, vers. 16. « Secretum meum

mihi, secretum meum n̄ mihi, v̄e mihi, » *q. d.* V̄e mihi, quia explicare nequeo horrenda supplicia peccatoribus a Deo decreta, quæ mihi secreto ab eo revelata sunt.

XXVI. Cap. xxvi, vers. 14: « Morientes non vivant, gigantes non resurgant, » *q. d.* Superbi et tyranni, quales fuerant gigantes, moriantur morte æterna in gehenna, nec ad vitam beatam resurgant.

XXVII. Cap. xxvii, vers. 1. « In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro et grandi et forti super Leviathan serpentem vectem, et super Leviathan serpentem tortuosum, et occidet cetum qui in mari est. » Leviathan, sive cetus, hic est ænigma diaboli, qui est serpens antiquus, fortis ut vectis: hunc occidet Deus, cum in die iudicii eum omni sua potestate, quam in hoc mundo exercuit, privabit, eumque detrudet in tartara ad mortem æternam.

XXVIII. Vers. 6. « Qui ingrediuntur impetu ad Jacob, florebit et germinabit Israel, et implebunt faciem orbis semine, » *q. d.* Apostoli, qui magno spiritus impetu concionabuntur Jacobæis, id est Judæis, facient eos florere virtutibus, ac implebunt orbem semine Evangelii.

XXIX. Vers. 8. « In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, iudicabis eam, » *q. d.* Æqua mensura punies eam, ut magnitudo pœnæ adæquet magnitudinem culpæ.

XXX. Vers. 11. « In siccitate messes illius conterentur, mulieres venientes, et docentes eam: non est enim populus sapiens, » *q. d.* Judæi ita fame affligentur, ut inopes consilii ab uxoribus suis docendi sunt, quid in tanta afflictione facto sit opus.

XXXI. Cap. xxviii, vers. 9. « Quem docebit scientiam? et quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus, » *q. d.* Deus dat scientiam iis, qui se avellunt a deliciis carnalibus.

XXXII. Vers. 10. « Quia manda remanda, manda remanda, exspecta reexpecta, exspecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. » Sunt verba sannionum, qui per irrisionem repetunt verba Prophetarum. « Manda remanda, etc. »

XXXIII. Vers. 11. « In loquela enim labii, et lingua altera loquetur ad populum istum. » *q. d.* Sicut Hebræi subsannant lingua blæsa Prophetas, ita subsannabunt eos Chaldæi loquentes chaldaice, non hebraice; unde subdit:

Vers. 13. « Et erit eis verbum Domini: Manda remanda, manda remanda, exspecta reexpecta, exspecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi: ut vadant, et cadant retrorsum, et conterantur, et illaqueentur, et capiantur, » *q. d.* Quia illuserunt verbum Domini, ejusque præcones dicendo, « Manda remanda, etc., » idcirco prosternentur et capientur.

XXXIV. Vers. 20. « Coangustatum est stratum, ita ut alter decidat: et pallium breve utrumque

operire non potest, » *q. d.* Non potestis me colere cum idolis, nec me cum iis in eodem templo collocare: templum enim meum, meaque religio angusta est, et me solum capit, non idola.

XXXV. Vers. 21. « Sicut enim in monte divisionum stabit Dominus: sicut in valle, quæ est in Gabaon, irascetur: ut faciat opus suum, alienum opus ejus; ut operetur opus suum, peregrinum est opus ejus ab eo, » *q. d.* Sicut Deus in Baal Pharasim, id est in monte divisionum, pugnans pro Davide divisit et dispersit Philisthæos; et sicut in Gabaon pro Josue stitit solem, ut cæderentur Chananæi: ita et nunc suos hostes disperget et cædet, esto hoc opus vindictæ ab eo sit quasi alienum: invitus enim punit is, cujus proprium est misereri.

XXXVI. Cap. xxix, vers. 1. « Væ Ariel, Ariel civitas, quam expugnavit David. Ariel, » id est leo, vel aries Dei, est Jerusalem; quia in ea erat altare, in quo arietes Deo immolabantur: quocirca ipsa defensa a Deo, erat Gentibus terribilis ut leo: at jam ab eo deserta et vastata, erit quasi aries jugulatus et immolatus divinæ vindictæ.

Vers. 2. « Et circumvallabo Ariel, et erit tristis et mœrens, et erit mihi quasi Ariel, » puta quasi aries meæ justitiæ immolatus.

XXXVII. Vers. 17. « Nonne adhuc in modiceo et in brevi convertetur Libanus in Charmel, et Charmel in saltum reputabitur? » Libanus pars Phœnicæ, ænigma est Gentilium, Charmel Judæorum, » *q. d.* Phœnices, hoc est Gentiles, per Christum florebut fide et gratia, Judæi vero ipsi rebelles arescent et silvescent.

XXXVIII. Cap. xxx, vers. 6. « Onus jumentorum Austri, » *q. d.* Minæ Dei contra Judæos, qui quasi jumenta suis bonis onusta fugiunt in Ægyptum, quæ Judææ est ad Austrum: in itinere enim, puta in deserto, occurrent eis leones, viperae et reguli, qui eos laniabunt. Hoc est enim quod subdit. « In terra tribulationis et angustiae lææna, et leo ex eis, vipera, et regulus volans, portantes super humeros jumentorum divitias suas, et super gibbum camelorum thesauros suos, ad populum qui eis prodesse non poterit. »

XXXIX. Vers. 33. « Præparata est ab heri Topheth, a rege præparata, profunda, et dilatata. Nutrimenta ejus ignis, et ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. » Topheth est ænigma inferni, quia sicut in Topheth infantes cremabantur in honorem Moloch, ita in gehenna cremantur damnati ad libitum Diaboli.

XL. Cap. xxxii, vers. 14. « Gaudium onagrorum pascua gregum, donec effundatur super nos spiritus de excelso, » *q. d.* Durabit Judææ vastitas, ut in ea non homines, sed onagri pascantur, donec Christus in eos mittat spiritum fidei et gratiæ, qui eos ad Deum et salutem convertat.

Vers. 17. « Et erit opus justitiæ pax, et cultus justitiæ silentium, et securitas usque in sempiternum, » *q. d.* Merces fidelium erit, ut justificati

a Christo consequantur, *primo*, pacem conscientiae; *secundo*, silentium, id est, quietem et tranquillitatem summam; *tertio*, securam fiduciam beatitudinis aeternae.

XLII. Vers. 19. « Grando autem in descensione saltus. » Id est, *q. d.* Ira Dei grandinabit, et percutiet Judæos, qui a vero Dei cultu, suaque gloria desciverunt et descenderunt, factique sunt instar agri deserti et silvescentis.

XLIII. Vers. 20. « Beati, qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bovis et asini, » *q. d.* O vos beatos, Apostoli, qui in omnes aquas, id est, in omnes populos, immittitis hoves et asinos, id est, operarios et prædicatores Evangelii.

XLIII. Cap. xxxiv, vers. 4. « Et tabescet omnis militia caelorum, et complicabuntur sicut liber caeli: et omnis militia eorum defluet, sicut defluit folium de vinea et de ficu, » *q. d.* In fine mundi stellæ de caelo cadent, cœlique ita obscurabuntur, ut tabescere et evanescere videantur.

XLIV. Cap. xli, vers. 2. « Quis suscitavit ab oriente justum (Abrahamum), vocavit eum ut sequeretur se? dabit (id est dedit) in conspectu ejus Gentes, et reges obtinebit: dabit quasi pulverem gladio ejus, sicut stipulam vento raptam arcui ejus, » *q. d.* Quis vocavit Abrahamum, eumque gloriosum effecit et triumphatorem de quatuor regibus, *Genes., xiv, nonne ego Deus?*

Vers. 4. « Quis hæc operatus est, et fecit, vocans generationes ab exordio? Ego Dominus, primus et novissimus ego sum. » Deus enim est rex sæculorum, ea constituens, disponens et ordinans.

XLV. Vers. 27. « Primus ad Sion dicet: Ecce adsunt » Apostoli, et præcones Evangelii, « et Jerusalem Evangelistam, » id est Evangelistas et prædicatores Christi et salutis, « dabo. »

XLVI. Cap. xliii, vers. 8. « Educ foras populum cæcum, et oculos habentem; surdum, et aures ei sunt, » *q. d.* Populus meus habet oculos, et tamen est cæcus; quia eos claudit: atque habet aures, et tamen est surdus; quia eas obturat monitis Dei. Rursum videns non videt, audiens non audit; quia non vult visa et audita intelligere, et opere complere.

XLVII. Vers. 20. « Glorificabit me bestia agri, dracones et struthiones: quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo, » *q. d.* Gentiles, qui in gentilismo vixerunt ut bestiae et dracones, jam per Christum facti homines, imo Angeli, glorificabunt Deum; quia dedi eis flumina gratiarum.

XLVIII. Cap. xlii, vers. 5. « Hic scribet manu sua, Domino, » id est Domini ego sum servus: « et in nomine Israel assimilabitur, » id est, cognominabitur Israel, sive Israelita.

XLIX. Cap. xlvi, vers. 1. Confractus est Bel, contritus est Nabo, » *q. d.* Babylon cum suis diis, Bel et Nabo, eversa est et contrita.

L. Cap. l, vers. 11. « Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri, et in flammis quas succendistis. » Peccator per peccata quasi per follem et ligna arida, accendit sibi ignem iræ Dei, vindictæ et gehennæ; unde fit id quod sequitur: « In doleribus dormietis. »

LI. Cap. li, vers. 1. « Attendite ad petram unde excisi estis, et ad cavernam laci de qua præcisi estis. » Excisio e petra et caverna, ænigma est generationis Abrahæ et Saræ sterilium, uti petra est sterilis. Hebræi enim generare vocant ædificare domum, et filios vocant *banim*, quasi *abanim*, id est lapides, ex quibus quisque domum construit.

LII. Cap. lii, vers. 11. « Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere: exite de medio ejus, mundamini qui fertis vasa Domini, » *q. d.* Exite e Babylone, o Israelitæ, ne ejus sceeleribus, æque ac clade et strage polluiamini.

LIII. Vers. 14. « Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, et forma ejus inter filios hominum. Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum. » Est ænigma Christi, qui inglorius fuit in nativitate, vita et morte, sed sanguine suo aspersit et abluit gentes omnes, ideoque ei ipsæ cum regibus suis se subdiderunt. Unde sequitur: « Quia quibus non est narratum de eo, audierunt; et qui non audierunt, contemplati sunt, » *q. d.* Gentiles ignorantes Deum et salutem, per Christum eam aspexerunt.

LIV. Cap. liii, vers. 9. « Dabit impios pro sepultura, et divitem pro morte sua, » *q. d.* Deus impios et divites Christo subdet, in præmiis suæ mortis et sepulturæ, ac nominatim faciet ut Joseph ab Arimathia, vir nobilis et dives, eum honorifice sepeliat.

LV. Cap. lv, vers. 13. « Pro salivæ ascendent abies, et pro urtica crescet myrtus, » *q. d.* In Ecclesia pro vitiis crescent virtutes.

LVI. « Et erit Dominus nominatus in signum æternum, quod non auferetur, » *q. d.* Deus in Ecclesia habebit nomen et laudem et monumentum perpetuum.

LVII. Cap. lvi, vers. 10. « Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt universi: canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, et amantes somnia: et canes impudentissimi nescierunt saturitatem. » Hi canes speculatores et exhibitores sunt ænigma pravorum pastorum, qui non saluti gregis, sed suæ gulæ, acediæ, avaritiæ student. Unde explicans subdit: « Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam: omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam a summo usque ad novissimum: venit, sumamus vinum, et impleamur ebrietate. »

LVIII. Cap. lvii, vers. 3. « Vos autem accedite huc, filii auguratricis; semen adulteri et fornicariæ. Super quem iusistis? super quem dilatastis

os; et ejecistis linguam? numquid non vos filii scelesti, semen mendax? » Hæc sunt ænigmata et tituli idololatrarum et impiorum, qui auguriis et superstitionibus dediti, non Dei, sed dæmonis et impietatis sunt filii. Unde de iis subdit: « Suscepisti adulterum (Deum alienum): dilatasti cubile tuum, et pepigisti cum eis fœdus: dilexisti stratum eorum manu aperta. Et ornasti te regi (Moloch idolo) unguento, et multiplicasti pigmenta tua. »

LIX. Vers. 16. « Spiritus a facie mea egredietur et flatus ego faciam. » Est ænigma Dei, qui solus creat animas hominum, eisque spiritum vitalem, tum naturalem halitus, tum supernaturalem gratiæ indit et inspirat.

LX. Vers. 19. « Creavi fructum laborum pacem, » *q. d.* Pietatis et orationis fructus est pax. Nam « impij » sunt « quasi mare fervens, quod quiescere non potest. »

LXI. Cap. LIX, vers. 5. « Ova aspidum rupe-runt, et telas aranæ texerunt: qui comederit de ovis eorum, morietur: et quod confotum est, erumpet in regulum. » Est ænigma improborum, qui alios sua improbitate inficiunt, *q. d.* Sicut aspis ovum ponere nequit, nisi aspidium et venenatum; ita hi improbi adeo improbitate referti sunt, ut nil nisi improbum et noxium emittant: qui ergo eis se sociaverit, ab ipsis et cum ipsis non nisi exitium et pestem hauriet. Eisdem comparat telis aranearum futilibus, *q. d.* Improbi suis actibus semper nocent, prosunt nunquam.

LXII. Cap. IX, vers. 8. « Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas? » Nubes et columbæ sunt ænigma fidelium, qui prædicantibus Apostolis turmatim ad Ecclesiam convolarunt, sicut flante vento densæ per aera volant nubes, ac imminente pluvia gregatim columbæ ad nidum revolant.

LXIII. Vers. 17. « Pro ære afferam aurum, et pro ferro afferam argentum; et pro lignis æs, et pro lapidibus ferrum: et ponam visitationem tuam pacem, et præpositos tuos justitiam. » Alludit ad templum Judæorum, illique Ecclesiam comparat et præfert, *q. d.* Synagogæ succedet Ecclesia, in qua omnia augustiora erunt, magisque magnifica quam fuerint in templo. In ea enim adducam pro figura veritatem, pro umbra lucem, pro spiritu timoris et servitutis spiritum amoris et libertatis, pro paucis Judæis gentes omnes, pro bonis corporalibus charismata spiritualia, pro terrenis cœlestia, pro temporalibus æterna, pro humanis divina.

LXIV. Cap. LXI, vers. 5. « Et stabunt alieni, et pascent pecora vestra: et filii peregrinorum agricolæ et vinitores vestri erunt. Vos autem, Sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei nostri. » Pastores, agricolæ et vinitores sunt Episcopi, et pastores Gentium: sacerdotes sunt apostoli et hierarchæ.

LXV. Cap. LXIII, vers. 1. « Quis est iste, qui ve-

nit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ. » Hoc ænigma Angeli proponunt de Christo decertante, et debellante dæmones, omnesque principes et populos Gentium, eis per idololatriam et scelera subditos, quibus Christus id resolvens respondet. « Ego, qui loquor justitiam, et propugnator sum ad salvandum. » Instant Angeli: « Quare ergo rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari? » Respondet Christus: « Torcular calcavi solus, etc., conculcavi eos in ira mea: et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, » *q. d.* Rubricatus sum tum sanguine proprio, in passione mea effuso; tum potius sanguine hostium, quos per passionem et mortem meam debellavi.

LXVI. Vers. 16. « Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos: tu, Domine pater noster, redemptor noster; a sæculo nomen tuum, » *q. d.* Abraham nos curare et salvare nequit; unde videtur nos nescire et ignorare: at tu, Christe, nos curas et salvas: tu ergo es pater et redemptor noster.

LXVII. Cap. LXIV, vers. 1. « Utinam dirumperes cœlos, et descenderes: a facie tua montes defluerent. Sicut exustio ignis tabescerent, aquæ arderent igne. » Est ænigma adventus Christi summe desiderati. Alludit ad adventum Dei in Sina, cum legem dedit Moysi: tunc enim præter morem imbribus violentis ignes et fulgura permixta fuerunt, *q. d.* Utinam similiter nunc ad nos, o Christe, in carnem descenderes, et gelu cordis nostri igne amoris tui divini liquefaceres, aquasque torporis et vitiorum nostrorum in flammam fervoris et zeli converteres.

LXVIII. Cap. LXV, vers. 10. « Erunt campestria in caulis gregum, et vallis Achor in cubile armentorum, populo meo qui requisierunt me. » Pro « campestria » hebraice est « Saron » qui fuit locus Judææ laudatissimus ob pascua. Similis fuit « vallis Achor. » Uterque locus est ænigma et symbolum Ecclesiæ. Illi ergo promittit hic Deus, quod instar Saron, et vallis Achor, erit compascua; quia nimirum in ea fideles pascentur verbo Dei, Sacramentis, aliisque Dei charismatibus. Armata sunt pii robustiores in fide, qui apti sunt ad docendum et regendum: greges sunt infirmiores et subditi.

LXIX. Vers. 16. « In quo (Domino) qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo amen: et qui jurat in terra, jurabit in Deo amen, » *q. d.* In Ecclesia Christi fideles jurabunt, et colent Deum amen, id est verum, non falsum, puta idola quæ antea coluerunt, ideoque pariter vere a Deo amen, id est vero, benedicentur.

LXX. Vers. 20. « Non erit ibi amplius infans dierum, et senex qui non impleat dies suos, » *q. d.* Veri Christiani erunt perfecti in fide et virtutibus; quoniam puer centum annorum morietur,

et, (id est), peccator centum annorum maledictus erit. »

LXXI. Vers. 22. « Secundum dies ligni » vitæ, « erunt dies populi mei, » *q. d.* Christiani vivent in æternum, ac si ex ligno vitæ in paradiso comederent.

LXXII. Cap. LXVI, vers. 24. « Egredientur, et videbunt cadavera virorum, qui prævaricati sunt in me : vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur : et erunt usque ad satietatem visionis omni carni. » Est ænigma inferni et damnatorum; horum enim corpora erunt quasi cæsurum cadavera, pabulum ignis et vermis, spectaculum et probrium æternum Dei, Angelorum, et Sanctorum omnium.

EX JEREMIA.

I. Cap. II, vers. 22. « Cursor levis explicans vias suas. » Cursor levis et velox, est ænigma camelæ, quæ a cursu veloci dicitur dromedaria, *q. d.* Sicut camela, dum æstro libidinis agitur et furit, procurrit ad marem : ita tu, o Jerusalem, insana superstitione agitata procurristi ad idola.

II. Vers. 24. « Onager assuetus in solitudine, et in desiderio animæ suæ attraxit ventum amoris sui : nullus avertet eam : omnes qui quæerunt eam, non deficient, in menstruis ejus invenient eam, » *q. d.* Sicut onager æstuans libidine auram attrahit, ut æstum refrigeret, ac æstuans procurrit ad onagram : ita tu tota contento animo et cursu procurris ad idola. Si quis te quærat, ibi in menstruis et sordibus tuis fornicationis, id est, idololatriæ, te inveniet.

III. Vers. 31. « Numquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina? » *q. d.* Numquid inutilis et sterilis fui Israeli uti est solitudo, aut terra quæ extra se nihil producit, vel sero? *q. d.* Minime : ego enim dedi eis terram lacte et melle manantem. « Quare ergo dixit populus meus : Reversus sum, non veniemus ultra ad te? »

IV. Vers. 34. « In alis tuis inventus est sanguis animarum pauperum et innocentum : non in fossis inveni eos, sed in omnibus quæ supra memoravi. » Est ænigma accipitris, qui dum prædam occidit, ejus sanguine alas suas inficit, *q. d.* Tu, o Israel, instar accipitris involans in pauperes et innocentes, eorum sanguine vestes tuas cruentasti : idque « non in fossis » more furum et latronum, sed in lucis et sylvis idolorum, quibus eos quasi victimas immolasti.

V. Cap. IV, vers. 3. « Novate vobis novale, et nolite serere super spinas, » *q. d.* Sicut in agro, ut is sit capax seminis, spinæ prius evellendæ sunt, et ager arandus, ut fiat novale : ita et vos a spinis vitiorum agrum cordis vestri expurgate, eumque humilitate et contritione arate; ut fiat novale capax seminis divini, puta gratiæ et virtutum. Unde explicans subdit : « Circumcidimini

Domino, et auferte præputia, » non carnis, sed « cordium vestrorum. »

VI. Vers. 7. « Ascendit leo de cubili suo, et prædo Gentium se levavit. » Hic prædo et leo est Nabuchodonosor, et quivis tyrannus; cubile ejus est Chaldæa.

VII. Vers. 23. « Aspexi terram, et ecce vacua erat, et nihili; et cælos, et non erat lux in eis. Vidi montes, et ecce movebantur, » *q. d.* Tantis erit in excidio Judæorum pavor et consternatio, ut eis cælum et terra concuti, perire et interire videantur.

VIII. Cap. V, vers. 1. « Circuite vias Jerusalem, etc., et quærite in plateis ejus, an inveniatis virum facientem judicium, et quærentem fidem : et propitius ero ei, » scilicet Hierosolymæ propter unum virum. Virum, qui virtute solida sit vir, quærit Deus : hunc pluris facit quam centum feminas : feminæ sunt in virtute molles et instabiles. Similem virum Athenis quærebat Diogenes.

IX. Vers. 6. « Idcirco percussit eos leo de sylva, lupus ad vesperam vastavit eos, pardus vigilans super civitates eorum. » Triplex hic est ænigma Nabuchodonosoris. Ipse enim primo, vocatur, leo, ob terrorem et fortitudinem; secundo, lupus, ob voracitatem; tertio, pardus, ob celeritatem et vigilantiam.

X. Vers. 14. « Ecce ego do verba mea in ore tuo in ignem, et populum istum in ligna, et vorabit eos, » *q. d.* Faciam ut oracula tua et minæ tuæ sint efficacia et reipsa compleantur, ut quasi ignis comburant Judæos tanquam arida ligna.

XI. Vers. 16. « Pharetra ejus (gentis Chaldæorum) quasi sepulcrum patens, » *q. d.* Chaldæi suis sagittis validis configendo Judæos, mittent omnes ad mortem et sepulcrum.

XII. Cap. IX, vers. 21. « Ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras, disperdere parvulos deforis, juvenes de plateis : » Mors est ænigma Chaldæorum, ac tropologice dæmonum et illecebrarum, qui non nisi cædes spirant et mortes.

XIII. Cap. XII, vers. 5. « Si cum peditibus currens laborasti : quomodo contendere poteris cum equitibus? » Si non potes minora, quomodo poteris majora? si, o Jeremia, persecutiones civium tuorum Anathothitarum ferre non vales, quomodo feres vim et furorem Hierosolymitanorum? Tropologice, si verba mendacia sustinere nequis, quomodo sustinebis verbera et martyrium?

XIV. Vers. 13. « Seminaverunt triticum, et spinas messuerunt, » *q. d.* Judæi prospera sperant, sed adversa sentient : felicitas eorum in miseriam, copia in inopiam, sementis in spinas convertetur.

XV. Cap. XIII, vers. 16. « Date Domino Deo vestro gloriam, » Deum colite, illique obedite, « an-

tequam contenebrescat, et antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos, » ad quos diffugietis in excidio urbis : « expectabitis lucem, et ponet eam in umbram mortis, et in caliginem. » Umbra mortis ænigma est rerum tristissimarum, summique angoris et periculi. Unde subdit :

Vers. 23. « Hæc sors tua, parsque mensuræ tuæ a me, dicit Dominus, quia oblita es mei, et confisa es in mendacio. »

XVI. Cap. xv, vers. 12. « Numquid fœderabitur ferrum ferro ab Aquilone, et æs? » *q. d.* Duri et aenei sunt Judæi, æque ac Aquilonares Chaldæi; ergo sociari non poterunt, nec fœdus inter eos initum durabit.

XVII. Vers. 19. « Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris, » *q. d.* Si te, o Jeremia, a ludentibus, impiis et incredulis Judæis separaveris, si mentem tuam et os mihi meoque verbo, non nugis, nec vanitatibus, consecraveris, eris os meum : quia iisdem quibus ego conceptibus et sermonibus uteris, egoque per te, quasi per os meum, verba mea eis totique orbi enuntiabo; ejusque efficacia et fructus erit quem subdit : « Converterentur ipsi ad te, et tu non converteris ad eos. »

XVIII. Cap. xvii, vers. 11. « Perdix fovit quæ non peperit : fecit divitias, et non in judicio : in dimidio dierum suorum derelinquet eas, et in novissimo erit (id est, apparebit) insipiens, » *q. d.* Sicut perdix furans ova aliena, iis incubans pullos excludit; sed hi dum adolescent, et vocem veræ matris audiunt, ad eam avolant : ita et opes furto et fraudibus partæ, a furibus et fraudulentis ad alios veros dominos avolabunt.

XIX. Vers. 12. « Solium gloriæ altitudinis a principio, locus sanctificationis nostræ, » *q. d.* Spem meam non defigo in homine, sed in Deo, ad ejusque solium preces meas transmitto : inde enim expecto sanctitatem, libertatem, et omne bonum.

XX. Cap. xviii, vers. 14. « Numquid deficiet de petra agri nix Libani? aut evelli possunt aquæ erumpentes frigidæ et defluentes? Quia oblitus est mei populus meus, » *q. d.* Sicut nix et aquæ de Libano deficere nequeunt, sic neque in me, qui sum fons aquæ vivæ, bonorum et beneficiorum fluxus in homines, præsertim fideles, ut sunt Judæi, deficere potest. Quomodo ergo ipsi eorum, et mei oblivisci possunt?

XXI. Cap. xx, vers. 3. « Non Phassur vocavit Dominus nomen tuum, sed pavorem undique Quia hæc dicit Dominus : Ecce ego dabo te in pavorem, te et omnes amicos tuos : et corruent gladio. »

XXII. Vers. 14. « Maledicta dies, in qua natus sum : dies, in qua peperit me mater mea, non sit benedicta. » Maledictio hæc est ænigma malorum et miseriarum, in quæ per nativitatem quasi per januam ingredimur. Unde mox subdit :

« Quare de vulva egressus sum, ut viderem laborem et dolorem, et consumerentur in confusione dies mei? »

XXIII. Cap. xxi, vers. 8. « Ecce ego do vobis viam vitæ, et viam mortis. » Via mortis est : « Qui habitaverit in urbe hac, morietur gladio, et fame, et peste. » Via vitæ est : « Qui autem egressus fuerit, et transfugerit ad Chaldæos, qui obsident vos, vivet, et erit ei anima sua, quasi spoliium, » *q. d.* Si resistatis Chaldæo, occidemini; sin vos ei dedatis, vivetis : vult enim Deus ut vos ei subjiciatis, hancque subjectionis et captivitatis pœnitentiam, pro peccatis vestris sponte subeat.

XXIV. Cap. xxii, vers. 6. « Galaad tu mihi caput Libani, » *q. d.* Sicut Galaad caput est Libani, sic domus regia Davidis caput est Hierosolymæ.

XXV. Vers. 19. « Sepultura asini sepelietur (puta in sterquilinio, rex Joakim occisus a Chaldæis) putrefactus et projectus extra portas Jerusalem. »

XXVI. Cap. xxxi, vers. 22. « Femina circumdabit virum. » Puta beata Virgo concipiet et pariet Christum.

XXVII. Vers. 23. « Benedicat tibi Dominus, pulchritudo justitiæ, mons sanctus, » *q. d.* Benedicat tibi Deus, o Ecclesia, quæ decorata es omni justitia et sanctitate.

XXVIII. Cap. xlvi, vers. 20. « Vitula elegans atque formosa, stimulator ab Aquilone venit ei, » *q. d.* Egyptus opibus et deliciis instar vitulæ lascivientis exsultat; at mox cohibebit eam Nabuchodonosor veniens e Chaldæa, qui suis stimulis ita punget eam, ut nesciat quo se vertat.

XXIX. Cap. xlvi, vers. 11. « Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, et requievit in fœcibus suis : nec transfusus est de vase in vas, et in transmigrationem non abiit : idcirco permansit gustus ejus in eo, et odor ejus non est immutatus, » *q. d.* Moab vicina Sodomæ, ex ea traxit malos sapes et odores, id est malos mores et amores, quibus quasi fœcibus semper insedit; quia nunquam fuit translata de vase in vas, id est quia nunquam suam sedem et viciniam Sodomæ reliquit, nec unquam abiit in captivitatem. Quocirca ut hos mores mutet, transferam eam in Babylonem, sicut vinum in fœcibus suis vapidum, ut saporem et odorem mutet et emendet, ex eis in aliud vas transfunditur. Unde subdit :

XXX. Vers. 12. « Mittam ei ordinatores et stratores laguncularum, et sternent eam, et vasa ejus exhaurient, et lagunculas eorum collident, » *q. d.* Mittam ei Chaldæos, qui sicut viatores sternent lagunculas, quasi vinum ex una in aliam transfusuri; sed revera vinum exhaurient, et lagunculas conterent, id est cives et opes Moab diripient et absument.

XXXI. Cap. li, vers. 7. « Calix aureus Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram : de

vino ejus biberunt Gentes, et ideo commotæ sunt. » *q. d.* Deus calicem iræ et vindictæ suæ, licet extrinsecus aureum et fulgidum, propinavit Judæis et aliis Gentibus, quem haurientes turbati sunt, et præ dolore quasi ebrii et mentis emotæ effecti. Calix hiæ est bellum et strages, quam omnibus intulit Nabuchodonosor.

XXXII. Vers. 9. « Curavimus Babylonem, et non est sanata : derelinquamus eam, et eamus unusquisque in terram suam : quoniam pervenit usque ad cælos iudicium » id est supplicium et vulnus « ejus. » Est vox Angelorum, vel potius gentium vicinarum, quæ quasi medici curare volebant Babylonem, eamque contra Cyrum defendere; sed videntes ejus cladem et excidium, diffugerunt et ad sua redierunt.

XXXIII. Vers. 13. « Quæ habitas super aquas multas, locuplex in thesauris, venit finis tuus pedalis præcisionis tuæ. » Est ænigma Babylonis ejusque excidii, *q. d.* O Babylon quæ Euphrate circumdaris, et opibus affluis, venit clades quæ tibi finem afferet, teque excindet, eaque « pedalis, » id est æqua, et quasi ad pedem tuis sceleribus commensa.

XXXIV. Vers. 41. « Quomodo capta est Sesac, et comprehensa est inclita universæ terræ? Sesac » est ænigma Babylonis; si enim primas alphabeti Hebraici litteras cum ultimis ordine retrogrado commutes « Sesac », idem est quod « Babel. » Unde explicans subdit : « Quomodo facta est in stuporem Babylon inter Gentes? »

XXXV. Vers. 60. « Scripsit Jeremias omne malum quod venturum erat super Babylonem, in libro uno, et dixit ad Saraiam : Cum veneris in Babylonem, et videris et legeris omnia verba hæc, dices : Domine, tu locutus es contra locum istum, ut disperderes eum. Cumque compleveris legere librum istam, ligabis ad eum lapidem, et projicies illum in medium Euphraten. » Hoc symbolum et ænigma explicat, dum subdit : « Et dices : Sic submergetur Babylon, et non consurget a facie afflictionis, quam ego adduco super eam, et dissolvetur. »

EX THRENIS.

I. Cap. I, vers. 14. « Vigilavit jugum iniquitatum mearum : in manu ejus convolutæ sunt, et impositæ collo meo. » Peccata sunt quasi funis et catenæ, ex quibus fit jugum implexum, quod collo peccatoris imponitur. Hoc vigilat, quia Dei vigilantis oculus semper obicitur, eumque stimulat ut stato tempore, puta impleta peccatorum mensura, ea puniat et ulciscatur. Unde sequitur :

II. Vers. 15. « Vocavit adversum me tempus (vindictæ, id est vindictæ), ut » me « contereret; torcular calcavit Dominus virgini filiae Juda, » cum eam in excidio quasi in torculari, per Chaldaeos pressit et oppressit.

III. Cap. III, vers. 63. « Sessionem eorum et resurrectionem eorum vide : ego sum psalmus eo-

rum, » *q. d.* Vide ut in omnibus locis, actibus et conventibus me irrideant, in me psallant, et dicteria jactent. « Reddes eis vicem, Domine, juxta opera manuum suarum : dabis eis scutum cordis laborem tuum; » ut labore et dolore quasi scuto undique tegantur et cingantur.

EX BARUCH.

I. Cap. III, vers. 15. « Quis invenit locum ejus (sapientiæ et prudentiæ)? et quis intravit in thesauros ejus? » Est ænigma de vera sapientia, practica scilicet, quæ beat; non speculativa, quæ inflat : quærit enim locum ejus ac modum, et viam eam consequendi, docetque eam non apud philosophos, sed apud Angelos; non in terra, sed in cælo; non apud homines, sed apud Deum degere, indeque accersendam esse. Unde subdit :

II. Vers. 16. « Ubi sunt principes Gentium, qui in avibus cæli ludunt, qui argentum thesaurizant et aurum? exterminati sunt, et ad inferos descendunt : viam autem disciplinæ ignoraverunt. Non est audita in terra Chanaan, neque visa est in Theman. Filii quoque Agar, qui exquirunt prudentiam quæ de terra est, fabulatores, et exquirunt prudentiæ et intelligentiæ : viam autem sapientiæ nescierunt. »

Vers. 26. « Ibi fuerunt gigantes scientes bellum. Non hos elegit Dominus. Et quoniam non habuerunt sapientiam, interierunt propter suam insipientiam. » Subdit deinde, eam esse in cælo apud Deum. « Quis ascendit in cælum, et accepit eam, et eduxit eam de nubibus? Non est qui possit scire vias ejus : sed qui scit universa, novit eam, et adinvenit eam prudentia sua. Qui emittit lumen, et vadit, et vocavit illud, et obedit illi in tremore. »

Vers. 34. « Stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis, et lætatae sunt : vocatae sunt, et dixerunt : Adsumus : et luxerunt ei cum jucunditate, qui fecit illas. Hic est Deus noster. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob (et Jacobæis, puta Mosi et Hebræis) puero suo, et Israel dilecto suo. »

III. Vers. 38. « Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est. » Ibi nos docuit ore suo veram et perfectam sapientiam, viamque ad cælum et beatitudinem. Subdit deinde, sapientiam consistere in observatione mandatorum Dei, dum ait : « Hic liber mandatorum Dei, et lex quæ est in ætænum : omnes qui tenent eam, pervenient ad vitam; qui autem dereliquerunt eam, in mortem. »

EX EZECHIELE.

I. Cap. VII, vers. 5 et 7. « Afflictio una, afflictio ecce venit : finis venit, venit finis, evigilavit adversum te : ecce venit. » *q. d.* Tuum, o Jerusalem, excidium imminet, instat tibi finis et ultima dies. Unde subdit : « Venit contritio super te, qui ha-

bitas in terra : venit tempus , prope est dies occisionis, et non gloriæ montium, » hebraice, *non celeusmatis vindemiatorum, q. d.* Nuper vindemiantes in montibus lætum caneabant celeusma, nunc canunt threnos, plangentque in iis suorum stragem.

II. Vers. 10. « Ecce dies, ecce venit, egressa » est contractio (id est germen primum, puta folliculus contractus), « floruit virga, germinavit superbia, » *q. d.* Superbia et impietas Judæorum primo quasi gemma, sive folliculus contractus, egressa est, mox floruit, et germinavit in virgam, qua Deus eos flagellabat. Hoc est enim quod subdit : « Iniquitas surrexit in virga (id est exerevit in virgam) impietatis. »

III. Vers. 23. « Fac conclusionem (minas hasce omnes brevi sermone, quasi summa conclude) : quoniam terra plena est iudicio (id est damnatione) sanguinum (puta sanguinibus injusto iudicio ab ea damnatis, et effusis), et civitas plena iniquitate. »

Vers. 26. « Conturbatio super conturbationem veniet, et auditus super auditum, » *q. d.* Calamitas una super aliam veniet, rumor unus et nuntius tristic mox alium adducet et excipiet.

IV. Cap. xvii, vers. 2. « Fili hominis, propone ænigma. Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis et varietate, venit ad Libanum, et tulit medullam cedri. » Hæc aquila est Nabuchodonosor, potens copiis, et late dominans, qui ex Judæa cepit Joachin regem, eumque transtulit in Babylonem.

Vers. 7. « Et facta est aquila altera grandis, magnis alis, multisque plumis : et ecce vinea ista quasi mittens radices suas ad eam, palmites suos extendit ad illam, ut irrigaret eam de areolis germen sui. » Hæc aquila est Pharaos, vinea est Sedecias et Judæa, quæ contra Chaldæos imploravit opem Pharaonis, sed frustra : nam uterque a Chaldæis cæsus est. Ita explicat Propheta, vers. 12.

V. Cap. xxi, vers. 21. « Stetit rex Babylonis in bivio, in capite duarum viarum, divinationem quærens, commiscens sagittas : interrogavit idola, exta consuluit. Ad dexteram ejus facta est divinatio super Jerusalem. » Nabuchodonosor omen cepit per duas sagittas, an contra Ammonitas, an contra Judæos pergere deberet; cumque sagitta et sors caderet versus Jerusalem, contra eam perrexit.

VI. Vers. 25. « Tu autem, profane, impie dux Israel, cujus venit dies in tempore iniquitatis præfinita : Hæc dicit Dominus Deus : Aufer cidarim, tolle coronam : nonne hæc est quæ humilem sublevavit, et sublimem humiliavit? » Loquitur Sedecia, impio et fœdifrago, *q. d.* Cum humilis esses, corona regni te exivit : nunc cum superbis, eadem te humiliabit et regno dejiciet. Unde subdit :

VII. « Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam. » Pro « iniquitatem, » hebraice est

curvitatem, obliquitatem, q. d. Curvabo et deprimam secundo et tertio coronam Sedecia.

VIII. Cap. xxxix, vers. 3. « Ecce ego super te, Gog, principem capitis Mosoch et Thubal, et circumagam te, et educam te, et ascendere te faciam de lateribus Aquilonis : et adducam te super montes Israel. » Gog et Magog erunt reges et gentes feræ ac barbaræ, quæ pugnabunt pro Antichristo in Judæa residenti. Unde ibidem a Christo cædentur, et sepelientur in loco, qui inde vocabitur vallis multitudinis Gog, juxta urbem Amona, ut ait vers. 11 et 16.

IX. Cap. xl, vers. 3. « Ecce vir, cujus erat species quasi species æris, et funiculus lineus in manu ejus, et calamus mensuræ in manu ejus : stabat autem in porta. Et mensus est latitudinem ædificii calamo uno, etc. » Vir hic est Angelus repræsentans Christum; qui metitur et designat fabricam novi templi, omnesque ejus partes. Hæc est idea fabricæ Christi, puta novæ Ecclesiæ Christianæ, tam militantis quam triumphantis. Vide dicta cap. xl.

X. Cap. xlv, vers. 1. « Et convertit me ad viam portæ sanctuarii exterioris, quæ respiciebat ad Orientem : et erat clausa. Et dixit Dominus : Porta hæc clausa erit : non aperietur, et vir non transibit per eam : quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa principi. Princeps ipse sedebit in ea. » Porta clausa est B. Virgo, ex qua sine viri copula conceptus est Christus, in eaque habitavit novem mensibus, ac per eam clausam transiit, et salit in mundum. Deus Israel ingressus est per eam, puta S. Trinitas, scilicet Deus Pater, eam sibi desponsans et maritans : Deus Spiritus Sanctus, eam obumbrans et fecundans : Deus Filius, in ea carnem assumens.

XI. Cap. xlvii, vers. 1. « Ecce aquæ egrediebantur subter limen domus ad Orientem, et ecce aquæ redundantes, et traduxit me per aquam usque ad talos. Rursumque mensus est mille, et traduxit me per aquam usque ad renes. Et mensus est mille, torrentem quem non potui pertransire : quoniam intumuerant aquæ profundi torrentis, qui non potest transvadari. » Hæc aquæ et hic torrentis est sapientia et doctrina Evangelica, et S. Scriptura, quæ abyssus est impenetrabilis.

XII. Vers. 12. « Et super torrentem orietur in ripis ejus ex utraque parte omne lignum pomiferum : non defluet folium ex eo, et non deficiet fructus ejus : per singulos menses afferet primitiva, quia aquæ ejus de sanctuario egredientur : et erunt fructus ejus in cibum, et folia ejus ad medicinam. » Hæc ligna, id est arbores, sunt Christiani, qui rigati aquis Evangelii, et sacræ Scripturæ, semper virtutibus frondent et fructificant. Fructus ergo sunt opera virtutum, quibus animus pascitur; folia sunt cæremonia, quæ salutarem conferunt instructionem et medicinam. Anagogice hæc arbores et fructus sunt dotes beatitudinis, puta visionis Dei, quibus Beati fruuntur in cælo, ut

patet *Apoc. xii*, 1. Unde et Ezechiel concludens hanc totam novi templi et urbis fabricam, cap. ult., vers. ult., ait: « Et nomen civitatis, Dominus ibidem. »

EX DANIELE.

I. Cap. ix, vers. 25. « Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum duces, hebdomades septem, et hebdomades 62 erunt, » id est universim hebdomades 69. « Et post hebdomades 62 (additis septem jam dictis, id est post 483 annos) occidetur Christus. »

II. Vers. 27. « Confirmabit autem pactum multis hebdomada una (*q. d.* Christus prædicabit, novumque testamentum instituet tribus annis cum dimidio,) et in dimidio hebdomadæ deficiet hostia et sacrificium. » Christus enim sua morte et sacrificio abolebit omnes Judæorum victimas.

III. « Et erit in templo abominatio desolationis: et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio, » *q. d.* Post, et ob necem Christi, Jerusalem ejusque templum a Tito et Romanis desolabitur, hæcque desolatio durabit usque ad finem mundi.

IV. Cap. xi, vers. 5. « Et confortabitur rex Austri, etc., et post finem annorum fœderabuntur: filiaque regis Austri veniet ad regem Aquilonis facere amicitiam, etc. » Recenset Daniel hoc capite toto usque ad vers. 36 bella gesta per 140 annos inter reges Austri, id est Ægypti, et reges Aquilonis, id est Syriæ; puta inter Ptolemæos et Seleucidæ, sive Antiochos: vide dicta *Danielis xi*. Totum ergo hoc caput est continuum ænigma.

V. Vers. 37. « Deum patrum suorum non repu-

tabit (rex Aquilonis, puta; non tam Antiochus Epiphanes, quam Antichristus, cujus ille fuit typhus et prodromus), et erit in concupiscentiis feminarum, nec quemquam deorum curabit, quia adversum universa consurget. Deum autem Maozim (id est fortitudinis) in loco suo venerabitur. »

VI. Vers. 43. « Et figet tabernaculum suum Apadno inter maria, super montem inclytum et sanctum: et veniet usque ad summitatem ejus, et nemo auxiliabitur ei, » *q. d.* In Apadno in monte sancto cædetur Antichristus.

VII. Cap. xii, vers. 6. « Usquequo finis horum mirabilium? Et audi vi virum qui indutus erat lineis, qui stabat super aquas fluminis, cum elevasset dextram et sinistram suam in cælum, et jurasset per viventem in æternum, quia in tempus, et tempora, et dimidium temporis, » *q. d.* Per annum, et duos annos, et dimidium anni, puta per tres annos cum dimidio, durabit persecutio Antichristi. Unde subdit:

VIII. Vers. 11. « Et a tempore cum ablatum fuerit jure sacrificium (ab Antichristo,) et posita fuerit abominatio in desolationem, dies 1290. » *q. d.* Persecutio Antichristi durabit dies 1290, id est tres annos cum dimidio.

IX. « Beatus qui exspectat, et pervenit usque ad dies 1335, » nam post mortem Antichristi dabuntur fidelibus sub eo lapsis, ut minimum 45 dies ad pœnitendum.

X. Vers. 13. « Tu autem (Daniel) vade ad præfinitum (ad mortem quæ omnibus statuta et præfinita est:) et requiesces, et stabis in sorte tua (inter electos et beatos) in finem dierum, in die judicii.

IN PROPHETAS MAJORES

COMMENTARIUS.

IN PROPHETAS

PROOEMIUM.

Post Pentateuchum, aggredior Prophetas, qui totius veteris Testamenti pars sunt nobilissima et utilissima, æque ac difficillima et obscurissima. Hebræi, et ex iis S. Hieronymus, vetus Testamentum faciunt tripartitum : *Thora*, sive legem aut Pentateuchum; *Nebim*, id est Prophetas; *Ketubim*, id est hagiographa. Prophetæ ergo proxime legi associantur; uti et Christus et Apostoli ea associarunt, *Matth.* vii, 12 : « Hæc est enim lex, et Prophetæ; » et cap. xi, vers. 13 : « Omnes enim Prophetæ et lex, usque ad Joannem, prophetaverunt, » et cap. xii, vers. 40 : « In his duobus mandatis universa lex pendet, et Prophetæ; » et *Lucæ* xxiv, 44 : « Necessè est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me, » et alibi.

Itaque quæ Christus conjunxit, ego non divellam. Post Pentateuchum ergo Prophetas do, atque hos illi associo; præsertim, cum valetudo a triginta annis infirma et dubia, viresque debiles sensim mihi atterantur et imminuantur; ut, si cæteros S. Scripturæ libros, qui faciliores sunt et a multis explicati, commentando pertexere non valeam, Prophetas saltem, quasi tertium opus, tertio loco et ordine SS. Trinitati, eorum auctori, offeram et consignem; imo reddam ei, cujus in solidum est, utpote a quo totum quantum, quantum est accepi; ut, sicut obtuli nuper aurum Paulinum, et thus Leviticum, ita nunc cum tribus Magis offeram myrrham Propheticam, quæ vere myrrha, per minas et onera lacrymas ciet, omnesque ad penitentiam provocat. Equidem hic mihi dicere liceat, id quod in hac eadem causa æque ac argumento olim sensit et dixit S. Hieronymus prooemio in lib. XIV *commentarii in Isaiam*: « Dominus qui respicit terram, et facit eam tremere; qui tangit montes, et fumigant; qui loquitur in *Deuteron*. Ego occidam, et ego vivificabo; percutiam, et ego sanabo : frequentibus morbis meam quoque terram fecit contremiscere, cui dictum est : Terra es, et in terram ibis : et oblitum conditionis humanæ crebro admonet, ut hominem, et senem etiam, jamque moriturum esse

me noverim. De quo scribitur : Quid gloriatur terra et cinis? Unde qui me subito languore percusserat, incredibili velocitate sanavit, ut terreret potius quam affligeret, et emendaret magis quam verberaret. Itaque sciens, cujus sit omne quod vivo, et quod idcirco forsitan dormitio mea differatur, ut ceptum in Prophetas opus expleam; totum me huic trado studio, et quasi in quadam specula constitutus, mundi hujus turbines atque naufragia, non absque gemitu et dolore contempler; nequaquam præsentia cogitans, sed futura; nec hominum famam atque rumuseulos, sed Dei iudicium pertremiscens. »

Prophetas ergo pertractabo, non meis, sed Dei viribus, qui infirma mundi eligit, ut divina ejus virtus in nostra infirmitate perficiatur : Prophetas dico majores, Isaiam, Jeremiam, Ezechielem et Danielelem, quatuor Synagogæ Evangelistas, curum et quadrigam Cherubim, cui Dei majestatem insidentem, eumque aurigantem vidit Ezechiel. Ii veteres Ecclesiæ principes et doctores orbem illuminarunt, Christo et Ecclesiæ faciem prætulērunt : hæc organa Spiritus Sancti mirabili harmonia Dei sapientiam, et fidei mysteria nobis præcinnuerunt. Hoc est quod Symbolo perenniter profitemur : « Credo in Spiritum Sanctum, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per Prophetas. » In his studuit S. Paulus edoctus ad pedes Gamalielis, ab his omnem suam sapientiam et spiritum hausit. Idem Timotheum discipulum suum, pastorem, Episcopum et Apostolum commendat, quod ab infantia Sacras Litteras didicisset, veteris utique Testamenti, quod solum tunc exstabat; et maxime Prophetas, qui omnibus veteris Testamenti libris longe sublimitate, varietate, profunditate sapientiæ, æque ac patho et efficacia dicendi movendique, antecellunt, suntque quasi pala et smaragdus in annulo aureo : atque eum ut in cepto pergat hortatur. « Dum venio, ait, I *Timoth.* iv, 13 et 16, attende lectioni, exhortationi, et doctrinæ. Attende tibi, et doctrinæ : insta in illis. Hoc enim faciens, et teipsum salvum facies, et eos qui

Quadriga
Cherubim
4. Pro-
pheta.

te audiunt; » et, II *Tim.* II, 13 : « Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis, » scilicet verba Sancti Spiritus, verba Prophetarum. Quocirca jampridem damnata, et oblivione sepulta est blasphemia et hæresis Ebionis, qui teste Epiphanio, *hæresi* 30, post Abraham, Isaac, Jacob et Mosen, nullos alios admittebat Prophetas, nisi solum Christum. Hunc enim solum fuisse Prophetam veritatis; Isaiam vero, Jeremiam, Danielelem et Ezechielem fuisse « Prophetas intelligentiæ, non veritatis. »

Prophetia est certa nota vera Ecclesie.

Prophetæ ergo fuerunt magistri orthodoxæ fidei, doctores veritatis, qui arcana Dei consilia hominibus enuntiarent, quique Ecclesiam Dei a synagoga Satanæ secernerent, et dono prophetiæ, quasi certissimo veræ Ecclesiæ indicio et signo, interstingerent, totique mundo ostenderent. Hoc est quod ait Gentium doctor et propheta : « Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores, et doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi : donec occurramus omnes in unitatem fidei, etc. » *Ephes.* IV, 11.

Quinimo ipse Deus cum idolis et idololatrarum synagoga de divinitate veraque religione contendens, hoc quasi indubitato invictoque argumento eam illis admittit, sibi vero astruit. « Annuntiate, inquit, quæ ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos, » *Isaiæ* XLII, 23. « Testimonium enim divinitatis est veritas divinationis, » ait Tertullianus *Apolog.* cap. XX. et cap. XVIII. « Voces, ait, eorum (Prophetarum) et virtutes, quas ad fidem divinitatis edebant, in thesauris litterarum narrant. » Hac de causa omni sæculo Deus Ecclesiam suam Prophetis illustravit, per eosque illam manifestavit, obsignavit et confirmavit, ut nemo inter tot errorum et hæresum caligines et labyrinthos, de veritate, veraque Ecclesia dubitare posset.

Propheta legis naturæ.

In lege naturæ vera Dei Ecclesia habuit Prophetas : *Primo*, Adamum, qui *Genes.* II, 21 et 23, in extasi præcognovit connubium Christi cum Ecclesia, illudque suo cum Eva conjugio præsignavit. Ergo cum Ecclesia, imo cum mundo cœpit prophetia. *Secundo*, Abel, cujus sanguis et martyrium etiamnum clamat et Prophetat, *Heb.* XI, 4. *Tertio*, Henoch, qui cum Deo ambulavit, et raptus est in paradysum, ut det Gentibus poenitentiam. « Prophetavit autem, » inquit Judas in sua epistola vers. 14. « et de his septimus ab Adam Henoch, dicens : Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis facere judicium, etc. » *Quarto*, Noe, qui prædixit diluvium, ideoque arcam fabricavit, qua illud evasit. *Quinto*, Abraham, qui multas a Deo prophetias de Isaac et Christo ex se nascituris, de stirpis suæ multiplicatione, de possessione Chananæ, et Gentibus per Christum benedicendis, etc. accepit, *Gen.* XII et seq. Abraham

secuti sunt Isaac et Jacob, quorum prophetiæ enarrantur *Gen.* XVI, 4, et cap. XVII, 27, et cap. XLIX, toto.

In lege Mosaica Prophetæ fuerunt Moses, Aaron, Josue, Samuel, David, Elias, Eliseus, et nostri hi canonici scriptores. Quin et voluit Deus in veteri Ecclesia et templo perenne exstare oraculum. Pontifex enim Urim et Thummim, id est, pontificalibus indutus, consulensque Deum de quacumque re, audiebat vocem ejus respondentis, et loquentis ex propitiatorio, *Exodi* XXV, 22. Quocirca Sanctum sanctorum, in quo erat propitiatorium, hebraice vocabatur דְּבִיר *debir*, quod Aquila et Symmachus vertunt, ἄνεμος, id est, oraculum, uti vertit Noster et alii.

Legis Mosi.

In novo testamento Prophetæ fuerunt Christus; Apostoli, eorumque sequaces. Testis est Sanctus Justinus Martyr, dial. *Contra Tryphonem*, usque ad sua tempora, continua quasi successione exstitisse Prophetas in Dei Ecclesia. Idem de suo sæculo astruit S. Augustinus, lib. V. *De Civit.* cap. XXVI, ubi inter alia, oracula S. Joannis Anachoretæ recenset, qui illustrem illam contra Eugenium tyrannum victoriam, qua tela hostium a Deo in ipsomet hostes retorta et repulsa sunt, prædixit, quam Claudianus, Gentilis licet, admirans ita celebrat in *Panegy. ad Honorium Imper.*

Legis novæ.

Te propter gelidis Aquilo de monte præcellis
Obruit adversas acies, revolutaque tela
Vertit in auctores, et turbine reppulit hastas.

Idem de aliis sæculis demonstrat Thomas Bozius lib. *De Notis Ecclesiæ*, signo XIX. Nostro hoc sæculo prophetiæ spiritu claruisse S. Carolum Borromæum, S. Franciscum de Paula, B. Ludovicum Bertrandum, S. Ignatium, S. Xaverium, Gasparem Belgam, Aloysium Gonzagam, Teresiam, pluresque alios, ex vita eorum a viris fide dignis conscripta liquet.

Hoc viderunt, et inviderunt hæresiarchæ, ideoque ut sibi suæque hæresi fidem arrogarent, prophetiæ donum ambierunt. Verum ut Magi Pharaonis, Mosis miraculorum æmuli, cum eo concertantes ab eo victi et confusi sunt : ita et hi a veris Ecclesiæ Prophetis mendacii convicti, nil nisi pseudoprophetæ nomen et famam retulerunt : itaque suo se gladio jugulantes, sua vaticinandi falsitate et probro, magis Ecclesiæ fidem et gloriam illustrarunt et corroborarunt. Ita Montanus hæresiarcha sub annum Domini 182, Prophetam, imo Paracletum a patre missum se esse jactavit : quin et Priscam et Maximillam, nobiles duas metrices, eodem fanatico spiritu imbuit, ac prophetare docuit. Prædixit inter alia, sub Commodi Imperatore (quod ex moribus ejus præsignabat) fore bella, seditiones et immanem in Christianos persecutionem : sed eventus eum mendacii coarguit : sub Commodi enim pax fuit Imperio, pax Ecclesiæ et Christianis, adeoque Commodus ipse quasi ultor sanguinis Christiani, sævit in eos qui

Pseudopropheta hæresia, cur Montanus.

Christianos afflixerant; eo quod Martia ipsius concubina Christianorum esset studiosissima, inquit Dio in *Commodo*. Sed quis ejus cum suis fuit exitus? ipse Montanus eodem vesano spiritu impulsus laqueo sibi mortem conscivit: idem fecerunt ejus prophetissæ. Testis est Eusebius, lib. V *Histor.* cap. xv.

Manes. Curbicus, qui se Manichæum, quasi mannæ effusorem et datorem, vere autem Manem, hoc est insanum, appellabat, Paracletum se esse, ac futura scire mentitus est. Prædixit et promisit, se per orationem curaturum filium regis Persarum ægrotantem: sed cum pro vivo eum mortuum exhiberet, a rege vivus excoriatus est. Testis est Cyrillus Hierosotymitanus, *Catech.* 6.

Sub annum Domini 700, Hebræus quidam maleficus Ezidi Arabum regi Mahumetano prædixit et promisit triginta annos vitæ et regni, si in suo imperio juberet imagines Christi et Sanctorum ex Christianorum ecclesiis auferri et comburi. Jussit ille; sed, cum Christiani non parerent, immisit Arabes et Hebræos in ecclesias, qui id impigre perfecerunt. Atque hic primus fuit iconoclasta, sed Sarracenus, quem mox secutus est Leo Isaurus Christianus Imperator, qui pariter a Judæis seductus, imagines e templis tolli et aboleri jussit. Unde Iconomachi cognomen accepit. Sed quid? verane fuit Hebræi prophetia? minime gentium. Nam rex Ezides anno sequenti mortuus est, ejusque filius et successor Hebræum pseudopphetam turpissima morte mulctavit, uti narratur in Synodo VII, atque a Cedreno, Zonara, et Niceta in Vita Leonis Isauri.

Fredericus II, Imperator, Ecclesiæ hostis et flagellum, circa annum Domini 1240, quasi Propheta prædixit et intentavit Ecclesiæ Romanæ, ipsique Gregorio IX, ac post eum Innocentio IV, aliisque Pontificibus, a quibus exauctoratus fuerat, excidium, scribens ei hoc carmine.

Fata volunt, stellæque docent, aviumque volatus,
Quod Fredericus ego malleus orbis ero.

Rescripsit ei totidem antistrophis Pontifex:

Fata volunt, Scriptura docet, peccata loquuntur,
Quod tibi vita brevis, pœna perennis erit.

Uter fuit Propheta? Utique Pontifex: stetit enim ipse; stat stabitque Ecclesia Romana et orthodoxa: Fredericus vero anno Domini 1250, a proprio filio Manfredo strangulatus fuit: ita ex Alberico refert Cuspinianus, Pontificum licet hostis, atque, ex iis Bozius *Signo* XIX, et alii.

Lutherus. Hoc sæculo Germaniæ fax Martinus Lutherus, quintus, si diis placet, Propheta, quintus novi Evangelii, hoc est cacangellii, non Dei, sed caco-dæmonis Evangelista, Cerbero fastu prædixit interitum Papæ, seque Papatum eversurum: sic enim fatidicus ipse cecinit:

Pestis eram vivens, moriens tua mors ero, Papa.

At mortuus est pseudoppheta, descenditque ad inferos: vivit, et vivet Papa et Papatus, firma consistet petra, super quam Christus ædificavit Ecclesiam, adeoque nec portæ inferi prævalebunt adversus eam.

Michael Stifelius, Lutheri discipulus, et verbi ejus minister, dignum patella operculum, ex sua credo Algebra, suis parochianis ex cathedra asseveranter et constanter prædixit, anno 1533, certo die, quem ipse nominabat, fore finem mundi, et sæculi consummationem. Credidere suo Parocho miselli; alii gemere, rustici nolle laborare, nec agros colere; alii potare, et sua, quasi eis deinceps opus non foret, largiter consumere; alii Eucharistia quasi morituri se communire; pavide expectare omnes. Venit dies, et quid tandem? parturiunt montes, nascetur ridiculus mus. Fanaticum vatem explosit populus, eumque accusavit apud Lutherum, ursitque ut eum quasi impostorem puniret, ac ministerio abdicaret. Lutherus cum Stifelio, quasi augur, cum augure, colludens, errore dissimulato, populum increpavit, jussitque ut suum reciperent Ministrum, illique parerent, ab eo verbum Dei audirent. Vere poeta:

Plures triobolos, paucos est cernere vates.

Hic competit vetus dictum: « Multi qui boves stimulant, sed pauci aratores. »

Anno Domini 1533, Joannes Leidanus sartor, fanatica audacia cum suis Anabaptistis Monasterium urbem Westphaliæ invasit et occupavit: regem se, imo Messiam novi templi in Sion indigitavit: instar Christi duodecim Apostolos et Prophetas ad vicinas urbes quaquaversum legavit, qui cunctos ad novum hunc Messiam, quasi solem a Deo datum, audiendum colendumque invitarent, imo Dei nomine citarent, eum recipientibus aurea sæcula promittentes, respicientibus Dei iras et diras omnes intentantes. Ibant illi enthusiastæ furore, imo dæmone pleni, fundebant oracula, minas, diras. Ac ne deesset altera Judith Holofernum obruncans, Hilla, mulier Frisia, auro gemisque gravis, urbe ab Episcopo urbis domino obsessa, egressa, Episcopum in sui amorem illucere, ac veneno necare destinabat: sed prodita temeritatis scelerisque pœnas capite luit. Accessit et novus Samson, Joannes Mathisson Harlemius, qui ipso Paschatis festo, a cœlesti Patre sibi nuntiatum dixit, si exiret in obsidentis Episcopi castra, futurum ut ipse solus hostes omnes funderet cæderetque. Approbarunt Prophetæ omnes: et ille bipenni instructus egreditur, statimque hasta transverberatus corruit. At quis hujus prophetiæ, et entusiasmi exitus? Episcopus armata manu urbem in potestatem redegit, hæreticos subjugavit, novos Prophetas trucidavit, regem et Messiam Leidanum, vivum ex alta turri, crati vimineæ alligatum, suspendit, eumque soli torrendum, muscis et avibus laniandum exposuit, vo-

Michael Stifelius.

Ita Chronicarum Germanarum anno 1533, et ex eis Laurentius Surius.

rândumque in prædam dedit. Historia toti orbi nota a Surio aliisque præcedentis sæculi chronologis tragice enarratur, uti et a P. Serario præfatione in *Judith*.

Calvinus. Calvinus, teste Hieronymo Bolseco, ejus discipulo, in Calvinii Vita, prædixit et spondit se in suæ hæreseos sectæque confirmationem defunctum a morte suscitaturum. Quid agit? audi strophas. Bruleum quemdam tenuis fortunæ hominem magnis promissis inducit, ut se mortuum simulet, ac a morte publice evocatus a Calvino; ab ea resurgere fingat. Dictum, factum. Evocat eum Calvinus, jubetque si vera sit fides quam prædicat, Dei nomine ab inferis ad vitam redeat. Sed quid? non erat in Bruleo vox, non sensus, non vita. O efficacem Calvinii vocem et fidem, quæ ex vivo mortuum effecit novo et a sæculis inaudito miraculo! Hic scilicet est alter Elias, alter Eliseus.

Quis neget Æneæ magni de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Talia oracula, talia miracula, tales decet Prophetas: scilicet hi sunt qui purum putum verbum Dei, qui primas veritates docent, hi nugivenduli quibus orbis animas suas credit, quorum dicta sunt irrefragabilia, quibus applauditur *אַמְרֵי; עֲזָרָא*. Hi impostores, qui pro vita mortem, pro cælo tartarum, pro salute gehennam suis accersunt: qui hæc audent, quid non audebunt?

Certum ergo clarumque est, prophetiam fidei, veræque religionis esse notam et tesseram indubitam illi a Deo datam, uti pseudopropheta nota est hæreseos et synagogæ Satanæ, qui pater est mendacii. Idipsum diserte asserit Deus, *Deuter. xviii, 21 et 22*: « Si, inquit, responderis: Quomodo possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus? hoc habebis signum: Quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, et non evenierit: hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui Propheta confinxit. »

Quocirca hosce quatuor Prophetas per quatuor Ezechielis Cherubinos, stipatores primæ Veritatis et Sapientiæ increate representari mystice (nam ad litteram alios intelligi suo loco docebo) facile est ostendere. Leo enim congruit Isaïæ, bos Jeremiæ, homo Ezechieli, aquila Danieli.

Leonem esse Isaïam liquet ex ejus cap. *xii, vers. 6*, ubi audit a Domino: « Hæc, inquit, dixit mihi Dominus: Vade, et pone speculatorem: et quicumque viderit, annuntiet. » Et mox vers. 8: « Et clamavit leo: Super speculam Domini ego sum, stans jugiter per diem: et super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. » Leo enim quia vigilans, symbolum est vigilis et speculatoris. Hac de causa Isaïas rugit, tonat et fulminat, ut leo. « Audite, inquit cap. *i, vers. 1*, cæli, et auribus percipe, terra. Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis: dereliquerunt Dominum, blasphemave-

runt Sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. » Et vers. 10: « Audite verbum Domini, principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri, populus Gomorrhæ. » Et vers. 21: « Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena judicii? justitia habitavit in ea, nunc autem homicida. Principes tui infideles, socii furum: omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. »

Jeremiam esse bovem, patet ex assiduis ejus laboribus, quibus agrum Domini excoluit, et ex jugibus ejus afflictionibus, quibus eum Judæi exagitarunt, ac tandem quasi victimam Deo mactarunt, et lapidibus obrutum Martyrem auctorarunt. Audi eum cap. *xi, vers. 19*: « Et ego quasi agnus mansuetus (hebraice *alluph*, id est, bos, ut vertit Vatablus, Pagninuset alii, *q. d.* « Ego quasi agnus, et quasi bos), qui portatur ad victimam: et non cognovi quia cogitaverunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium. »

Ezechielem per hominem denotari, docet ipse Deus, qui ei revelans oracula jugiter vocat eum filium hominis. Ita cap. *ii, vers. 1*: « Et dixit, inquit, ad me: Fili hominis, sta super pedes tuos, et loquar tecum. » Et vers. 3: « Fili hominis, mitto ego te ad filios Israel, ad gentes apostatrices. » Et cap. *iii, vers. 1*: « Fili hominis, quodcumque inveneris comede. » Et cap. *iv, vers. 1*: « Fili hominis, sume tibi laterem. »

Danielem per aquilam representari liquet ex eo, quod Daniel omnium mortalium isto sæculo fuerit sapientissimus: quocirca Deus regem Tyri, qui sibi sapientissimus videbatur, per ironiam irridens: « Ecce, inquit, sapientior es tu Daniele: omne secretum non est absconditum a te, » *Ezech. xxviii, 3*. Daniel enim vir abstemius et vir desideriorum, in cælum quasi aquila se librans, et cum Deo jugiter colloquens, ex alta illa æternitatis specula, quasi aquilinis oculis clare conspexit sæculorum omnium seriem, iisdemque ipsa mundi novissima penetravit: nimirum ipse unus quatuor monarchiarum decursum, revolutionem, successionem: ipse gesta Darii et Alexandri: ipse bella Antiochi cum Scipione et Romanis: ipse prælia inter Seleucidas et Ptolemæos, inter Antiochos et Judæos: ipse Christi ortum et necem in fine septuaginta hebdomadam: ipse Antichristi vitam, mores, persecutionem, interitum: ipse resurrectionem, Beatorum gloriam, regnumque Christi felix et æternum ita ad vivum depingit, ut cominus illud spectare, aliisque spectandum exhibere videatur. Ac tandem hac aurea sententia concludit: « Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. »

Porro Prophetis optime congruit, quod de his animalibus ait Ezechiel, ea fuisse oculis plena. Prophetæ enim fuerunt oculi Synagogæ, æque ac Ecclesiæ. Et illud: « Ubi erat impetus

spiritus, illuc gradiebantur; » et : « Animalia ibant et revertabantur, in similitudinem fulguris coruscantis. »

Verum ne longius excurram, ad rem propositam, puta ad prophetiam et Prophetas, accedo : sed antequam eos loquentes et ratiocinantes audiamus, quinque de iis quaestiones praemittendae sunt. *Prima*, quid sit prophetia. *Secunda*, quotuplex. *Tertia*, quae Prophetarum causa, materia, modus dicendi, argumentum, quae munia et officia. *Quarta*, quando, quo ordine, de qua re singuli Prophetæ vaticinati sint. *Quinta*, de eorum obscuritate et difficultate, ac qua via et ratione ea superanda sit.

Quaest. I.
Quid est
prophetia?

I. QUÆRITUR ergo primo. Quid est prophetia? quæ ejus est natura et essentia? Cassiodorus *præfat. in Psalmos* : « Prophetia, inquit, est divina inspiratio, rerum a nobis procul distantium eventa immobili veritate, et maxima cum certitudine prænoscens atque prænuntians. » Ex hac definitione docet S. Gregorius hom. 1 in *Ezech.* Prophetam amplecti trinum et omne tempus, scilicet præteritum, præsens et futurum : horum enim omnium eventa procul distantia esse possunt; ideoque triplicem esse prophetiam.

Prophetia de
præsentibus
et præteritis,
quæ?

« Prophetia, inquit, de futuro est : Ecce virgo concipiet, et pariet filium. Prophetia de præterito : In principio creavit Deus cælum et terram; de illo enim tempore dixit homo, quo non erat homo. » Sic et Daniel ex prophetiæ spiritu regi somnium, quod oblitus erat, enarravit, illudque deinde interpretatus est, *Daniel.* cap. II. « Prophetia de præsentibus est, quando Paulus Apostolus dicit I. *Cor.* XIV : Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus : occulta enim cordis ejus manifesta fiunt. Ergo recte prophetia dicitur, non quia prædicat futura, sed quia prodit occulta. Sic Giezi longe a Propheta recesserat, cum Naaman Syri munera percipiebat; cui tamen Propheta dicit : Nonne cor meum in præsentibus erat, quando reversus est homo de curru suo in occursum tui? » IV *Reg.* V. Sic Joannes Baptista Propheta fuit, quia Christum incognitum mundo ostendit, dicens : « Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi, » *Joan.* I. Sic Ahias cæcus prophetavit, cum uxorem Jeroboam aliam se esse simulantem ex Dei inspiratione agnovit dixitque : « Ingredere, uxor Jeroboam : quare aliam te esse simulas? ego autem missus sum ad te durus nuntius, » III *Reg.* XIV, 6. Sic Elisabeth per prophetiæ spiritum, Verbum in beatæ Mariæ utero incarnatum agnovit, dum ei dixit : « Unde mihi hoc, ut veniat mater Domini mei ad me? » *Lucæ* I. Aequalis enim difficultatis et potentiae ac sapientiae est, revelare occulta, v. g. arcanas hominum cogitationes, ac prædicere futura : ad utrumque enim lumen supernaturale et divinum, puta revelatio Dei, requiritur, uti docet S. Thomas, II II, *Quaest.* CLXXI, art. 3. Idem do-

cet S. Chrysostomus, *proœmio in psalmos*, tom. I : « Universum, ait, prophetiæ genus tripliciter dividitur, in futurum, præsens et præteritum. Quoniam prophetia est, ejus quod est occultum, inventio : ut a Petro factum est, qui furtum Ananiæ et Sapphiræ detexit, » *Actor.* V.

Dico « occulta, » qua scilicet occulta : fieri enim potest, ut quæ uni sunt aperta, visa aut scita, alteri sint occulta : tunc enim huic prophetice revelari possunt ea, quæ alii sciunt per sensum vel demonstrationem ; uti uxorem Jeroboam alii ex forma cognoscebant ; Ahias vero cæcus non nisi ex prophetia eam agnovit. Ita D. Thomas.

Verum recte ibidem admonet S. Gregorius dicens : « In duobus temporibus prophetia etymologiam perdit ; quia cum ideo prophetia dicta sit, quod futura prædicat, quando de præterito aut præsentibus loquitur, rationem sui nominis amittit. » Et Tertullianus, *Apolog.* XVII : « Prophetia, inquit, de officio præfandi vocatur. » Ergo prophetia propria tantum est de futuris : « Omnis prophetia imago est futurorum. Domus ergo Dei futura in imagine prophetiæ prædicata est, » ait S. Augustinus in *Psal.* CXXXI. Quocirca cum D. Thomas et Scholasticis, II II, *Quaest.* CLXXI, art. 3, Ita proprie prophetiam definiemus : « Prophetia est divina inspiratio vel revelatio, futurorum contingentium eventus certa et immobili veritate prævidens et prænuntians. » Hinc prophetia hebraice vocatur subinde *חֹזֵן chason*, id est, visio ; prophetæ *חֹזִים chosim*, id est, videntes, id est, prospectores et prævisores. Erant enim ipsi quasi os Domini, et oculi Ecclesiæ : quia visiones a Deo ostensas videbant communicandas toti Ecclesiæ. Unde S. Basilius *præfat. in Isaiam* : « Prophetæ, ait, dicti sunt Videntes, quia futura tanquam præsentia conspiciunt. »

Prophetia propria definitio.

Dico in definitione « Divina : » quia solus Deus futura contingentia certo præscire et præsignificare potest. Soli enim Deo, quia æternus est, omniscius et immensæ virtutis, tam futura quam præterita et præsentia omnia jugiter objiciuntur, et objective ab oculis versantur, etiam cum non existant in rerum natura. Infinita enim mentis ejus acies, visque cognoscendi superat rerum existentiam, atque pervadit et penetrat omnia tempora, æque ac loca, et adæquat, imo transcendit omne verum. Omne enim verum, sive existens, sive non existens ; sive præsens, sive præteritum, sive futurum ; sive absolutum, sive conditionatum, sive possibile, ab infinita illa mente, Deique oculo attingitur et pervidetur. Quocirca recte nonnulli dixerunt : « Prophetas æternitatis a Deo participes fieri. » Prophetia ergo non est aliud, quam revelatio et locutio divina, menti Prophetæ a Deo objecta, et immissa eo modo et lumine, ut illam non aliunde quam a Deo sibi immitti certo sciret. Deus enim sive per se, sive per Angelos loquatur, menti potest dare sui signa certissima, licet ea inexpertis sint incognita, ut

Deus dabit Prophetis certa si-

na sui, anima sciat hæc Deum in se loqui, non dæmonem, scilicet non naturam.

Hoc est quod ait S. Gregorius, lib. IV *Dialog.* cap. XLVIII; « Sancti viri inter illusiones atque revelationes, ipsas visionum voces aut imagines quodam intimo sapore discernunt, ut sciant vel quid a bono spiritu percipiant, vel quid ab illusione patiantur. » Sic de matre sua prodidit S. Augustinus in Confessionibus eam certo quodam spiritali gustu solitam dignoscere et distinguere inspirationes et revelationes Dei ab aliis naturæ, vel dæmonum suggestionibus. Hac de causa Prophetæ fide divina tenebantur credere sua oracula, sive quæcumque audiebant a Deo, utpote a prima Veritate revelata. Hæc enim sunt proprium et adæquatum fidei objectum materiale, cujus formale est ipsa revelatio divina, sive prima Veritas revelans: Deus enim Prophetis ita certo demonstrabat, tam ipsa vaticinia a se revelata, quam se esse qui ea revelaret, ut ipsi fide divina utrumque crederent: alioqui enim ipsi et se et Deum falsitatis et ludibrii periculo exposuissent; quod, præter infamiam, ingens fuisset sacrilegii crimen. Quando vero Prophetæ tantum per instinctum aliquem (quem, ut ait S. Augustinus aliquando etiam nescientes mentes humanæ patiuntur) locuti sunt, non fuerunt plane certi eum esse a Deo: unde tunc eum, quasi Dei oraculum populo proponere non sunt ausi. Cæterum jam per Ecclesiæ declarationem certum est, nostros hos Prophetas omnia quæ hisce libris conscribunt, ex Deo locutos esse. Hæc enim eorum prophetiæ et libri sunt canonicæ Scripturæ.

Quocirca solerter annotat S. Gregorius hom. 1 in *Ezech.* « Sciendum, inquit, est quod aliquando Prophetæ sancti dum consuluntur, ex magno usu prophetandi, quædam ex suo spiritu proferunt, et se hæc ex prophetia dicere suspicantur: sed quia sancti sunt, per Spiritum Sanctum citius correcti, ab eo quæ vera sunt audiunt, et semetipsos quia falsa dixerint reprehendunt. » Sic Nathan probavit consilium Davidis de ædificando templo; sed mox a Deo contrarium edoctus, dictum suum retractavit, II *Reg.* VII, 5. Atque in hoc Prophetæ veri distant a falsis: « Falsi » enim, inquit S. Gregorius « et falsa denuntiant, et alieni a Sancto Spiritu in sua falsitate perdurant. » Si ergo solerter advertant Prophetæ, facile sentiunt an Deus in se loquatur, an dæmon, vel ratio, aut cupiditas propria: Deus enim certis signis se manifestat, certosque eos facit quod hæc audiant a Deo. Hoc est quod ait S. Petrus *epist.* II, cap. I, vers. ult.: « Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia: sed Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. » Vide D. Thomas, II II, *Quæst.* CLXXI, art. 5. Hac de causa Prophetæ initio sermonis nomen Dei præferabant: « Ne quid viderentur suo ingenio loqui; sed quia, quæ a se dicerentur, divina essent quædam oracula, ac litteræ » e cœlis « delatæ, »

ait S. Chrysostomus in capite I *Isaiæ*, vers. 1.

Atque hac ratione prophetia secernitur ab augurio et necromantia, v. g. qua pythoissa suscitavit Sauli Samuelem, I *Reg.* XXVIII, omnique alia divinatione quæ ope dæmonum, vel etiam Angelorum naturali sagacitate depromitur. Multa enim naturaliter præscire posse dæmonem et prædicere, quæ homo non potest, docet S. Augustinus, lib. *De Divinat. dæmonum*, ubi quinque modos, quibus dæmones naturaliter futura prædicunt, recenset.

Eadem ratione secernitur prophetia a sortibus consultoriis, etiam licitis: « Sortes, inquit Sapiens, *Prov.* XVI, 33, mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur: » temperantur, inquam, sive ordinaria Dei gubernatione et providentia, uti res aliæ; sive extraordinario Dei se miscantis concursu et dispositione, uti per sortes Deus designavit Matthiam Apostolum, *Actor.* I.

Eadem ratione distinguitur prophetia a conjectatione, quæ fit solertia naturali ex signis sive physiognomicis, sive aliis naturalibus, quorum etiam exempla videre est in sacris Litteris: imo de chiromantia, non magica, sed naturali multi et bene exponunt illud *Jobi* XXXVII, 7: « Qui in manu omnium hominum signat, ut noverit singuli opera sua, » ut ibidem ostendi. Addunt ei nonnulli Astrologicam divinationem, ex *Judicum* V, 20. ubi dicitur: « De cœlo dimicatum est contra eos: stellæ manentes in ordine et cursu suo, adversus Sisaram pugnaverunt. » Sed hoc superstitionem olet et Rabbiorum commentum. Nam locus ille *Judicum* V, longe aliam habet intelligentiam, uti ibidem demonstravi. Ita S. Chrysostomus in cap. III *Isaiæ*, tom. I: « Propheta, ait, distinguitur a conjectore, sicut Eliseus a Salomone: ille revelatione, hic ratiocinationis discursu ex signis et ex experientia arcanas res detegit et pervidet. Sic enim Salomon litigium duarum meretricum de prole diremit, tentans utramque, utra prolem plus diligeret. Eliseus vero Giezi avaritiam et auri acceptionem nullo signo, nullo discursu, sed sola Dei revelatione cognovit. »

Dixi secundo, in definitione prophetiæ, eam esse « Futurorum contingentium, » id est actuum liberorum, vel ab iis dependentium, quæ scilicet a libera hominis vel angeli voluntate futura, vel immediate vel mediate dependent, ut libere ab ea emanent, ac suo tempore in actum exeant. Hæc enim sola proprie sunt contingentia. Alia enim naturalia quæ Physici contingentia vocant, uti futuræ pluriæ, æstus, frigora, tempestates, etc. cum pendeant a causis naturalibus, vapore scilicet, cœlo, ventis, etc. quæ determinatæ sunt; hinc et ipsa determinatæ sunt et necessaria, ac determinate ab Angelis et dæmonibus, qui causarum naturalium, Physices et Astronomiæ sunt peritissimi, præsciri et prævideri possunt, nisi libera alicujus voluntas se misceat, causarumque secundarum combinationem et cursum in-

Actus liberi soli sunt contingentes

vertat et immutet. Soli ergo actus liberi futuri sunt contingentes, quia indeterminati, donec liberum arbitrium libere se in hanc illamve partem determinet, prout libere se determinabit in tempore futuro, cum existet et operabitur : eos ergo nec angelus, nec dæmon præscire potest; sed solus Deus, qui infinita sua intelligendi vi penetrat et comprehendit libertatem omnium creaturarum, videtque ex immensitate suæ intelligentiæ clare et distincte, quid ipsa quolibet tempore, loco et circumstantiis libere sit determinatura, factura vel non factura.

Dixi *tertio* : « Certa et immobili veritate : » quod aliqui arctant ad prophetiam præscientiæ sive absolutam, ut excludant prophetiam comminationis, vel promissionis, sive conditionatam : hanc enim censent non esse immobilis veritatis; quia non semper adimpletur. Ubi nota : D. Thomas III, *Quæst. CLXXIV*, art. 1, triplicem ponit prophetiam : *primam* prædestinationis, qua Deus præscit et prænuntiat quæ ipse facere decrevit et prædestinavit, ideoque certissimo evenient. *Secundam* præscientiæ, qua præscit actus bonos et malos futuros tam ab homine quam ab angelo. *Tertiam* comminationis, qua comminatur, v. g. Ninivitis per Jonam excidium. Duæ priores sunt certæ, immobilis et absolutæ veritatis; tertia non item : patet enim Ninivitas per pœnitentiam evasisse excidium sibi comminatum; ac proinde hanc prophetiam et comminationem non fuisse reipsa completam. Verum rectius dicitur, duas priores prophetiæ species esse absolutas, ac proinde habere veritatem absolutam : tertiam vero, cum sit conditionata, habere quoque suam veritatem, sed conditionatam sibi commensuratum : nec enim absolutam habere potest, cum ipsa in se non sit absoluta, sed conditionata. Comminatio enim Ninivitis facta a Jona hæc erat : Nisi pœnitentiam egeritis, subvertimini. Hæc propositio conditionata erat, et vera conditionate; sed quia Ninivites pœnitendo hanc conditionem sustulerunt, hinc et sustulerunt ei annexum excidium, feceruntque ut absolute non esset futurum, quod Deus eis comminabatur; quia præstitierunt quod Deus per hanc comminationem intendebat, nimirum pœnitentiam et morum mutationem, ut per eam evaderent intentatam ab eo cladem, uti pœnitendo eam re ipsa evaserunt.

Dixi *quarto* : « Prævidens et prænuntians. » Nam, ut ait S. Athanasius, *De passione Domini* : « Sicut nos conspicientes ea quæ sunt sub oculis nostris, videndo non fallimur, nec aliter videmus quam sunt, sed sicut fiunt ita videmus : sic et Prophetæ futura tanquam præsentia videbant, et quæ videbant fieri erat necesse. Namque quæ fiebant (in futuro, id est quæ futura erant) omnino videbant : verum quæ prævidebant, aliter fieri non poterant : si enim aliter facta fuissent, non fuissent Prophetæ : » quia non vidissent futura, sed ea quæ non erant futura,

ideoque in sua visione falsi et decepti fuissent.

Addidi « Prænuntians. » Propheta enim proprie est, non qui futura cognoscit, sed qui ea prænuntiat. Inde enim græce *πρόφητης*, latine Propheta dicitur, a *πρόφημι*, id est præfor, præloquor, prædico. Hebraice vero vocatur *נביא nabi*, q. d. præfator, vel potius præfactor, a radice *נבא bo* (huc enim potius alludit etymon *nabi*, ut patet ex littera *N* utrique addita, quam ad radicem *נב nub*, id est locutus est, vel *בן ban*, id est intellexit), id est venit. Inde enim dicitur *נבא naba*, id est venire fecit, venturum prædixit : quia Prophetæ suo verbo et oraculo, utpote certo et indubitato, ex phrasi Hebræorum, et ex more loquendi hominum, quasi venire faciebant ea quæ nondum erant, eaque sua prædictione quasi advocabant ut venirent, ac ut certo evenirent quasi efficiebant. Sic Prophetæ dicebantur adducere pluviam, siccitatem, pestem, gladium, mortificare, vivificare, etc. quia ea certo et infallibiliter eventura prædicebant.

Hæc ergo propria est prophetiæ ratio, significatio et essentia. Verum quia Isaias, Jeremias, alique Prophetæ non tantum futura prædicebant, sed et docebant, concionabantur, orabant, psallebant, faciebant miracula, hinc prophetare et Propheta per catachresin varia significat. *Primo*, prophetare idem est quod ex afflatu Spiritus Sancti docere, et exhortari ad pietatem. Sic sumit « prophetare » S. Paulus I *Corinth.* xiv, ubi doctores et hortatores vocat Prophetas; asseritque melius esse prophetare quam loqui linguis. *Secundo*, prophetare idem est quod ex instinctu Spiritus Sancti divinas laudes insolentius canere. Sic Saul inter Prophetas psallentes correptus spiritu Dei, dicitur fuisse Propheta, et prophetasse, id est cum psallentibus psalmos Deique laudes, quasi entusiasmo actus cecinisse, I *Reg.* xix, 24. Hinc *tertio*, prophetare simpliciter est canere et psallere. Sic omnes cantores vocantur Prophetæ, I *Paralip.* xv, 1 : « David, inquit, et magistratus segregaverunt filios Asaph, et Heman, et Idithun : qui prophetarent (id est psallerent et pulsarent instrumenta) in citharis, et psalteriis, et cymbalis. » *Quarto*, prophetare per antiphrasin sumitur pro delirare, et ex afflatu maligni spiritus delira et insana proloqui. Sic rursus Saul correptus a spiritu malo et melancholico dicitur prophetasse, id est aliena a ratione et delira prolocutus, I *Reg.* xviii, 10. *Quinto*, prophetare significat miracula facere, iisque sua oracula confirmare. Sic *Eccli.* xlvi, 11, dicitur Elisei corpus mortuum prophetasse, id est suscitasse cadaver mortui in suum sepulcrum injecti, IV *Reg.* xiii, 21. Hisce de causis « omnes Prophetæ ante faciem Christi transmissi sunt, et Angeli sunt vocati, sicut scriptum est : Qui accepistis legem in præceptis Angelorum, et non custodistis, » ait S. Chrysostomus in cap. xi *Matth.* homil. 27.

II. QUÆRITUR SECUNDO. Quotuplex est prophe-

Propheta
dicitur
nabi,
cur ?

Varia
prophetæ
acceptio-
nes.
Primo.

Secundo.

Tertio.

Quarto.

Quinto.

Quæst.

quatuorplex est prophetia? D. Thomas, II II, *Quest.* CLXXIV, art. 2 et 3, et ex eo Franciscus Suarez, III part. *Quest.* XXX, art. 4, disp. IX, sect. 2, respondet esse duplicem, intellectualem; et sensilem sive imaginariam. Intellectualis est, quæ non ducit originem a sensu vel imaginatione, sed oritur immediate per lumen infusum intellectui, et per species intellectuales de novo inditas, vel præexistentes, sed divina virtute ad supernaturalem aliquam apprehensionem vel conceptionem faciendam applicatas. Porro id dupliciter contingit: *Primo*, quando intellectus sic illustratur et elevatur, ut sine operatione phantasiæ rem cognoscat, quod rarum est: videtur tamen id concessum sancto Paulo, quando raptus est in tertium cælum: tunc enim audit arcana verba quæ non licet homini loqui, II *Cor.* XII, 2. Hunc etiam modum concessum fuisse B. Virgini post Verbi in ea incarnationem, ut mysterium hoc clare per intellectum cognoverit et viderit, censet noster Suarez loco citato in fine.

Secundo. *Secundus* modus est, quando phantasia intellectui cooperatur, non quidem intellectu primum a phantasia moto, sed ipsa phantasia mota et applicata ab intellectu, ut secum operetur et concurrat ad intellectionem et visionem propheticam. Talis videtur fuisse visio Isaiæ cap. VI, ut docet ibidem S. Hieronymus. Ibi enim vidit tres personas divinas in una essentia, ut ibi ostendam; et si quæ aliæ fuerunt ei similes et æque sublimes. Porro uterque hic modus fieri nequit ab Angelo, sed a solo Deo. Solus enim Deus illabi potest menti et intellectui, eique immediate lumen et species infundere, atque intellectionem et visionem in ea operari. Quocirca hæc Dei revelatio et locutio est actus vitalis intellectus, in illo a Deo elicitus.

Sensilis vero, sive imaginaria prophetia dicitur, non quod ad intellectum non pertingat, sed quia fit primo et primario per sensibilem, vel imaginariam aliquam representationem, ex qua oritur mentis conceptio, illique quodammodo commensuratur. Prior intellectualis hac sensili perfectior est, quia est abstractior et spiritualior, unde a solo Deo fit: sensilis vero ab angelo fieri potest, et solet.

Porro Prophetarum visiones et revelationes communiter fuerunt sensiles, tum quia viderunt objecta quædam sensibilia, uti Jeremias vidit ollam succensam, virgam vigilantem, canistrum ficuum: Daniel vidit arborem, somnium regis, quatuor bestias, etc. Ezechiel vidit currum, rotas, animalia, etc. Tum quia per Angelos eas communiter esse factas, censent S. Dionysius, *De Cælesti Hierarchia*, cap. IV, et S. Augustinus, lib. III *De Trinitate*, cap. ult., et Damascenus, lib. II *De Fide*, cap. III. Porro angelus Prophetis communiter non in sua, sed in Dei persona loquebatur, eamque repræsentabat. Unde passim dicunt Prophetæ: « Hæc dicit Dominus, » non angelus. Hic enim est ordo suavis et congruus divinæ providentiæ, ut per

Angelos illuminet Prophetas aliosque homines. Unde et Moses, qui fuit primus et princeps Prophetarum, legem a Deo accepit in Sina per Angelum, teste Apostolo *Galat.* III, 19.

Ideoque communiter censent Patres, omnes apparitiones Dei exhibitas patribus in veteri testamento, factas esse per Angelos, uti dixi *can.* XVII, in *Pentateuch.* Fateor tamen, angelo in phantasia Prophetæ loquente, suaque visa vel verba ei proponente, Deum subinde in intellectu Prophetæ lumen divinum et supernaturale solito clarius et sublimius infudisse, cum rei sublimitas id poscebat, ut eam digne, hoc est solito plenius et altius, conciperet et intelligeret; sicut ad concionem externam hominis, solet Deus interius in mente audientis idipsum clarius loqui et repræsentare, per gratiam quæ intellectum illuminat, et affectum commovet, sine qua frustranea esset omnis concio exterior.

Ut plurimum ergo Deus revelabat prophetiam et voluntatem suam angelo, angelus deinde eamdem revelabat, et loquebatur in imaginatione Prophetæ, idque variis modis. Varii enim sunt gradus visionum harum propheticarum, quorum alii aliis sunt perfectiores. Primus et infimus est, ait D. Thomas, art. 3, loco citato, cum aliquis, ex interiori arcano instinctu et impulsu, sine expressa revelatione, movetur ad aliqua exterius faciendâ, sicut de Samsone dicitur *Judicum* XV, quod irruit spiritus in eum, cum vincula sua dissolvit. Hoc modo multi Eremitæ et Sancti præsa-gierunt, et etiamnum præsa-giunt et præsentiant futura.

Secundus est, cum prophetantes prophetias diserte concipiebant et enuntiabant, sed ignorabant se prophetare, quomodo prophetavit asina Balaam, et Caiphas pontifex prædixit mortem et redemptionem Christi, quam tamen non cognovit: quia ad suam malitiam et sævitiam in Christum eam detorsit, *Joan.* XI, 51.

Tertio, alii solo visu prophetias excipiebant, ita ut uni tantum fieret apparitio symbolorum vel imaginum, alteri vero revelaretur eorundem significatio. Tales fuere imagines spicarum et vacarum visæ Pharaoni, *Gen.* XLI, 1, et arboris proceræ visa Nabuchodonosori, *Daniel.* II, quarum significatio aliis, scilicet Josepho et Danieli a Deo est revelata. Rursum alii dormiendo, alii vigilando videbant visionem: posterius priore erat clarius et sublimius.

Quarto, alii prophetiam hauriebant solo externo auditu vocis loquentis, uti Samuel dicens: « Loquere, Domine, quia audit servus tuus, » I *Reg.* III, 10.

Quinto, alii viderunt per imaginationem visa quædam portendentia futura, alii vero audiebant vocem interius loquentem, et futura enuntiantem. Hoc posterius frequentius accidit Prophetis, fuitque perfectius. Auditus enim sermo distinctius et clarius enuntiat rem, quam symbolum aut si-

gnum ejus visum. Perfectissimus vero modus fuit, cum simul viderent visionem, et audirent vocem illam explicantem, sicuti, cap. 1, Jeremias vidit ollam succensam, et mox audivit, quod illa portenderet incendium et excidium Hierosolymæ, et aliarum gentium per Nabuchodonosorem.

Sexto. Sexto, alii audierunt res naturales, ut eventa et successus bellorum, regum, monarchiarum : alii res supernaturales, ut vocationem Gentium, reprobationem Judæorum, mysteria Trinitatis, incarnationis, passionis Christi : hoc illo fuit perfectius.

Septimo. Septimo, aliquando jussi sunt a Deo non tantum verbis, sed et factis prophetare et portendere futura, ut cum Isaias nudus incessit cap. xx, portendit spoliationem et nuditatem Ægypti et Æthiopiæ : cum Jeremias cap. xxvii, vers. 2, vincula et compedes collo gestavit, portendit captivitatem Babylonicam : cum Ezechiel trecentis nonaginta diebus in uno latere cubavit, ac fimum boum comedit, portendit obsidionem et famem Hierosolymæ, Ezech. iv, vers. 4 et 12.

Octavo. Octavo, non tantum rem videbant, et verba audiebant, sed et subinde videbant personam loquentem et res demonstrantem, idque erat perfectissimum; quia per hoc ostendebatur, quod mens Prophetæ magis appropinquabat ad causam revelantem. Rursum perfectius erat, si persona loquens videretur in specie angeli, quomodo visa est passim a S. Joanne in Apocalypsi; quam si videretur in specie hominis, quomodo Jeremias et Onias apparuerunt Judæ Machabæo, II Machab. xv, 15, dicente Jeremia : « Accipe sanctum gladium munus a Deo, in quo dejicies adversarios populi mei Israel. » Denique utroque perfectius erat, si persona loquens videretur in specie Dei, quomodo vidit Isaias cap. vi, Deum sedentem in solio, indeque secum colloquentem. Ita D. Thomas, art. 3 citato.

Secunda divisio prophetiæ septuplex Isidori. Huic divisioni similis et subalterna est divisio Isidori lib. VII *Etymol.* cap. viii, et ex eo D. Thomas, II II, *Quæst.* CLXXIV, art. 1, ad 3 : « Prophetiæ, inquit, genera sunt septem. *Primum* est exstasis, quod est mentis excessus, sicut vidit Petrus vas submissum de cælo cum variis animalibus. *Secundum* est visio, sicut apud Isaiam dicitur : Vidi Dominum sedentem. *Tertium* est somnium, sicut Jacob scalam dormiens vidit, *Genes.* xxviii, 12. *Quartum* genus est per nubem, sicut ad Moysen loquebatur Dominus. *Quintum* est vox de cælis, sicut ad Abraham sonuit Deus dicens : Ne mittas manum in puerum, *Genes.* xxii, 12. *Sextum* est accepta parabola, uti contigit Balaam, *Num.* xxiii, 7. *Septimum* est repletio Spiritus Sancti, sicut pene apud omnes Prophetas. »

Hæc divisio sumitur ex varietate tum modorum, tum objectorum et formarum imaginabilium vel sensibilium prophetiæ. Tria enim prima, puta exstasis, visio et somnium, sunt tres modi prophetandi; tria vero sequentia sunt objecta et

signa sensibilia, quæ perceperunt Prophetæ. Inter quæ *primum* est, res quædam corporea exterius apprensus visui, quam ponit quarto loco. *Secundum* est, vox formata, exterius ad auditum hominis delata, quam ponit quinto loco. *Tertium* est, vox per hominem formata cum similitudine alicujus rei, quod pertinet ad parabolam, quam ponit sexto loco.

Rursum quoad modos prophetandi, Isidorus ibidem et S. Augustinus, lib. XII *De Genesi ad litter.* cap. vii et seq. ponunt tria genera visionum : *primum* secundum oculos corporis, *alterum* secundum spiritum imaginarium, *tertium* per intuitum mentis. Hæc divisio petitur a potentiis cognoscitivis in homine, quæ sunt tres, sensus, imaginatio et intellectio, uti explicat D. Thom. II II, *Quæst.* CLXXIV, art. 1, ad 3.

Denique S. Augustinus, lib. XIX *Contra Faust.*, cap. ii, triplices distinguit Prophetas : *primos* Gentilium, uti Balaam et Sibyllæ; *secundos* Judæorum, uti fuerunt hi nostri vates; *tertios* Christianorum, sive novi Testamenti, uti est S. Joannes in Apocalypsi, Paulus, Apostoli, et post eos alii multi. Ubi nota discrimen Sibyllarum, et aliorum Gentilium Prophetarum a fidelibus, sive nostris hisce : illi enim mente abalienati quasi coacti, et subinde invitati, utpote quasi entusiasmo abrepti, aut furiis perciti prophetabant, quod idem contigit Montani prophetissis, et dæmoniis aliis. Hinc Cicero libro I *De Divinat.* : « Negat, inquit, Democritus sine furore poetam magnum esse posse; » et rursus : « Inest igitur animis presagilio extrinsecus injecta, atque inclusa divinitus. Ea si exarsit acrius furor appellatur, cum a corpore animus abstractus, divino instinctu concitatur. » Horum vero mens sibi constabat; sciebant quid dicerent, sponte loquebantur, non exstasi, ne illa quidem quæ prius in exstasi acceperant, uti docet S. Hieronymus præfatione in *Isaiam*, et S. Paulus : « Spiritus, ait, Prophetarum Prophetis subjecti sunt, » I *Cor.* xiv, 32.

Porro Sibyllæ, non dæmonis, sed Dei fuerunt prophetissæ, quæ merito virginittatis, uti asserit S. Hieronymus lib. I *Contra Jovinianum*, donum prophetiæ adeptæ, de futuris, ac præsertim de Christo, tanta prænotionis certitudine ac claritate vaticinantur, ut præterita magis scribere videantur quam futura. Fuerunt illæ decem, quarum cognomina patria sunt hæc : Cumæa, Cumana, Persica, Hellespontica, Lybia, Samia, Delphica, Phrygia, Tiburtina, Erythræa. Hinc nonnulli Sibyllam dictam volunt quasi *αἰετὴ βουλή*, id est, Dei consilium, quod nimirum illud ipsæ hominibus enuntiarent. Æolice enim Deus vocatur *αἰετὸς θεός*. Unde S. Hieronymus, lib. I *Contra Jovinianum*, post tertiam libri partem : « Quid, inquit, referam Sibyllas, etc., quarum insigne virginittas est, et virginittatis præmium divinatio? Quod si Æolici sermonis genere Sibylla *αἰετὸς βουλή* appellatur, recte consilium Dei sola scribitur nosse virginittas. »

Tertia divisio S. Augustini.

Sibyllæ quæ, quot et quales?

Sic et Epiphanius, *hæresi* 78: « Philippo, ait, Evangelistæ quatuor fuerunt filiæ prophetantes, Actor. XXI, 8, prophetabant autem propter virginitatem, quam habere dignæ factæ erant. » Hinc et Virgilius, lib. VI *Æneid.* Sibyllam Cumæam *Æneæ* fata, putat casus ei obventuros, vaticinantem ita depingit:

Magnum cui mentem animumque
Delius inspirat vates, aperitque futura.

Et inferius:

Ventum erat ad limen, cum virgo: Poscere fata
Tempus, ait, Deus, ecce, Deus. Cui talia tanti
Ante fores, subito non vultus, non color unus,
Non comptæ mansere comæ; sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument, majorque videri;
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Jam propiore Dei.

Et inferius:

Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse Deum: tanto magis ille fatigat.
Os rabidum, fera corda domans fingitque premo.

Vide de Sibyllis earumque oraculis, tum carmina earum apud S. Augustinum, Eusebium et alios, tum Suidam verbo *Sibylla*, et Sixtum Senensem lib. II *Biblioth.* verbo *Sibylla*.

An Pro-
phetæ
omnes
has pro-
phetias
intelle-
xerint.
Resp.
negative.

Rogabis, an Prophetæ prophetias suas omnes intellexerint, hoc est, an semper oraculorum, tum auditorum, tum potius visorum, hoc est symbolorum suorum significationem et explicationem a Deo acceperint? Respondeo. Id incertum est; certum est illos eam accepisse cum eam scribunt et enarrant: eum autem eam non scribunt, nec enarrant, an eam acceperint ignoramus. Credibile est subinde accepisse, subinde non. Voluit enim Deus eos, utpote Prophetas, secretorum suorum conscios facere præ aliis hominibus, ac plura scire quam scribere; ex alia tamen parte voluit et quædam secreta sibi servare, nec ipsis communicare. Perinde ac rex quædam secreta sibi servat, quæ nulli consiliario patefacit, sic et Christus parabolarum quarundam, et aliarum rerum secreta sibi servavit, quæ nec Apostolis, nec ulli alteri reseravit. Ita *Ezech.* cap. I, cum vidit Ezechiel currum Dei, Cherubim, rotas, firmamentum, ignem, ventum, sedentem in solio specie electri, etc., credibile est eum intellexisse omnia significare currum bellicum Dei, Deumque cum Cherubinis, et copiis Angelorum properare ad excidium Hierosolymæ: hoc enim ipse in sequentibus clare prædicit. Verum non est necesse dicere, eum in particulari intellexisse, quid singula illa jam dicta (cum ipse ea non explicet) portenderent aut repræsentarent. Pari modo, cap. XL et octo sequentibus, describit fabricam templi et urbis, minutim per singularum ejus partium descriptionem et dimensionem: credibile est, eum non intellexisse, quid hæc omnia symbolice significarent; vix enim quid-

quam horum explicat. Sic Daniel, cap. VII, vidit visionem quatuor bestiarum, sed eam non intellexit. Unde vers. 16, ab angelo petiit ejus explicationem, et accepit. Idem ei contigit cap. VIII, in visione arietis et hirci: nam quærens ejus intelligentiam vers. 15, eam accepit a Gabriele vers. 17. Idem accidit ei cap. X, ubi jejunans et orans vers. 2, visionis explicationem accepit ab angelo vers. 11 et 19. Rursum cap. XII, diserte ait Daniel vers. 8: « Et ego audivi, et non intellexi. Et dixi: Domine mi, quid erit post hæc? Et ait: Vade, Daniel, quia clausi sunt, signatique sermones, usque ad præfinitum tempus. » Unde liquet Danieli quoque fuisse clausos, nec eum illorum explicationem accepisse. Sic Zacharias, cap. IV, vidit candelabrum cum septem lucernis, et duas olivas; nec tamen intellexit, quid hæc significarent, Unde dixit angelo vers. 5: « Quid sunt hæc, Domine mi? » Cui respondens angelus eadem explicuit. Sic cap. VI, videns quatuor quadrigas variorum colorum dixit angelo vers. 5: « Quid sunt hæc, Domine mi? » Et ab eo audivit: « Isti sunt quatuor venti. » Porro qui et quales sint hi venti, an litterales, an potius parabolici et mystici, non audivit. Sic cap. IX, vers. 11, quasi ex abrupto ait: « Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. » Et vers. 17: « Quid enim bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines? » An intellexerit ipse hæc dici de Christo et Eucharistia incertum est: nec enim ea explicat. Similia sunt cap. XIV. Talia quoque sunt *Jerem.* XXXI, vers. 15: « Vox in excelso audita est lamentationis, luctus, et fletus Rachel plorantis filios suos, et nolentis consolari, quia non sunt. » Et vers. 22: « Creavit Dominus novum super terram: mulier circumdabit virum. » Et vers. 33, ad finem describit terminos civitatis novæ ædificandæ. An hæc intellexerit dici de Innocentibus martyribus, de conceptu Deiparæ, de fabrica Ecclesiæ, ejusque partibus et mensuris in particulari, non constat. Nihil enim horum ipse reserat aut enarrat. Similiter S. Joannes in Apocalypsi, licet majores et clariores aliis Prophetis acceperit revelationes, utpote existens Propheta novi Testamenti, isque ultimus inter scriptores hagiographos, atque discipulus ille quem diligebat Jesus; tamen an omnia symbola quæ vidit intellexerit dubium est; v. g. an intellexerit cap. IV, præcise et clare, quid significarent viginti quatuor seniores, et quatuor animalia, quorum primum simile erat leoni, secundum vitulo, tertium homini, quartum aquilæ. Rursum cap. VI, quatuor equos et equites, scilicet album, rufum, nigrum et pallidum. Adhæc cap. VIII, plagas septem Angelorum. Et cap. IX, quid significant locustæ habentes in capite coronas aureas, facies hominum, capillos mulierum, dentes leonum, loricas ferreas, caudas scorpionum. Et cap. X, septem tonitrua. Et cap. XI, quid

significet divisio templi, altaris, etc. Cap. XII, mulier amicta sole, habens lunam sub pedibus et duodecim stellas in capite, pariens masculum; ac prælum Michaelis cum dracone, etc. Cap. XIII, bestia habens capita septem, cornua decem, et numerus ejus 666. Cap. XV, mare vitreum mixtum igne. Cap. XVI, quid significant septem phialæ, et plagæ septem Angelorum. Cap. XVII et XVIII, mysterium Babylonis. An hæc, inquam, aliaque his similia plane intellexerit S. Joannes, non constat. Nihil enim horum explicat, quæ causa est, cur tam obscura sit Apocalypsis, adeoque interpretes in ejus explicatione et conjectent et variant. Quocirca S. Hieronymus in *Prologo Galeato*, de Apocalypsi scribit, eam « tot habere sacramenta, quot verba, » quæ sane omnia non intellexisse Joannem, nec quemquam mortalium credibile est. Denique Prophetas non intellexisse omnia sua oracula, docent S. Ambrosius, libro I *De Abraham*, cap. VIII, Cyrillus (vel potius Clichtovæus, Doctor Parisiensis : hic enim octo medios S. Cyrilli libros in *Joan.* deperditos supplevit) lib. VIII in *Joan.*, cap. III, et S. Augustinus, lib. VII *De Civit.* cap. XXXIII. « Prophetæ, ait, quædam intelligebant, quædam non intelligebant. » Et D. Thomas, II II, *Quæst.* CLXXIII, art. 4. Porro cum Prophetæ sua visa viderunt, nec intellexerunt, non fuerunt perfecti et proprie dicti prophetæ, sed imperfecti, dimidiati et inchoati, uti fuit Caïphas, dum nescius mortem Christi prædixit, *Joan.* XI, 50. Et Pharao ac Nabuchodonosor videntes somnia, nec intelligentes, *Genes.* XII, *Dan.* II, 1. Ita S. Augustinus, lib. XII *De Genesi ad litt.* cap. IX : « Non est, inquit, Propheta, qui signa videt, nisi ea intelligat : ideo Videntes Prophetæ appellati, quia magis spiritui quam corpori visio congruit. » Idem docet lib. *Contra Adimantium*, cap. XXVIII. Et S. Gregorius, lib. XI *Mor.* cap. XII : « Cum aliquid, inquit, vel ostenditur vel auditur, si intellectui non tribuitur, Propheta non est. » Idem sentiunt S. Basilius, in *proemio Isaie*, Origenes, III *Periarch.* cap. III, S. Chrysostomus, homil. 29 in I *ad Corinth.* Ubi contra Montanistas docent, Prophetas non fuisse entusiasmo actos, nec extra se raptos (uti sunt arreptitii et Prophetæ Gentilium), sed sui mentisque compotes, intellexisse ea quæ vaticinabantur, juxta illud I *Corinth.* XIV : « Spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt. »

Quæst. III. de causa et materia Prophetarum.

III. QUÆRITUR TERTIO, quænam fuerit causa, argumentum et munia Prophetarum? Respondeo. Causa mittendi Isaïam aliosque Prophetas fuit varia et multiplex, sed maxime illa quam sæpe tangunt Prophetæ, præsertim Osee, ac diserte enarrat lib. III *Reg.* cap. XII : scilicet Jeroboam cum Dei nutu, et justa Salomonis et Roboami punitione et vindicta, decem tribus a duabus et a stirpe regia Davidis immani scelere disseccasset, veritus ne, si populus de more verum Dei templum Hierosolymis adiret, paulatim ad pristinam unitatem gentis, regni et

regiæ stirpis rediret, Apin Ægyptium idolum conflavit, quod tum in Ægypto, tum in deserto coluerant Hebræi : duos, inquam, vitulos aureos, quorum unum in Dan, alterum in Bethel, duobus regni sui limitibus collocavit. Hic auctor et choragus idololatriæ, ex qua velut lerna omnia deinceps vitiorum genera promanarunt, quæ omnia cum sua matrice decem tribus in duas vicinas sibi gentiles pari impietate prosemnarunt. Subinde resecta hæc matrix, velut hydra in alia et alia capita prorupit. His Deus suos hos Prophetas quasi antagonistas immittit; ut idololatriam tollant, plebem ad avitam religionem revocent : ni pareant, Assyriacam, et magis Babyloniam, captivitatem denuntient, atque Babylonis contra Judæos classicum canant. Atque hoc est quod ait S. Chrysostomus, in cap. VIII *Isaie* : « Prophetia est medicamentum a Dei clementia confectum, delinquentes erudiens ex præscientia pœnarum, ut earum experientiam pœnitendo evaderent. »

Ubi adverte, Prophetas hosce omnes raro decem tribus, sæpe et passim duabus, puta Judæ et Benjamin, prophetari et concionari. Causa fuit, quod decem tribus per impios reges vitulis aureis addictæ, et quasi mancipatæ, incorrigibiles essent : unde et paulo post, puta anno 6 *Ezechiæ* Salmanasar capta Samaria, eas abduxit in Assyriam, IV *Reg.* XVIII, 12.

Atque hinc patet Prophetarum argumentum multiplex, et dicendi methodus modusque varius. Nam primo, arguunt peccata, tum idololatriæ, tum superbæ, avaritiæ, gulæ, injustitiæ, etc., ac Judæos ad pœnitentiam vocant, pœnas intentant, pulsant Judæorum obstinationem, eisque Dei repudium et reprobationem comminantur, tandemque certo prædicunt. Secundo, comminationes leniunt, atque afflictos spe veniæ et promissionis boni futuri, Messie dico, consolantur. Tertio, simpliciter futura prænuntiant, tum Judæis, tum aliis gentibus : id passim et sæpe faciunt. Quarto, pro populo precantur, Deoque preces nuncupant. Quinto, quid faciendum omittendumve sit docendo, præcipiendo, vetando, tum ore et verbis, tum opere et factis docent.

Hinc rursus sequitur, tria maxime fuisse munia et officia Prophetarum. Primum, docere populum, tum credenda, tum agenda; tum res fidei, tum viam virtutis et salutis : fuerunt enim Prophetæ Theologi doctissimi, non ab homine, sed a Deo instructi, ideoque *θεοδιδάκτοι*. Quocirca S. Chrysostomus, hom. 10 in cap. VII *Matthæi* : « Sicut, inquit, nubes bajulant pluviam, ita et Prophetæ et Apostoli verba accipiunt a Deo, et effundunt super rationalem terram. » Idem proemio in *Psal.* I, hom. 1 : « Prophetæ, inquit, pictores quidem sunt virtutis et malitiæ : describunt illi peccatorem, justum, pœnitentem, stantem, surgentem, titubantem. » Hac de causa Ecclesiasticus cap. XXXI, vers. 1, sapientem et theologum pingens,

Tria munia Prophetarum Primum, docere.

Propheta sunt pictores virtutis et vitii.

indefessum ejus in prophetis studium cum pia prece deposcit: « Sipientiam, inquit, omnium antiquorum exquiret sapiens, et in prophetis (græce *ἡ προφητεία*, in prophetiis) vacabit. Narrationem, (græce *διήγησις*, enarrationem, explicationem), virorum nominatorum conservabit, et in versutias,» in acumina abdita et intorta, « parabolarum simul introibit. Occulta proverbiorum exquiret, et in absconditis parabolarum conversabitur. Aperiet os suum in oratione, et pro delictis suis deprecabitur. Si enim Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiæ replebit illum: et ipse tanquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ, ipse palam faciet disciplinam doctrinæ suæ, et in lege testamenti Domini gloriabitur.» Hoc est quod tribus verbis complexus, Theologo suasit et sanxit S. Basilius: « Orationi succedat lectio, et lectioni oratio; » et S. Cyprianus, lib. II, epist. 2 ad Donatum sub finem: « Sit tibi oratio assidua vel lectio; nunc cum Deo loquere, nunc Deus tecum: » in oratione enim loquimur Deo, in lectione Deus loquitur nobis: lectio docet, oratio impetrat lectionis intelligentiam, saporem et fructum. Ut alios hic præteam, instar omnium sit S. Hieronymus qui præfat. in *Isaiam* ista de eo scribit: « Quidquid sanctorum est Scripturarum; quidquid Logica, Physica, Ethica, quidquid humana potest lingua proferre, et mortaliū sensus accipere, isto volumine continetur. »

Vidit hoc cardinalis Hosius Concilii Tridentini Præses, et hæreticorum terror, magni illius Hosii Cordubensis in Concilio Niceno contra Arianos dimicantis assecla, qui quotidie creber erat in Prophetis et Scriptura etsi in publicis Ecclesiis et Concilii Tridentini negotiis esset occupatissimus, adeo ut Hieronymi Osorii paraphrasin in *Isaiam*, quæ tunc prodierat, plus triginta vicibus perdiligenter volverit; maxime quod istum Prophetam Augustino ut legeret, commendatum ab Ambrosio commeminisset. Ita ipse suam Theologiam, et cœlestem sapientiam gestiebat haurire a Prophetis: ita pectus suam bibliothecam Christi efficere satagebat. Auctor est Protonotarius Reschius ἀ-τόκτος, et illius *συναγωγή*; in ejus Vita.

Porro non solum Theologum aut Præsulem, sed et quemvis fidelem ac Christianum docent Prophetæ. Quid enim sunt aliud S. Litteræ, ac præsertim prophetiæ, nisi oracula fidei, oracula sanæ doctrinæ, oracula orthodoxæ veritatis, quam Prophetæ, Christus, Apostoli toto mundo tum voce tum scripto prædicarunt? Quid sunt Prophetæ, nisi Philosophi divini, secretarii Altissimi, cœlestes fistulæ, organa Spiritus Sancti? quæ ipsa arcana SS. Trinitatis ad nos derivant, quæ ipsum et verbum Dei nobis enuntiant, quo prima illa et increata Veritas fideles omnes erudit quid credere, quid sperare, quid timere, quid colere et amare debeant. « Multifariam, ait Paulus, *Hebr. I, 1*, multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis: novissime diebus istis locutus est nobis

in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula. » Prophetæ ergo sunt liber ipsius Dei, liber Spiritus Sancti, liber SS. Trinitatis, liber, inquam, a Patre et Filio et Spiritu Sancto compositus et dictatus, quo se suaque attributa, mysteria Trinitatis, incarnationis Verbi, prædestinationis, providentiæ, gratiæ, vocationis Gentium, sua Sacramenta, suas leges æternas, suam voluntatem, suam beatitudinem et bona immensa, quæ diligentibus sibi obediētibz præparavit; viam, inquam, rectam in cœlum ad beatam æternitatem, quasi in viva imagine descripsit et depinxit; ut quod Sapiens de tota sancta Scriptura dixit, *Ecclesi. xxiv, 32*, quod sit « liber mandatorum Dei, et liber vitæ, » hoc imprimis Prophetis competat.

Refert S. Justinus Philosophus et Martyr, initio Dialog. *Contra Tryphonem*, de seipso, suaque ad Christi fidem et cultum conversione, quod Gentilis existens, Philosophiæ veræque illius sapientiæ quæ ad Deum ducit, avidus, mirabili circo sectas quasque Philosophorum illustriores, velut *Odysseam* errorum pervagatus frustra, in Prophetis tandem, et in Christiana S. Litterarum philosophia, tanquam sola solida conquieverit. *Primum*, inquit, Stoico cuidam me discipulum addixi, a quo cum nil de Deo audirem, Peripateticum delegi magistrum; quem mercede sapientiam nundinantem despiciens, in Pythagoricum sum devolutus; sed quod neque Musicus, neque Astronomus, neque Geometra essem, quas ille artes uti ad beatam vitam præambulas exigebat, ab hoc in Platonicum sum delapsus, subventanea et inani ab omnibus sapientiæ spe delusus; donec inopinato in divinum quemdam Philosophum, sive homo, sive angelus is fuerit, incidi: qui protinus suasit abdicata omni illa circulari disciplina, SS. Prophetarum legerem libros, utpote quorum auctoritas omni demonstratione major, et sapientia foret saluberrima, in his omne meum sciendi desiderium acuerem. Atque abiit ille, neque amplius Justino est visus; sed tanta tamque incensa studii hujus, lectionisque sacræ injecta ei cupiditate, ut protinus omni aliorum doctrina valere jussa, unam hanc ambiret avidissime, et constantissime retineret, ubere adeo fructu, ut ipsa nobis Justinum et Christianum, et Philosophum, et Martyrem pepererit. Vere ergo dixit S. Gregorius, libro IV, *epist. 84*: « Quid est sacra Scriptura, nisi quædam epistola omnipotentis Dei ad suam creaturam? » Qua scilicet Deus ei sua placita, quidque ab ea credi et agi velit, præscripsit. Epistola enim hæc sensa Spiritus Sancti, sapientiamque æterni Verbi enuntiat et explicat. « Deum nemo vidit unquam: Unigenitus, qui est in sinu Patris, enarravit nobis, » arcana utique et abscondita a constitutione mundi. Cum ergo Prophetas legis, audis, non Aristotelem, non Platonem, non regem, non pontificem, non angelum, non Seraphim; sed Deum ipsum omnibus hominibus, tibi que et tuæ

S. Justinus conversus ex lectione Prophetarum.

conscientiæ sigillatim loquentem, docentem, mo-
nentem, exhortantem, bona æterna pollicentem,
terrentem, et, ni ejus legi pareas, pœnas æternas
minitantem audis.

Secun-
dum mu-
nus Pro-
pheta-
rum est
concio-
nari.
Secundum munus Prophetarum, ad quod a Deo
missi et destinati sunt, fuit concionari: hinc eo-
rum scripta videntur esse perennes et perpetuæ
conciones, æque ardentes et efficaces quasi mal-
lei conterentes petras: agebant enim cum petris,
hoc est, cum duris, rebellibus et obstinatis Ju-
dæorum cordibus; ad quæ frangendum et emol-
liendum quanta putas dicendi vi, quo animo, quo
spiritu fuit opus? Jure ergo dixeris Prophetas non
tantum Theologos doctissimos, sed et præcones
esse facundissimos æque ac efficacissimos, imo
igneos; utpote qui non suo, sed Dei spiritu et af-
flatu, non suas, sed Dei ipsius conciones promant
et enuntiant, imo per quos quasi per ora sua Deus
ipso concionetur.

Exem-
plum S.
Borro-
mæi.
Quamobrem S. Carolus Borromæus, priscae doc-
trinae et sanctitatis exemplar, alter Ambrosius, Me-
diolanensis Archiepiscopus et Cardinalis, tum in
omni sacra Scriptura (quam cum divo Thoma,
præmissa oratione quotidie, et sex annos ante
mortem nunquam nisi genuflexus legere consue-
verat), tum maxime in Prophetis, quos quasi cœ-
lestes oratores habebat, multum ac diu versaba-
tur, ex hisque locos difficiliore et pulchriore pro
concione pertractabat, eo fructu quem etiamnum
Mediolani in Cleri et civium prisca patrum pie-
tate et religione quasi postliminio revocata con-
spicimus et suspicimus. Prophetæ ergo Borro-
mæum antea Jurisperitum, Theologum et Concio-
natorem effecerunt. Testis est ejus familiaris Au-
gustinus Valerius Veronensis Episcopus in ejus
Vita.

Fran-
cisci
Forerii.
Franciscus Forerius e S. Dominici familia illus-
tris regum Lusitanicæ Ecclesiastes, proœmio *Com-
ment. in Isaiam*, Tridenti in Concilio Tridentino
conscripto, palam profitetur se omnem illam suam
concionandi vim et gratiam, quam tota Lusitania
celebrabat, Prophetis et sacris litteris, ac Hebræis
fontibus acceptam referre.

Edmon-
di Ange-
rii.
Edmundus Augerius e nostra Societate, ob con-
cionandi efficaciam vulgo Tuba Franciæ appella-
tus, adeo ut populi frequentiam templa non ca-
peret, sed in campos et agros ei verba facturo
egrediendum esset; populus enim ab ejus ore,
perinde ac infans a matre pendeat, quem proinde
ipse sua mira dicendi persuadendique vi et ener-
gia quocumque volebat impellebat; hic, inquam,
non alios terebat, quam Isaiam et S. Paulum,
singulisque concionibus unum Isaiæ, alterum
Pauli locum pertractabat fuse et nervose: qua re
ita suis placuit, ut omnes primum in sui admira-
tionem, deinde in sententiam suam traheret, imo
raperet. Ferunt Franci ipsum ad quadraginta ho-
minum millia ad frugem et sanctimoniam con-
vertisse.

Hoc ipsum vidit et sensit S. Augustinus, libro

XVIII *De Civit.* cap. XII, cum ait: « Ipsi (Prophetæ)
eis (Israelitis) erant philosophi, hoc est amatores
sapientiæ, ipsi sapientes, ipsi theologi, ipsi Pro-
phetæ, ipsi doctores probitatis ac pietatis. Qui-
cumque secundum illos sapuit et vixit, non se-
cundum hominem, sed secundum Deum, qui per
eos locutus est, sapuit et vixit. Ibi si prohibitum
est sacrilegium, Deus prohibuit. Si dictum est:
Honora patrem tuum et matrem tuam, Deus jus-
sit. Si dictum est: Non mœchaberis, non homici-
dium facies, non juraveris, etc., non hæc ora hu-
mana, sed oracula divina fuderunt. »

Prophetæ ergo vitia carpendo dedocent, virtutes
exhortando docent et inserunt. Hæc ipsorum
sparta, hoc opus est, ut pietatem, verum Dei cul-
tum, humilitatem, patientiam, charitatem, zelum,
omnemque sanctimoniam animis legentium et
audientium instillent et afflent; non enim nuda
præcepta, nudas exhortationes, aut verba tantum
sonantia auribus, sed et energiam, spiritum, et
impulsum mirificum mentibus suggerunt, quo
eas pulsant, et pene cogunt ad vitam justam et
sanctam. Deus enim, qui potentissimus et perfec-
tissimus est concionator, per illorum voces ani-
mæ illabatur, atque quo ipsi suadent exterius,
ipse inferius in anima loquitur et persuadet, cœ-
lestes illuminationes intellectui, piæque affectio-
nes voluntati immittendo, ut quod foris percipit,
intus capiat, sapiat, amet, amplectatur, et opere
exsequatur. Hinc orat Psaltes: « Revela oculos
meos, et considerabo mirabilia de lege tua; » et
Paulus, *Hebr.* iv, 12: « Vivus, ait, est sermo Dei,
et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti,
et pertingens usque ad divisionem medullarum. »

Atque hæc est causa, cur S. Scripturam et Pro-
phetarum oracula non tantum Theologis, sed et
fidelibus omnibus assidue prædicari velit Deus.
Omnis enim prædicatio et concio humana, nisi
divina, puta verbo Dei ac Prophetis (qui fuerunt
præcones Dei) nitatur, illaque populo proponat
et exponat, frigida est, theatralis et evanida, uti
demonstrat S. Gregorius, lib. XVIII *Moral.* cap.
xiv. Viderunt hoc Patres omnes, prisca Ecclesiæ
doctores ac præcones: S. Augustinus, S. Ambro-
sius, Hieronymus, Cyprianus, Athanasius, Chry-
sostomus et cæteri, qui Prophetis et sacrae Scrip-
turæ omne pene tempus, omnem operam im-
penderunt, indeque fervidas et efficaces ad po-
pulum homilias, tractatus, conciones habuerunt,
quibus vitia sustulerunt, mores christianos et
sanctos inseruerunt. Certe S. Thomas, Scholas-
ticæ Theologiæ auctor et princeps, impense cum
ea S. Scripturæ et Prophetis incubuit, indeque
insignis æque concionator ac doctor evasit, at-
que eruditus in Prophetas commentarios posteri-
tati reliquit.

Porro Prophetæ primo ipsum concionatorem
docent et movent, ut ipse deinde iisdem popu-
lum doceat et moveat, quæ sane est efficax et op-
tima concionandi ratio. Quis enim alteri det quod

in se non habet? quis frigidus alios frigentes accendat? quis cor habens durum aut terrenum alios ad compunctionem et lacrymas moveat? « Si vis me flere, flendum est primum ipsi tibi, » ait Poeta.

Hac de causa veteres Sancti Prophetas semper coluerunt, non tam ut alios, quam ut seipsos sapientia, virtute et spiritu divino imbuerent. Legite Vitas Patrum: inveniatis Antonios, Hilariones, Paulos, Bernardos, Dominicos, Franciscos, et quotquot ad insignem sanctimoniam pervenerunt, non aliud fere quam sacram Scripturam, et præsertim Prophetas lectitasse, ex iisque mores suos ad eorum normam, ac Dei legem et voluntatem iis expressam, composuisse, itaque ad perfectionis apicem conscendisse. « Omnis enim Scriptura, inquit Apostolus, et per Apostolum Spiritus Sanctus, I *Timoth.* III, 16, divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia: ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. » Nimirum Deus in hisce suis Libris docet terrena contemnere, amare cœlestia, honores et mundi pompas uti fumos statim evanescentes blandire, opes, divitias, et quidquid sub sole blanditur, vanum æstimare. « Vanitas vanitatum, inquit Dei Ecclesiastes, et omnia vanitas, » præter amare Deum et illi soli servire. Nil enim magnum, altum, sublime in orbe, nisi Deus, et in Deo defixa mens. « Sustollam te, ait Isaias, cap. LVIII, vers. 14, super altitudines terræ, ut in cœlo habitans nil terrenum metuas, nil concupiscas; et cibabo te hæreditate Jacob patris tui, » ut cœlestia sapiens et gustans, despicias hoc terræ punctum, quod inter mortales ferro et igne dividitur; ut æternorum honorum spe, animo excelso et prospera et adversa superes, ac Dei amore nullum laborem, nullam disciplinam, nullum periculum, nullam mortem aut martyrium defugas, sed ambias; ut Angelorum societati adscriptus, quasi civis Sanctorum et domesticus Dei, velut Angelus inter homines vivas, et in terra cœlestem Angelorum vitam æmuleris; quin et alios ad tantorum honorum participationem incites et impellas; atque animas, præsertim pauperum et rudium, Christi sanguine redemptas docere, curare, et ad salutem ac beatitudinem æternam perducere satagas; pauperes enim evangelizantur, ait Christus. Denique ut brevitatis vitæ, novissimorum et æternitatis memoriam tibi aliisque semper ob oculos ponas, vivasque non tempori huic modico et exili, sed ÆTERNITATI, dicasque cum Paulo: « Momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis; » ut vita tua non sit aliud quam continuus amor, continua laus Dei, ut instar Seraphim jugiter sancta vita, sanctisque eloquiis laudes et celebres Deum, aliosque omnes ad Dei cultum, amorem et laudem incites et impellas. Hoc est enim omnis homo.

« Virtus, ait S. Chrysostomus, hom. 72 ad *Populum*, est omnia humana despiciere, et per omnes horas futura cogitare, nulli inhiare præsentium, sed scire quod omnia humana umbra sunt et somnium. Virtus quasi mortuum ad hujus vitæ res efficit; ad spiritualia vero sola vivere et operari, sicut et Paulus dicebat: Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus. » Atque seria hac cogitatione, quasi acri stimulo, non ad vulgaria et communia, sed ad ardua, rara et heroica virtutum excelsarum opera, ac præsertim ad plenam tui tuarumque passionum et rerum omnium victoriam, ad omnimodam animi in Deum Dei-que voluntatem, resignationem, ad ardens divinæ gloriæ promovendæ studium quotidie te excites et exstimules, ideoque in tuis actibus non hominum, sed Dei jugiter te intuentis oculos semper aspicias; non pompam, non speciem externam, non vanam rerum tuarum ostentationem, non instabilis vulgi plausum; sed Dei et Angelorum gratiam, æque ac honorem, in omni tuo opere veneris et ambias. Spectaculum enim facti sumus Deo, Angelis et hominibus. Uni ergo Deo in omnibus placere satagas, illique pura conscientia servias in sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus vitæ tuæ: ille efficiet, ut et Angelis et hominibus placeas. Quid enim? præterit figura hujus mundi, et sine Christo vanum omne quod vivimus. Ipsam rerum omnium vicissitudinem, ipsam fugacitatem, ipsam mortem quotidie ante oculos nostros aspiciamus; dum nunc hunc, nunc illum a latere nostro abripi et emori videmus; imo vero mortem in visceribus nostris habitantem quotidie sentimus, et manu tangimus. Quid enim sunt continua pituitæ rheumata, et tot humorum sordiumque defluxus; nisi initium corruptionis, nisi inchoatio mortis? quæ jugiter muta voce nobis inclamant: Vive Deo, vive Æternitati. Hæc causa impulit olim viros sapientes et religiosos, et etiamnum impellit ad frequentem, diligentem et assiduam S. Scripturæ et Prophetarum lectionem et commentationem. Videmus enim in Clero, in monasteriis, in societatibus, in collegiis, ubicumque ea viguit et viget, ibi pariter viguisse et vigere divinam sapientiam, hunc spiritum, hosce animos; ubi ea languit, languisse pariter cœlestem sapientiam et spiritum, hominesque in humanis suis studiis et conceptionibus evanuisse, quin et in mundanis variisque desideriis, ambitionibus, vexationibus, murmurationibus, humi repentes, vitam inquietam, molestam, abjectam et miseram, quin et irreligiosam ac periculosam, transigisse ac transigere.

Quapropter S. Hieronymus mire celebrat Pammachium generum S. Paulæ, quod, mortua uxore, monachum professus, suas opes in pauperes erogavit, domum suam in ecclesiam converterit (quæ etiamnum exstat, estque Ecclesia S. Joannis et Pauli, juxta ædes et templum S. Gregorii; ibi enim in Tribuna S. Pammachium habitu mo-

nachi depictum cernimus cum hac inscriptione : « S. Pammachius hujus Ecclesiæ conditor, » totumque se Deo consecrarit : atque hortatur eum ad lectionem et studium Prophetarum, ut hac ratione culmen perfectionis christianæ conscendat. « Nobis, ait, post dormitionem somnumque Paulinæ (fuerat hæc filia S. Paulæ, uxor Pammachii) Pammachium monachum Ecclesia peperit posthumum, et patris et conjugis nobilitate patricium, elemosynis divitem, humilitate sublimem. Nostris temporibus Roma possidet, quod mundus ante nescivit. Tunc rari sapientes, potentes, nobiles, christiani : nunc multi monachi sapientes, potentes, nobiles quibus cunctis Pammachius meus sapientior, potentior, nobilior, magnus in magnis, primus in primis, ἀρχαρχος monachorum, munerarius pauperum, et egentium candidatus, sic festinat ad cælum. » Et inferius : « Prophetarum quotidie medullas bibas, Christi mystes, patriarcharum symmystes. » Fructum mox subjungit : « Sive legas, sive scribas, sive vigiles, sive dormias, amor tibi semper buccina in auribus sonet; hic lituus excitet animam tuam; hoc amore furibundus, quære in lectulo tuo quem desiderat anima tua, et loquere confidenter : Ego dormio, et cor meum vigilat : cumque iuveris eum, et tenueris, ne dimittas. »

Tertium munus Prophetarum fuit prædicere futura.

Tertium munus Prophetarum eisque proprium fuit vaticinari et prædicere futura, tum Judæis, tum Gentibus, præsertim Ecclesiæ et Christianis. Christus enim est finis legis et Prophetarum, et in Christum quasi in scopum collimant lex et prophete. Vere Theodoretus *De Curand. Græcor. affect.* : « Sicut, inquit, in regiam viam reliqui calles a pagis agrisque conveniunt : ita Prophetæ (qui etiam viæ sunt ad cælum et salutem) hunc Christum viam esse credentibus ostenderunt. » Christus enim est via, veritas et vita. Manichæus olim et Marcion impugnabant legem et Prophetas, hoc est Vetus Testamentum, quasi imperfectum et Evangelio contrarium, ideoque ab alio et contrario Deo traditum. Deum enim bonum Novi Testamenti, Deum malum Veteris esse auctorem; ac proinde Prophetas esse rejiciendos, Apostolos amplectendos, fanatici homines somniabant, imo blasphemabant. Verum hosce fuscæ et exacte refellit Augustinus, lib. XXXIII, quos contra Faustum Manichæorum principem elaboravit, et libris duobus quos contra adversarium legis et Prophetarum erudite conscripsit, quibus clare demonstrat Vetus Testamentum cum Novo per omnia consentire et coherere, tanquam umbram cum corpore; Vetus Novo prælusisse, illique fidem conciliasse, Novum vicissim Veteris typos et oracula explicuisse et impluisse; itaque ejus fidem sanxisse et confirmasse. « Vetus enim Testamentum in Novo relatum, et Novum in Vetere relatum vides, » ait S. Augustinus in *Psal. cv.* Rursum, « in Vetere Testamento est occultatio Novi, in Novo Testamento est manifestatio Veteris, »

ait idem Augustinus, lib. *De Catechizandis rudibus*, cap. iv. Quocirca nihil aliud est prophetia, quam Evangelium signatum : nihil vicissim aliud est Prophetia est Evangelium signatum. per Christum. Prophetæ ergo Christi incarnationem, nativitatem, vitam, passionem, mortem; crucem, redemptionem, totamque ejus œconomiam, ac præsertim Synagogæ Judæorum reprobationem, ac Ecclesiæ Christi successorem, et Gentium vocationem, alii sexcentis, alii septingentis, alii octingentis annis ante prædixerunt. Quæ sane prædictio Judæos omnesque Gentes convincit, ut, si oculos aperire velint, videre possint, et credere debeant Jesum esse Messiam a Deo per Prophetas tot seculis ante promissum. Ipsi enim Judæi hostes nostri, invicti nobis sunt testes apud Gentiles, hæc oracula Prophetarum a Christianis non esse conficta, sed ante Christum ab ipsis edita, uti recte argumentatur S. Augustinus, tractatu XXXV in *Joan.* Rursum, non unus Isaias, aut Osee id prædixit, sed omnes simul et sigillatim, idque uno et consono ore, ut ne in hilo unus ab alio discrepet, quod sane evidens est argumentum, unum eundemque Spiritum veritatis per singulorum ora esse locutum. Hoc est quod canit Zacharias pater S. Joannis Baptistæ : « Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ, et erexit cornu salutis nobis (puta Jesum Christum) in domo David pueri sui : sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt, Prophetarum ejus. » Deinde conversus ad filium Joannem quasi coronidem Prophetarum (fuit enim S. Joannes Morizon Novi et Veteris Testamenti, atque Veteris terminus, Novi initium), subjungit : « Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis : præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus, ad dandam scientiam salutis, » *Luce 1.*

Consonantia Prophetarum arguit eos uno Spiritu veritatis locutos.

Rursum voluit Deus eminens per tot sæcula Christum mundo ostendere, et per figuras et oracula adumbrare, ut homines ejus magnitudinem, dignitatem, utilitatem et necessitatem animo conciperent, atque ad eum, ejusque salutem anhelando congrue se compararent. « Habemus, inquit S. Petrus, *epist. II, cap. 1, vers. 19,* firmiorem ipsa gloria et majestate Christi, quam vidimus in ejus transfiguratione, propheticum sermonem : cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris. » Nam, ut ait S. Augustinus in *serm. 26 De Tempore* : « Præbentes ei (Christo) obsequium et testimonium tanquam lucernæ venturæ diei, omnes Prophetæ prænuntiantes, et ante ipsum nascendo venerunt, post credendo adhæserunt. Oportebat enim ut prænuntiaretur venturus, facturus miracula : quibus miraculis bene intelligentibus appareret homo parvus ad parvos, sed humilis ad superbos, parvitatem suam docens hominem, ut se agnosceret parvum. » Idem in *Psal. cxxii* : « Ipse (Chris-

fus) se in Prophetis prædicabat, quoniam ipse est verbum Dei : nec illi tale aliquid dicebant, nisi pleni verbo Dei. Annuntiabant ergo Christum pleni Christo, et illi eum venturum præcedebant, quos præcedentes non deserebat. »

« Constituit Marcion, inquit Tertullianus, lib. IV *contra eum*, cap. VI, alium esse Christum qui Tiberianis temporibus a Deo quodam ignoto revelatus sit in salutem omnium gentium : alium qui a Deo creatore in restitutionem Judaici status sit destinatus, quandoque venturus. Inter hos magnum et omnem differentiam scindit, quantam inter justum et bonum, quantam inter legem et Evangelium, quantam inter judaismum et christianismum. »

Quocirca Prophetæ omnes quasi typi et figuræ præluserunt Christo, eumque in se suisque dictis et factis quasi in imagine describentes, repræsentarunt, ac vicissim Christus in iis operabatur, Christus in iis patiebatur, Christus in iis se per umbram priscis patribus videndum et spectandum exhibebat. « Quis enim alius in Isaac lignum sibi portabat ad victimam, nisi qui crucem sibi ad passionem ipse portabat? Quis alius aries immolandus in vepre cornibus adhærebat, nisi qui crucem patibulo pro nobis offerendus affligebatur? Quis alius in angelo cum Jacob luctatus, etc., nisi qui prævalere adversus se passus populum Israel, quosdam qui crederunt benedixit in eis? latitudo autem femoris Jacob in multitudine carnalis populi claudicavit, » inquit S. Augustinus, lib. XII *Contra Faustum*, cap. XXVI. Et cap. XXXI : « Videat; inquit, Jesum introducentem populum in terram promissionis. Videat botrum de terra promissionis in ligno pendentem. Videat in Jericho tanquam in hoc mortali sæculo, meretricem per fenestram domus suæ, tanquam per os corporis sui coccum mittentem; quod est utique sanguinis signum propter remissionem peccatorum confiteri ad salutem. » Et cap. XXXII : « Videat tempora, primo Judicium, postea Regum, sicut erit primo iudicium, deinde postea regnum : inque ipsis temporibus Judicium et Regum multis et variis modis Christum et Ecclesiam figurari. Quis erat in Samson obvium leonem necans, cum petendæ uxoris causa ad alienigenas tenderet, nisi qui Ecclesiam vocaturus ex Gentibus dixit : Gaudete, ego vici mundum? Quid sibi vult in ore ipsius leonis occisi favus extrusus, nisi quia ecce conspicimus leges ipsas regni terreni, quæ adversus Christum ante fremuerant, nunc perempta feritate, dulcedini Evangelicæ prædicandæ etiam munimenta præbere? Quæ est illa mulier plena fiducia, hostis tempora ligno transfigens, nisi fides Ecclesiæ cruce Christi regna diaboli perimens? Quid vellus complutum in area sicca, et postea compluta area sicca sicco vellere, nisi primo una gens Hebræorum habens occulte in sanctis mysterium Dei, quod est Christus, quo mysterio totus orbis vacuus erat? nunc autem in ma-

nifestatione totus orbis id habet, illa vacuata est. » Et paulo inferius : « Mittitur Elias pascendus ad alienigenam viduam, quæ volebat duo ligna colligere priusquam moreretur : non hic solo ligni nomine, sed etiam lignorum numero signum crucis exprimitur. Benedicitur farina ejus et oleum, fructus et hilaritas charitatis, quæ cum impenditur, non deficit. Hilarem enim datorem diligit Deus. » Et cap. XXXV : « Eliseo pueros insultantes et clamantes : Calve, calve, bestia comedunt : puerili stultitia deridentes Christum in loco Calvaria crucifixum invasi a dæmonibus pereunt. Mittit Eliseus per servum baculum super mortuum, et non reviviscit : venit ipse, conjungit et coaptat se morti ejus, et reviviscit : misit sermo Dei legem per servum suum, nec profuit in peccatis mortuo generi humano : venit ipse, conformavit se nobis, factus particeps mortis nostræ, et vivificati sumus. » Hæc et plura S. Augustinus. Quocirca « satores fuerunt Prophetæ, messorum Apostoli, » ait Chrysostomus, hom. 34, in *Joan. IV*, imo Christus ipse, *Joan. IV*, 38. Testatur Clemens Alexandrinus, lib. VI *Strom.*, S. Petrum in suis concionibus professum esse, se prophetias perlustrasse, ex iisque didicisse Christi ortum, necem, crucem, resurrectionem, ascensionem ; atque per ea Deo et Christo credidisse : ideoque se nil sine Scriptura docere et prædicare. Hinc rursus S. Petrus, *epist. I*, cap. I, vers. 10, ait, de hac salute exquisivisse atque scrutatos esse Prophetas. Et S. Joan., *Apocal. XIX*, 10 : « Testimonium, inquit, Jesu, est spiritus prophetiæ. » Quocirca testimonia hæc prophetarum de Christo congesserunt S. Cyprianus ad Quirinum, Prosper, lib. *De prædic. et promiss.*, Galatinus, Finus, Josephus Acosta, lib. *De Christo revelato*, ex iisque convincunt Judæos. Præclare Lactantius, lib. IV *Instit.* : « Non idcirco, ait, a nobis Deus creditur Christus, quia mirabilia fecit, sed quia in eo vidimus facta esse omnia, quæ nobis annuntiata sunt vaticinio Prophetarum, etc. Agnoscamus itaque fructum prophetiæ, et tantam partem Christianæ professionis ne negligamus. » Et S. Ignatius, epistola *ad Philadelphios*, scribit, se Evangelio non crediturum, nisi id prædictum videret in antiquis. Denique de Christo ait S. Petrus, *Actor. X*, 43 : « Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum. »

IV. QUÆRITUR QUARTO, quando, quo ordine, et de qua re singuli Prophetæ prophetarint? S. Augustinus, lib. XVIII *De Civitate*, cap. XXXVII, docet Prophetas hosce antiquiores esse Pythagora (hic enim, ait, floruit sub Cyro, qui solvit captivitatem Judæorum Babylonicam); et multo magis Socrate ac Platone, quin et Thalete (qui sub Romulo floruit), Anaximandro, Anaximene, Anaxagora, et aliis, qui Pythagoram præcesserunt : posteriores vero eos fuisse Orpheo, Lino et Musæo; sed his omnibus priorem et antiquiorem esse Mosen, et multo magis Abrahamum. Illicque S. Augusti-

Quæst. IV
quando,
quo ordi-
ne, et
de qua re
propheta-
runt?

Prophetae fuerunt ante Pythagoram et Philosophos.

nus. Sapientia ergo fidelium prior fuit sapientia Gentilium; imo in suam ab illis mutuati sunt.

Hoc est quod Gentibus in faciem objicit Tertullianus in *Apolog.* cap. xix: « Cæteri quoque Prophetæ etsi Mosi posthumant, extremissimi tamen eorum non retrociores (id est posteriores) deprehenduntur primoribus vestris sapientibus, et legiferis et historicis. »

Sic et Eusebius, lib. X *De Præpar.* in fine, et Lactantius, lib. IV *Divin. instit.* cap. v, docent Prophetas nostros septem Græciæ sapientibus, et cunctis Philosophis, imo Olympiadibus, fuisse vetustiores, indeque docent canam et vetustam fuisse sapientiam apud Hebræos, cum apud Græcos et Gentiles nasceretur, essetque infans. » Temporibus Achaz (aut potius sub finem Ozia, qui fuit avus Achaz) inquit Eusebius, « Olympiades cœperunt, primusque Olympico stadio victor Argivus Corylus fuit declaratus. Olympiade quinquagesima sub Cyro floruit Thales præceptor Anaximandri, hic Anaximenis, hic Anaxagoræ, hic Periclis: Anaxagoræ vero temporibus Xenophanes et Pythagoras fuerunt. » Discrepat hic nonnihil Eusebius a S. Augustino: nam Thaletem ponit sub Cyro, quem Augustinus ponit sub Romulo. Licet enim Thales in multam ætatem vixerit, scilicet a 33 Olympiade usque ad 58, uti ait Eusebius in *Chronico*, tamen non potuit pertingere a Romulo ad Cyrum; inter utrumque enim interfuxerunt pene 200 anni, quot annis nemo ea ætate vixit.

Porro primus horum Prophetarum fuit Osee. Hoc est enim quod cap. ejus 1, 2, dicitur: « Principium loquendi Domino in Osee. » Osee autem cœpit prophetare sub Ozia vel Asaria rege Juda, puta sub initio regni Ozia: ultimus fuit Malachias, qui prophetavit post reditum e Babylone, et restauratum templum sub Dario Hystaspis rege Persarum. Unde sequitur, Prophetas omnes spatio trecentorum annorum vixisse et floruisse: tot enim anni effluerunt ab Ozia ad Darii tempora. Jam singulos suo ordine consignemus, singulorumque argumentum brevi quasi hypotyposi oculis subjiciamus, imo non tam periocham, quam mellilegium quoddam ex omnium horum vatum encyclopædia libemus.

Tempus et ordo cujusque Prophetæ petendus ex ipso prophetæ ejus initio; ibi enim indicare solent reges sub quibus prophetarunt. Sic primus Osee ait se prophetasse sub Ozia: mox sub eodem rege secutus est Joel, Amos et Isaias, qui ad tempora Manassis pervenit. Deinde sub Joathan filio Ozia prophetarunt Abdias, Jonas et Michæas. Quocirca Osee, Isaias, Amos, Joel, Abdias et Michæas *ἐπιπροφῆται*, sive contemporanei fuerunt, ait S. Hieronymus in *Osee* cap. 1. Consequenter sub Ezechia floruit Nahum, et sub Manasse Habacuc. Deinde sub Josia Sophonias, mox Jeremias, qui paulo ante captivitatem, et in ipsa captivitate, quæ contigit sub Sedecia, prophetavit. Post eum

in ipsa captivitate anno transmigrationis, Joachin quinto, Ezechiel; deinde post Jerusalem a Chaldæis eversam anno quinto, Baruch; anno octavo, Daniel. Demum post reditum e captivitate anno 18 prophetarunt Aggæus, Zacharias et ultimus Malachias.

Primus ergo tempore et ætate fuit Osee. Hic fornicariam ducere, et ex ea fornicationis filios procreare jussus, magnæ obedientiæ specimen dans, suo hoc conjugio idololatrias Judæos religionis et fidei cum Deo initæ violatæ arguit: et in tribus trium ex ea prolium nominibus; primo, *Jezrahel*, id est semen Dei; secundo, *Lorachama*, id est absque misericordia; tertio, *Lo ammi*, id est non populus meus, Judæorum et Synagogæ repudium, ac Gentium surrogationem velut in quotidiana imagine Judæis objicit, ut proles has compellentes, seipsos suo nomine compellent. Tractat ex Osee hoc prædestinationis et reprobationis argumentum Apostolus profunde, *epist. ad Romanos*, maxime cap. ix, 10, 11, quæ epistola sine hoc Osee intelligi nequit.

Secundus Joel, ait S. Hieronymus in *Prologo Galeato*, describit terram duodecim tribuum eruca, erucæ residuum bruchio, bruchi residuum locusta, locustæ residuum rubigine vastante consumptam; et post eversionem prioris populi, effusum iri Spiritum Sanctum super servos Dei et ancillas, id est super centum viginti credentium nomina in cœnaculo Sion in Pentecoste. Idem judicii extremi diem in valle Josaphat adeo graphica depingit, ut horridius illum quis mente concipere, aut verbis populo ob oculos ponere non possit.

Tertius, « Amos, pastor et rusticus (pergit S. Hieronymus), et ruborum mora distringens, sed a Spiritu Sancto Propheta factus, paucis verbis explicari non potest. Quis enim digne explicet tria et quatuor scelera Damasci, et Gazæ, et Tyri, et Idumææ, et filiorum Ammon et Moab, et in septimo et octavo gradu Judæ et Israel? » Hic loquitur ad vaccas pingues, quæ sunt in Samariæ monte, et ruituram domum majorem minoremque testatur. Ipse cernit fictorem locustæ, et stantem Dominum super murum litum vel adamantinum, et uncinum pomorum, attrahentem supplicia peccatoribus, et famem in terram; non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei. »

Quartus Isaias sacrorum vatum Homerus, et Talhybius ille cælestis, præconio urbano et elegantia ac figuris illuminato adventantis sapientiæ et veritatis sacramentum vociferans, sacrisque, ut ita dicam, leporibus et divinis salibus conditus et jucundus, a quo tandem satis explicari per totam vitam potest? Nec opus parerga rhapsodum asciscere. Fecit hoc Thomas Hasselbachius, Viennæ S. Theologiæ Professor anno Domini 1410, qui cum 21 annis necdum primum Isaiæ caput absolvisset, demum reliquit in idem caput libros 24, inquit Sixtus Senensis, lib. IV *Biblioth. littera T.* Si doctrinam Isaiæ et vaticinia spectes, non tam

Omnes
vixerunt
intra 300
annos.

Primus,
fuit Osee.

Secundus,
Joel.

Tertius,
Amos.

Quartus,
Isaias
Prophetarum
Homerus.

prophetiam videtur texere, ait S. Hieronymus, quam Evangelium : de Virginis partu, de Emmauele, de puero qui natus est nobis parvulus, quam pie dissuaviatur! vocationem Gentium, Ecclesiae ortum, auroram, meridiem victoriam, quam canoris tibiis occidit! quam hic gestit! quam spiritu exultat! Videor mihi hic chorum Ecclesiae, et tripudium Sanctorum cernere Isaia praetore. Denique admirabili sua providentia ad aeternum veritatis et Christi testimonium, voluit Deus Judaeis et omnibus Gentibus, quaecumque habent Evangelia, idque saepe verbo tenus, ab Isaia ipsos octingentos annos ante Christum praedici. Collegit Leo Castrius harmoniam singulorum capitum Evangeliorum quae Isaiae respondent, ut omnia Evangelia ex Isaia petita videantur. Atque haec est nova et hactenus inaudita dicendi et concionandi ratio, quam qui inire et tentare volent, admirationi erunt; ut videlicet dum Evangelium tractant, ostendant illud ipsum ab Isaia praedictum et pertractatum esse locis a Castrio annotatis. Si dictionis leporem et elegantiam, si concionis vim spectes, qui nervi, quod pondus? ex uno discite omnes; ita orditur: « Audite, caeli, auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est. Filios enutrivit, et exaltavit: ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepe domini sui: Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit. Vae genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis; dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt Sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. Super quo percussam vos ultra addentes praevericationem? Audite verbum Domini, principes Sodomorum, populus Gomorrhæ, » et quae sequuntur: quot hic verba, tot tonitrua, tot fulmina os animamque pervadunt.

Et cap. xiv, quam forti ardore superbo non angelo, sed Babylonio regi insultat! « Quomodo cecidisti de caelo, Lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo: In caelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Verumtamen ad infernum detraheris in profundum lacu. Infernus subter conturbatus est in occursum adventus tui, suscitavit tibi gigantes. Omnes principes terrae surrexerunt de solis suis, omnes principes nationum. Universi respondebunt, et dicent tibi: Et tu vulneratus es sicut et nos, detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum: subter te sternetur tineas, et operimentum tuum erunt vermes. »

E contrario quam pauperes, mites, poenitentes, humiles consolatur! Cap. xl: « Consolamini, consolamini, ait, popule meus. Loquimini ad eam Jerusalem. Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, exalta, noli timere. Dic civitatibus Juda:

Ecce Deus vester veniet, et brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo. Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, foetas ipse portabit. » Cap. lxi: « Spiritus Domini super me, etc., ut mederer contritis corde, et praedicarem captivis indulgentiam, annum placabilem Domino, ut consolarer omnes lugentes, et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris. » Cap. lviii, 12: « Edificabuntur in te deserta saeculorum: fundamenta generationis et generationis suscitabis: tunc delectaberis super Domino, et sustollam te super altitudines terrae, et cibabo te hereditate Jacob. » Cap. lx, 13: « Ponam te in superbiam saeculorum, gaudium in generationem et generationem. »

Quintus Abdias, id est servus Dei: « Perfonat, inquit S. Hieronymus, contra Edom, sanguineum terrenumque hominem: fratris quoque Jacob semper amulum percussit hasta spiritali. » Parvus ipse quam suaviter superbiam premit, ut recte de eo dicas: « Brevis in volatilibus apibus, initium dulcoris habet fructus illius; » dulcoris, sed et aculei.

Sextus Jonas, « columba pulcherrima, naufragio suo passionem Domini praefigurans, » a cete absorptus, et tertio die e ventre ceti eductus Christum e sepulcro resurgentem adumbrans, « mundum ad poenitentiam revocat, et sub nomine Ninive gentibus salutem nuntiat. »

Septimus Michæas de Morasthi, cohæres Christi, vastationem annuntiat filiae latronis, et obsidionem ponit contra eam: quia maxillam perusserrat Judicis Israel. » Idem Bethlehem de Christo filio gratulatur: « Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, et egressus ejus ab initio, a diebus aeternitatis. »

Octavus Nahum, consolator orbis, increpat civitatem sanguinum, et post eversionem illius loquitur: Ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem. »

Nonus Habacuc, luctator fortis et rigidus, stat super custodiam suam, ut Christum in cruce contempletur, et dicat: « Operuit caelos gloria ejus, et laudis ejus plena est terra. Splendor ejus ut lux erit, cornua in manibus ejus: ibi abscondita est fortitudo ejus, ante faciem ejus ibit mors. »

Decimus Sophonias, « speculator et arcanorum Dei cognitor, » magno clamore et ululatu rugit vastitatem Hierosolymæ urbis, et orbis universi in fine mundi: « Quia conticuit omnis populus Chanaan, disperierunt universi qui involuti erant argento. »

Undecimus Jeremias, sacerdos, in matris utero a Spiritu Sancto initiatus et consecratus Propheta, quasi alter Idæus Trojæ, Hierosolymorum captivitatem fatidico praenonio atque lamentabili municipibus suis praenuntians, videt virgam vigilantem, et ollam succensam, a facie Aquilonis, et par-

Quintus,
Abdias.

Sextus,
Jonas.

Septimus,
Michæas.

Octavus,
Nahum.

Nonus,
Habacuc.

Decimus,
Sophonias.

Undecimus,
Jeremias.

dum spoliat suis coloribus, et quadruplex diversis metris nectit alphabetum: exitii imminentis threnodus gemit passim. Exprimit Christum et voce et vita, carcere et mille opprobriis a Judæis divexatus, quod Jerusalem vastandam ediceret: « Mittamus, ait, lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium. Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam: et non cognovi. » Alias hortatur, minatur, orat, execratur:

Necnon Threicius longa cum veste sacerdos,
Proloquitur numeris septem discrimina vocum.

In omnes sese partes verus Dei præco versat, ut populum ad poenitentiam et meliorem vitam impellat: « Et dixit, inquit, cap. xiv, vers. 11, Dominus ad me: Noli orare pro populo isto. Et dixi: A, a, a, Domine Deus; » mox: « Deducant oculi mei lacrymam per noctem et diem, et non taceant: quoniam contritione magna contrita est virgo filia populi mei, plaga pessima vehementer; » et cap. xxii, vers. 29: « Terra, terra, terra, audi verbum Domini; » et cap. xv, vers. 2: « Qui ad mortem, ad mortem: et qui ad gladium, ad gladium; et qui ad famem, ad famem; et qui ad captivitatem, ad captivitatem. »

Duodeci-
mus, Ba-
rach.

Duodecimus Baruch, a calamo et commentariis Jeremiæ, captivos in Babyloniam abeuntes præmonet, ne gentium illarum idola et vitia sequantur. Veram sapientiam docet non a philosophis, non a terra, sed e cælo accersendam: « Disce, ait cap. iii, vers. 14, Israel, ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus: ut scias simul ubi sit longiturnitas vitæ et victus, ubi sit lumen oculorum, et pax. Ubi sunt principes gentium, qui in avibus cæli ludunt, qui argentum thesaurizant, et aurum? ad inferos descenderunt: viam autem disciplinæ ignoraverunt: non est audita in Chanaan, neque in universa terra. Hic est Deus noster, cui stellæ luxerunt cum jucunditate, et vocatæ dixerunt: Adsumus: hic adinvenit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob puero suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est. »

Decimus
tertius,
Ezechiel.

Decimus tertius Ezechiel, initio videt Deum curru Cherubim inequantem; in fine architecturam templi: quare principia et finem, ait S. Hieronymus tantis habet obscuritatibus involuta, ut apud Hebræos istæ partes cum exordio Geneseos a nemine ante annum trigesimum legantur: in cæteris Jeremiæ et Isaïæ similis est, Ezechielem in multis imitatur et sequitur S. Joannes in *Apocalypsi*.

Decimus
quartus,
Daniel.

Decimus quartus Daniel, temporum conscius, et totius mundi polyhistor, monarchiarum omnium ex ordine seriem, ortum et occasum; et denique Christi regnum, quasi lapidem præcisum de monte sine manibus, et regna omnia subvertentem, claro sermone prænuntiat. Mox percurrens Machabæorum tempora, regum Syriæ, et maxime Antiochi impiissimi, gesta ejus antitypi Antichristi tyran-

nide et desolatione concludit. Isaïas ergo mente et stylo exsultat, Jeremias lamentatur, Ezechiel minatur, Daniel visionibus abripitur. Ita suus cuique Prophætæ est genius, suus spiritus et stylus aspiratus a Deo, qui sua dona partitur et dividit cuique prout vult. Ecquid mirum? Ita suus cuique philosopho, oratori, doctori est, fuitque semper, et erit genius ac spiritus. Audi Sidonium Apollinarem, lib. IV, *epist.* 3, suum cuique solerter assignantem: « Nemo, ait, affirmat, ut Claudianus: sentit, ut Pythagoras: dividit, ut Socrates: explicat, ut Plato: implicat, ut Aristoteles: blanditur, ut Æschines: irascitur, ut Demosthenes: vernat, ut Hortensius: moratur, ut Fabius: simulat, ut Crassus: dissimulat, ut Cæsar: suadet, ut Cato: dissuadet, ut Appius: persuadet, ut Tullius. Jam si ad sacrosanctos Patres pro comparatione veniatur, nemo instruit, ut Hieronymus: destruit, ut Lactantius: astruit, ut Augustinus: attollitur, ut Hilarius: submittitur, ut Joannes: corrigit, ut Basilius: consolatur, ut Gregorius: affluit, ut Orosius: stringit, ut Rufinus: ut Eusebius, narrat: ut Paulinus, provocat: ut Ambrosius, perseverat. » Idem, *epist.* I ad *Probum*, cuique in genere suum assignans stylum: « Si quid, inquit, Heroicus arduum, Comicus lepidum, Lyricus cantilenosum, Orator maturum, Historicus verum, Satyricus figuratum, Grammaticus regulare, Pænegyrista plausibile, Sophista serium, Epigrammatista lascivum, Commentator lucidum, Juriconsultus obscurum, multifariam condiderunt, id te omnifariam tradidisse quis nesciat? »

Decimus quintus Aggæus, festivus et lætus, destructum templum ædificat, Christi doctrina celebrandum: « Adhuc, inquit, cap. ii, vers. 7, unum modicum, et ego commovebo cælum, et terram, et mare, et aridam, et movebo omnes gentes, et veniet Desideratus cunctis gentibus. »

Decimus
quintus,
Aggæus.

Decimus sextus « Zacharias, memor Domini sui, multiplex in prophetia, impietatem ore ocluso in amphora inclusam, a duabus alatis mulieribus in terram Sennaar transferri videt: Jesum vestibus sordidis indutum, et lapidem oculorum septem; candelabrumque aureum cum totidem lucernis quot oculis cernit: ut post equos nigros, rufos, albos, et varios, et dissipatas quadrigas ex Ephraim, pauperem regem vaticinetur, sedentem super pullum filium asinæ subjugalis, » nobis frumentum electorum, et vinum germinans virgines propinantem.

Decimus
sextus,
Zacharias.

Decimus septimus, et ultimus, Malachias, sacerdotum dignitatem et sacrificium Eucharistiæ celebrat: « In omni, ait, cap. i, vers. 11, loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda. » Eliam Thesbiten, Christi Judicis prænuntium, ex paradiso redeuntem videt.

Decimus
septimus,
Malachias.

V. QUÆRITUR QUINTO de obscuritate Prophetarum, ac modo et methodo eam superandi. Sane eos obscuros et difficiles esse liquet, tum quia de rebus arcanis et abditis, præsertim futuris, vatici-

Quæst. V.
de obscu-
ritate
Propheta-
rum,

modo
um su-
erandi.

nantur, tum quia futura per symbola sæpe achieve-
roglyphica significant; unde et phrasin propriam
habent, symbolicam sæpe, parabolicam et ænig-
maticam: quin et plura, pulchra æque ac recon-
dita, apud eos ænigmata vera invenies. Ut hisce
difficultatibus occurram, Canones præmittam, qui
quasi in tenebris facem præferant, et præluceant.
Vere S. Hieronymus in *Nahum* cap. III, sub me-
dium: « Et dicemus, inquit, ideo sanctam Scrip-
turam hisce difficultatibus esse contextam, et
maxime Prophetas qui ænigmatibus pleni sunt,
ut difficultatem sensuum difficultas quoque ser-
monis involvat: ut non facile pateat sanctum ca-
nibus, et margaritæ porcis, et profanis Sancta
sanctorum. »

Au-
gustini.
rem-
lum.

Narrat de se S. Augustinus, lib. IX *Confessionum*
cap. V, quod cum recens conversus, deserta Rhe-
toricæ professione et sacra studia totum animum
transtulisset, consuluerit S. Ambrosium, quid po-
tissimum sibi legendum esset: at ille suasit Isaïam.
Verum tamen ego, ait primam hujus lectionem
non intelligens, totumque talem arbitrans, distuli
repetendum, dum exercitator forem in Dominico
eloquio. Hæc S. Augustinus, Augustinus inquam,
illud acumen, qui per se Porphyrium legens, Aris-
totelis Prædicamenta, multaque talia, ea suo-
apte ingenio intellexisse se confitetur; vir in omni hu-
mana litteratura et philosophia excultus: quid
ergo nos pusiones præ illo Atlante, si desit magis-
ter, si desit qui lumen præferat? « Divinatio enim in
ore doctoris, in doctrina non errabit os ejus. »

Tho-
ma.

Sic S. Thomas, cum in Isaïæ locum quemdam dif-
ficilem incidisset, nec eum expedire posset, de
more jejuniis per complures dies preces miscuit:
tandem missi ad eum SS. Petrus et Paulus locum
explicarunt, ut ille accito mox suo Reginaldo loci
commentationem faciliter, quasi ex libro legens
dictaret. Idem Augustinus, epist. 2 ad *Volusianum*,
tantam hic agnoscit altitudinem sapientiæ, ut an-
nosissimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate
discendi hoc contingat, quod eadem Scriptura
quodam loco habet: « Cum consummaverit ho-
mo, tunc incipiet. »

S. Gre-
gorii.

Gregorius Magnus, et Pontifex et doctor, in Eze-
chielem commentans, toti tamque abdita in his li-
bris agnoscit mysteria, ut asseveret quædam mor-
talibus necdum reserata, solis celestibus patere
spiritibus. Sane vix quemquam mortalium ultima
Ezechielis capita plane intelligere arbitror: tentet
qui volet. Credo, ubi omnes vires intenderit, so-
lam referet mentis defatigationem. Ego de me il-
lud possum dicere, quod Ezechiel de se, cap. XLVII,
et post eum docti interpretes: « Torrentem non
potui pertransire, quoniam intumuerunt aquæ
profundi torrentis, quæ non possunt transvada-
ri. » Sed hac appendice ommissa, quæ rari forsitan
est usus; age, Isaïæ, aut Minorum Prophetarum
caput quodlibet, tractatum, vel librum quemlibet
evolve; ni nebulas, ni labyrinthum, ni vel dubi-
tationum Iliada, vel tenebrarum Odysseam repe-

reris, animoque conceperis, faxo quod voles.
Quare S. Clemens, lib. I *Constit. Apost.* cap. IV, V
et VI, ex Apostolorum doctrina ita sancit: « Scrip-
turas sanctas assidua memoria meditare. Scrip-
tum est enim: In lege ejus meditaberis die ac nocte,
deambulans in agro, et domi sedens, cubans et
experrectus, ut in omnibus sis intelligens; » et
mox: « Lege legem, libros de Regibus, Prophe-
tas: cane psalmos David: percurrere diligenter
Evangelium, in quo sunt hæc consummata; » sub-
dit: « Abstine ab omnibus libris Gentilium. Nam
quid in lege Dei desideras, ut ad illa Gentilium
scripta animum velis appellere? sive enim histo-
rias legere cupis, habes libros de Regibus: sive
sophistica, id est quæ argute ad sapientiam refe-
runtur, et poetica, habes Prophetas, Job, Prover-
bia; in quibus plus acuminis, quam in omni poesi,
et sapientia sophistarum reperies: quod is qui
solus sapiens est, illa effatus est; » et libro II,
cap. V, ita sancit de Episcopo: « Meditetur de li-
bris Domini, et studeat eis. Sit multus in lectione,
ut Scripturas accurate interpretetur: Evangelium,
ut Prophetis et legi consonet; legem et Prophe-
tas, ut Evangelio. Ait enim Dominus: Scrutamini
Scripturas. »

Interpre-
tes Pro-
pheta-
rum.

Illud vero non parum difficultatem auget, quod
in hosce libros non perinde ut in Evangelia, alios-
que similes, commentatores exstent. Scripserunt,
fateor, plurimi in aliquos, Origenes, Appollina-
ris, Didymus, Pierius, Eusebius; sed hi intercede-
runt; hisce tamen usus est S. Hieronymus: post
hos, S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Gre-
gorius, Basilius; sed horum fere aliqui mysticum
sensus: alii nunc mysticum, nunc litteralem si-
ne discrimine proferunt, ut nescias quænam ex-
positio litteralis sit, quænam mystica. Scripsit et
D. Thomas, de quo quid sentiam in Isaïa dicam,
Lyranus, Hugo, Dionysius. E recentioribus Leo
Castrus, Adamus Sasbout, Guevara, Arias Mon-
tanus, Vatablus, Andreas, Capella, Franciscus
Ribera in Minores Prophetas, Benedictus, Pere-
rius, Hieronymus Prado et Joannes Baptista Villal-
pandus, qui in Ezechiele elucidando sumptu Re-
gis Hispaniæ sedecim annos strenue laborarunt,
et tres ingentes tomos nuper Romæ ediderunt. Ex
hæreticis Calvinus, Oecolampadius, Musculus, et
alii. Verum ex hisce recentioribus singuli in unum
alterumve tantum Prophetam commentantur: at
qui breviter ac methodice ex Patribus et Græcis
Hebræisque fontibus, sensum duntaxat litteralem
nostræ versionis Latine pertractet, hactenus vidi
neminem. Noster Emmanuel Sa brevis est; sed
doctoribus, et qui ex verbo totam quasi ex usu
conjectent sententiam, fere servit: subinde qui-
dem lucem perstringit, sed alias sæpe incipien-
tem in salebris deserit, et fere verborum sensum
verbo reddit, non rerum aut quæstionum inci-
dentium difficultatem persequitur. Consulat qui
volet eum uno alterove capite in Prophetas Mi-
nores, maxime ubi latet difficultas; et statim

hærerere se videbit. Unus hic nobis lucifer tædam præfert noster S. Hieronymus, phoenix ille sui ævi, vir græce, hebraice, latine peritissimus, et Ecclesiæ calculo in exponendis sacris Scripturis doctor maximus : quippe qui in hisce ad extremam canitiem consenuerit, et testa S. Augustino veteres omnes Græcos et Latinos commentatores legerit; qui sane nisi hic primus glaciem perfragisset, posteris omnibus Prophetarum in via fuisset via; sed Dei benefica providentia in hoc toto opere ita labor et doctrina Hieronymi constitit, ut hæc laurea ejus doctoralis et scriptorum gemma præ omnibus emicet : opus dico operum ejus præstantissimum, in quo ipse seipsum vicit.

Verum ne quis in eo erret, unum alterumve advertat. Solet S. Hieronymus litteralem sensum primo paucis perstringere, uti ab Hebræis eum accepit : in quibus si quid falsum putat, rejicere continuo solet; quod autem non rejicit, probat. Hunc sensum litteralem subinde Judaicum vocat, quod Judæi huic soli insistant. Deinde ad allegoriam et tropologiam transit, et fusius evagatur, ut et alii Patres, qui sæpe litteralem omittunt, eo quod elegantior et pientior eis videatur allegoria aut tropologia, quodque Christum in omnibus quærant, qui, ut superius ostendi, fructus et scopus est legis et Prophetarum.

Alterum est. Solet S. Hieronymus aliorum tantum sententias referre : unde singulorum Prophetarum proœmiis Origenem, Apollinarem, Didymum, aliosve quos secutus est, recenset. Hinc eorum etiam errores subinde adfert, nec rejicit, quasi relator, non judex, judicium lectori relinquens. Sic ipse se contra Ruffinum, errores Origenis, Apollinaris et aliorum ei objectantem, purgat. Videat ergo non oscitans lector, quos proœmio quoque secuturum se spondeat Hieronymus; et si quid falsi deinde afferat, illis tribuat non S. Hieronymo.

Ego igitur, licet plurimos voverim, unum tamen maxime sequar S. Hieronymum, qui, ut dixi, ætatem vitamque suam longævam in Sacra Scriptura contrivit, ultimamque Prophetis consignavit, atque iis immortuus est : unde in Jeremiam commentarium imperfectum morte præventus reliquit. Audiemus hic ergo cycneam ejus vocem : de quo illud legimus, quod, licet varie morbis doloribusque tentaretur, tamen corporis incommoda solitus sit piis laboribus, et perpetua lectione aut scripture superare. Eadem mihi causa, et valetudo cum ipso communis : quocirca et eodem cum ipso remedio ad eam leniendam et superandam utar. Ad eum, quasi ad oraculum, ex omnibus orbis terræ partibus S. Scripturæ quæstiones explicandæ referebantur : illum de talibus sæpe Damasus Pontifex consuluit, sæpe S. Augustinus, alique Ecclesiæ pastores et doctores : illum et ego assidue consulo et consulam, ita tamen, ut, si quis aliud quid melius afferat, aut Deus suggerat, aut ratio

evincat, bona Hieronymi pace dicam : « Amicus S. Hieronymus, magis amica veritas; » nam ipsi S. Hieronymo semper fuit, et nunc maxime, veritas ipsa magis amica est seipso suoque sensu. Ter a viginti et pluribus annis, in Belgio Lovanii publice Prophetas explicui; Romæ jam quarto eodem docui et pertractavi, ultimamque manum et limam adjeci. Verum est illud Afranii de sapientia : « Usus me genuit, mater peperit memoria; » et Plinii, lib. XXVI : « Usus efficacissimus rerum omnium magister. » Porro usum adfert ætas, et, ut ait Ovidius, VI *Metam.*, « seris venit usus ab annis. » Hinc illud Solonis : « Assidue ad discens ad senium propero. » Multa ex interpretibus, aliisque auctoribus ab olim sensim collecta, exactius discussi et digessi : multa ex meipso, vel potius suggerente auctore luminum, ipsaque æterna Sapientia, addidi. Ubi tamen alios semitam et interpretationem veram quæ menti satisfaceret capessentes vidi, præeuntes sequi malui, quam novam, incertam, et de proprio sensu (cuique enim placent plus æquo propriæ inventionis mentisque fetus, æque ac matribus suæ proles, quas licet deformes, putant esse formosissimas) suspectam viam inire. Veritas enim ubique eadem est, veraque interpretatio sanctæ Scripturæ apud omnes eadem esse debet. Quocirca sapienter monet Vincentius Lirinensis in aureo suo libello contra profanas hæresum novitates : « Nove dicas, non nova. » Nam veritas, cum sit publica, et Juris communis, perinde ac sol, cana est et prisca, eademque omnium sæculorum, æque ac doctorum hominum. Quapropter ingens testimonium est veritatis, veræque fidei, expositionis et doctrinæ, doctorum et interpretum in ea consensus, et verbis licet ac methodo discors, re tamen et sensu consona concordia. Atque quæ talis est, in Ecclesia insignem, mireque gratam parit harmoniam, ad instar harmoniæ tetraphonæ Evangelistarum, qui quatuor vocibus dispariter pares, et pariter dispares, idem, sed alio modo et quasi tono dicentes, unam eamque divinam edunt Evangelii melodiam et concentum.

Mea methodus hæc est, ut quoscumque illustriores nancisci possum interpretes, legam, ex eisque medullam exsugam, eorumque dicta in pauca contraham. Quare quæ alii fuse, alii etiam confuse aut obscure dicunt, ego breviter, methodice et clare dicere conor; ut qui hæc legerit, omnes sibi legisse videatur, ac rursus neminem. Præter enim propriam methodum, multa in sensu et litterali et morali inveniet propria, quæ apud neminem alium. Quocirca brevitalis causa discursibus prolixis abstineo, et multo magis iis qui ad speciem et pompam compositi sunt, aut anfractuosi, et per varias sermonis ambages et flexus more Rhetorum deducti et circumducti; atque illico ipsum rei punctum quasi acu tango; sapienti enim pauca. Insuper verbis quoad possum parco, ut quod uno dicere queo, non dicam duo-

S. Hieronymus phoenix sui ævi.

In S. Hieronymo dno observanda.

S. Hieronymiologia.

Usus patrens sapientia.

Veritas publica et cana.

Methodus auctoris.

bus, sciens de omni verbo superfluo et otioso Deo reddendam esse rationem : ac secutus S. Augustinum, lib. I *Retract.*, in prologo, qui citans hanc Christi de verbo otioso sententiam, et alteram Sapientis : « Illud etiam, inquit, quod scriptum est : Ex multiloquio non effugies peccatum, terret me plurimum : quia de tam multis disputationibus meis sine dubio multa colligi possunt, quæ si non falsa, at certe videantur, sive etiam convincantur non necessaria. » Unde subdit se hac de causa scripsisse libros *Retractionum*, dicens : « Restat igitur ut me ipse iudicem sub magistro uno, cujus de offensionibus meis iudicium evadere cupio. » Et antè : « Jamdiu istud facere cogito, quod nunc aggredior, ut opuscula mea judiciaria severitate recenseam, et quod me offendit, velut censorio stylo denotem : ut qui primas non potuit habere sapientiæ, secundas habeat modestiæ ; ut qui non valuit omnia impœnitenda dicere, saltem pœniteat, quæ cognoverit dicenda non fuisse. » Accedit, quod alii et varii in varias Scripturæ partes prolixè scripserint, quos consulat qui prolixitate gaudet. Meus enim scopus est, breviter potiorem vel totam, si Deus dedit, S. Scripturam pertractare, ejusque sensum litteralem et genuinum paucis assignare, ne, si prolixior sim, tomi et numero et mole ita excrescant, ut vix a quoquam omnes evolvi et perlegi possint : quin vero propositum meum est ea de causa studere brevitati, ut S. Scripturæ avidi commentarios meos a capite ad calcem evolvere, totamque S. Scripturam penetrare et intelligere queant. Scio enim breve esse tempus vite nostræ, illudque multis aliis tum studiis, tum negotiis distineri et distringi, ut pauci sint, qui vel otium vel animum habeant prolixos in S. Scripturam commentarios evolvendi. Horum ergo desiderio et studio, perinde ac occupationibus brevitate hac occurrere, et quantum licet satisfacere statui, æque ac eorum, qui celeri et perspicaci ingenio præditi, præsertim Itali, non ferunt moras et flexus verborum, sed rem in ictu verbi et oculi sibi exhiberi cupiunt ; alioqui mihi, uti et aliis passim, facilius esset conceptus meos per multa verba explicare et amplificare, quam eos, eorumque vim, succum et nervum in pauca quasi distillando, rejectis minus necessariis, contrahere, et, ut aiunt, purum cribratumque dare pollinem rejectis furfuribus. Hic enim facile addita aqua sermonis inflari, distendi et amplificari potest ab eo cui nec cerebrum, nec facundia deest. Denique malunt omnes arborem onustam fructibus, quam frondibus et floribus : ita pariter et malunt commentarium rebus sensibusque densum, quam verborum foliis floribusque luxuriantem.

Verum enim vero uti alii interpretes mihi non sunt obstaculo, nec incommodo, sed potius commodo et adjumento : ita velim ut hæc mea brevitatis nulli sit remora, quin, si quos fusiores in Prophetas commentarios paratos habeat aut pa-

ret, illos in lucem det, et ad publicam Ecclesiæ utilitatem edat. Sentio enim, dicoque ex animo illud Mosis ad Josue, cupientem vetari Eldad et Medad ne prophetarent : « Quid æmularis pro me? quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus Spiritum suum? » *Numer.* XI, 29. Quid enim aliud spectamus et quærimus omnes, nisi illustrare Dei gloriam, et Ecclesiæ commo- dare, non tantum per nos ipsos, sed et per quosvis alios? Charitas enim non quærit quæ sua sunt, sed quæ Dei, quæ Ecclesiæ : de qua canit Psaltes : « Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate; » nimirum Ecclesia ornata cyclade variegata varietate et diversitate tot statuum, ordinum, graduum, Sacramentorum, Sanctorum, virtutum gratiarum (hic est ejus decor, hæc species et pulchritudo), quidni et doctorum ac scriptorum? Prophetæ enim non unum, sed centum merentur commentatores et commentarios : quin da quotquot voles, nunquam dabis qui eorum sensa fundumque exhaurient, sed posteris multa eruenda, commentanda, scribenda, relinquunt. Profundum est hoc mare, profundi sermones Spiritus Sancti, qui exhauriri nequeunt.

Jam vero in hac commentatione, uti alibi feci, ita hic quam possum exactissime insisto sensui litterali rimando et vestigando tum ex Patribus, tum ex Hebræo fonte, tum ex Septuaginta et aliis interpretibus, tum ex antecedentibus et sequentibus, tum ex usu sacræ Scripturæ, et variorum ejus locorum mutua inter se collatione. Ad phrasim enim et vocis notionem genuinè percipiendam, via et ratio optima est conferre loca sacræ Scripturæ, in quibus illæ aut similes voces aut phrasæ iterantur. In iis quæ facilia sunt, non immoror, sed levi manu pertranseo. Sequor S. Augustinum lib. XVIII, *De Civit.* cap. XXVII, ubi cum citasset sententiam claram et apertam Osee, subdit : « Hoc si velimus exponere adhuc, eloquii prophetici obtundetur sapor; » et S. Hieronymus in proœmio, lib. III *Comment. in Epist. ad Galatas*, dicentem : « Officii mei est obscura disserere, manifesta perstringere, et in dubiis immorari. »

Locos morales ipsi Prophetæ copiosos et patheticos habent, ut, si eos ad litteram intelligas, aliisque proponas et urgeas, vix alios requiras : subinde tamen eos interseram, breves tamen et nervosos ex Patrum aut veterum sententiis, exemplis, historiis, apophthegmatibus, sicuti feci in Pentateucho, ut iis et legentes animum suum pie et fructuose pascere, ac concionatores iisdem ad populum pascendum et promovendum uti possint. Qua in re duo monenda occurrunt : prius, me in S. Gregorio, epistolis S. Cypriani, et S. Ambrosii, aliisque nonnullis Patribus Romæ ex editione Vaticana aut simili, aliam invenisse distinctionem epistolarum et capitum, quam viderim Lovanii. Quocirca nec Itali, nec Transalpini errorem in citatione admissum cogitent, si in suo codice alibi edito, aliterque distincto locum ca-

pite a me citato non inveniant. Rursum, non mirentur dispariter juxta diversas editiones me loca Patrum citare. Nam partem operis hujus conscripsi Lovanii, partem Romæ, ubi aliis et aliis editionibus uti me oportuit. Quanquam non diffiteor in numero facillime errari, sive a descriptore, sive a typographo, sive ab ipso auctore: cum enim cifrae sint variæ minutæque, ac multoties occurrant, totque oculos ac manus transire debeant, quam facile est aliquem aliis intentum in una alterave hallucinari! Condonandum hoc est humane imbecillitati. Ita se excusat S. Hieronymus, *Ad Lucinium* epist. 28: « Si, inquit, paragrammata ita repereris, vel minus aliqua descripta sint, quæ sensum legentis impediunt; non mihi debes imputare, sed tuis, et imperitiæ notariorum, librariorumque incuriæ, qui scribunt non quodveniunt, sed quod intelligunt; et dum alienos errores emendare nituntur, ostendunt suos. »

Posterius, ut lector commentarium hunc non metiatur ex intuitu unius alteriusve loci, sed totum et perfectum opus (quale tantum a rudibus spectari merito volebat Appelles) perlustret et consideret, videatque quam ultima primis, media primis et ultimis respondeant, quam Daniel et Ezechiel cum Isaia et Jeremia consentiant. Ita enim quadrigam hanc, an æquo, pari et concinno passu incedat, dijudicare poterit. Hæc forma operis nostri, ut inspecta magis placitura sit quam aspecta: « Quæ enim cito placent, non diu placent. » Plato apud Stobæum in *Ethic. Eclog.*: « Pleraque scriptorum cum Adonidis hortis comparabat, qui subito uno die nati celerrime pereunt. » Spero id non eventurum huic nostro, quod per multos annos elaboratum et satum, vires magis a tempore capiet, ac « crescet occulto velut arbor ævo, » ut futuris sæculis robustius, meliores et maturiores in legentium animis fructus edat. « Ingenii præclara facinora, sicut anima, immortalia sunt, » ait Sallustius in *Jugurtha*. Idcirco bombyces imitatus sum, qui prius dies noctesque comessant, et comessando grandescunt et crassescunt; deinde sericum nere, glomumque conficere incipiunt, dum ex eodem ore et ventre assidue filando texendoque tantum educunt, quantum comederunt: nimirum quod per multos annos legendo, meditando, docendo collegi, et in mente recondidi, hic evolvo, et de-promo, aliisque communico. Secutus quoque sum illud S. Bernardi *serm. 18 in Cant.*: « Si sapias, concham te exhibebis, non canalem. Implere prius, et sic curato effundere. Ipse fons vitæ prius interna replevit, et sic exundans in multis miserationibus visitavit terram, et inebriavit eam. »

Interpre-
tum du-
plex ge-
nus.

Primum
Judai-

Porro duplex hic reperio interpretum genus invicem adversum. Unum Judaicum, eorum scilicet qui omnia quæ a Prophetis de Juda, Jerusalem, Sione, Babylone, Chaldæis, Moab, Edom et similibus dicuntur, plane et crasse uti sonant,

accipiunt. Alterum allegoricum; eorum qui e cum. Secun-
dum al-
legori-
cum. Ter-
tium, et
sincerum
est me-
dium.
contrario omnia ista de Ecclesia, de Christo, de Gentium vocatione, de lege nova, de bonis spiritualibus accipiunt. Tertii proinde sunt, qui tutius inter hos medii incedunt, atque nunc his, nunc illis se conjungunt. Primi generis auctores sunt Rabbini, judaismi propugnatores, et Christi ac christianismi hostes, quos incaute nimis sequuntur subinde Hugo, Lyranus, commentarius S. Thomæ adscriptus, et aliqui alii orthodoxi. Hi enim clarissimas de Christo et Ecclesia prophetias, ad Cyrum et Judæorum synagogam detorqueant. Exempli sit instar, quæ Isaia, cap. viii, de prophetissa concipiente et pariente filium, cui nomen: « Accelera, spolia detrahere, festina prædari, » scribit prophetatque de B. Virgine pariente Christum: ipsi ad uxorem vel Isaia, vel Achaz regis Judæ, ejusque filium referunt. Nonnulli alii eo usque progressi sunt, ut illud cap. vii: « Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, etc., » pari modo litteraliter dictum velint de uxore Isaia, cum tota Ecclesia et S. Matthæus, cap. i, 23, disertè doceant, id non nisi de Virgine Deipara intelligendum esse. Illud Isaia cap. lx, 1: « Surge, illuminare Jerusalem, etc. Et ambulabunt Gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui. Leva in circuitu oculos tuos, et vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi, etc., » ad litteram de Jerusalem terrena reflorescente, allegorice tantum de Ecclesia Christiana, interpretantur. Illud *Zachar.* cap. ix, 11: « Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vincos tuos de lacu, in quo non est aqua, » ad litteram de Judæorum e Babylone liberatione, allegorice tantum de patrum e limbo, per Christi descensum, redemptione exponunt; multaque talia, quæ passim in decursu operis occurrunt. Indignantur hisce non pauci interpretes et doctores, atque acriter eos perstringunt, nec immerito. Quid enim hoc est aliud, quam prophetias illustres et sublimes deprimere; abjicere et enervare? quam clara de Christo et christianismo oracula si non elidere, certe refrangere et debilitare, aut etiam detorquere? quam Judæorum cæcitatem fovere, iisque arma suggerere quibus Christianos oppugnent? Esto enim fateantur ipsi, allegorice saltem hæc vaticinia ad Christum et Ecclesiam pertinere: tamen litteram et litteralem sensum, qui S. Scripturæ basis est et fundamentum, Christianis eripiunt; quo erepto quam facile allegoricum eludent Judæi? illum enim sensum esse sacræ Scripturæ pernegabunt, dicentque eum humani cerebri esse commentum, et a Christianis confictum. Qui in alio extremo sunt, hi ea quæ passim de Sennacherib, Nabuchodonosor, Ezechia, Sedecia, etc., ad litteram dicuntur historice, de diabolo, de Christo, de Apostolis accipi volunt. Ita Leo Castrius totum Isaia ad Christum torquet, ut eum quantus quantus est, Judæis extorqueat. Hi quoque licet

minus periculosi sint, affectui tamen suo præter rationem indulgent, ideoque a veritate veroque sensu aberrant.

Media ergo hic via sinceris interpretibus inuenda, ut ex circumstantiis solerter indagent, quid historice Synagogæ; quid Ecclesiæ; quid Cyro, quid Christo; quid Judæis, quid Christianis conveniat: quod quia implexum est et difficile vestigatu, hac de causa ad illud explicandum et vestigandum aliquot canones dabo, causamque assignabo.

Concludo: quod S. Hieronymus, quod S. Augustinus, quod S. Thomas aliique sacræ Scripturæ et Ecclesiæ doctores propalam confitentur, lamine cœlesti hic opus esse, certum est. « Omnis enim prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit, » ait S. Petrus, II *epist.* I, 20, ut Deus ipse verba sua tam obscura et implicata nobis illustret, ut intellectui nostro ipse irradiet, iudicium dirigat, memoriam confirmet. Itaque invocemus nostrum Isaiam, Jeremiam, Ezechielem et Danielem, ut suum prophetiæ lumen nobis communicent, faciant nos Prophetas, doctores, præcones, æternitatis satores, ut cum Isaia Seraphim aliquis ad nos advolet, calculoque ignito os vaticinationum tangat, purget, aperiat. Cum Jeremia exclamemus: « A, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum: » Cum Ezechiele a facie Cherubim cadamus proni in terram, petamusque a spiritu erigi, et os nobis pandi. Cum Daniele verbum Dei in corde conservemus, et stupeamus ad visionem, eo quod desit interpres, atque ab angelo interpretationem demisse flagitemus.

Sane Deo sim ingratus et injurius, si vicinales hæc meas lucubrationes quantulascumque ingenio potius, studio aut labori meo, cui tamen per Dei gratiam nunquam defui, quam divinæ beneficentiæ et liberalitati, immeritæque opi et illustrationi tribuam. Quam sæpe pelagus hoc exhorruï, portum desperavi, viribus meis diffusus sum, dixi: Quis introibit in potentias Domini? quis scrutabitur secreta Altissimi, ut cognoscat sensum Domini? quis aperiet librum signatum, scriptamque intus et foris? Non ego, quia omnia in me pusilla novi, et tu, Domine, melius nosti, qui me penitus in veritate cognoscis; et tamen

facere non licet, quia loqui me jubes. Da quod jubes, tu qui linguas infantium facis disertas, et jube quod vis. Minor sum cunctis miserationibus et veritate tua, quam explevisti servo tuo. Tibi gloria, nobis autem confusio et gratiarum actio. In baculo meo transivi, non Jordanem, sed Oceanum, et ecce cum duabus, imo tribus turmis codicum utriusque Testamenti regredior. Tu solus nosti, et direxisti viam aquilæ in cœlo, viam colubri super terram, viam navis in medio mari, et viam viri in adolescentia. Da mihi ergo sedium tuarum assistricem sapientiam, et noli me reprobare a pueris tuis: quoniam servus tuus sum ego, et filius ancillæ tuæ, homo infirmus et exigui temporis, et minor ad intellectum iudicii et legum. Mitte illam de cœlis sanctis tuis, et a sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit et mecum laboret. Sensum enim tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum Sanctum tuum de altissimis? Confirma, et perfice, Domine, quod operatus es in nobis, ut Prophetarum arcana nobis patefacias, qui solus habes clavem David, claudis et nemo aperit, aperis et nemo claudit: ut coronidem hanc triplicis coronæ sacris tuis libris imponam, atque eam tibi, o sacratissima Trinitas, offeram, ad tuam gloriam, meam consolationem, et eorum quos tibi per hæc mea scripta docere placuerit, instructionem et fructum. Da ergo tantum te diligere, quantum cognoscere, utque alii per nos te cognoscant et diligant. Da insuper, ut, quando tibi visum fuerit e misera hac peregrinatione dimittere servum tuum in pace, videant oculi mei salutare tuum, a videntibus hisce nostris prævisum et prænuntiatum, quod ipsi jam coram vident, eoque fruuntur facie ad faciem: utque sim minimus eorum, qui cum ad justitiam erudierint multos, jam fulgent quasi stellæ in perpetuas æternitates: atque cum Daniele, Isaia, Jeremia et Ezechiele, ante thronum tuum consistens, cum illorum coronis coronidem hanc etiam offerens (tua enim est, non mea) æternis hymnis concinam tibi sedenti in throno, et Agno: « Benedictio, et claritas, et sapientia, et gratiarum actio, honor, et virtus, et fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum. Amen. »

CANONES

QUI FACEM PRÆFERUNT PROPHETIS.

CANON I. Prophetæ aliquando per voces, aliquando per visiones oculis, aut potius imaginationi objectas, quasi per symbola erudiebantur de rebus futuris. Sic Daniel, cap. vii, 3, vidit quatuor animalia portendentia quatuor Monarchias.

Ezechiel, cap. i, vidit currum Cherubim, portendentem Dei magnificentiam, magnamque victoriam et vindictam, tum de Judæis aliisque gentibus per Chaldæos, tum de peccato et dæmone per Christum. Visiones omnes propheticas colle-

git et explicuit uno tomo nuper noster Antonius Fernandus. Sæpius tamen et passim prophetia et lumen propheticum erat revelatio, et vox sive locutio divina, imaginationi et menti Prophetæ a Deo objecta et immissa. Unde sæpius vocatur « verbum » quam « visio : » ubi tamen hunc canonem accipe et observa :

Prophe-
tia nunc
vocalur
verbum,
nunc vi-
sio.
cur?

Cum de Dei locutione agunt Prophetæ, sæpe quæ rerum sunt verbis, et quæ verborum sunt rebus tribuunt, ut dicant se vidisse verbum, visionem audivisse, imo idem verbum vel visionem nunc se vidisse, nunc audisse asserant, ut patet *Isaie* 1, vers. 1, et cap. II, vers. 1, cum tamen sola visio videatur, solum verbum audiatur.

Ratio phrasis hujus est, quia Deus loquebatur Prophetis non lingua, nec voce, ut homines; sed rebus et factis, per species rerum aut vocum, quæ rerum erant significativæ, imaginationi aut menti eorum objectas: quare verba Dei sunt non tam ipsæ voces, quam ipsa facta et res geste. Rebus autem et gestis quando geruntur, magis proprium est videri quam audiri. Deum ergo sic loquentem audiebant Prophetæ, quasi res ipsas coram se geri cernerent. Simili modo S. Joannes in Evangelio sepe ait, Filium videre et audire omnia a Patre: quia in simplicissima deitate, idem est videre et audire. « Deus, inquit Cicero in *Sonn. Scipion.*, est qui videt, qui sentit, qui meminit, qui regit et moderatur. » Idem suo modo participat mens humana in Christo, æque ac in nobis, dum revelationem accipit. Sicut enim mens Dei eminenter continet visum, auditum, omnemque sensum.

Mens e-
minenter
continet
visum,
auditum,
omnem-
que sen-
sum.

Ratio phrasis hujus est, quia Deus loquebatur Prophetis non lingua, nec voce, ut homines; sed rebus et factis, per species rerum aut vocum, quæ rerum erant significativæ, imaginationi aut menti eorum objectas: quare verba Dei sunt non tam ipsæ voces, quam ipsa facta et res geste. Rebus autem et gestis quando geruntur, magis proprium est videri quam audiri. Deum ergo sic loquentem audiebant Prophetæ, quasi res ipsas coram se geri cernerent. Simili modo S. Joannes in Evangelio sepe ait, Filium videre et audire omnia a Patre: quia in simplicissima deitate, idem est videre et audire. « Deus, inquit Cicero in *Sonn. Scipion.*, est qui videt, qui sentit, qui meminit, qui regit et moderatur. » Idem suo modo participat mens humana in Christo, æque ac in nobis, dum revelationem accipit. Sicut enim mens Dei eminenter continet visum, auditum, omnemque sensum et sensationem: sic et suo modo mens creata hominis et angeli. Est enim ipsa imago mentis divinæ, facta ad ejus exemplar et similitudinem. Mens ergo nostra dum rem quampiam percipit et clare cognoscit, dicitur eamdem videre et audire. Hæc ergo causa est, cur prophetia, sive locutio et revelatio divina, puta res a Deo revelata, modo vocetur « verbum, » modo « visio. » Ita S. Basilius in *Isaie* cap. 1, vers. 1, qua de re plura ibidem dicam. *Secundo*, prophetiæ vocantur « verbum : » quia passim non visiones, sed verba Dei loquentis audiebant Prophetæ; et quia auditus, cujus est percipere verbum magistri, est sensus disciplinæ, ut ait Aristoteles. Eadem vocantur « visio : » quia videre, et visus, cum omnium sensuum sit nobilissimus et certissimus, capitur sæpe pro auditu, gustu, tactu, omnique sensu et sensatione, uti ostendi *Erod.* XI, 18, ut idem sit videre, quod certo percipere et cognoscere, sive videndo, sive audiendo. Ita S. Joannes in *Apocalypsi*, cap. V et deinceps, ait se vidisse librum signatum septem sigillis, eoque ab Agno reserato, narrat, cap. 12 et sequent., se vidisse, non autem audisse et legisse visiones in libro hoc descriptas: quia scilicet apud Prophetas idem sunt visio, lectio, auditio, tantumque significant revelationem, et cognitionem spiritalem mentis, uti ibidem docuit.

Videre
est certo
cognosce-
re.

CANON II. Prophetæ habebant spiritum propheticum, non quasi habitum permanentem, sed per modum cujusdam divinæ motionis, afflatus et illuminationis brevi transcurrentis, ac per intervalla eos corripientis et illuminantis. Quocirca S. Chrysostomus in *Evangelium S. Marci* hom. 3, quaerit, cur toties dicant et repetant Prophetæ « hæc dicit Dominus, » ac respondet: Quia, inquit, Sanctus Spiritus, qui ab eis antea recesserat, tunc ad eos redibat. De solo enim Christo dicitur: « Super quem videris Spiritum descendentem et manentem. » In Prophetis ergo verum est illud S. Augustini: « Mentium rex Deus est. » Hinc prophetiæ eorum, licet consequenter in eodem libro scribantur, tamen diverso tempore sunt factæ et dictæ, imo sub diversis regibus, ut patet ex *Isaia*, cap. I, vers. 1. Ita S. Hieronymus ibidem. Hinc rursum mirum non est eos idem iterum et sæpius repetere et inculcare; hoc enim boni concionatores, suggerente Spiritu Sancto, facere solent. Hinc *tertio*, statim eodem capite ad aliam prophetiam et materiam non raro transeunt. Hinc *quarto*, posteriores Prophetæ subinde priorum verba repetunt et confirmant. Sic Michæas, cap. IV, vers. 1, dictum *Isaie*, cap. II, vers. 2. Sic onera Babylonis, Ægypti, Moab, Ammon, Idumææ, Tyri, etc., quæ *Isaia*, cap. XIII et sequent. assignat, Jeremias iterat et confirmat in cap. XLVI et sequentibus.

Deus est
rex men-
tiam.

CANON III. In Prophetis, et præsertim in Jeremia et Ezechiele (ut patebit in Chronotaxi, quam eis præfigam), sæpe non servatur ordo regum et temporum; sed proponitur prophetia quæ posterius contigit, et e contrario. Rationem assignat S. Hieronymus in cap. XXV *Jeremiæ* sub initium: « Non enim, ait, Prophetis cura erat tempora conservare, quæ historiæ leges desiderant, sed scribere utcumque audientibus atque lectoris iuxta textum. Unde et in Psalterio male quidam iuxta textum historiæ psalmorum requirunt ordinem, qui in Hebræo carmine non observatur. » Adde videri prophetias aliquas diverso tempore dictas, et diversis schedis a Prophetis conscriptas, postea ab aliquo alio in ordinem quem jam habemus, esse compilatas et digestas, ordinis tamen neglecto: ita in Jeremia fecisse videtur Baruch. Atque inde videntur emanasse illa ultima fragmenta Danielis, puta historiæ Suzannæ, cap. XIII, et Belis ac draconis, cap. XIV. Sic Proverbia Salomonis non ab ipso, sed ab ejus viris esse digesta, patet *Proverb.* XXV.

Ubi nota Prophetas ordinarie suas revelationes quas a Deo accipiebant, primo viva voce instar præconum, vel concionatorum populo enuntiasse et promulgasse. Unde toties dicit eis Deus: « Dic populo huic: Dices ad eos, » etc. Rursum: « Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum, » *Isaie* LVIII, 1. Deinde post concionem, hanc eamdem, aut ejus summam conscribent, atque, ut censent nonnulli, scriptam valvis templi affigebant, ut omni-

bus etiam iis qui eam non audierant, pateret; utque iis qui audierant, ejus memoriam refricarent, et ad ei obtemperandum exstimularent. Quæ cum per aliquot dies satis patuisset, auferebatur a ministris templi, atque reponebatur in exedris templi, ut perpetuum ejus monumentum exstaret. Hinc confectos esse libros Prophetarum verisimile est. Id innuit Habacuc in cap. II, vers. 2, dicens: « Et respondit mihi Dominus, et dixit: Scribe visum, et explana eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum. » Et Isaias, cap. VIII, vers. 16, dicens: « Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. » Singulari autem Dei providentia effectum est, ut sacerdotum opera, quorum officium erat hæc scripta conservare, et ad posteros transmittere, hæc ad nos pervenerint. Erant enim ipsi sæpe Prophetis infensissimi, eo quod a Prophetis eorum scelera detegerentur, et acriter perstringerentur. Deus ergo ad hoc præstandum eos impulit et direxit. Esto enim Prophetæ domi quoque eadem scripta conservarent, tamen pontifices ea eripere illis et abolere potuissent. Ad hæc illa apud posteros auctoritate sua caruissent, nisi pontificum et Synagogæ testimonio et calculo communita fuissent; perinde ut jam libri hagiographi Ecclesiæ testimonio indigent. Unde enim sciremos hæc esse ipsissima oracula Isaia, nisi id Synagoga nobis tradidisset?

CANON IV. Prophetæ quia amplum habebant lumen, ad plures, et plura diversis temporibus futura sua oracula extendunt: cupiunt enim pluribus prodesse: qua de causa et sua oracula, quæ prius quasi concionantes voce pronuntiaverunt, postea vel per se, vel per alios conscripserunt, ut omnibus sæculis concionentur et vaticinentur. Quocirca Isaias, Jeremias, et alii, cum Judæos sui ævi arguunt, arguunt etiam Judæos postea futuros, præsertim tempore Christi avos suos imitantes, ut patet *Isaiæ* I, 7. Hinc cum eis comminantur captivitatem Babylonicam, sub ea posteris eorum comminantur similem captivitatem Romanorum per Titum et Vespasianum: similis enim fuit utraque captivitas, tum quia eidem genti, tum quia ob similia peccata, tum quia simili modo, crudelitate et vastitate inflata est. Rursum in excidio urbis Jerusalem dant speciem et typum excidii orbis in fine mundi: unde Christus, *Matth.* XXIV, sub illo hoc depingit, et ab illo ad hoc transit vers. 29. Simili modo transeunt a captivitate Assyriaca decem tribuum, ad captivitatem Babylonicam duarum tribuum, Judæ scilicet et Benjamin, atque hæc omnia faciunt citissime, saliendo a priore ad posteriorem, et statim ad priorem resiliendo: subinde vero id faciunt post longam orationem, et quasi parenthesis. Denique Prophetæ sæpe transeunt ab historia et concione ad Christum; eum enim habent pro scopo: et a Christo rursus redeunt ad historiam et res sui temporis. Porro id faciunt tribus de causis. *Prima* est, ut videatur esse prophetia, non ordi-

nata narratio aut historia: unde in ea quasi in cyclade variegata et auro intertexta præcidunt sæpe historiæ filum, ut Christum historiæ attestant et intertextant. Ita S. Hieronymus in *Osee* cap. I. *Secunda* est, quia Prophetæ elevati lumine prophético et divino, omnia (quæ nobis remota et longe dissita videntur) sub se quasi exilia, coram et conjuncta intuebantur, uti revera sunt si cum æternitate Dei (in qua hæc videbantur Prophetæ) conferantur. Quomodo S. Benedictus, in Deum elevatus, vidit totum mundum collectum quasi in parvo globo, uti narrat S. Gregorius, II *Dialog.* cap. XXXV. *Tertia*, quia, ut ait S. Chrysostomus, mos Prophetarum est diversorum temporum conjungere prophetias, ut ex eo quod ipsimet audientes, vel eorum successores viderent impletum, etiam crederent quod in posterius tempus differtur, v. g. de Christo et Ecclesia fore implendum. Tradit hunc canonem S. Hieronymus sub initium *Commentar.* in cap. II *Nahum*: « Hinc, ait, vel maxime obscuri sunt Prophetæ, quia repente dum aliud agitur, ad alios persona mutatur; » et in cap. I. *Malachiæ* canonem hunc figit: « Prophetæ futurorum texunt vaticinium, ut præsens tempus non deserant: nam utriusque miscent sermonem, et ex occasione hujus felicitatem Christi prædicunt. » Vide *Driedonem*, lib. III *De Dogmat. Eccles.* cap. V, tract. 2. Crebræ ergo, ait S. Cyrillus in cap. XVI *Isaiæ*, vers. 3 et 4, apud Prophetas sunt metabases, sive transgressiones, idque ad velanda prophetiæ sacramenta.

Ubi tamen advertit Prophetas has metabases facere non importune, nec ex abrupto, sed commode, congrua occasione, lenique et molli transitione, præsertim cum historia fuit typus Christi aut Ecclesiæ. Sic Isaias, cap. VII, a liberatione Judæorum et Achaz de manu Rasin regis Syriæ, et Phæce regis Samariæ, subito transit ad partum Virginis, et Emmanuelis ortum, ac liberationem hominum e potestate diaboli per Christum, cujus illa erat typus. Sic sæpe vastitatem urbis (quasi allegoriam litteræ) miscent cum excidio orbis, et die judicii, cujus illa fuit speculum et præludium. Ita S. Hieronymus in *Osee* cap. I.

Hinc rursus, cum aliqua umbra sese ostendit Messia, aut aliquid quod ipsius memoriam excitare possit, excitatur Propheta, et affectu magno in eum rapitur, ac in figura illa latentem explicat, salutatur, et omnibus agnoscendum proponit. Deinde, quasi de stupore et exstasi se ipsum recipit, ac ad institutam narrationem sese refert. Itaque data occasione, repente quasi per suspitium Propheta avolat ad Christum, quasi ad scopum, amorem et delicias suas, moxque redit ad historiam, vel materiam coeptam. Exempla sunt *Isaiæ* XVI, 1, ubi, cum prædiceret excidium Moab per Chaldæos, prævidens Christum ex Moab per Ruth Moabitidem nasciturum, subito ad eum avolat, dicens: « Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filia

Secunda.

Tertia.

Christus est Prophetarum scopus et suspirium.

Propheta salit ab uno ad aliud, cur?

Causa prima.

Sion; » moxque post hoc suum suspirium, quasi per parenthesin insertum, redit ad vaticinandam cladem Moab. Sic Isaias, cap. XLV, vaticinans de Cyro liberatore Hebræorum ex Babylone, prævidens Cyrum fore typum Christi redemptoris mundi, mox ad eum abripitur, aitque vers. 9: « Rotate, cœli, desuper, et nubes pluant Justum; aperiatur terra, et germinet Salvatorem. » Deinde statim ad Cyrum et Judæos redit. Sic Jacob benedicens filio Dan, prævidensque ex eo nasciturum Antichristum, suspirat ad Christum ejus debellatorem, dicens: « Salutare tuum expectabo, Domine, » *Genes. XLIX*, 18. Sic Zacharias, cap. XIII, vers. 7, cum tenuis umbra Christi pastoris præcessisset, ad Christum avolat dicens: « Framea, suscitare super pastorem meum, etc. Percute pastorem, et dispergentur oves. » Ita solent amantes visa imagine, aut re quæ amati memoriam eis refricat, mox de eo cogitare, loqui, ad eum anhelare. Hæc enim est natura amoris.

CANON V. Dubium sæpe est an Prophetæ loquantur de typo, an de antitypo: hoc est, an de historia, an de allegoria per historiam significata. Ut hoc secernas, duplicem hunc canonem observa. Prior est, cum Prophetæ aliquid enuntiant aut prædicunt de Sione, de Judæis, de Jerusalem, de Cyro, de Zorobabele, etc., si verba nihil habeant sanæ doctrinæ fidei aut morum contrarium, sique omnia recte cum præcedentibus et sequentibus cohæreant; tunc ipsa proprie de illis ipsis sicut sonant accipienda sunt, hicque est sensus litteralis. Ita S. Augustinus, lib. III *De Doctrina Christiana*, cap. x et xi, et S. Hieronymus Prologo in *Isaiam*, et commentans passim in *Isaiam*: ubi ipse primo sensum litteralem de Sione et Judæis, deinde mysticum de Christo et Ecclesia, aut tropologicum ad morum conformationem tradit et prosequitur. Sin autem promissiones, aut ea quæ dicuntur a Prophetis, majora sint quam ut possint convenire Jerusalem, Judæis, Cyro, etc., tunc certum est eos ad litteram de iis non loqui, sed ad eorum antitypa avolare, v. g. Si loquantur de Jerusalem, non terrenam, sed spiritalem intelligunt, id est, Ecclesiam, quam terrena figurabat. Ita S. Hieronymus in cap. XXX *Isaiæ*.

Posterior est, Prophetæ subinde in sensu litterali simul complectuntur et rem quam verba proprie significant, et simul allegoriam quam res illa repræsentat: tuncque duplex est sensus litteralis, prior quasi historicus, posterior quasi propheticus. Sic ingeniosi adolescentes sæpe ludunt et rident socios, dicendo, v. g.: Tu es Plato, id est, Philosophus, et simul planis magnisque pedibus; inde enim vocatus est Plato. Tu es longis naribus, id est, tu habes longas nares, et simul es curiosus ac sagax; tu es bene nasatus æque ac nasutus. Ita Iudith Cicero, act. III in *Verrem*: « Homines, inquit, negabant mirandum esse, jus tam nequam esse, verrinum. » Nam Verres et hominem et suam significat; ac jus, tam civile est

quam suillum. Rursum act. VI: « Siculi, inquit, Sacerdotem exsecrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset. » Nam C. Sacerdos prætor, Sicilia abiens, successorem reliquerat Verrem: et sacerdos, id est, mactator, reliquit verrem, id est, suam victimam, quam non mactavit. Rursum: « Nam ut Verres, ait, prætor factus est, qui cum auspiciato a Chelidone surrexisset, sortem naetus est urbanæ provinciæ. » Ludit in voce « Chelidon: » nam ita vocabatur meretrix Verri, quæ in prætura ipsius omnia transigebat: et ex Chelidonis, id est hirundinis, volatu et garritu novi prætores captabant auguria et auspicia sui officii.

Quidni ergo Spiritus Sanctus uno conceptu et oratione complecti possit signum et signatum, typum et antitypum? Sic II *Reg. VII*, 12, loquitur Deus de Salomone, eique multa bona promittit: sed quædam attexit quæ ei non nisi per hyperbolem, Christo autem, qui verus est Salomon, proprie et adæquate ad litteram conveniunt. Sic *Isaiæ XIV*, describitur casus Baltasaris ultimi regis Chaldæorum, per schema casus Luciferi. Fuit enim ipse quasi alter Lucifer. Sic *Ezech. XXVIII*, 14, describitur rex Tyri quasi alter Cherub. Ubi multa sunt quæ proprie non nisi Baltasari et regi Tyri conveniant; quædam tamen intextuntur quæ magis typo, id est, Lucifero et Cherubim, conveniant; ut quod dicitur: « Dicebas: In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, etc., similis ero Altissimo. » Quocirca hic aliis similibus locis est quasi parabola, in qua duplex est sensus litteralis: primus ipsius parabolæ, secundus rei per parabolam significatæ: ubi quædam parabolæ proprie, quædam hyperbolice vel figurate tantum conveniunt: hæc vero ipsa proprie competunt rei per parabolam significatæ: uti ex adverso illa quæ proprie parabolæ conveniunt, subinde non nisi figurate rei per eam significatæ competunt.

Rursum, Prophetæ aliquando assurgentes sensim a typo ad antitypum (v. g. a Cyro ad Christum, a Sione ad Ecclesiam), initio utrumque sensu litterali complectuntur. Mox pergentes hærent litteraliter in suo ascensu, puta in antitypo, alludentes tantum ad typum, demum ad typum redeunt. Quocirca difficile est judicare an unum litteraliter intendant, et ad alterum tantum alludent; an vero utrumque litteraliter significare velint. Quare hoc solenter ex scopo, ex phrasi, ex rei quæ dicitur majestate, ex argumento, et ex aliis circumstantiis investigandum est et discernendum. Unde Franciscus Forerius in *Isaiæ XLV*, 8: « Quotiescumque, inquit, Prophetæ inserunt historiæ rerum gestarum aut gerendarum, verba talia, quæ aptius rei figuratæ quam historiæ conveniunt: toties eam interpretandi rationem tanquam a Spiritu Sancto amplectendam putato, quæ simul cum historia mysterium enarrat. » Ita nimirum, ut aliquando utrumque sensu litterali signi-

Parabola duplicem habent sensum.

ficare intendant, uti dixi; aliquando vero unum tantum significant, ad alterum tantum alludant, aut illud obiter tantum quasi typum vel umbram perstringant; quod maxime fit, cum increvit oratio, jamque quasi in sui culmine versatur. Tunc enim figura vel parabola seposita, aut potius præsupposita, toti feruntur in rem figuratam, eamque graphice et magnifice depingunt. Res hæc, *Isaiæ* XIV, *Ezechiel*. XXVIII, et aliis exemplis in ipso decursu evadet clarissima.

CANON VI. Quidquid repositionum talium majorum, Sion vel Jerusalem factarum, legimus, non generaliter ad omnes Judæos, sed ad eos tantum; qui in Apostolos electi sunt ex Israel, et Christo crediderunt, referre, deque iis specialiter intelligere debemus. Ita S. Hieronymus in cap. LIX *Isaiæ*, in fine. Ubi nota Prophetas de Sion et Jerusalem proprie dicta, id est urbe Judaica, et mystica, id est Ecclesia, quasi de una eademque loqui, et ab illa ad hanc assurgere; ut *Isaiæ* II, 3, et cap. LX, vers. 1, et cap. LXII, vers. 1, et alibi sæpe; tum quia una eademque est Ecclesia vetus Judæorum, et nova Christianorum; tum quia nova cœpit in Jerusalem, et veteri labenti ibidem surrogata est, tum denique quia Jerusalem prius Judaica, postea per prædicationem Apostolorum Christiana facta est. Sic enim eadem est Roma olim Gentilis, nunc Christiana. Sic eadem vocantur Gentes olim idololatræ, nunc fideles.

CANON VII. Prophetæ per Sion et Jerusalem, nunc Judæos in Judaismo manentes, et Christo incredulos; nunc vero Judæos ad Christum conversos intelligunt; et statim ab his ad illos trans-eunt, et e contrario; hoc enim patitur, imo exigit raptus propheticus. Exemplum est *Isaiæ* cap. LI, vers. 17 et 21. Sic S. Joannes in Evangelio per Judæos, nunc solos principes, Scribas et Phariseos, Christi æmulos; nunc solum populum, et turbam Christi sequacem intelligit; ideoque Judæos nunc Christo adversos, nunc faventes inducit; nunc eos increpat, nunc laudat, ut patet cap. VII, vers. 11 et 13, cap. VIII, vers. 31, cap. IX, vers. 13 et alibi.

CANON VIII. Solent Prophetæ felicitatem bonorum spiritualium, et gratiam Evangelii Christi comparare cum ubertate terrena legis veteris et priorum temporum, illamque per hanc significare, ut dicant Deum per Christum daturum abundantiam olei et vini, et copiam pecorum ac pas-cuorum, aurum et argentum, domos et palatia; per quæ non hæc ipsa materialia, sed spiritualia bona et charismata intelligunt, idque faciunt, tum quia illa horum erant typus, tum quia Judæi quibus loquebantur Prophetæ, fere alia bona non norant, nec æstimabant. Id patet *Joel*. II, 23, *Isaiæ* XXXIV, 1 et sequent., *Jerem*. XXXI, 38 et alibi.

CANON IX. Hæ prophetiæ et promissiones incipiunt impleri in Ecclesia præsentis, sed perfecte implebuntur in Ecclesia cœlesti. Rursum pertinent tantum ad genuinos Ecclesie filios, qui ex ejus fide et legibus sancte vivunt, non autem ad

degeneres, puta ad impios, inobedientes et sceleratos, qui fidem sanctam improbis moribus dedecorant et corrumpunt. Sic *Isaias*, cap. II, vers. 1, ait quod fideles, tempore Christi, conflabunt gladios in vomeres, nec exercebuntur ultra ad prælium. Idem dicit cap. XI, 6. Quod clarum est ad bonos tantum sanctosque Christianos pertinere; nam inter superbos et impios videmus esse jurgia et bella, eosque quasi lupos et pardos grassari in innocentes et pauperes. Simili modo prophetiæ de Judæorum conversione ad Christum cœperunt impleri tempore Christi et Apostolorum, atque quotidie pergunt impleri; sed perfecte implebuntur in fine sæculi, cum omnis Israel salvus fiet, *Rom*. XI, 26.

CANON X. Prophetæ de œconomia Christi, et de salute parta per Christum, quasi de acri certamine loquuntur; unde inducunt Christum quasi militem armatum, pugnantem, vincentem et triumphantem, dicuntque eum orbem calcasse, hostes necasse, etc., tum quia typus Christi fuit David bellator et victor; tum quia Judæi talem Messiam expectabant, qui bello eos vindicaret, et ab hostibus liberet; tum denique quia Christus acre gessit bellum, imo duellum contra hostes suos et nostros. Hisce ergo phrasibus significant, primo, Christum conflixisse cum diabolo et peccato, eosque vel fugasse vel interemisisse. Secundo, quod infideles, impios et reprobos hostes suos, tum in hac vita, tum maxime in die judicii profligabit, punietque morte æterna, ut patet *Isaiæ* LXIII, 3, uti ibi explicat S. Hieronymus. Tertio, quod Christus, cum impias gentes suæ fidei subiget, in eis impietatem et vitia necabit, de quo plura *Can*. XLVI.

CANON XI. Per familiaria nomina gentium barbararum, quæ populo Dei, id est Judæis, erant vicinæ et hostiles, puta per Philistinos, Arabes, Egyptios, Moab, Ammon, Idumæos, significant synecdochice omnes gentes impias subigendas a Christo, totumque mundum ad eum fore convertendum. Ita S. Hieronymus in cap. LX *Isaiæ*. Sic et alibi et una persona aut gente, omnes alias similes intelligunt. Ita S. Augustinus, lib. IV *De Doctrina Christ.*, cap. VII, in fine.

CANON XII. Solent Prophetæ auditores suos primo terrere, deinde quos terruerunt consolari, in spem erigere, et ad pœnitentiam excitare: et e contrario desides et obduratos minis percellere. Hoc enim est munus boni concionatoris. « Moris est S. Scripturarum, ait S. Hieronymus, lib. VI *in Isaiam* in fine, ut postquam desperationem mentis humanæ læto animo sublevaverint, rursus negligentes et nolentes agere pœnitentiam, comminatione deterreant, ne bonitas Dei induret cor nostrum. » Adhæc, solent adversis læta subjungere, ut cum imminetia supplicia populo prædixerint, continuo Deum quasi placatum ostendant, quin et beneficia promittant Dei, quasi certantis et uleiscentis malefacta suis beneficiis, quibus afflictos præteritis suppliciis consolatur. Cor

Propheta loquuntur de Sione et spirituali, quasi de una eadem, cur?

Christus ut duellator inducitur, cur?

Cor in
medio
spei et
metus li-
brant
Prophe-
ta.

enim humanum ita in medio spei et timoris li-
brandum est, ut nec nimia letitia infletur, nec
nimio metu aut tristitia absorbeatur, et desperet.
Porro hæc beneficia fere non temporaria sunt,
nec tunc accipienda; sed spiritualia, et tempore
Evangelii implenda: hoc enim intelligunt cum
dicunt: « In tempore illo, in diebus illis. » Unum
enim idemque erat illis omne tempus futurum,
idque eis modicum videbatur et exiguum respec-
tu luminis prophetici, quo intuebatur immensam
Dei præscientiam et æternitatem. Nam, ut ait Psal-
tes: « Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies
hesterna quæ præterit. » Exempla sunt *Jerem. xxxi,*
Daniel. ix, Osee xiii.

CANON XIII. Hebræi sæpe commutant tempora,
ut præteritam capiant pro futuro aut præsentem;
rursum futurum pro præterito, ut cum narrant
rem factam. Id patet *Habac. cap. iii, vers. 7, 9, 11.*
Prophetis autem peculiare est, ut præteritis utan-
tur pro futuris, ac res futuras quasi jam factas
prædicant et narrent, idque ob prophetiæ certitu-
dinem, scilicet ut significant eas ita certo futuras,
ac si jam factæ essent. Porro hæc enallage tem-
porum maxime locum habet, quando simile tem-
pus præcessit, v. g. quando præteritum antecessit,
et sequuntur futura cum copula « et: » hæc enim
copula, cum tempora copulet, significat in eodem
tempore præterito, futura esse exponenda, et con-
nectenda. Vice versa si futurum antecessit, et se-
quantur præterita cum copula « et, » illa per fu-
turum exponenda sunt. Eadem est ratio, si præ-
sens antecessit, et sequantur futura vel præterita:
tunc enim illa per præsens verti debent. Vide
Pagninum, lib. III *Instit. cap. xii.* Exempla pas-
sim sunt obvia. Vide *Psalm. cvi* et *cvii*, ubi sæ-
pissime futurum quod est in Hebræo, Noster vertit
per præteritum, quia præteritum antecessit, ut
Psalm. cv, 12: « Et laudaverunt; » vers. 17:
« Aperta est terra; » vers. 18: « Combussit; »
vers. 19: « Fecerunt vitulum. » Et *Psalm. cvi,*
vers. 6: « Eripuit eos; » vers. 13: « Liberavit; »
vers. 14: « Eduxit eos; » vers. 18: « Abominata
est. » Sic et vers. 19, 20, 27, 28, 29, 30, 33, 35,
quibus omnibus locis in Hebræo sunt futura.

Rursum usitatum est in Scripturis, ut unum
tempus, quodcumque illud sit, pro omnium tem-
porum differentia usurpetur, quando significatur
rei perduratio et permanentia, ut *Psalm. i, 1*:
« Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum,
et in via peccatorum non stetit. Non abiit, » id
est non abii, nec abiit, nec abibit: « non stetit,
id est non stat, non stetit, non stabit. Sic *Joan. i,*
1: « In principio erat Verbum: erat, » id est
semper erat, ab æterno erat. Peculiare autem est
Hebræis, ut per futurum significant rei naturam,
morem, consuetudinem, perduratiorem, ut *Eccles.*
cap. viii, vers. 17: « Quanto plus laboraverit, »
hebraice *laborabit*, id est laborare solet. *Isaiæ vi, 2*:
« Duabus volabant, » hebraice *volabunt*, id est
volare solebant. Sic explicamus difficilem locum

Isaiæ xxiv, 22, ubi de damnandis dicit: « Et post
multos dies visitabuntur; » enim « visitabun-
tur, » non significat liberationem et consolatio-
nem, uti voluit Origenes, sed continuationem pun-
itionis, et perduratiorem in supplicio. Sensus
enim est, *q. d.* Quantamcumque durationem ani-
mo concipias post diem iudicii evolvendam, vel
evolutam, adhuc manebit eorum visitatio, id est
punitio et supplicium.

CANON XIV. Prophetæ sæpe mutant personas
quasi per dialogismum. Jam enim se, jam Deum,
jam populum, jam hostes inducunt loquentes,
nec tamen personas hasce exprimunt. Hinc magna
obscuritas oritur, quæ ex adjunctis solvenda est,
ut quidque suis locis, causis, temporibus et per-
sonis reddatur. Ita Jeremias ad pathos moven-
dum, jam Deum, jam populum, mox Chaldæos
alloquitur: atque jam in sua, jam in Dei, jam in
populi, jam in Chaldæorum persona loquendo
terret, agitatque populum ad penitentiam: sicut
boni concionatores nunc ad Deum, nunc ad ani-
mam, nunc ad Sanctos, nunc ad Christum cruci-
fixum faciunt apostrophes, seque in omnes partes
vertunt, versantque populum, ut eum commove-
ant et compungant. Ita Hieronymus in *Jeremiæ*
cap. viii, et S. Chrysostomus in *Psalm. cxxxvi*,
tom. I.

CANON XV. Mimesis, id est imitatio verborum
quæ ab alio dicuntur, tacito nomine dicentis, fre-
quens est in Scriptura. Sic enim Prophetæ sæpe
loquuntur in persona impiorum, eorumque ver-
ba usurpant. Ita *Isaias, cap. xxviii, vers. 13*, usur-
pat verba Judæorum subsannantium et irriden-
tium Prophetas, ac dicentium: « Manda, reman-
da, exspecta, reexspecta, modicum ibi, modicum
ibi. » Ita Jeremias, *cap. viii, vers. 14*, usurpat
verba Judæorum ab hoste afflictorum et vastato-
rum, ac dicentium: « Quare sedemus? convenite,
et ingrediamur civitatem munitam, et sileamus
ibi: quia Dominus silere nos fecit, et potum dedit
nobis aquam fellis. » Sic *Psalm. ii, 3*, usur-
pat verba regum oblutantium Deo et Christo, ac
dicentium: « Dirumpamus vincula eorum, et pro-
jiciamus a nobis jugum ipsorum. » Sic S. Paulus,
I Corinth. xv, 32, ex *Isaiæ cap. xxii, 13*, usurpat
verba Epicureorum: « Manducemus, et bibamus,
cras enim moriemur. » Sic Jeremias, *cap. x, 11*,
imitatur verba chaldaizantium, loquiturque chal-
daice: *Elahaia discemaia vearka la abadu, ie-
badu meara unin techot scemaia*, id est « Dii, qui
cælos et terram non fecerunt, pereant de terra,
et de his quæ sub cælo sunt. » Simili modo per
mimesin sancta Scriptura alludit, et citat subinde
fabulas Gentilium, uti dicam in fine *Can. Lvi*.
Rursum ad opiniones vulgo creditas, licet fabu-
losas, quales sunt de viribus hyacinthi, sapphiri,
carbunculi, etc., fugandi melancholiam, morbos,
dæmones, etc., uti ostendi *Apoc. xxi, 19*. Non
enim asserit Scriptura has opiniones esse veras
de gemmis in se, sed esse veras in Apostolis, qui

ibidem sigillatim per gemmas hasce designantur, uti recte ibidem annotavit noster Alcazar.

Enallage
multi-
plex Pro-
pheta-
rum.

CANON XVI. Prophetæ utuntur multiplici enallage. *Primo*, personæ, ut licet de eadem loquantur, tamen a secunda in tertiam, et vicissim a tertia in secundam transeant, imo de se ipsis loquantur in tertia persona.

Secundo, numeri, ut a singulari transeant in pluralem, et e contrario, præsertim cum agunt de populo, vel cœtu hominum : hic enim collective qua populus, est singularis; distributive vero qua multos complectitur, est pluralis. Quocirca tunc singulare nomen aut verbum accipitur collective, et significat *quisque*.

Tertio, generis et suppositi, ut de eadem re loquentes, nunc masculino genere utantur, subaudientes v. g. populum; nunc feminino, subaudientes vineam vel Synagogam : ita enim sæpe populum appellant. Exemplum clarum est *Isaiæ* cap. XXVII, vers. 3, 5, 6. Rursum viris, qui non viriles, sed molles sunt, aut timidi, aut concupiscentes, tribuunt genus femininum, eosque vocant feminas. Sic ait *Isaias*, cap. III, vers. 12 : « Et mulieres » (id est mulierosi principes, et « effeminati, » ut dixit vers. 3), dominatæ sunt eis. » Simile est cap. LI, vers. 12, et II *Reg.* XIII, 37, in Hebræo. Sic Poeta dixit :

O vere Phrygiæ, neque enim Phryges.

Quarto, nominis et verbi : nomen enim verbale sæpe sumunt pro verbo, adeoque ipsum construunt cum casu verbi, ut *Osee* vers. 13, cap. I, in Hebræo, « secundum dilectionem Dei filios Israel, » id est sicut dilexit Deus filios Israel. Simili enallage et Hebraismo utitur subinde S. Paulus, ut *Rom.* II, 7 : « Iis qui secundum patientiam boni operis, » id est iis qui patienter perseverant in bonis operibus; et mox : « Iis autem qui sunt ex contentione, » id est qui sunt contentiosi, qui contendunt et rixantur. Sic cap. VIII, vers. 5, ait : « Qui secundum carnem sunt, » id est qui carnales sunt, qui carnaliter vivunt, « quæ carnis sunt sapiunt : qui vero secundum spiritum sunt, » id est spirituales, qui Spiritus Sancti ductum sequuntur, et spiritualiter vivunt, « quæ sunt spiritus sentiunt. » Simili enallage utuntur et Græci.

Quinto, verbi pro adverbio, ut *Jerem.* IV, 5. Hebræa habent : « Clamate, implete, » id est clamate plene et fortiter, ut vertit Noster, omnia clamoribus implete. *Isaiæ* XXXI, 6 : « Convertimini sicut in profundum recesseratis, filii Israel; » hebraice est, *sicut profundastis*, vel profundum fecistis, hoc est, sicut longe et profunde recessistis ac descendistis. *Osee* IX, 9 : « Profunde peccaverunt, sicut in diebus Gabaa. » Hebraice est : *Profundarunt, corrupti sunt sicut in diebus Gabaa.* *Jonæ* IV, 9 : « Putasne bene irasceris tu? » Hebraice : *Putasne bene fecit, venit ira tibi?* Ubi *bene fecit* idem est quod bene.

CANON XVII. Hebræi sæpe subticent suppositum

verbi, illudque quasi notum et circumstantis supplementum lectori relinquunt. Sic *Amos* V, 6, ait : « Exstinguat Bethel, » id est ignem Bethel. Sic *Joan.* XIX, 14 : « Erat Parasceve Paschæ, » id est sabbati Paschæ vel hebdomadæ Paschæ. Sic *Isaiæ* cap. I, vers. 28 : « Conteret, scilicet Deus, peccatores. »

CANON XVIII. Sacra Scriptura de provinciis et civitatibus loquitur, ac si viri, aut potius mulieres essent et filiae, ob earum pulchritudinem et luxum. Hinc quando urbibus idololatriam exprobrat, vocat eas « meretrices. » Notum est enim Prophetas idololatriam vocare « fornicationem » vel « adulterium : » quia scilicet, per eam anima, vel urbs, relicto Deo sponso suo, adhæret idolo, quasi adultero. Alias urbes vocant « virgines, » idque *primo*, ob earum opes et decorem. *Secundo*, quod urbs quasi virgo domi studiose servata, nunquam hostium libidini, id est potentiae et armis, succubuerit, nec eorum gladio fuerit violata, excisa, aut in captivitatem ducta, sed suum quasi imperii et libertatis florem ac speciem illibatam servaverit. Sic enim mel virgineum vocamus, quod proxime ab apibus venit, nec ab humana manu subactum est, tinctum et fucatum : sic terra vocatur virgo, quæ vomere non est aperta, aut conscissa, ad semen accipiendum. *Tertio*, quod quasi virgo tenere et molliter a Deo, aut rege vel accolis fuerit habita, nutrita et custodita. Sicut enim mares filias suas virgines tenere amant, delicate tractant, et quidquid ad earum ornatum spectat, tota urbe et subinde toto orbe conquirunt : ita ad eas urbes quas Prophetæ vocant « virgines, » convehatur quidquid in aliis locis pulchrum erat, deliciosum et pretiosum. Ita Babylon vocatur « virgo, » *Isaiæ* XLVII, I, quia orbis deliciae, opes et merces eo confluebant; unde mox subdit : « Ultra non vocaberis mollis et tenera. » Sic sæpe Jerusalem et mystice Ecclesia vocatur « virgo filia Sion, » *q. d.* O Sion! o Jerusalem! o Ecclesia! tenere a Deo adamata, quasi virgo, quæ recens desponsata nobili juveni, eidem in amore et deliciis est.

Urbes
vocantur
virgines
ob tres
analogias.

CANON XIX. Prophetæ gaudent metaphoris et allegoriis, ac parabolicis phrasibus, idque tum ob obscuritatem, ut videatur esse stylus propheticus, non historialis; tum ad elegantiam. Hinc Gentes vocant lupos, serpentes, leones, dracones, eosque dicunt per Christum cicurandos et quasi vertendos in agnos. « Habitabit, ait *Isaias*, cap. XI, vers. 6, lupus cum agno : et pardus cum hædo accubabit : vitulus et leo et ovis simul morabuntur. » Ubi nomine leonis, lupi et pardi significat barbaras et efferas nationes, quæ ad Christum conversæ, deposita pristina sævitia et barbarie, sancto studio conspiraturæ erant in unitatem fidei cum simplici et humili populo Christiano; et hic est sensus ejus loci literalis.

Ex adverso de animalibus, plantis et rebus inanimis subinde loquantur ac si homines essent,

cum per prosopopœiam dant eis sermonem, sensum, lætitiã, dolorem, etc. Ut cum dicunt : « Exultet cœlum, jubilet terra, lætabitur deserta, et exultabit solitudo, » *Isaïæ xxxv, 1*. Sic idolis et simulacris lapideis dant animam : « Anima eorum in captivitatem ibit, » ait *Isaïas, xlvi, 2*.

Simili tropo homines hominumque vitia aut virtutes comparant deserto arido, et campo ver-nanti et fecundo arboribus, vineis, montibus, fluminibus, urbibus, incolis. Exemplum clarum est toto cap. *xxxv Isaïæ*.

CANON XX. Solet Scriptura ab una metaphora ad aliam transire, ac subinde redire ad priorem. Sic, *Osee ii* in fine, Synagoga vocatur mulier, deinde vinea. Sic *Isaïæ xxvii, 1*, diabolus vocatur « Leviathan, » id est balena, mox « vectis, » mox rursum « draco sive balena. » Sic, *Isaïæ xlv, 7*, Cyrus comparatur luci et soli; et mox cap. *xlvi, vers. 11*, avi et aquilæ. Solent etiam a metaphora ad rem ipsam divertere, indeque iterum ad eandem metaphoram redire. Sic *Joel ii*, de Chaldæis loquitur quasi de locustis, et nunc epitheta locustarum, nunc hominum usurpat. Hoc imitatur S. Joannes in *Apocalyp. ix, 7*, ubi innumerabilem exercitum barbarorum in fine mundi a dæmone immittendum in impios, ut eos per quinque menses cruciet, vocat locustas, eisque tribuit coronas similes auro, id est galeas micantes ut aurum; faciem hominum, capillos mulierum, dentes leonum, loricas ferreas, et sonifum curruum bellicorum.

CANON XXI. Nomen figuræ tribuitur rei figuratæ. Sic festa Christianorum vocantur « sabbata, » *Isaïæ lvi, 4*; eadem vocantur festum Tabernaculorum, *Zach. xiv, 16*, quia hæc festa Judaica fuerunt typus festorum Christianorum. Sic Christus vocatur « David, » ut *Ezech. xxxiv, 23* : « Suscitabo super eas pastorem unum, servum meum David, » id est Christum. *Osee iii, 5* : « Post hæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum, » id est Christum. Ita S. Augustinus, libro *De octo quæst. Dulcitii*, Quæst. V. Sic Christus vocatur « Zorobabel, » *Aggæi ii, 21*, cujus ratio est duplex : prior, quia David et Zorobabel duces populi fuerunt typus Christi, ducis fidelium; posterior, quia ex iis prognatus est Christus : solet enim nomen parentis patronymice pro ejus filiis et posteris accipi, ut cum Israel, Jacob, Abraham capitur pro Israelitis, Jacobæis, et Abrahæ posteris. Rursum nomen viri in aliqua re illustri, pro alio quovis in eadem re excellenti accipiunt. Sic Samson capitur pro forti, Daniel pro sapiente, Salomon pro potente et opulento, rex Assur pro quovis monarcha et tyranno, uti ostendam *Isaïæ viii, 4*. Ita apud profanos « Achilles » capitur pro bellicoso et robusto, « Cicero » pro eloquenti, « Cæsar » pro imperatore et monarcha. Sic Virgilius, *Æneid. lib. vi*, ait : « Alius Latio jam partus Achilles, » id est Turnus. Sic Juvenalis Domitianum, cujus uxor a Paride mimo fuerat cor-

rupta, vocat « Atridem, » et ipsam adulteram vocat « Clytemnestram quadrantariam, » id est diabolarem, quod quasi quadrante prostaret. Sic apud Plautum « homo trium litterarum, » est fur.

CANON XXII. Simili schemate nomina propria gentium pro moribus, vel morum similitudine et imitatione commutant, ut verum Israel vocat homines fideles et probos, infideles vero et impios vocant Chananæos, Amorrhæos, Sodomitas, Gomorrhæos. Sic *Isaïas, i, 10*, loquens Judæis, ait : « Audite verbum Domini, principes Sodomorum; percipite auribus legem Dei nostri, populus Gomorrhææ. » Sic *Ezech., xvi, 45*, iisdem concionans : « Mater, ait, vestra Cethæa, et pater vester Amorrhæus. » Sic et Daniel, senem Susannæ insidiantem compellans, cap. *xiii, 36*, ait : « Semen Chanaan, et non Juda, species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum. » Sic S. Joannes, *Apoc. xviii, 2*, et S. Petrus, *Epist. i, cap. ult., vers. 13*, Romam vocant « Babylonem. » Sic mundus a Prophetis nunc vocatur « Ægyptus, » ob superstitionis tenebras; nunc « Edom, » ob feritatis et maledictionis similitudinem. Ita Eusebius, libro *VII Demonst. Evangelic. cap. iv*, et Tertullianus, lib. *III Contra Marc.*, ubi et subdit : « Neque enim novum est Creatori figurate uti translatione nominum ex comparatione criminum. » Sic quarundam gentium nomina in convitium transierunt, ut Lacones, Lesbii, Ambrones, Osci, Opici, Cilices, Sibaritæ, etc.

CANON XXIII. « In » præpositio generalis est, et pene sola frequens Hebræis : hanc enim semper fere in ore habent. Itaque « in » usurpant jam pro « per, » jam pro « cum, » jam pro « apud, » jam pro « propter, » jam pro aliis præpositionibus. Sic dicitur : « Factum est verbum in manu Isaïæ, Aggæi, Zachariæ Prophetæ, » id est per Isaïam, Aggæum, Zachariam Prophetam. Manus enim est organum organorum, ait Aristoteles : hinc sæpe causam instrumentalem significat. Prophetæ enim fuerunt organa et instrumenta Dei.

CANON XXIV. Hebræi sæpe omittunt notas similitudinis, « sic, sicut, veluti : » eæ ergo supplendæ sunt, ut patet *Isaïæ liii, 9*. Subinde etiam alterum tantum membrum similitudinis ponunt, alterum omittunt, ut patet *Osee xi, 2*. Sic sæpe omittunt litteras serviles, *beth, lamed*, et alias quæ significant conjunctiones, vel adverbia, « cum, tamen, etc. » Rursum unam cum alia commutant, ut « eo quod » sumunt pro « ita ut; » « propterea » pro « verumtamen, » ut patet *Jerem. cap. xxx, vers. 16*. Sic « quia » sæpe non causam, sed connexionem vel appositionem significat, idemque valet quod « at vero, verumtamen, » ut *Psal. xxxvi, 20*, cum dixisset de justis : « Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur; » opponens eis peccatores, subdit : « Quia (id est at vero) peccatores peribunt. » Idem, *Psal. xiii, 6*, cum dixisset de impiis : « Trepidaverunt timore, ubi non erat timor; » de piis

subdit : « Quoniam (id est at vero) Dominus in generatione justa est. » *Isaiæ* LXVI, 8, cum dixisset : « Numquid parturiet terra in die una? aut parietur gens simul? » *q. d.* « Non; » subdit : « Quia (id est at vero) parturivit et peperit Sion filios suos. » Insuper « quid » et « quoniam » capiuntur subinde pro « quamvis, » ut *Psal.* XLIII, 20 : « Non recessit retro cor nostrum, etc., quoniam humiliasti (id est quamvis humiliaveris) nos in loco afflictionis; » et *Psal.* LXXVII, 20 : « Quoniam percussit petram et fluxerunt aquæ, etc., numquid et panem poterit dare? » id est quamvis Deus percusserit petram, ex eaque dederit aquas, num idcirco etiam panem dare poterit in deserto? Pari modo « ut » sæpe non causam, nec finem, sed eventum et consecutionem significat. Hinc toties in novo Testamento dicitur : « Ut (id est unde consecutum est ut) adimpleretur quod dictum est per Prophetas. » Sic, *Rom.* V, 20, dicitur : « Lex subintravit ut abundaret delictum. » Et *Psal.* L, 6 : « Tibi soli peccavi, et malum coram te feci : ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris. » *Joan.* IX, 39 : « In iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant. »

CANON XXV. Prophetæ, præsertim *Isaias*, quia elegans est et rhythmicus, more poetarum Hebræorum, sæpe idem, aut pene idem, dicunt posteriori hemistichio et versu, quod aliis verbis dixerunt in priori : quod pariter creberrimum est in psalmis, utpote carminibus rhythmo et metro conscriptis. Ut, « Deus, in adiutorium meum intende, » idem est cum eo quod sequitur : « Domine, ad adiuvandum me festina. » Et *Psal.* L : « Amplius lava me ab iniquitate mea, » idem est cum eo quod subdit : « Et a peccato meo munda me. » Sic, « Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, » idem pene est quod, « Et peccatum meum contra me est semper. » Sic, « Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, » idem est quod, « Et in peccatis concepit me mater mea. » Idem videre est in *Isaiæ* cap. XIII, vers. 2, 3, 4 et seq., et cap. XIV, vers. 13, 14, 15 et seq. (1).

CANON XXVI. Quidquid, ait S. Hieronymus in cap. ult. *Isaiæ*, pungit, percutit, torquet, cruciat, sancta Scriptura vocat « gladium, » quod vulnerabuntur, vel interficientur qui non fecerint Dei voluntatem. Idem intelligunt per ignem, tempestatem, turbinem, grandinem, procellam, etc. : significant enim hæc per catachresin quodvis tormentum, aut cladem vel stragem.

CANON XXVII. Prophetæ sæpe dicunt Deum Judæos, aliosque impios execravisse, obduruisse, miscuisse spiritum vertiginis, quod intelligendum est non positive, directe et causaliter, quasi Deus proprie causarit et produxerit in iis duritiam vel cæcitatem, uti blasphematur Calvinus, sed per-

missive, indirecte et occasionaliter, ut fusius explicui *Exodi* VII, 4.

CANON XXVIII. Prophetæ cum decem Tribus a duabus distinguunt, duas vocant « regnum Juda, domum David, Jerusalem vel Sion : » decem vero vocant primo, « Israel, » vel « Jacob, » appropriando eis, utpote pluribus, nomen primi parentis sive patriarchæ Jacob : secundo, « Samariam, » quia urbs hæc erat caput regni Israel; tertio, « Joseph » vel « Ephraim, » quia ex Ephraim filio Joseph ortus est Jeroboam, qui primus fecit schisma, et decem Tribus a domo David abduxit, sibi que adscivit, juxta vaticinium Abiæ, III *Reg.* XII, 19.

CANON XXIX. Prophetæ verba mentalia vel vocalia subinde pro realibus accipiunt. Sic « vocari » capiunt pro « esse. » Ut cum Christus, *Isaiæ* VII, 14, dicitur vocandus « Emmanuel; » et cap. VIII, vers. 3, vocandus « Accelera spolia detrahere, Festina prædari; » et cap. IX, vers. 6, vocandus « Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis; » non significatur quod revera tale nomen proprium habebit, eoque vocandus sit; sed quod talis sit futurus, ut res significatæ his nominibus ei convenient, *q. d.* « Vocabitur Emmanuel, » id est, erit nobiscum Deus : vocabitur « Accelera spolia detrahere, » id est, erit celer spoliator hostium, et festinus eorum prædo. Sic *Jerem.* IV, 12, dicitur : « Loquar iudicia mea cum eis, » id est, infligam eis justas pœnas. Vide P. Salmeronem, *Proleg.* X, *Quinquagen.* II, Can. 6.

Ex adverso sæpius verba activa realia pro mentalibus aut vocalibus accipiuntur, v. g. « facio, » pro « cogito, » prævideo, destino facere. Sic *Jerem.* I, 10, dicitur : « Ecce constitui te hodie super gentes, et super regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipas, et ædifices, et plantes, » id est, ut prædicas et prophetes has gentes et hæc regna fore evellenda, destruenda, disperdenda et dissipanda; illa vero ædificanda et plantanda. Et *Daniel*, cap. II, vers. 23, ait : « Fortitudinem dedisti (id est, declarasti) mihi. » Et sæpe alibi Prophetæ dicuntur futuras clades aut prosperitates afferre et adducere; qui eas ita certo prædicebant, eæque ita certo, uti ab eis prædictæ erant, eveniebant, ac si ab iisdem illatæ et adductæ fuissent. Unde Prophetæ hebraice dicitur נָבִיא nabi, id est præfator, ut dixi *Quest.* I. Hinc et prophetia vocatur « oraculum » aut « fatum. » Fatum autem est sanctio, vel vox divinæ mentis, uti docet S. Augustinus, lib. V *De Civit.* cap. IX, nimirum, ut ait *Statius*, I *Thebaides*.

Grave et immutabile sanctis
Pondus adest verbis, et vocem fata sequuntur.

CANON XXX. Notandæ phrases varie Hebræis et Prophetis propriæ; ut « sicut est dies hæc, » id est, sicut hodie apparet, liquet, cernitur. Sic « omnes, » id est, multi, plerique : unde mox

(1) Vide Lowht, *De sacra poetâ Hebræorum*, lect. 19, de origine, natura et diversis parallelismi speciebus.

nonnullos excipiunt, ut patet *Michæa*, 1, 7, *Osee* IX, 13. Sic « mandare, præcipere, jubere, » Hebræis valde generalia sunt : unde Deus dicitur mandare nubibus, bestiis, gladio, id est, mandato et imperio suo illa evocare et producere, aut movere et ordinare quo ei libuerit, v. g. ad vindictam hominum et castigationem impiorum. Sic dicunt, urbs vel populus « super quem invocatum est nomen tuum, » id est, qui vocatur nomine tuo, scilicet, urbs, templum, aut populus Dei, Deo addictus, Deum colens, non idola, ut aliæ gentes. Est hypallage, ut patet *Eccli.* cap. XXXVI, vers. 14; nam ubi Vulgata habet : « Miserere plebi tuæ, super quam invocatum est nomen tuum ; » Græca habent : *Miserere populi vocati nomine tuo.* Sicut enim olim uxores vocabantur nomine maritorum, ut a Caio vocabatur Caia, a Julio Julia, a Titio Titia, a Tullio Tullia, a Salomone Sulamitis, quasi dicas Salomonia, *Cantic.* VI, vers. 12, sic Ecclesia, quasi sponsa Dei, ab eo sortiebatur suum nomen, decus et gloriam; æque ac tutelam et præsidium.

CANON XXXI. Nomina apud Hebræos aliquando simul ut propria, et simul ut appellativa sumuntur; quia Scriptura alludit ad eorum etymon et significationem, quæ personæ præsentī apte congruit et convenit. Sic *Osee* cap. I, vers. 6, jubetur filiam suam vocare *Lo Rachuma*, id est, « Absque misericordia : » et filium vocare, vers. 9, *Lo ammi*, id est, « Non populus meus; quia hæc ejus proles protendebant repudium et reprobationem Judæorum. Sic *Michæas*, cap. I, vers. 10, ait : « In Domo » עֲפְרָיִם *ophra*, id est, « Pulveris, » אֶפְרַיִם *aphar*, id est, « pulvere vos conspergite. » Sic *Sophonias*, cap. II, vers. 13, ait : « Ponet speciosam in solitudinem, et in invium, et quasi desertum. » Pro « speciosam, » Hebræa, Chaldæa et Septuaginta habent *Niniven*, quæ hebraice speciosam significat, et huc alludit Propheta, q. d. Omnis Ninive species, decor et gloria ab ea auferetur, ipsaque convertetur in solitudinem et desertum. Sic Esau ait de fratre suo Jacob, *Gen.* XXVII, 36 : « Juste vocatum et nomen ejus Jacob, » id est, supplantator. « Supplantavit enim me in altera vice. »

Atque hæc est causa, cur interpretes subinde loco nominis proprii ponat ejus interpretationem, uti facit in *Osee*, *Sophonias*, *Michæa*, locis jam citatis. Hinc S. Hieronymus (si tamen is est auctor) in *Tradition. in lib. Paralipomenon*, ait : « Ingentia sæpe mysteriorum arcana in ipsis nominibus continentur. » Quocirca omnia Hebræorum nomina sunt significativa. Hinc *Isaie* X, 21, hebraice est : *Voca nomen ejus Sear Iasub*; quod Noster vertit : « Voca nomen ejus, Reliquiæ convertentur » (hoc enim significat *sear iasub*) ob mysterium quod ibidem explicabo. Sic *Psal.* LXXV, vers. 3 : « Factus est in Salem locus ejus : et habitatio ejus in Sion, » Noster pro « in Salem, » vertit « in pace, » ob mysterium.

CANON XXXII. Excidium Babylonis, Jerusalem et aliarum urbium Prophetæ ita describunt, ut dicant solem, lunam, stellas tunc obscuratas fuisse, aut cecidisse de cælo, ut patet *Isaia* XIII, 9, *Joel.* III, 15, *Ezech.* XXXII, 7. Non quod vere ceciderint, sed primo, ut significant acerbitatem cladis et excidii, quæ tanta fuit, ut Babylonis, Hierosolymitis, aliisque nimio metu et anxietate attonitis, sol, luna et stellæ obscurari aut cadere viderentur, ut sit hyperbolica hypallage. Causa cur ita mœstis et percussis videatur est, quod iis qui ægro sunt animo, omnia apparent amara et tristia, ex eo quod animus res omnes concipiat non ut in se sunt, sed ut ipse est affectus, æger et afflictus. Quod enim in aliquo recipitur, id admodum recipientis recipitur, ait Philosophus : verbi gratia Si vas est putidum eique vinum etiam optimum infundas, fiet putidum; ita quoque se res habet in anima. Hinc vere dixit Poeta : « Pessimus in dubiis augur timor : « omnia enim pessima auguratur. Quocirca vere Theodoretus in *Jerem.* IV : « Mœstis, ait, et afflictis lux non videtur esse lux, nec dies videtur esse dies, nec dulcia habere dulcedinem; sed omnia mutantur eis in contrarium. Adeo enim doloris anxietas oculos obnubilat, ut serenum cœlum tenebris offusum videatur, stabiles montes collesque moveri. » Vehemens enim dolor et anxietas vertiginem capiti inducit, qua omnia eis verti et gyrari videntur; non quod in se gyrentur, sed quod species et phantasmata, ex turbatione spirituum, in capite eorum vertantur et gyrentur; quod cum ipsi non videant, putant res ipsas gyrari : perinde ac qui navigant, cum ipsi navim, seque cum navi moveri et progredi non sentiant, et tamen revera moveantur, videntur sibi videre arbores, et omnia quæ in litore sunt moveri et progredi.

Secundo, quia excidium Babylonis, Jerusalem, Samariæ, etc. fuit typus excidii orbis, in quo vere sol et luna obscurabuntur, ac stellæ de cælo cadent, *Matth.* XXIV, 25. Itaque hæc phrases non tam in typo quam in antitypo, quem allegoriæ respiciunt, proprie et plene verificantur.

CANON XXXIII. Solet Scriptura vel Interpres pro genere ponere certam speciem, pro specie individuum aut exemplum, vel claritatis, vel auxesis causa. Sic *Aggæi* II, 17, « viginti modios et lagenas » vertit, ubi in Hebræo tantum habetur *viginti*; intelligitur enim *mensura*, puta modii in segete, lagenæ in vino. Sic peccatum quodvis vocatur « sanguis et homicidium, » *Isaia* I, 15, quia inter peccata humano generi noxia primum et gravissimum est homicidium. Sic quævis clades vocatur pestis aut gladius, ut dixi Canon XXVI. Sic quævis virtus et sanctimonia vocatur nunc « justitia, » nunc « misericordia, » ut *Psal.* CXI, 9 : « Dispensit, dedit pauperibus, justitia (id est elemosyna) ejus manet in sæculum sæculi. » Sic rursum omnes justī et sancti vocantur hebraice עֲשֵׂי דִּינִים *chasidim*, id est, pii, misericordes : quia

propria Sanctorum virtus et index est pietas et misericordia.

CANON XXXIV. Solet Scriptura promittere quaedam quae non in eo cui promittuntur, sed in posteris ejus, implenda sunt. Sic, *Genes. xiii, 13*, Deus promittit Abraham terram Chanaan, quam tamen non ipse, sed posteris ejus post 400 annos sub Josue occuparunt. Sic Zorobabeli, *Aggæi ii, 24*, promittitur non in se, sed in Christo ex eo nascituro regnum æternum. Sic illud Noe maledicentis filio suo Cham, patri Chanaan: « Sit Chanaan servus ejus, » *Genes. ix, 26*, in posteris ejus, puta in Chanaanais, qui sub Josue servierunt, impletum est. Sic illud Isaaci ad Jacobum, *Genes. xxvii, 29*: « Esto dominus fratrum tuorum, » non in Esau, qui non servivit, sed potius dominatus est Jacobo, verum in Idumæis posteris ejus, qui tempore Davidis ab eis subacti servierunt Hebræis, effectum habuit. Ita S. Chrysostomus hom. 8 in *Matth.*, et Euthymius in *Matth. ii*. Denique nomina propria sæpe patronymice sumuntur pro filiis et posteris, ut Isaac est Isacides, David est Davidides, puta Christus ex Isaaci et Davidis stirpe prognatus. Sic « Israel » vocantur Israelitæ, id est, posteris Israelis, sive Jacobi.

CANON XXXV. Scriptura potest habere varias versiones et sensus canonicos, etiam litterales (1),

(1) Hæc sententia a permultis S. Scripturæ interpretibus propugnata, multos, et quidem non nullius nominis, habet adversarios. Attamen asserere non dubitamus de duplici sensu litterali sententiam, dissidentes fere omnes in unum adducturam, si prius de vera sensu litteralis definitione inter se convenissent.

Porro sensus litteralis S. Scripturæ is est quem verba immediate significant, sive in propria, naturali, grammaticali, sive in metaphorica acceptione sumantur. Qua definitione semel admissa, dici potest non omnes omnino prophetias habere duplicem sensum litteralem, ut false docuerant auctores operis cui titulus: *Principes discussis, etc.*, quæ sententia omnem vim et robur Prophetarum ad Messiam spectantium debilitaret, præsertim in controversiis cum Judæis; sed multa Prophetarum oracula hunc duplicem exhibere sensum. Et revera: Primo, duplex iste sensus est possibilis, si quidem Deus sat magnam habet potestatem, ut per eadem verba litteraliter sumpta duos et quidem diversos sensus significet.

Secundo, ut recte observavit post S. Augustinum, D. Thomas, I part., *Quæst. I, art. 10*, nil obstat quin iste duplex sensus litteralis admittatur: « Quia vero sensus litteralis est quem auctor intendit, auctor autem S. Scripturæ Deus est, qui omnia simul suo intellectu comprehendit: non est inconveniens, ut ait S. Augustinus, lib. XII *Confess.*, si etiam secundum litteralem sensum, in una littera S. Scripturæ plures sint sensus. E contra, ait in alio opere, *De potent. IX, iv, art. 19*, idem doctor angelicus, multum incommodi nasceretur, si in uno sensu circumscripta erat Scriptura, ita ut excludantur omnes alii, licet veritate nitantur, et textui aptissime conveniant, « salva litteræ circumstantia. Hoc enim ad dignitatem divinæ Scripturæ pertinet, ut sub una littera multos sensus contineat. » Addere liceat cum S. Augustino, *De Doctrina christ.*, lib. III, cap. xxvii, « unam quid in divinis eloquiis largius et uberius potuit divinitus provideri, quam ut eadem verba pluribus intelligantur modis, quos alia non minus divina contestantia faciant appro-

uti docet S. Augustinus. Addit Leo Castrus Proemio in *Isaiam*, eam habere subinde varias lectiones etiam in originali Hebræo, intentas a Spiritu Sancto, uti fusius explicui Can. VIII in *S. Paulum*. Nota: Difficile, imo impossibile est subinde versionem Septuaginta conciliare cum Nostra, aut cum Hebræo; sive quia ipsi aliter in Hebræo legerunt, sive quia corrupti sunt eorum codices, sive quia Spiritu Sancto aliud suggerente, alio rapti sunt: interpretatio enim eorum laxior est et liberior, et subinde textu uberior.

CANON XXXVI. Nabuchodonosor, Chaldæi, Assyrii, alique tyranni vocantur servi, milites et sacerdotes consecrati et missi a Deo ad vindictam scelerum et impiorum, ut Judæos, Idumæos, Moabitas, Ægyptios, aliasque gentes spolient, subigant, excindant: non quod ipsi Dei jussu et revelatione id fecerint, ut vult Abulensis in *Isaiæ* cap. v, 26, et in cap. x, 5, sed quod illis Deus arma, opes, vires, animos, prosperos successus et victoriam dederit, quibus tamen illi iniique et injuste contra Judæos aliasque gentes sunt abusi; sed Deus hunc eorum abusum permisit, eoque usus

bari. » Eadem fere habet Bossuetius in Præfatione in *Apocalyps. xv*.

Tertio, in Scriptura et præsertim in Prophetarum oraculis, permulti exstant textus qui evidentissime duplicem ad minus sensum continent, quin nullus ad spirituales seu mysticum sensum pertineat. Sufficiat aliquos tantum in medium proferre, v. g. hæc *Isaiæ* verba: « Generationem ejus quis enarrabit? » quem SS. Patres diversimode intelligunt, alii scilicet de æterna Verbi generatione, alii de temporali in sinu B. Virginis natiuitate. « Non enim, ait S. Leo, ad illud tantummodo sacramentum, quo Filius Dei consempternus est Patri, sed etiam ad hunc ortum quo Verbum caro factum est, credimus pertinere quod dictum est. » Atqui isti duo sensus sunt ambo veritate nixi, ambo contextui et interpretationi sanctæ Ecclesiæ consentanei, et aliunde dici non potest unum sensum esse alterius sensus figuram; nam nec generatio æterna temporalem generationem figurare potest, utpote sublimior, nec a temporali ipsa figurari, cum temporalis generatio æterna sit posterior. Idem dici potest de istis verbis: « Filius meus es tu, ego hodie genui te, » quæ litteraliter simul de generatione æterna, de natiuitate temporali, et de resurrectione Christi intelligenda sunt. Eodem modo ratiocinandum est de prophetia sequenti, a S. Matthæo in testimonium adducta: « Ut adimpleretur quod dictum est per *Isaiam* Prophetam dicentem: Ipse infirmitates nostras accepit, et ægrotationes nostras portavit. » Porro hæc verba litteraliter animæ morbis et languoribus esse applicanda contextus evidentissime probat: ergo S. Matthæus eandem prophetiam ad corporales morbos accommodando, non in sensu litterali primo a Propheta intento intelligit. Dicemusne illum uti sensu spirituali? Minime, nam peccata seu animæ morbi nunquam ut corporis morborum figuræ in Scripturis sumuntur, sed e contra corporis morbi semper in Scripturis animæ languores significant. Non felicius objiceretur, istam prophetiam in sensu accommodativo esse ab Evangelista prolatam, nam vetat hæc formula: « Ut adimpleretur. »

Porro si intra rectos limites duplex iste sensus litterali circumscribatur, nullis incommodis subjacet; et eodem fere modo ac sensus litteralis in genere, detegi potest in Prophetarum oraculis. Vide *Prolegom. S. Script.*

est ad Judæos et gentes juste puniendum. Ita S. Augustinus, lib. *De Gratia et lib. arbit.* cap. xx et xxxi, ubi docet Deum iis nescientibus, et aliud intendentibus, scilicet imperium et spolia, usum esse ad suam vindictam.

Nabu-
chodono-
sor non
Dei jus-
su, sed
ex se in-
vasit Ju-
dæos.
Probatur
Primo.

Prior pars, quod scilicet Dei jussu hæc non fecerint, patet ex eo quod Deus non miserit ad eos Prophetam aliquem, qui eos crearet imperatores, eisque jus daret in alios reges et gentes, uti misit Prophetam ad Jeroboam, qui ei deferret regnum decem Tribuum, et ad Jehu, qui eum ungeret in regem; uterque ergo propriis dominis rebellando, et regnum occupando juste fecit, uti docet S. Augustinus, xvii *De Civit.* xxxi, et patet iii *Reg.* ii. Secus est de aliis, uti dixi.

Secundo. *Secundo*, patet ex eo, quod ipsi vel non sciverint, vel non curarint hanc Dei voluntatem, sed suæ ambitioni servierint. Hoc enim est quod de Sennacherib ait Isaias, cap. x, vers. 5 et 7: « Assur, virga furoris mei; ad gentem fallacem mittam eum, ut auferat spolia, etc., ipse autem non sic arbitratur, et cor ejus non ita existimabit: sed ad conterendum erit cor ejus, et ad internecionem gentium non paucarum. » Et Cyro ait Isaias, xlv, 3 et 4: « Dabo tibi hesuros, etc., et non cognovisti me. »

Tertio. *Tertio*, quia eos vocat « prædones et latrones, » *Jerem.* iv, 7: « Prædo gentium, » scilicet Nabuchodonosor, « se levavit; » et xvii, 22: « Adduces super eos latronem repente. »

Quarto. *Quarto*, quia Scriptura eos tyrannidis et ambitionis arguit, prædicitque statim eorum perditionem, idque quia alias gentes, maxime Judæos, invaserunt et vastarunt, ut de Babyloniis ait Deus, *Jerem.* li, 21: « Reddam (eis) omne malum quod fecerunt in Sion; » et cap. l, 29: « Quia contra Dominum erecta est, adversus Sanctum Israel. » Idem patet de Moabitibus, Ammonitis et Idumæis, *Jerem.* xlviii, 27.

Quinto. *Quinto*, quia pari modo Attila, Totila, et jam Turcæ fuerunt et sunt flagellum Dei, quo castigat Christianos; et tamen certum est Deum eis non dedisse imperium in Christianos; imo Lutherus hoc ipsum fatetur, esto docuerit Turcæ non esse resistendum, eo quod Dei voluntate ad nos veniat ad nos castigandum: Sicut, inquit, virgæ patris filius resistere non debet, qua in re turpiter errat; aliud est enim virga in anima, aliud tyrannus: huic resistere licet, illi non, cum a patre aliove jus habente infligitur.

Deus ta-
men or-
dinavit
Nabu-
chodono-
soris ty-
ranni-
dem ad
punitio-
nem Ju-
dæorum.
Secundo.

Posterior pars, quod scilicet tyranni dicantur servi Dei, eo quod Deus iis usus sit, et ordinavit eorum tyrannidem ad puniendam Judæorum et aliarum gentium peccata, patet primo, ex eo quod Deus se facturum dicit, id quod Chaldæi et Assyrii facturi erant: quod enim quis facit per alium, perinde est ac si ipse faciat, ut habet regula Juris.

Secundo, hac de causa Deus dicitur præcepisse Persis, ut invadant Babylonem, *Jerem.* l, 21; utque omnes interficiant, et nihil in ea relinquunt, *ibid.* vers. 26.

Tertio, quia *Jerem.* xxvii, 6, dicitur Deus dedisse Tertio Nabuchodonosori omnes gentes, ut serviant ei septuaginta annis.

Quarto, quia excidium Babyloniis vocatur opus Quarto Dei, id est, divinæ justitiæ et vindictæ, *Jerem.* l, vers. 25.

Quinto, quia Deus pro opere hoc suo, in quo ei materialiter servierat Nabuchodonosor, tredecim annis obsidendo et expugnando Tyrum, quasi in præmium et mercedem materialem promittit ei Ægyptum, *Ezech.* xxxix, 19. Dico materialiter: non enim fuit hic formale et intentum meritum: ergo nec formalis merces.

Sexto, quia benedicuntur, et benedicti dicuntur, qui Deo in hoc opere sancto justitiæ subserviunt, esto materialiter id tantum faciant, cum formaliter non Deo, sed suæ ambitioni et avaritiæ servire intenderent. Sic *Psal.* cxxxvi, 9, dicitur: « Beatus (Cyrus) qui retribuet tibi (o Babylone) retributionem, quam retribuisti nobis: beatus qui tenebit, et allidet parvulos tuos ad petram. » Sic benedictum dicitur lignum (arcæ Noe) per quod facta est justitia, *Sapient.* xiv, 7. Arca enim, servans justum Noe, laxavit quasi manus Deo, ut cæteros peccatores perderet diluvio. Sicut enim opus justitiæ sanctum et beatum est, ita qui ei quoquo modo cooperantur, etiamsi materialiter tantum, sancti et beati vocantur; sed eatenus duntaxat, quatenus illi operi sancto cooperantur.

E contrario de Babyloniis punientibus et vastantibus Moabitis dicitur *Jerem.* xlviii, 10: « Maledictus, qui prohibet gladium suum a sanguine, » *q. d.* Infelix sit ille, et male illi cedat qui opus hoc justitiæ divinæ remisse peragit, qui reos Moabitis non occidit, sed eis pareit; nimirum loquendo in genere, et abstrahendo ab hoc vel illo qui tyrannice eos vel injuste invadit, tantumque spectando opus hoc prout est opus justitiæ et vindictæ divinæ, quam Deus vult peragi. Sic enim licitor vel carnifex, qui in hoc opere ejusque executione negligens est, maledici et puniri meretur. Opus ergo hoc, puta excidium Moabitarum, prout erat opus justitiæ divinæ, ab eaque decretum, justum et sanctum erat; et quicumque ei cooperabantur, juste et sancte agebant, erantque benedicti: quatenus vero idem opus peractum est a Chaldæis, suas opes et imperium augere volentibus, eatenus fuit opus tyrannidis et rapinæ, ideoque injustum et maledictum.

CANON XXXVII. Deus Chaldæis, Assyriis, aliisque tyrannis dicitur præcepisse, et evocasse, excitate, immisisse eos ad invadendam Judæam, aliasque gentes, non quod positive et directe eos excitavit ad hanc tyrannidem; sed quod tyrannidem eorum prævisam sua providentia ita rexit et flexerit, ut non nisi in Judæos et gentes punitioni a se destinatas erumperet. Omnium enim Dei providentia et ordinatio in Scriptura vocatur præceptum, evocatio, suscitatio. Deus enim præsidet

Omnium
Dei ordi-
natio
vocalur

recep-
am.

ipsis voluntatibus malis, easque regit et gubernat, ut, licet vitio proprio malæ sint, tamen Dei providentia ad unum potius malum quam ad aliud ferri sinantur. Docet id S. Augustinus in *Psal. LXXIII*: « Impietas, inquit, eorum tanquam securis Dei facta est: facti sunt instrumentum irati, non regnum placati. » Adducit deinde S. Augustinus exemplum virgæ, qua pater castigat filium, deinde ipsam virgam in ignem conjicit. Impii enim sunt virga qua Deus pius castigat; sed iis castigatis impios in gehennam conjicit. Clarius id ipsum docet Hugo Victorinus, lib. I *De Sacram.* Part. V, cap. XXX: « Deus, inquit, malis voluntatibus non dat corruptionem, sed ordinem. Velle enim malum, malum est, et a mala voluntate est; quod autem potius ad hoc quam ad illud est, bonum est; quia ordo est, et ex bene disponente (Deo) est. Potest ergo voluntas mala in se corrumpi, et resolvi per proprium vitium, quod ei aliunde non datur; sed non potest per velle extra se præcipitari, nisi qua ei via aperitur. Et qui præcipiti, qua vult, ad ruinam viam aperit, quodammodo ipsam inclinat non impellendo, sed permittendo et non tenendo; nec auctor illi est ruendi, sed incedendi ordinator. » Sicut ergo qui leonem vel canem furiosum manu ligatum tenet, et nunc eum continet, ne hunc illumve amicum mordeat, nunc hoste transeunte eum laxat et dimittit, dicitur in eum leonem vel canem immisisse: ita Deus omnipotentis suæ manu ligatas tenet omnes impiorum voluntates: et cum eas laxat, atque in hoc malum, non in aliud ferri sinit, dicitur eas ad hoc excitare, vel immittere: quia sine ejus laxatione, et quasi consensu sive venia, imo concursu, in hoc malum erumpere non potuissent. Ita ergo laxavit Chaldæos, permisitque eos invadere Judæos, non lidos.

Quomo-
do Deus
excitavit
Chaldæ-
os contra
Judæos.
Resp.
Primo.
Secundo.
Tertio.

Adde Deum dici eos excitasse. *Primo*, quia, ut dixi Canone præcedenti, eis ingentes animos, vires, opes et victorias dedit. Immos, inquam, ad magna audendum, et ad imperium longe lateque propagandum. *Secundo*, quia menti eorum objecit Judæos et alias gentes, quasi opulentas et facile subjugabiles. *Tertio*, quia per Jeremiam aliosque Prophetas prædixit, Nabuchodonosorem illas subjugaturum, sequæ velle ut omnes ei serviant septuaginta annis. Quid hocerat aliud, quam illi classicum canere, illumque quasi evocare ad invadendas alias gentes? Nec enim dubium est, quin Nabuchodonosor partim ex nuntiis et legatis, partim ex transfugis, partim ex communi rumore et fama id cognoverit; ideoque ipse præcepit Nabuzardan in expugnatione Hierosolymæ, ut Jeremiæ, quasi sibi faventis curam gereret, eumque benigne tractaret, cap. XXXIX, vers. 11. *Quarto*, quia exterius objiciebat impedimenta, quæ diverterent Nabuchodonosorem ne invaderet alias gentes, et amovebat impedimenta quæ planam quasi viam ei facerent ad invadendum Judæos, et gentes quas per eum punire volebat. Sic

Ezech. XXI, 21, cum Nabuchodonosor jaceret sortem per duas sagittas, ex eaque quæreret omen, an contra Ammonitas, an contra Jerusalem pergere deberet; Deus fecit ut sors caderet contra Judæos, itaque eum quasi impulit ad invadendam Jerusalem. « Sortes enim, inquit Sapiens, in sinum mittuntur, sed a Domino temperantur et disponuntur. » Porro quomodo Deus hoc bellum ad quod convocat Chaldæos, vocet « sanctum, » dicam *Jerem. VI, 4*.

CANON XXXVIII. Nomina abstracta pro concretis poni solent, tum active, ut « formido » vocatur Nabuchodonosor terribilis, qui formidinem incutiebat Judæis totique orbi, *Isaiæ II, 19*. Sic Priapus in hortis vocatur ab Horatio « avium formido; » tum passive, præsertim cum actus aut potentia ponitur pro objecto. Sic Deus dicitur « amor, spes, timor noster, » id est, a nobis summe amandus, sperandus, timendus. Sic *Psal. LXX, 5*, dicitur: « Tu es patientia mea, Domine, » id est, tu es propter quem patior. Sic Ecclesia, et S. Paulus *Ephes. III, 10*, et *Coloss. I, 16*, angelos vocat alios « Dominationes, » id est, dominantes; alios « Potestates, » id est potentes; alios « Principatus, » id est principes, etc. Sic *Isaias, cap. LX, 17*, ait: « Ponam visitationem (id est visitatores) tuam pacem, (id est pacificos), et prapositos tuos justitiam, » id est justissimos, ita ut videantur esse norma justitiæ, ipsaque justitia.

CANON XXXIX. Climata, seu plagæ orbis in scriptura consignantur juxta situm Jerusalem et templi, inquit S. Hieronymus in illud *Zachar. II, 6*: « De terra Aquilonis. » Hinc Ægyptus dicitur esse ad Austrum, scilicet respectu Hierosolymæ. Ita Daniel, cap. XI, prædicit « reges Austri, » id est reges Ægypti, conflicturos cum regibus Aquilonis, id est Syriæ, puta Ptolemæos cum Antiochis. Sic Assyrii et Chaldæi vocantur Aquilonares, scilicet respectu Judææ. Unde *Jeremias, cap. I, vers. 14*, ait: « Ab Aquilone, » id est, a Babylone, « pandetur malum. » Hinc et per « mare » communiter significat Occidentem: quia mare Mediterraneum majori ex parte est ad occidentem Judææ; quia tamen idem ex parte eidem est ad Austrum, hinc subinde « mare » significat Australem plagam, ut *Psal. LXXXVIII, 13*: « Aquilonem et mare, » id est Austrum sive Meridiem, « tu creasti; » et *Psal. CVI, 3*: « A solis ortu et occasu, ab Aquilone et mari, » id est Austro: nominantur enim hic quatuor plagæ mundi.

CANON XL. Quæ de Christo dicuntur in Scriptura, aliquando de solo capite, id est Christo ipso; aliquando de solo corpore, id est Ecclesia; aliquando de utroque dicuntur; et solerter dispiciendum, quid de quo dicatur: Scriptura enim latenter ab uno transit ad aliud. Ita S. Augustinus ex Tichonio, lib. III *De Doctrina Christi*, cap. XXXI et seqq.

CANON XLI. Multa prædicunt Prophetæ quæ certum est impleri debuisse, etiamsi quomodo et

quando impleta sint, nec sacra Scriptura nec historia profane narrent. Sic Isaias, cap. XIII, vers. 17, prædicat Tyrum vastandam a Chaldæis, et post 70 annos redituram ad pristinum splendorem. Idem de Ammonitis prædicat Jeremias, cap. XLIX, vers. 6. Simile de Ægypto a Chaldæis vastata, et post 40 annos restauranda prædicat Ezechiel, cap. XXIX, vers. 12 et 13. Quæ quando impleta sint, nescimus. Sic Aggæus, Zacharias, Abdias et Malachias multa a regressu Judæorum ex Babylone usque ad Christum futura prædicunt, quæ nec Esdras, nec libri Machabæorum, nec alii historici facta esse commemorant.

CANON XLII. Solent Prophetae postquam contra Judæos prophetarunt, ad inimicas Judæis nationes sermonem et minas convertere, ad Judæorum consolationem, et ipsarum gentium tum justam punitionem, tum consolationem, ex salute afferenda per Christum. Sic Sophonias postquam cap. I, vers. 4, prædixit cladem Judæ et Jerusalem, mox cap. II prædicat excidium Gazæ, Ascalonis, Moab, Æthiopiæ, Ninives et Assyriorum. Sic Isaias post onus Judææ transit, cap. XIII et seq. usque ad XXIV, ad onera Babylonis, Moab, Ammon, Idumææ, Tyri, et aliarum gentium, quæ Judæos afflixerant. Idem facit Jeremias, cap. XLVI et seq.

CANON XLIII. Quod ad sensum allegoricum attinet, notant S. Basilius in *Isaiæ* cap. II. S. Augustinus epist. 99 ad *Evodium*, unam rem in Scriptura simul esse figuram duorum, etiam contrariorum; ut diluvium fidelibus fuit typus baptismi, infidelibus mortis et gehennæ. Sic Christus credentibus fuit lapis salutis, non credentibus vero lapis offensivus, et petra scandali. Sic vir fortis vocatur leo, et aquila, itidem et tyrannus, ait S. Hieronymus in *Ezech.* XVII.

CANON XLIV. In sacra Scriptura omnes sententiæ, omniaque verba debent applicari rei significatæ, in sensu litterali, non autem allegorico. Ita S. Hieronymus in cap. V *Osee*. Vide Cap. XI in *Pentateuch*.

CANON XLV. Quoad tropologiam, facile est ea quæ Prophetae prædicunt, promittunt, comminantur, præcipiunt, suadent, exprobrant Judæis, aliisque gentibus, mutato nomine transferre ad Christianos. Rursum ea quæ de Synagoga, quasi muliere una ab iis dicuntur, facile est per tropologiam applicare ad animam fidelis cujusque. Unde recte S. Hieronymus in cap. XIII *Jeremiæ*: « Quidquid, inquit, de terra Judææ dicitur ad litteram, refer tropologice ad congregationem fidelium: quoniam propter eorum adulteria, mendacia, perjuriam, etc., virtutum et donationum Dei sterilitas in Ecclesia fit. »

Sic per regem Babylonis tropologice accipe diabolum; per Philistinos, Idumæos, Moabitas, aliosque hostes Judæorum, accipe infideles, hæreticos et impios, ac vitia et vitiosos; per Cyrum accipe Christum.

CANON XLVI. Solent Prophetae redemptionem Christi describere quasi bellicam victoriam, in qua hostes cæduntur, subditi liberantur et salvantur. Hinc eam simul vocant stragem et salutem, ultionem et redemptionem, indignationem et pacem. Hinc rursum Christum inducunt quasi militem cataphractum cædentem et proterentem omnia; tum quia Christus protrivit hostes suos, puta dæmonem, peccatum, carnem, mortem; tum quia homines infideles et impios sibi subegit, itaque occidit in eis impietatem et scelera, atque ex eis novos homines, pios, sobrios, castos suscitavit. Vide Canon. XLII in *Pentateuch*. Hoc est quod ait Isaias, cap. LIX, vers. 17: « Indutus est justitia ut lorica, et galea salutis in capite ejus: indutus est vestimentis ultionis, et opertus est quasi pallio zeli: sicut vindictam quasi ad retributionem indignationis hostibus suis, et vicissitudinem inimicis suis: insulis vicem reddet. » Et cap. LXIII, vers. 1: « Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibibus de Bosra? iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ. Quare ergo rubrum est indumentum tuum? Torcular calcavi solus, etc., calcavi eos in furore meo, etc. Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit. » Nimirum, ut ait Claudianus in *6 Consul. Honorii*:

Nulla est victoria major,
Quam quæ confessos animo quoque subjugat hostes.

Sic explicat S. Augustinus illud *Psal.* CXLIX, 6: « Gladii ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, etc. Pagani, ait, occiduntur, cum Christiani fiunt: quia quæro Paganum, et non invenio: ergo mortuus est Paganus. Nam si non occiduntur, unde dictum est Petro: Macta et manduca? Sic occisus est Paulus persecutor, et erectus est Paulus prædicator. »

CANON XLVII. Prophetae anthropopathos, sive humano more loquuntur de Deo. Hinc tribuunt ei humanam figuram, os, oculos, manus, pedes, etc. item iram, indignationem, amorem, gaudium, exultationem, aliasque passiones hominis. Harum enim affectus naturales et boni sunt in Deo, si ab eis demas quod vitiosum, excessivum, turbidum, et præter rationem est. Affectus enim amoris et gaudii circa bonum, æque ac odii ac detestationis circa malum, vere sunt in Deo.

CANON XLVIII. Deus dicitur non pluere, sed stillare suas plagas; quia iram suam misericordia temperat. Hinc *Ezech.* cap. XX, 46, dicitur: « Stillat ad Africum: » ut non tota Dei ira videatur effusa, sed stilla quædam et pars. « Si autem stilla tantæ sævitæ est, quid in totis imbribus æstimandum erit? » inquit S. Hieronymus ibid. Sic et *Ezechiel.* cap. XXI, vers. 2, et *Daniel.* cap. IX, vers. 11: « Stillavit super nos maledictio, et detestatio, quæ scripta est in libro Moysi servi Dei, quia peccavimus ei. » Hinc etiam *Apocal.* XV, ira Dei dicitur

phialis contineri, et ex iis effundi: phialæ enim angusto sunt ore, unde ex iis ira non potest nisi guttatim fluere. Misericordia enim divina iudicia comprimit et constringit, ne fundant, sed stillent iram, juxta illud *Psalm. LXXVII, 38*: « Ipse autem est misericors, et propitius fiet peccatis eorum: et non disperdet eos. Et abundavit (Dei misericordia) ut averteret iram: et non accendit omnem iram suam: et recordatus est quia caro sunt. »

CANON XLIX. Prophete utuntur metalepsi, ut ex antecedentibus intelligant ea quæ naturaliter consequi solent. Sic « audire » sumunt pro audita facere, et obedire: « nescire » pro scita non agere; qui enim quæ agenda sunt scit, et non agit, perinde est ac si nesciat. Sic, *Isaiæ XXX, 2*, Judæis fugientibus in Ægyptum dicitur: « Os (Domini) non interrogastis, » id est interrogationem et responsionem Domini non estis secuti: vere enim interrogaverant audierantque a Jeremia responsum Dei, ne fugerent in Ægyptum, sed illud sequi noluerant. Sic poetæ sæpe utuntur metalepsi, ut Virgilius, *Eclog. I*: « Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas. » Per « aristas » enim segetes, per segetes æstates, per æstates annos intelligit. Sic: « Speluncis abdidit atris, » id est, profundis; profunda enim umbrosa sunt, umbrosa atra videntur.

Similiter, tam Prophete quam poetæ sæpe utuntur catachresi, sive usurpatione nominis alieni, v. g. cum parricida vocatur is qui fratrem occidit, piscina quæ pisces non habet. Sic Virgilius, VII *Æneid.* ait: « Aut acres tendunt arcus. » Ubi Servius, « acres, » id est, fortes per catachresin; nam acrimonia proprie mentis est. Ita Prophete « apertum » vocant, quod transeunti nullam adfert remoram, etiamsi sit clausum. Sic Stephanus vidit cælos sibi apertos, *Act. VII, 53*. Sic Christus solus dicitur aperuisse uterum matris, id est, per eum clausum penetrasse, et in lucem ac orbem exsilisse ac si apertus fuisset. Ita loquuntur S. Hieronymus, S. Ambrosius, S. Chrysostomus, Origenes et Theophylactus, quos citavi *Eccl. XIII, 1*, sicque ipsi de Christo explicant illud *Luce II, vers. 23*: « Omne masculinum adaperiens vulvum, sanctum Domino vocabitur. »

CANON L. Oracula Prophetarum singulis sæpe capitibus sunt alia et alia, ac novo et diverso tempore edita: unde et subinde diversos habent titulos, ut patet *Isaiæ XIV, 28*, etc.; *XI, vers. 11* et *13*. Quocirca capita (imo partes ejusdem capituli subinde) sæpe non habent inter se connexionem et continuationem, nec servant seriè temporum: sed singula capita singulæ sunt prophetiæ, et quasi singuli libri diverso tempore dictati et scripti, qui postea fuerunt in unum volumen collecti. Hac de causa crebra hic est hystero-logia.

CANON LI. Vocula « si » Hebræis est nota jurantis, estque aposiopesis ad euphemismum boni

ominis causa, verbi gratia: « Vivit Dominus si veniat hostis, » id est, juro quod non veniat hostis, adeoque si veniat, non habear Deus ad verax. Potest secundo, sine aposiopesi « si » pro « non » accipi. Ubi nota, cum post verba jurandi sequitur dictio « si, » tunc « si » orationem affirmantem vertit in negantem, orationem vero negantem vertit in affirmantem, ut *Psalm. XCIV, 11*: « Ut juravi in ira mea: Si introibunt in requiem meam, » id est, quod non introibunt. Vice versa *Isaiæ XIV, 24*: « Juravit Dominus: Si non, ut putavi, ita erit, » id est, juravit quod uti ipse putavit, ita erit. Ita Maldonatus in *Ezech. cap. XVIII, vers. 3*.

CANON LII. Hebræi cum in genere aliquo significare volunt omnia, genus femininum jungunt masculino, ut *Isaiæ III, 1*: « Aufert a Jerusalem validum et fortem; » Hebraice est, sustentantem et sustentatricem; Septuaginta, validum et validam; id est omnes fortes tam viros quam feminas, qui urbem tueri et sustentare poterant. Sic *Eccle. II, 8*: « Feci mihi cantores, et cantatrices, » id est omne musicorum genus, *Jerem. VII, 34*: « Quiescere faciam vocem sponsi et vocem sponsæ, » id est omnis nuptialis plausus. Simile est *Isaiæ XXX, 16* et *cap. XXXVIII, 16*, et alibi in Hebræo.

CANON LIII. Relativum aliquando refertur non ad id quod expressum est, sed ad id quod quis tacite secum cogitat. Ut *Cantic. I, 1*: « Osculetur me osculo oris sui; » ubi illud « sui, » refertur ad « sponsum, » qui prius non expressus, sed cordi sponsæ alte erat infixus. *Psalm. LXXXVI, 1*: « Fundamenta ejus in montibus sanctis; » ubi « ejus, » refertur ad « Jerusalem: » quam licet non nominasset Propheta, animo tamenolvebat, *Psalm. CXIII, 2*: « Facta est Judæa sanctificatio ejus, » nempe « Dei, » cujus opera secum admirabatur David, *Threnor. III, 1*: « Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis ejus, » scilicet « Dei: » illius enim indignationem animo pertractabat. *Joan. XX, 15*, ait Magdalena Christo quem non agnoscebat, putans esse hortulanum: « Domine, si tu sustulisti eum, » nempe « Christum, » in quo erat tota, et de quo credebatur hortulanum cogitare.

CANON LIV. Ludunt subinde Prophete in eadem voce contrarie accepta, ut *Isaiæ XXX, 1*: « Vae Ariel, Ariel; » et *vers. 2*: « Erit mihi quasi Ariel, » q. d. Jerusalem, quæ erat ariel, id est leo Dei, prædando alias gentes, erit mihi prædæ quasi ariel, id est quasi ariel maledictionis. Sic Apostolus ludit in voce peccatum: « Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum (id est hostiam pro peccato) fecit, » II *Corinth. V, 21*.

Sic « benedicere » capiunt pro maledicere per euphemismum, ut « Naboth benedixit, » id est, maledixit, « Deum, » III *Reg. XXI, 13*. Sic « sanctificare » capiunt pro polluere, ut *Deuter. XXXII, 9*. Sic *כַּדֵּשׁ kades*, id est sanctus, vocatur cinædus, et *אֶדְשָׁא scortum*, quasi dicas minime sanctum;

Sic « sacer » Latinis capitur pro exsecrando, ut apud Horat. *Ode VII* : « Sacer nepotibus cruor, » et Virgilium, III *Aeneid.* : « Auri sacra, (id est exsecranda), fames. » Sic « anathema » vocatur donum Deo oblatum, item res exsecranda, morti et diris devota.

Rursum ludunt eleganter in eadem voce per antiphrasin, ut videatur ænigma proponere. Sic ludit Isaias, cap. *xxvi*, 11 : « Domine, exaltetur manus tua, et non videant : videant, et confundantur. » Et Osee *i*, 10 : « Et erit in loco ubi dicetur eis : Non populus meus vos : dicetur eis : Filii Dei viventis. » Et cap. *ii*, 21 : « Dicam non populo meo : Populus meus es tu, » sive, ut Apostolus citat *Rom.* *ix*, 26 : « Vocabo non plebem meam, plebem meam : et non dilectam, dilectam : et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. » Sic Gentiles et sæculares per antiphrasin elegantia formant ænigmata, quale est illud Platonis, lib. *V De Legib.* et apud Athenæum, lib. *X Dipsosophist.* : « Vir non vir, videns non videns, lapide non lapide, percussit avem non avem, sedentem super arborem non arborem, » hoc est, eunuchus luscus pumice percussit vesperilionem sedentem super sambucum.

Tale antiphrasticum ænigma est Bononiense apud Franciscum Schotti, *cent.* 2, *ænigm.*

Ælia Lælia Crispis, nec vir, nec mulier,
Nec androgyna, nec puella, nec juvenis,
Nec anus, nec meretrix, nec pudica,

Sed omnia :

Sublata neque fame, nec ferro, nec veneno,

Sed omnibus :

Nec cælo, nec aquis, nec terris,

Sed ubique jacet.

Lucius Agatho Priscius, nec maritus,
Nec amator, nec necessarius, neque
Moriens, neque gaudens, neque flets,
Hanc neque molem, nec pyramidem,
Nec sepulcrum,

Sed omnia,

Scit et nescit cui posuerit.

Hoc est sepulcrum intus cadaver non habens,

Illoc est cadaver sepulcrum extra non habens;

Sed cadaver idem est et sepulcrum sibi.

Quod multi de anima hominis, alii de cupidine, alii de aqua nubium, alii (et forte verius) de Niobe filia Tantali, quæ vi oppressa ex dolore in saxum a poetis dicitur versa, interpretantur.

Tale est et illud Alexidis Poetæ in *ἔπη* : « Non mortalis, neque immortalis, sed habens quoddam utriusque temperamentum, ut neque hominis parte vivat, neque Dei, sed nascatur semper. » Hic est Somnus.

CANON LV. Est apud Hebræos *תּוֹרַת הַפְּדוּת* : honestis enim verbis rem inhonestam declarant. Sic « cognoscere uxorem » apud eos significat actum conjugii : sic « aquam pedum » vocant urinam quæ ad pedes solet defluere. Sic *Ezech.* cap. *vii*, 17, ait : « Omnia genua fluent aquis, »

id est urina, *q. d.* Præ metu commingent se. « Sic mingentem ad parietem, » vocant canem. *Canis* enim nomen Hebræis vile est et inhonestum, ac pessime sonat, ut *I Reg.* *xxv*, 34, ait David ad Abigail : « Nisi cito venisses in occursum mihi, non remansisset Nabal, etc., mingens ad parietem, » *q. d.* Ex domo Nabal omnes occidisset, et ne vel canem superstitem reliquisset, nisi tu mihi occurrisses, meque tua blandiloquentia et humilitate placasses. Sic « magnas carnes » *Ezech.* *xvi*, 26, et « carnes asinorum » *Ezech.* *xxiii*, 20, vocant magna genitalia. Sic ibidem et sæpe alibi dicunt Prophetae, « divisit pedes suos, » id est, prostituit se.

CANON LVI. Gaudent Prophetae, præsertim Ezechiel et Daniel, ænigmatibus, emblematicis, proverbiiis. Ita Daniel, per ænigma arboris cap. *iv*, describit imperium Nabuchodonosoris. Et cap. *ii*, per ænigma statuæ quadriduæ representat quatuor monarchias, easdem representat per quatuor bestias cap. *vii*. Cap. *v*, per *mane, tekel, phares*, portendit excidium regis et regni Babylonici. Cap. *viii*, per emblemata hirci pugnantis et debellantis arietem, prædicat pugnam et victoriam Alexandri Magni contra Darium. Ezechiel, cap. *i*, per quatuor animalia et currum Cherubim depingit Dei magnificentiam, potentiam et vindictam. Cap. *v*, per ænigma novaculæ radentis pilos et barbam, Chaldæos occidentes tum plebem, tum principes Judæorum. Cap. *ix*, per signum *thau* representat crucem, et patientiam Christi et Sanctorum. Cap. *xvi*, per fornicationem sponsæ redarguit idololatriam Jerusalem. Cap. *xvii*, per pugnam duarum aquilarum, oculis subjicit pugnam Nabuchodonosoris et Pharaonis. Cap. *xix*, per leones et leuculos, depingit regnum et tyrannidem Joachaz, Joakim et Sedeciae. Cap. *xxiii*, per meretricium Oollæ et Oolibæ, describit idololatriam Samariæ et Jerusalem, etc. Sic cap. *xviii*, 2, dicunt Judæi : « Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt; » hoc est, patres peccaverunt, filii puniuntur. Sic Jeremias cap. *vi*, 29, de pertinacibus Judæis ait : « Defecit sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflavit conflator : malitiæ enim eorum non sunt consumptæ. » Tale est et *Thren.* *iv*, 7 : « Candidiores Nazaraei ejus nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores. » Talibus et gaudet Isaias, ut cap. *i*; 22 : « Argentum tuum versum est in scoriam : vinum tuum mixtum est aqua. » Et cap. *v*, 18 : « Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis. » Et cap. *xiv*, 29 : « De radice colubri egredietur regulus, et semen ejus absorbens volucrum. » Et cap. *xvi*, 1 : « Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de Petra deserti ad montem filia Sion. » Et cap. *xviii*, 1 : « Væ terræ cymbalo alarum, etc. Ite, angeli veloces, ad gentem convulsam. » Et cap. *xxxix*, 1 : « Væ Ariel, Ariel civitas, quam expugnavit David : et

circumvallabo Ariel, et erit mihi quasi Ariel. » Causæ sunt duæ: prior, quia prophetia cum sit arcana et obscura, gaudet stylo arcano et obscuro; posterior, quia prisci sapientes suam sapientiam tradebant per ænigmata, ut ejus desiderium et studium in discipulis acuerent. Ita Ægyptii sua dogmata celabant, et tradebant per figuras hieroglyphicas. Ita Sophista regis Ægyptii Nectenabo hoc ænigma Æsopo proposuit: « Est, inquit, templum magnum, et in ipso columna duodecim habens urbes, quarum quælibet triginta trabibus sustinetur, has vero trabes duæ circumeunt mulieres. » Cui Æsopus: « Templum, ait, est mundus, columna annus, urbes menses, trabes dies, at mulieres ipsæ duæ dies et nox. » Porro Æsopus ipse per fabulas, id est emblemata, ingeniose et facete suam mythologiam, id est Philosophiam moralem, conscripsit. Cratetis Thebani dogma fuit, teste Plutarcho: « Pro lente olla non est augenda, ne in seditionem conjiciamur, » hoc est, cibus non est opplendum aut gravandum corpus, ne in perturbationem profluviumque deducatur. Amphion apud Pacuvium hoc de testudine ænigma proposuit: « Quadrupes, domiporta, tardigrada, agrestis, humilis, aspera, capite brevi, cervice anguina, aspectu truci, eviscerata, inanima cum animali sono. » Tale est illud medici ægro imperantis, ut sumeret « terrigenam, herbigradam, domiportam, sanguine cassam, » id est cochleam. Tale fuit oraculum datum Philippo: « Omnia tu vinces, fuerint si argentea tela. » Docuit enim eum lanceis argenteis, id est pecuniis, expugnandas esse urbes, præsiarius argento corruptis.

Tale fuit illud Virgilio in *Bucolic.*, ecloga 3, quo se crucem Grammaticis fixisse asserbat:

Dic quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores.

Quod de flore hyacintho passim interpretantur: de quo duplex narratur fabula, Hyacinthi scilicet Cæbalii adolescentis ab Apolline amati, et Ajacis Telamonii, qui ambo in eundem florem conversi feruntur: in quo quidem flore flebilis illa Græcorum vox αἴ, αἴ a natura efformata et inscripta invenitur. Noster tamen Joannes Cerda hoc ænigma exponit de Augusto Cæsare, cujus effigies et nomen in nummis cudebatur inter flores; atque inde videri ortum nomen Florinorum in re nummaria. Tale est hoc ejusdem:

Dic quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cæli spatium non amplius ulnas.

Quod de puteo in Syene facto interpretantur, quem Mathematici ea ratione effoderant, ut solstitium indicaret; eo enim tempore nusquam umbras sol ibi flectere dicitur. Tale fuit et Sphingis ænigma de homine: « Mane quadrupes, meridie bipes, vespere tripes. » Atque hæc est causa, cur Scripturâ subinde per mimesim citet *quibus*, apo-

logos et fabulas Gentilium, ut fabulam Titanum, *Judith* xvi, 8, cornu Amaltheæ, *Job* xlii, 14, juxta Septuaginta fabulam Centaurorum, *Isaia* xxxiv, 14, uti ibi pluribus dicam.

CANON LVII. Pari modo utuntur symbolis, et symbolicis figuris, ideis, ac phrasibus, præsertim in rebus divinis. Idem fecerunt prisci Gentium Theologi, et divini, ut ipsi censebant, legumlatores, ut Zoroastres, Zamolxis, Zaleucus, Dardanus, Charondas, Numa. Idem fecit et impostor Mahomet in suo *Alcorano*. Idem fecit et Christus docens per parabolas et symbola, *Matth.* cap. xiii, vers. 34. Nam ut sancte, impius licet ipse, Julianus Cæsar ait: « Amat divina natura celari, et abdita ejus substantia non patitur nudis verbis in aures introire pollutas. » Et ut Macrobius ait: Deus, sicuti vulgaribus hominum sensibus, intellectum sui vario rerum tegmine operimentoque subtrahit: ita a prudentibus arcana sua voluit per arcana tractari, ut scilicet figuris et involucribus tecta, a vilitate sint secreta, ac debitam obtineant venerationem. Quare Numenium philosophum offensam pertulisse numinis ferunt, quod Eleusinia sacra interpretando vulgasset. Vidit enim in somnis deas ipsas habitu meretricio, in fornice prostantes; id cum admirans quid hoc esset percunctaretur, ei responsum fuit ipsas deas iratas ab ipso pudicitia adyto vi abstractas, passimque ab eo prostitutas. Theodecten oculis, Theopompum mente fuisse captum, quod quædam dicta Mosis et S. Scripturæ carmine publicaissent atque profanassent, scribit Aristæas. Quocirca S. Dionysius hæc sacra symbola vocat, eademque de causa a Theologis nonnullis triplex Theologia dicitur, symbolica, mystica et telesica. Ubi nota: S. Dionysius, lib. *De Divin. Nomin.*, et lib. *De Mystica Theolog.* S. Thomas, I part. *Quest.* XII et XIII, ac passim Scholastici docent Deum et divina tripliciter a nobis cognosci. *Primo*, per viam ascensus a creaturis ad Creatorem, quasi ad eorum originem et auctorem. Nam, ut ait Apostolus, *Rom.* i, 20: « Invisibilia ipsius (Dei), a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus, et divinitas. » *Secundo*, per viam negationis, v. g. cogitando et dicendo: Deus non est lapis, non cælum, non homo, non angelus, sed essentia et majestas hæc omnia in infinitum transcendens, de quo S. Dionysius, cap. ii et iv *Cælest. hierarc.* *Tertio*, per figuras et symbola corporalia, quæ incorpoream ejus naturam corporeis nobis representant, quasi per umbram et imaginem. Hic tertius modus facilius est et suavior; suavius enim et jucundius Deum per symbola quasi per speculum intuemur. Quocirca tertio hoc modo Scripturæ, et præsertim Prophetæ, crebrius utuntur. E Gentilibus hæc in re excelluit Pythagoras, qui aurea sua de Deo, deque moribus et virtutibus dogmata per symbola tradidit et conscripsit, eaque eum a Mose et Prophetis didicisse docent

Eusebius, lib. X *De Præpar. Evang.* cap. 11; Theodoretus, lib. II *De Principiis*; Origenes, lib. I *Contra Celsum*; S. Ambrosius, lib. III, epistol. 20 *ad Irenæum*; Clemens Alexandrinus, lib. I *Stromat.*; Josephus, lib. I *Contra Apionem*; Lilius Gyraldus in *præfat. Symbolorum Pythagoræ*, ac aperte ostendit Hermippus, lib. I *De Pythagora*: unde et nonnulli *Pythagoram circumcisum*, imo eundem fuisse cum Ezechiele Propheta qui symbolis abundat) censuerunt, ut ostendam *præfat. in Ezech.* Eum secuti non tantum Græci, sed et Romani, sua habuerunt symbola, quibus papaver fertilitatis et urbis symbolum fuit; malum cydonium conubii, Adon fructuum, Liber pater libertatis, Atys florum, spuma geniturae, Satyrus libidinis, testibus Eusebio et Plutarcho.

Symbola
Pythagoræ.

Theologica.

Porro Pythagoræ triplicia fuere symbola: primo, theologica et divina; secundo, ethica; tertio, politica. Divina sive de Deo, hæc præcipue fuere. *Primo*: « Ne coacerva ligna cupressina, » id est Deo consecrata in proprios usus ne converte: ex cupresso enim fiebat Jovis sceptrum, ait Hermippus. *Secundo*: « Ignem gladio ne scalpas, » id est Deo linguæ acumine ne maledicas. Ita aliqui, licet alii aliter, et forte melius, de quo mox. *Tertio*: « Dei figuram in annulo ne insculpas, » id est sententiam et sermonem de Deo ne facile manifestes et divulges, ut abeat in contemptum. Ita Cyrillus; aut, ut Gyraldus, ne in deliciis, vel in propatulo Dei effigiem et memoriam habeas. *Quarto*: « Gallum nutrias, ne tamen sacrifices, » id est milites alas qui urbem custodiant, sed sacris eos ne admisceas. *Quinto*: « In sacrificio ungues ne seca, » id est in sacris ne te rebus supervacaneis aut sordidis occupes. *Sexto*: « Surgens e lecto stragula complicato, » id est mane erigens te ad rerum divinarum contemplationem, corporeos sensus deserito. *Septimo*: « Injussu imperatoris (id est Dei) ex statione, id est vita, ne decedas, » hoc est, vitam temere ne perde sive prodige. *Octavo*: « Ex imputatis vitibus Diis ne liba, » id est actiones et victimas tuas puras, id est putatas et purgatas, Deo offer; Deus enim odit omne impurum. *Nono*: « Nudis pedibus rem divinam facito, » id est purgatis affectibus (horum enim symbolum sunt pedes) rem sacram facito. *Decimo*: « Adoraturus sede, » id est dum oras, pacato et tranquillo animo sis, ut eum totum in Deum colligas et transfundas. *Undecimo*: « Cum veneris in templum, adora, nec interea aliud facias. » *Duodecimo*: « Ex itinere præter propositum in templum non ingreditor, » id est, rebus profanis et irreligiosis sacra et divina ne commisceas. *Decimo tertio*: « Ne absque lumine de rebus divinis loquare, » id est ne sine cœlesti illustratione, puta sine fide et sapientia divina, de Deo loquere. *Decimo quarto*: « Cum tonat, terram tange, » id est cum instant signa iræ Dei, te humilia memor tuæ originis, itaque Deum obsecra. *Decimo quinto*: « Linguam coacrecto, Deum imitans: nam proxi-

mus ille Deo qui scit ratione tacere. » Unde Pythagoras primo discipulos suos quinquennio silere jubebat. *Decimo sexto*: « Inter cætera colenda est perfectissima trinitas. » Videtur Pythagoras ab Ægyptiis et Hebræis hausisse tenuem aliquam notitiam Sanctissimæ Trinitatis, aut certe ternarium numerum, utpote primum perfectum, Deo dicendum censuit. Vere enim dixit Theodoretus, lib. II *De Principiis*: « Anaxagoras, Pythagoras, Plato, ænigmata quædam de Deo ab Ægyptiis Hebræisque collegerunt.

Secundo, ethica Pythagoræ insignia sunt, quæ ab Hebræis et Chaldæis hausit. Nam et Salomon suam Ethicam per symbola tradidit; unde et eandem Proverbia et Parabolas inscripsit. Illustriora ergo in hoc genere Pythagoræ hæc sunt. *Primo*: « Jugum stateramve ne transilito, » id est æquitatis et justitiæ normam ne transgreditor. Ita S. Hieronymus et Plutarchus, licet aliter exponat Cyrillus Alexandrinus. Stateram, ait, ne transilito: id est avarus ne esto. *Secundo*: « Hirundines familiares non habe, » id est cum garrulis et nugacibus non conversare, silentes et silentium cole. *Tertio*: « Cum profectus fueris, ne redeas, ne reflectas, » id est cum vitam mutaveris in melius, noli reverti ad tuas cupiditates. *Quarto*: « Per viam publicam ne vadas, » id est vulgi errores et mores ne sequare. *Quinto*: « Ignem igni ne addas, et ignem gladio ne scalpas, » id est cum irato, præsertim divite, ne contendas, ne ei bilem actus. Ita Clemens Alexandrinus, lib. VI *ἀναγνώσεων*. *Sexto*: « Animalia unguicurvia ne nutrias, » id est cave ne domi fures aut rapaces habeas. *Septimo*: « Annullum angustum ne feras, » id est ne anxie vivas, ne servituti aliique obligationi te implices, ex qua explicare deinde te non possis. Ita S. Hieronymus. *Octavo*: « A fabis abstineto, » id est a suffragio ferendo (hoc enim fiebat per fabas) et a judiciis, id est a magistratu, abstine; aut, ut Cicero, lib. *De Divinat.*: « Fabas suis vetuit Pythagoras, quia faba habet inflammationem magnam (unde et fertur incitare ad libidinem, ac proinde hic cibus tranquillitatem mentis quærentibus contrarius est. » *Nono*: « Cor ne edito, » id est ne te angas, ne te curis conficias. Ita Cyrillus. *Decimo*: « Sal appone, » id est ubique utere discretionem et prudentiam. *Undecimo*: « Ne frangas dentes, » id est ne detrahas cuiquam aut maledicas. *Duodecimo*: « Coronam ne carpito, » id est principes et magistratus ne carpas aut lacessas. *Decimo tertio*: « In cinere ollæ vestigium confundito, » hoc est, post inimicitiam nullum iræ vestigium serva, sed omnem ejus memoriam abole. *Decimo quarto*: « Adversus solem ne mingas, » id est omni loco pudorem et verecundiam serva. *Decimo quinto*: « Adversus solem ne loquere, » id est veritati manifeste ne obstrepas. *Decimo sexto*: « In via ne ligna secas, » id est quæ communia et publica sunt noli turbare. *Decimo septimo*: « Elixum ne asses, » id est mansuetos ne irrita; est enim eorum ira tarda,

sed longa et implacabilis. *Decimo octavo* : « Gladium acutum averte, » id est a periculo abstinence. *Decimo nono* : « Quæ ceciderunt ne colligito, » id est ne sis tuarum rerum amator ardentior. *Vigesimo* : « Non propter opes ducenda est uxor, » magis enim morum et virtutis habenda est ratio. *Vigesimo primo* : « Adoranda est Echo, cum flant venti, » id est occasioni et tempori serviendum est, neque ventis reflandum. *Vigesimo secundo* : « Mitem arborem ne viola, nec cæde, » id est innocentes et mansuetos ne inquieta, ne vexa. *Vigesimo tertio* : « Super modium ne consistas, » id est otium fuge. *Vigesimo quarto* : « Oléo sedem ne commacula, » id est nihil agas quod cujusquam quietem turbet. *Vigesimo quinto* : « Sepiam piscem ne edas, » id est res implicatas ne suscipe. *Vigesimo sexto* : « In astrum nunquam digitum intende, » id est de supremis viris nihil temere loquere. *Vigesimo septimo* : « In arundineto non confabulare, » id est cum levissimis hominibus familiaritatem non habe. *Vigesimo octavo* : « Candelam ad parietem non applica, » id est tardis et frigidis hominibus sapientiæ laudes non commoda. *Vigesimo nono* : « In nive non scribe, » id est stupidis et mollibus animis nihil committe. *Trigesimo* : « Vulturem avem in augurio esse infelicissimam, » id est noxios homines facile esse infelices. *Trigesimo primo* : « Facilius emori hominem cui oculi claudantur, » id est hominem ipsum ex negligentia facile in miseriam cadere.

Politica.

Tertio, symbola Pythagoræ politica, sive partim politica, partim œconomica, partim ethica hæc sunt. *Primo* : « Extra publicam viam ne eas, » id est, consuetudines et publica instituta serva. *Secundo* : « Progredienti gregi de via decede, » id est multitudini te non oppone. *Tertio* : « A mustela e transverso retrocede, » id est homines delatores fuge; nam mustelam ore parere affirmant. *Quarto* : « Arma a muliere subministrata rejice, » id est non sume animos a fraude vel effeminata aliqua consuetudine. *Quinto* : « In tenebris absque vestitu aliquo non vade, » id est nudam et apertam sententiam in obscuris rebus non profer. *Sexto* : « Rectum pedem promove, » id est recta et justa profer. *Septimo* : « In poculi fundo residuum non relinque, » id est artes quas cœperis, funditus exhauri. *Octavo* : « Colubrum intra ædes collapsum non perime, » id est hospitem quamvis nocivum perhumaniter tracta. *Nono* : « Offensa in vestibulo obscœna vetula, non egredere, » id est res quarum turpia sunt principia, non prosequere. *Decimo* : « Noctu in tenebris deambulare cave, » id est enitere, ut fuisse in vita videaris. *Undecimo* : « Sole collucente ignem non defer, » id est rebus claris et perspicuis rationem non affer. *Duodecimo* : « Lapidem in fontem jacere scelus, » id est in eum qui det operam utilitati publicæ, durum aliquod injicere, scelus. *Decimo tertio* : « Pede in limine illiso retrocede, » id est quæ in ipso principio noxia

sunt, non prosequere. *Decimo quarto* : « Lumen post caput appensum non detine, » id est industriam et providentiam non in postremis habe. *Decimo quinto* : « Sinistra manu cibum ne sumito, » id est non nisi recto et legitimo lucro vive. *Decimo sexto* : « In sacrato sepulcro non dormi, » id est res consecratas superbis ad voluptatem et socordiam non substerne. *Decimo septimo* : « Minuta panis pedibus non calca, » id est, quamvis minimam degendæ vitæ rationem non pessumda. *Decimo octavo* : « Egrediens introiensque, valvas exosculare, » id est initia et fines actionum et institutorum complectere. *Decimo nono* : « Lynam illotis manibus non attinge, » id est purissimum eum qui dicat esse oportet. *Vigesimo* : « Sudorem ferro non absterge, » id est labore parta nemini vi et viribus eripe. *Vigesimo primo* : « In solitudine sine baculo non ambula, » id est cum amicis in necessitatibus confer, et consule. *Vigesimo secundo* : « Apud quadrupedem poema non cane, » id est apud ignaros seria non profer. *Vigesimo tertio* : « Faciem in fluvio non lava, vel specta, » id est ex labili re, et penitus instabili specimen non appete. *Vigesimo quarto* : « Hominis vestigia ferro non confige, » id est hominis memoriam non lacera. *Vigesimo quinto* : « Integrum fasciculum in igne non pone, » id est non una opes omnes in unum discrimen pone. *Vigesimo sexto* : « Egrediens e laribus sinciput, rediens occiput scalpe, » id est præcautionem et diligentiam ad res agendas excita, his peractis memoriter examina. *Vigesimo septimo* : « De rheda junctis pedibus non exili, » id est de statu in quo sis, in alium nisi sensim transi. *Vigesimo octavo* : « Puerum aut feminam stricto vagari gladio, omen malum, » id est non defuturum malum, si gubernatio ineptis et levibus tradatur hominibus. *Vigesimo nono* : « In chœnice non sede, » id est non tantum præsentis, sed et futuri curam habe; est enim chœnice diurna esca. *Trigesimo* : « Duorum temporum quam maxime habe curam, matutini et vespertini, » id est eorum quæ acturi sumus, et eorum quæ gesserimus.

Porro hieroglyphica, parabolas, adagia et ænigmata singulorum Prophetarum collegi et ordine digesta assignavi initio hujus operis : unde liquebit ex hisce fontibus sua hausisse Pythagoram, Platonem, aliosque Philosophos.

« Sciât Lector, ait S. Hieronymus in *Ezech. XL*, omnia prope verba Hebraica et nomina, quæ in Græca et Latina translatione posita, nimia vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata, et dum de inemendatis scribuntur inemendatiora de verbis Hebraicis facta esse Sarmatica, imo nullius gentis; dum et Hebræa esse desierint, et aliena esse non cœperint. Ita *Ezech. XL*, 7 et seq., pro Hebræo תַּיִם *taim*, id est thalami, corrupte in Septuaginta legitur θῆ, *Gen. XII*, 44, pro Hebræo, aut potius Ægyptio, *tsophnath paneach*, id est salvator mundi (quod nomen Pharaon imposuit Josepho)

corrupte in Septuaginta $\psi\epsilon\upsilon\tau\omicron\mu\epsilon\pi\omicron\upsilon\chi$. Ita pro Hebræo פסח *chava*, latine et græce dicimus *Eva*; pro *pesach* *pascha*, pro *Jescua* vel *Jehoscua* *Jesus*, pro *Maschiach* *Messeas*, pro *Tsor* *Tyrus*, pro *Casdim* *Chaldæi*.

HARMONIA CHRONOLOGICA PROPHETARUM.

Hoc est, tabula chronologica per annos mundi et Christi consignans singula oracula Isaïæ, et aliorum Prophetarum, conformis illi quam quasi probabilem Genesi præfixi. Scio varios varie hæc consignare, sed paucis annis, quibus una chronologia ab alia distat, additis vel demptis hæc tabula cuilibet illarum serviet.

REGES JUDA sibi continuo succedentes, sub quibus prophetarunt Prophete.

Ozias vel Azarias regnavit annis	52
Joathan	16
Achaz	16
Ezechias	29
Manasses	55
Amon	2
Josias	31
Joachaz mensibus	3
Joakim annis	11

A Joakim anno 11 finito, puta ab ejus cæde, et filii ejus Joachin transmigratio in Babylonem, incipiunt anni 70 captivitatis Babylonice, de quibus Jeremias, cap. xxv, vers. 11. Unde hinc annos prophetiæ suæ inchoat et consignat Ezechiel in tota sua prophetia.

Joachin mensibus	3
Sedecias annis	11

Anno 11 Sedecie, Nabuchodonosor regnum Juda et Jerusalem evertit, anno regni sui 18.

Regnavit post excisam Jerusalem Nabuchodonosor annis 26. Universim enim regnavit annis 44. Ei successit filius Evilmerodach sive Baltasar, qui regnavit annis 34. Baltasarem, capta Babylone, occiderunt Darius et Cyrus.

Itaque post Baltasarem in Babylone regnavit Darius anno uno, post Darium Cyrus annis 3.

In anno 3 Cyri finiuntur prophetiæ Danielis, qui ultimus omnium quatuor prophetarum prophetavit.

Anno mundi 3136, ante Christum 814,

qui fuit a diluvio annus 1479, a nativitate Abrahamæ annus 1187, ab exitu Hebræorum ex Ægypto annus 682, ante Christi nativitatem annus 814, cœpit regnare Ozias, sive Azarias, rex Juda, regnavitque per annos 52. Sub quo prophetavit Osee, Joel, Amos et Isaïas, qui, si credimus Eusebio, præcise cœpit prophetare anno 17 Ozie, qui fuit annus ante Christum 797. Rursum sub Ozia cœperunt Olympiades. Annus enim 40 Ozie, qui fuit

ante Christum 774, fuit annus 1 primæ Olympiadis.

Anno mundi 3187, ante Christum 763,

qui fuit Ozie 52 et ultimus, vidit Isaïas, cap. vi, Dominum sedentem super solium excelsum; et duos Seraphim clamantes: « Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum, » a quo per Seraphim carbone ignito purgatus, mittitur ad prophetandum, ac ad prædicendam futuram tempore Christi Judæorum incredulitatem et desolationem, Gentium vero vocationem, fidem et multiplicationem.

Anno mundi 3198, ante Christum 751,

qui fuit Joatham filii Ozie 11, Roma condita est a Romulo, qui in ea regnare cœpit, regnavitque 39 annis.

Anno mundi 3207, ante Christum 742,

qui fuit Achaz filii Joatham regnante apud Medos Dejoce, prædixit Isaïas Christi ex Virgine ortum, dicens cap. vii: « Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. » Additque regnum Israel æque ac Syriæ brevi fore destruendum, quod et contigit: nam eodem anno Phacee rex Israel, cum regnasset 20 annis, occisus est a duce equitum suorum; puta ab Osee, qui ei in regno successit. Rursum Teglah Phalasar, rex Assyriorum, vastavit eodem anno regnum Israel, et regnum Syriæ, ejusque regem Rasin, qui cum Phacee contra Achaz et Judæos conjuraverat, occidit.

Sub hoc tempus floruit Sibylla Erythræa, cujus de Christi nativitate, judicio et resurrectione versus recenset S. Augustinus, libro VIII *De Civitate*, cap. xxiii.

Anno mundi 3219, ante Christum 730,

quo moriente Achaz successit ei filius Ezechias, puta anno 1 Ezechie, prophetavit Isaïas, cap. xiv, vers. 28, Ezechie victoriam et triumphum de Philistinis. Sub idem tempus idem prophetavit, cap. xiii et seq., onus, id est excidium, Babylonis per Cyrum, atque Moab, Damasci, Ægypti, Æthiopiæ, Idumææ, Arabiæ et Tyri per Nabuchodonosorem.

Anno mundi 3224, ante Christum 725,

qui fuit Ezechie regis Juda sextus, Osee regis Israel nonus et ultimus, Salmanasar capit Samariam cum rege Osee, regnum Israel evertit, decem

Tribus abducit in Assyriam, juxta onus et vaticinium *Isaiæ* cap. vii et viii.

Tunc contigit historia Tobiaë. Nam inter alios Tobias cum Anna uxore, et Tobia filio suo unico, ex tribu et civitate Nephtholim a Salmanasare abductus fuit in Niniven: qui cum ab infantia idola fugiens Deum sedulo coluisset, etiam in captivitate a lege et timore Dei non recessit: quocirca nactus gratiam Salmanasarum, accepit potestatem ut quocumque vellet iret: unde circumiens Israelitas captivos consolatus est, egentibus succurrit, Gabelo mutuavit decem talenta argenti.

Anno mundi 3232, ante Christum 717,

qui fuit Ezechiaë 14, *Isaias*, cap. xx, incedens nudus per triduum, hoc suo facto portendit, et reipsa prophetavit spoliationem Egypti et Æthiopiæ, quæ eodem anno facta est a Sennacherib, duravitque ad triennium.

Quocirca eodem anno Sennacherib, obsidens Jerusalem, blasphemias contra eam et Deum minas per Rabsacen evomit; sed ad preces Ezechiaë et *Isaiæ* Deus ejus arma ab ea avertit, alioque diverit. Excivit enim contra eum Taraca regem Æthiopiæ, de cujus adventu audiens Sennacherib, coactus est copias a Jerusalem contra Taraca abducere; ac cum eo confliens victor vastavit Egyptum et Æthiopiæ, uti jam dixi, *Isaiæ* xxxvi et xxxvii.

Eodem anno ægrotavit Ezechias, mortemque ei denuntiavit *Isaias*: flet ille Deumque pœnitens precatur: preces exaudit Deus, quindecimque annos se vitæ ejus adjecturum per *Isaiam* promittit. Ezechiaë petenti signum dat portentum regressus solis et umbraë in horologio Achaz per decem lineas. Ergo *Isaias*, admovens ulceri Ezechiaë cataplasma ficuum, illum curavit, qui sanatus die tertio ingressus templum, canticum eucharisticum Deo cecinit, *Isaiæ* xxxviii.

Eodem anno Merodach rex Babylonis, solem retrocessisse obstupescens, mittit legatos et munera ad Ezechiam, ut quærerent quomodo et quare tale portentum accidisset: unde elatus Ezechias ostentat eis omnes thesauros domus suæ; ob quod ab *Isaia* increpitus, ab eo audit eosdem thesauros filiosque suos futuro tempore auferendos in Babylonem. Excipit patienter sententiam Prophetæ humilis rex, tantumque precatur: « Fiat pax et veritas in diebus meis, » illudque impetravit: cum enim feliciter 39 annos regnasset, in pace obdormivit, *Isaiæ* cap. xxxix.

Anno mundi 3234, ante Christum 715,

qui fuit Ezechiaë 16, et 3 Sennacherib ab invasione Judææ, Sennacherib, victor rediens ex Ægypto et Æthiopia, obsidens rursus Jerusalem, plagam accipit ab angelo, cæsis 185 millibus Assyriorum; juxta oraculum et promissa *Isaiæ* cap. xxxvii, vers. 30 et 36. Quocirca fugit ipse, reditque in Niniven, iramque suam evomit in Is-

raelitas eo nuper abductos. Sic enim habet Tobias cap. i, vers. 21: « Cum reversus esset rex Sennacherib, fugiens a Judæa plagam, quam circa eum fecerat Deus propter blasphemiam suam, et iratus multos occideret ex filiis Israel, Tobias sepeliebat corpora eorum. At ubi nuntiatum est regi, jussit eum occidi, et tulit omnem substantiam ejus. Tobias vero cum filio suo et cum uxore fugiens, nudus latuit, quia multi diligebant eum. Post dies vero quadraginta quinque occiderunt regem filii ipsius, et reversus est Tobias in domum suam; omnisque facultas ejus restituta est ei.

Ab hoc anno 16, usque ad 29 et ultimum Ezechiaë, *Isaiam* edidisse omnes reliquas prophetias, quas a cap. xl ad finem libri describit, censet S. Hieronymus in cap. i *Isaiæ*. Has enim post cladem Assyriorum, cap. xxxvii, receptam subjungit *Isaias*. Porro illæ sunt de Christo et Ecclesia. Nam obiter prædicat Cyrum relaxaturum Judæos et captivitate Babylonicam; prolixè autem prophetat Christum Cyri antitypum omnes homines redempturum e servitute peccati et diaboli, ac, relictis Judæis, vocaturum Gentes ad salutem, pro eis passurum, moriturum, ascensurum in cælum, daturum abundantiam honorum spiritualium et temporalium: omnes enim Gentes Christo et Ecclesie se subdituras, ac reges et reginas fore ejus nutritios et nutrices, omnesque suas opes et gloriam in illam illaturos, eamque vultu in terram demisso adoraturos. Denique Christum retributorum fidelibus et piis felicitatem ineffabilem; infidelibus vero et impiis ignem inexstinguibilem.

Anno mundi 3247, ante Christum 703,

coepit regnare Manasses filius Ezechiaë, impius et idololatra, regnatque per 55 annos, qui proinde *Isaiam* sua scelera increpantem, licet cognatum suum, serra lignea medium serrat, et secat in duas partes, juxta fontem Siloe. Insuper et sanguinem innocentem fudit multum nimis, donec impleret Jerusalem usque ad os. Quocirca immisit Deus principes regis Assyriorum, qui Manassem vinctum catenis ducerent in Babylonem, ubi ipse agens pœnitentiam, Deumque precans exauditur, ac post 10 annos ab eo restituitur regno: qui restitutus idola et aras aufert, altare cultumque Dei restaurat, eique totus servit, subditosque servire jubet, III *Reg.* xxi, et II *Paralip.* cap. xxxiii.

Anno mundi 3317, ante Christum 633,

qui fuit annus 13 Josiaë pii regis, Jeremias sacerdos in utero matris sanctificatus, etiamnum puer mittitur a Deo ad prophetandum; cumque causaretur pueritiam, manu Domini tactus ad os accipit donum prophetiæ, audaciam ac robur invincibile ad libere prophetandum et concionandum. Hoc ergo anno 13 Josiaë, videt cap. i, ollam succensam, et virgam vigilantem venientem a facie Aquilonis, per quæ portendi enuntiat ad-

ventum Nabuchodonosoris e Babylone, qui Judæam et Hierosolimam ob ejus scelera evertat, populum aut trucidet, aut captivum abducat, terramque desolet.

Anno mundi 3335, ante Christum 614,

qui fuit Josiæ 31 et ultimus, ascendit Nechao rex Ægypti contra regem Assyriorum. Josias autem, volens impedire transitum ejus per Judæam, pergat ad resistendum. Cui Nechao ait : « Non adversum te hodie venio, sed contra aliam pugno domum, ad quam me Deus festinato ire præcepit : desine adversum Deum facere, qui tecum est, ne interficiat te. » Noluit Josias acquiescere Dei verba loquenti; sed pugna congressus in campo Mageddo a sagittariis vulneratur, ac relatus in Jerusalem moritur, lugetque eum universus populus, Jeremias maxime, cujus lamentationes super Josiam in exsequiis cantate, longo deinceps tempore replicatæ sunt.

Josias sagitta necatur.

Joachaz, qui et Sellum, filius Josiæ, vigesimus rex Juda, inique crudeliterque regnat 3 mensibus. Interim Nechao, potitus victoria, venit in Jerusalem, Joachaz vincit mittit in Ægyptum, et tributo Judæis imposito, fratrem ejus Eliakim,

Joachim fit rex Juda.

qui et Jechonias, regem constituit, vertitque nomen ejus Joakim. Hic regnat annis 11, occidit Uriam prophetam, eo quod prædicaret Jerusalem destruendam esse, et projecit cadaver ejus in sepulcris vulgi ignobilis. Hunc et Joachaz prædictum leones vocat Ezechiel, quia populum violententer oppresserunt.

Prophetia contra domum regis.

Tunc Dei jussu Jeremias, intrans domum regis Juda, ait de primogenito Josiæ : « Nolite flere mortuum. » Mox de Joachaz subdit : « Plangite eum qui egreditur; quia hæc dicit Dominus ad eum : Non revertetur huc amplius, sed in loco, ad quem transtuli eum, ibi morietur. » Deinde ait de Joakim : « Hæc dicit Dominus ad Joakim : Non plangent eum, sed sepultura asini sepelietur, projectus extra portas Jerusalem. » Ac demum ad filium ejus Joachin, sive Jechoniam adjecit : « Vivo ego, dicit Dominus; quia si fuerit Jechonias annulus in manu dextera mea, inde evellam eum. Et dabo te in manu regis Babylonis, et mittam te et matrem tuam in terram alienam, ibique moriemini. »

Sub hæc Jeremias prædicans in templo omni populo, nisi resipiscant, templum urbemque destructum iri, apprehenditur a sacerdotibus et pseudoprophetis, ac coram principibus accusatur ut occidatur : quibus respondet se a Deo missum, ut ista nuntiaret : unde per principes et seniores absolvitur; Abicam enim filius Saphan eum liberavit, *Jerem. xxvi, vers. ult.*

Jeremias occidendus.

Sub idem tempus jubetur Jeremias a Deo facere vincula et catenas, eaque gestare et imponere collo suo, ac postea sub Sedecia eadem mittere ad reges Tyri, Sidonis, Edom, Moab, Ammon, ut per illa significet et portendat, eis vincula et captivi-

tatem imminere a Nabuchodonosore, ut patet *Jerem. xxvii, vers. 1 et seq.*

Anno mundi 3338, ante Christum 611,

anno 3 regni Joakim ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, obsidet Jerusalem, capit Joakim regem cum multis nobilibus, inter quos erant et Daniel adhuc puer, et Ananias, Misael et Azarias. Regem vincitum catenis cum aliis, partemque vasorum templi quam celerrime potuit, abducit in Babylonem, ubi vasa ponit in templo Dei sui. Daniele autem, et tres socios ejus, eo quod semine regio prognati cæteros forma et ingenio præcellerent, ibi cibis regiis nutriri, ac lingua et litteris Chaldæorum erudiri facit, ut post triennium starent coram rege, qui consensu præpositi eunuchorum abstinentes a dapibus regiis, et solis leguminibus et aqua victitantes, vultus corpulentiam, ac sapientiam supra cæteros coævus suos, qui cibo regio vescebantur, a Deo obtinent; et Daniel præterea intelligentiam somniorum : triennioque expleto, stant coram rege decuplum omnes magos Chaldæorum superantes.

Translatio Danielis et sociorum ejus.

Anno mundi 3339, ante Christum 610,

qui fuit 4 Joakim, propheta Jeremias, cap. *xlvi, vers. 2 et seq.*, quod Chaldæi profligabant Ægyptios cum suo rege Pharaone Nechao. Nechao enim ex victoria et strage Josiæ, Judæos sibi subjugaverat. Collecta ergo multitudine Ægyptiorum, Libyum et Lydorum, venit vindicaturus se de Chaldæis quod vectigales suos Judæos abegissent in Babylonem. Anno igitur 4 regni Joakim in Babylonica captivitate detenti, commissum est prælium juxta flumen Euphraten in Charcamis; ubi rex uterque cecidit, inquit Adrichomius in *Chronico*, scilicet Nechao senior, et Nabuchodonosor senior : (sed de hoc alias), Ægyptii cæsi : Chaldæi vero, superiores effecti, tollunt ab Ægyptiis quidquid illi abstulerant Assyriis, ab Euphrate Ægyptum usque : tunc restitutus Joakim regno suo fit tributarius regi Babylonis, servitque ei sub tributo 3 annis. Et hic primus annus est regni Nabuchodonosoris junioris, cognomento Magni, regis Babylonis, qui deinde regnavit annis 43.

Joakim tributarius Babylonis.

Hoc eodem anno 4 Joakim, clamat Jeremias ad Judæos, se jam per annos 23 prophetasse : at quia nec se, nec reliquos Prophetas hortantes ad penitentiam audire voluerunt, prænuntiat ipsos a rege Babylonis capiendos, eique servituros 70 annis. *Jerem. cap. xxv, xlvi, xlvii, xlviii, xlix, l et li.*

Captivitas 70 annorum prænuntiatur.

Prophetatque omnes in circuitu gentes, Ægyptios, Philistæos, Moabitas, Ammonitas, Idumæos, etc., bibituras de calice Babylonis vinum furoris Domini : et post 70 annos ipsam etiam Babylonem bibituram, et a Medis penitus subvertendam, ac in perpetuam solitudinem redigendam, et tum demum Israelæm reversurum in

Babylon calix et virga furoris Domini.

terram suam, atque ibi bene beateque victurum.

Eodem anno 4, rex Joakim claudit Jeremiam in carcere : ubi anno 5 Joakim, mense novembri, Dei jussu Baruch scriba et notarius Jeremiæ scribit in libro ex ore Jeremiæ omnes prophetias ejus contra Judam et Gentes. Inde missus a Jeremia cum libro ad populum in templo congregatum, atque jejunia celebrantem, ibi legit eum coram omni populo, ut respiscant. Deinde accersitus ad principes, legit eundem coram omnibus principibus in domo regis ; qui obstupescentes, dicunt ad Baruch : « Vade, et abscondere tu et Jeremias. » Solvunt ergo Prophetam, et ingressi ad regem nuntiant ei verba libri ; quem rex statim legi, et paucis in eo lectis, cultro scindi, et in igne comburi facit, Jeremiam et Baruch quærit ad mortem, sed abscondit eos Dominus. Cujus jussu mox Baruch ex ore Jeremiæ easdem prophetias in alio libro scribit ; et insuper addit, quod ob combustionem prioris libri, cadaver Joakim projicietur ad æstum per diem, et gelu per noctem, *Jerem. xxxvi.*

Liber Jeremiæ scribitur

legitur,

exaritur,

rescribitur.

Tunc Jeremias arguit Baruch pusillanimitatis, quod quereretur se dolorem habere, non requiem ; cui tamen in cæterorum vastatione promittit animæ salutem.

Anno mundi 3342, ante Christum 607,

qui fuit annus 7 Joakim, Joakim Ægyptiorum fuis auxilio, rebellans contra Nabuchodonosorem, negat ei tributum, nolens ultra servire Chaldæis ; unde missi a Deo exercitus Chaldæorum, Syriæ, Moab, Ammon, disperdunt Judam propter peccata Manassis. Tunc Jeremias Dei mandato accedit ad Rechabitas, qui ex præcepto patris sui religiose vivebant, non bibentes vinum, nec habentes agros aut vineas, in tabernaculis pro domibus habitantes, jamque necessitate belli in urbe habitantes : et propinat eis vinum ; quod cum bibere nollent, exemplo obedientiæ ipsorum arguit pertinacem Judæorum inobedientiam, Dei præceptum negligentiam ; quapropter his supplicium, illis autem præmium præannuntiat.

Susanna à Daniele liberatur.

Erant tunc in Babylone duo senes presbyteri, judices Judæi, Achaz et Sedechias, qui castissimam Susannam Judæam, clam in horto se lavantem, ad libidinem seu stuprum concupiscentes, cum ejus concubitu frui non possent, ipsam coram populo falso adulterii accusant ; quæ cum damnata duceretur ad mortem, Deumque oraret, Dei spiritu suscitatus puer Daniel, cap. xiii, retractat judicium, ipseque senes separatim interrogatos, proprio ipsorum ore de falso testimonio convincit : quos lege talionis populus lapidare properabat ; sed jussu Nabuchodonosoris igne combusti sunt, sicut prædixerat Jeremias, cap. xxxix, vers. 23.

Anno mundi 3346, ante Christum 603,

anno 11 regni Joakim, Nabuchodonosor veniens

Hierosolymam, occisum Joakim projicit extra Jerusalem, a bestiis avibusque lacerandum, regem constituit filium ejus Joachin ; qui et Jechonias. Hic regnat menses 3, dies 10, malitia patri similis, nomine dissimilis, IV *Reg. xxiv* ; II *Paralip. xxxvi* ; III *Esd. i.*

Mors Joakim.

Anno mundi 3347, ante Christum 602.

Post tres autem menses verno tempore, Nabuchodonosor reversus obsidet Jerusalem ; ad quem exiens de consilio Jeremiæ, rex Joachin et mater, uxores et principes ejus, omnesque nobiles et optimates Juda, inter quos erant et juvenis Ezechiel, et Mardocheus, et Josedec pontifex, ultro se tradunt regi Babylonis, qui eos una cum cæteris vasis ac thesauris templi ac palatii, ac ditioribus, robustis et optimis quibusque artificibus transfert in Babylonem ; ubi Joachin carceri traditur : regem autem constituit ejus patruum Mathaniam, filium Josiæ, facitque eum jurare per Deum, quod fideliter sub tributo serviet Chaldæis ; in signum cujus vertit nomen ejus, vocatque eum Sedeciam, quod justitiam Domini sonat. Hic impie regnat annis 11, faciens malum, nec obediens consilio Jeremiæ. IV *Reg. xxiv* ; II *Paralip. xxxvi* ; III *Esd. i* ; *Jerem. cap. xxxvii et lii.*

Hieronymus super Math. et Daniel.

Transmigrationis Babylonis.

Anno 1 regni ejus videt Jeremias, cap. xxiv, fons optimas et pessimas, divinitus positas ante templum, auditque priores significare Judæos jam pridem translatos in Babylonem, eosque a Domino reducendos in Judæam ; posteriores vero designare eos qui manserant in Jerusalem, eosque gladio, fame et peste prodendos. Statimque scribit Jeremias, et mittit litteras ad eos qui ducti erant in Babylonem, quod post 70 annos reversuri sint in terram suam : eos vero qui Hierosolymis remanserant, gladio, fame et peste consumendos. Prophetat et veram populi liberationem per Christum futuram, novamque legem in cordibus scribendam, ac Jerusalem reedificandam, ubi libere, secure, et late in cunctorum affluentia bonorum serviant Domino, *Jerem. cap. xxxix, xxx et xxxi.*

Visio fontium.

Epistola Jeremiæ ad captivos Babylonis.

Sub idem tempus mense julio, Ananias pseudopropheta tollens in templo coram sacerdotibus et omni populo catenam ligneam de collo Jeremiæ, quam jussu Dei in signum futuræ captivitatis portabat, eamque confringens ait : Sic contret Deus, post duos annos, jugum regis Babylonis de collo omnium gentium, et rex Jechonias omnesque transmigrati cum vasis templi huc revertentur ; sed Jeremias, jussu Dei pro lignea catena ferream portans, Ananiam falsa vaticinari, ideoque brevi moriturum denuntiat, qui secundo post mense obiit, *Jeremiæ xxiii.*

Jeremias catenam portat.

Tunc quoque Jeremias misit catenas ad quinque reges, Edom, Moab, Ammon, Tyri et Sydonis per legatos ipsorum, qui venerant ad Sedeciam, quibus monet illos, simul ac regem Juda, si servire velint regi Babylonis, permansuros in terra

sua, alioqui perituros gladio, fame, peste : prædicat etiam sacra vasa, quæ reliqua sunt Hierosolymis, transferenda in Babylonem, et tandem referenda Hierosolymam.

Anno mundi 3350, ante Christum 599,

qui fuit quartus Sedeciae, Jeremias, cap. XIX, conterit lagunculam in atrio templi, ut ostendat populum sic esse conterendum. Hinc cap. XX, incarceratus a Phassarum minatur ei interitum, atque ex tædio vitæ et ærumnarum acerbitate maledicit diei natalivitatis suæ.

Eodem anno prophetat, cap. I et LI, excidium Babylonis per Cyrum: unde, vers. 50, scribit in libro omnia mala quæ imminabant Babyloni, atque librum tradit Sarviæ oratori Sedeciae, eunti cum eo in Babylonem, eique præcipit, ut coram Judæis eum legat, deinde alligatum lapidi projiciat in Euphratem, ac dicat: « Sic submergetur Babylon, » *Jerem. LI et LIX.*

Eodem anno Jeremias, cap. XIII, vers. 18, mittitur a Deo ad Sedeciam rebellantem Chaldæis, et ad reginam, ut nuntiet eis regni eversionem, ut patebit ex chronotaxi Jeremiæ.

Anno mundi 3351, ante Christum 598,

qui fuit transmigrations Joachin in Babylonem 5, et regni Sedeciae quintus, die 5 junii, Ezechiel sacerdos Judæus in Babylone anno 30 ætatis suæ, videt in nube ac igne similitudinem quatuor animalium, nempe hominis, leonis, bovis et aquilæ, impetu spiritus recta incedentium, et effigiem hominis sedentis in throno gloriæ Dei, mystice representantes Christum ac quatuor Evangelistas: jussusque comedit librum cœlitus missum, scriptum intus et foris, continentem lamentationes, carmen et væ; atque ita constantia spiritus accepta, divinitus mittitur ut prophetet Judæis concaptivis suis in Babylone: cumque per septem dies taceret, visa rursus in campo gloria Domini, jubetur in domo sua includi quasi vinctus ac mutus, et figurare ac depingere in tabula obsidionem Jerusalem, et inter se et civitatem sartagine ferream ponere pro muro, qui remedium cœlestis auxilii capiendis excluderet: atque assumptis iniquitatibus Israel dormire super latus suum sinistrum 390 diebus, deinde super latus dextrum 40 diebus, assumptis iniquitatibus Juda, et quotidie comedere panem in pondere, cibum vilem, modicum, confectum stercore boum, et bibere exiguum aquæ in mensura. Jubetur et pilos capitis et barbæ sibi detondere, detonsos tripartitum consumere. Atque his omnibus designabat et denuntiabat, propter perpetratas iniquitates futuram arctissimam civitatis Jerusalem obsidionem, totiusque Judææ extremam ac inevitabilem vastationem ac desolationem, *Ezech. capitibus I, II, III, IV, V, VI et VII.*

Anno 6 transmigrations, die 3 augusti, Ezechiel raptus in spiritu et ductus in Jerusalem,

videt ibi in templo pessimas Judæorum abominations idololatriæ, et ob eas, variaque scelera quibus Sodomam et Samariam superabant, etiamsi Noe, Daniel et Job pro ipsis orarent, omnes et singulos, qui a viro lineis vestito non essent signo *thau* in fronte notati, occidendos, urbemque exurendam: Sedeciam autem regem, eo quod confœderatus regi Egypti, rupto ac fracto juramento rebellaret contra Nabuchodonosorem, capiendum et adducendum in Babylonem, ipsum tamen eam non visurum, ibique moriturum; eos vero qui se dedentes Chaldæis transmigrarent in Babylonem, reversuros in patriam.

Anno 7 transmigrations, die 10 julii, Ezechiel Judæis a se responsum divinum quærentibus, replicat beneficia Dei Israelitis in Egypto, in deserto, et in terra promissionis exhibita, semperque tamen eos fuisse rebelles imperio, ideoque Hierosolymæ irrevocabilem minatur gladium, cladem et excidium, *Ezech. capitibus XX, XXI, XXII et XXIII.*

Anno mundi 3353, ante Christum 594,

anno 9 Sedeciae, die 10 decembris, venit Nabuchodonosor cum exercitu, arctissimeque obsidet Jerusalem sesquianno, nisi quod medio tempore duobus mensibus propter Egyptos abfuerit, interea fames tanta in civitate obsessos pressit, ut parentes comederent liberos suos, et liberi parentes, libro IV *Reg. XXV; Jerem. XXXIX et LI, et XIX; Ezech. V.*

Eodem die, mane Ezechiel per ollam electis carnibus et ossibus plenam, ignibus admotam et liquefactam, significat transmigratis fore incendium Jerusalem, populique excidium. Vespereque ejusdem diei obiit dilecta uxor ejus, pro qua prohibetur a Deo lugere, in signum futuræ desolationis templi; prophetatque imminere etiam Ammonitis, Moabitis, Idumæis, et Palæstinis seu Philistæis exitium, quod de afflictione Jerusalem exsultaverint, *Ezech. XXIV et XXV.*

Tunc mittit Sedecias rex nuntios ad consulendum Jeremiam: quibus respondet Propheta Sedeciam regem capiendum, urbemque exurendam; qui vero e populo manserint in urbe, fame, peste ac gladio morituros; qui autem profugerint ad Chaldæos victuros, *Jerem. XXXI.*

Anno mundi 3356, ante Christum 593,

anno 10 Sedeciae, Jeremias missus a Domino ad Sedeciam, dicit ei, quod civitas caperetur ac incenderetur, et rex non effugeret, sed captus visibiliter, cum coram Nabuchodonosore loqueretur, non tamen gladio occideretur, sed ductus in Babylonem, ibi in pace morte naturali moreretur: quam ob causam claudit rex Prophetam in carcere ad dies aliquot, *Jerem. XXXII et XXXIV.*

Jeremias autem positus in carcere, jussu Domini emit a patre suo agrum qui erat in Anathot, præcipitque ipsi Baruch, ut curet litteras emptio-

Ezechiel incipit prophete con captivis in Babylone.

Destruccio Jerusalem diversimoda variis signis præfiguratur.

Jerusalem obsidetur.

Ezechielis uxor moritur.

Prophetia Jerusalem.

Jeremias incarceratur.

Jeremias agrum emit.

nis sigillatas poni in vase fictili et servari; testificans Jerusalem quidem destruendam, et populum captivandum; sed iterum reversurum, ac secure possessurum agros suos in prosperitate. Prophetat etiam Christum nasciturum, factaque redemptione, feliciter in omni gaudio super domum Jacob et David regnaturum sine fine, *Jerem. capitibus xxxiii et xxxiiii.*

Post hæc Sedecias in arcto positus ob imminens periculum, eo quod adesset septimus annus, hoc est sabbatum terræ, dimittit Prophetam, et convocat populum in templum: feriunt pactum coram Domino, ut unusquisque dimitteret servos suos liberos: et in signum firmitatis pacti, inter partes conscissi vituli transeunt, imprecantes sibi novissimas pœnas, nisi pacta servarent; itaque servos dimittunt, *Jerem. xxxiv.*

Interea exercitus regis Ægypti venit in Judæam, promissum Judæis allaturus auxilium: quo audito Chaldæi, solventes obsidionem Jerusalem, pergunt obviam Ægyptiis, eosque retrocedere compellunt, *Jerem. xxxvii.*

Eodem anno 10 in decembri prophetat Ezechiel, eo quod rex Ægypti auxilium præstitisset Judæis, Ægyptum per Nabuchodonosorem esse vastandam, destruendam et in solitudinem redigendam: post 40 autem annos restituendam, licet non ad pristinam gloriam, *Ezech. xxxix et xli.*

Cum recessissent autem Chaldæi, Judæi rati se omnino esse liberatos, statim servos dimissos retrahunt in servitutem. Unde Dominus, per Jeremiam fœdifragos increpans, dicit ipsos gladio, peste et fame perituros, *Jerem. xxxiv.*

Quin etiam Jeremias Sedecie regi ab ipso divinum responsum petenti respondet: Ægyptios reversuros in terram suam, et Chaldæos redituros Hierosolymam, urbemque exusturos, *Jerem. capite xxxvii.*

Tunc Jeremias volens exire in Anathot viculum, unde fuit oriundus, ad possidendum agrum, quem emerat, comprehenditur in porta a custodibus falso accusantibus, quod ad Chaldæos transfugeret, ac jussu principum cæcus mittitur in carcerem, seditque ibi diebus multis. Inde eductus a rege Sedecia, et abscondite veritatem interrogatus, ait ipsum vere capiendum. Itaque reponitur in carcere, assignata ipsi quotidie torta panis, donec consumerentur omnes panes civitatis obsessæ, *Jerem. xxxvii.*

Interea fugatis Ægyptiis, continuatur obsidio Jerusalem. Jeremias autem incessanter prædicabat e carcere omni populo urbem capiendam, ac manentes in ea gladio, fame et peste morituros; qui vero ad Chaldæos transfugissent mortem evasuros. Quare principes petunt a rege Prophetam occidi, ejusque consensu exemptum e carcere fune demittunt in lacum lutosum, ut ibi moreretur fame; sed, connivente rege, extrahit eum Abdemelech Æthiops eunuchus, ac reponit et recludit in carcere: qui Abdemelech propter hoc benefi-

cium, et maxime quia semper confidebat in Deo, audit a Jeremia se divinitus a captivitate et morte liberandum, *Jerem. xxxviii et xxxix.*

Post hæc Jeremias iterum clam ductus ad regem, ac secreta interrogatus, suadet ac consulit ei, ut se dedat Chaldæis, sic ipsum urbemque salvos fore: alioquin urbem ab eis comburendam, ipsumque non effugiturum; quo dicto reducitur, ac recluditur in carcere, manetque ibi usque dum capiatur, *Jerem. xxxviii.*

Anno mundi 3357, ante Christum 592,

anno autem 11, prima die mensis martii, prophetat Ezechiel Tyrum, urbem maris inclytam, ac frequentia negotiatorum opulentissimam, a Nabuchodonosore evertendam, eo quod super afflictione et destructione Jerusalem exultaverit: regem autem Tyri ob ejus superbiam, qua se Deum, ac sapientiosem Daniele, viro jam tunc magni nominis et famæ, propter interpretationem somniorum regis liberationemque Susannæ, jactabat, occidendum: Judæos vero reducidos in terram suam, *Ezech. cap. xxvi, xxvii et xxviii.*

Eodem anno 11, die 5 maii, comparat Ezechiel Pharaonem cum rege Assyriorum: quod sicut Assur sublimis dejectus est, ita deiceretur et regnum Ægyptium, *Ezech. xxxii.*

Eodem anno 11 Sedecie, qui erat 19 Nabuchodonosoris, die 5 juni, Chaldæi perrumpunt exteriorem murum Jerusalem, et intrant usque ad portam interiorem secundi muri: quo viso, rex Sedecias nocte perviam subterraneam cum suis principibus fugiens, a Chaldæis comprehenditur in campo Jericho, et ducitur ad Nabuchodonosorem in Reblata; qui objurgato eo de infidelitate et perjurio, filios ejus principes Juda in conspectu ejus occidit: deinde eruit oculos ejus, et vinculum catenis mittit et adducit in Babylonem; ubi mancipat eum carceri usque ad mortem, *IV Reg. xxv; Jerem. xxxix et lvi, impletumque est verbum Domini quod dixerat: « Adducam eum in Babylonem, et ipsam non videbit, » Ezech. xli.*

Die 9 junii, Chaldæi capiunt urbem Jerusalem, populum occidunt non parcentes adolescenti, virgini, seni. Die 7 julii, venit Nabuzardan princeps exercitus, et comburit palatium regis, omnesque domos Jerusalem. Porro die 10 julii, incendit templum Domini, cum stetisset annis 440, simulque combusti sunt libri sacri, qui passim in Scriptura citati jam non exstant. Insuper universas turrets, et muros urbis Jerusalem per circuitum, et reliqua ædificia destruit; populum residuum cum transfugis ac vasis templi abducit in Babylonem: reliquit Hierosolymæ tantum pauperes aliquot rusticos ad colendam terram, quibus præficit Godoliam. Jeremiam vero Nabuzardan ex mandato Nabuchodonosor solvit a catenis, et educit e carcere, datque ei libertatem, facultatem et optionem vel proficiscendi in Babylonem,

Sedecias consulit Jeremiam.

Prophetia contra Tyrum.

Generardus anno mundi 3358.

Sedecias capitur, excrucietur, incarceratur.

Jerusalem capitur, exuritur.

destruitur.

Jeremias liber dimittitur.

missio servorum.

Adventus Ægyptiorum.

Prophetia contra Ægyptum.

retractio servorum.

Jeremias capitur.

Jeremias mittitur in lacum.

Habitat in Masphat. promittens se eum ibi honorifice habiturum, vel habitandi ubicumque voluerit. At Propheta malens in patria residere, multis cibariis ac muneribus ab eo donatus, ac Godoliæ commendatus, una cum Godolia habitat in Masphat: ubi Godolias Judæos passim dispersos benigne recipit, eisque securitatem promittit, dummodo servire velint regi Babylonis: a quibus monetur, ut caveat sibi ab Ismaele intentante ei mortem; qui tamen non credit, nec audit bene monentes, *IV Reg. xxv; II Paralip. xxxvi; Jerem. xxxix et lxx; III Esdr. i.*

Threni Jeremias. Porro Jeremias amaro animo sedens, dolens, ac flens quadruplici alphabeto metrico lamentatur destructionem Jerusalem, ac in sua afflictione antitype plangit Christi passionem, mortem et sepulturam, ac Ecclesiæ desolationem, oratque Deum pro desolatis, *Thren. cap. ii, iii, iv et v.*

Occisio Godolias. Tertia autem die septembris, Ismael Judæus proditorie occidit in Masphat Godoliam, aliosque complures Judæos ac Chaldæos qui cum eo erant. Unde cum et ipse a reliquiis Judæorum quæreretur ad necem, fugit cum octo viris ad Ammonitas, *Jerem. xli; IV Reg. xxv.*

Reliquiæ Judæorum. At reliquiæ Judæorum, timentes a Chaldæis facti ultionem, statuunt fugere in Ægyptum, rogant Jeremiam ut oret ac consulat Dominum quid facere debeant, jurantes facturos se quidquid ille jusserit. Decima post die, respondet Dominus per Jeremiam ipsos Dei præsidio fore salvos, si in Judæa maneat: sin autem in Ægyptum fugiant, protestatur eos omnes ibi gladio, fame et peste morituros. At illi, spreto Dei oraculo, eogentes Jeremiam et Baruch secum proficisci, simul abeunt ac proficiscuntur in Ægyptum, habitantque juxta Taphnis. Ubi Jeremias prædicit illis Nabuchodonosorem venturum, et vastaturum Ægyptum cum idolis suis, eique dominaturum, *Jerem. cap. xlii et xliiii.*

Fuga in Ægyptum. Anno mundi 3362, ante Christum 587,

Judæi persistent in idololatria. Post hæc Judæi in Ægypto reprehensi a Jeremia super idololatria, quod ibi sacrificarent idolis, obstinate respondent una cum multitudine mulierum permansuros se in idololatria inveterata, ac sacrificaturos reginæ cæli, id est lunæ, quos Jeremias prædicit universos gladio et fame penitus consumendos, regemque Ægypti Pharaonem capiendum: et quia non destitit ipsos arguere, lapidaverunt eum ibidem; quem honorantes Ægyptii, ob fugatos ipsius oratione serpentes ab eodem loco, sepeliverunt eum juxta sepulcrum regum suorum, magnaque eum ibi religione venerantur, *Jerem. xlii.*

Jeremias à Judæis lapidatur. Post hæc emergunt alii Judæi de locis vicinis, ad quæ profugerant, et dicunt: Unus erat Abraham, et possedit terram: nos autem multi sumus, nobis data est terra in possessionem; itaque cunctes habitant ibi in ruinis et maceris urbis, *Ezech. xxxiii.*

Anno I desolationis Jerusalem, qui erat trans-

migrationis 12, die 5 decembris, venit quidam fugitivus de Jerusalem in Babylonem ad Ezechielem, dicens: Vastata est civitas: quo tempore prophetat Ezechiel, quod reliquiæ Judæorum, qui habitabant in ruinosis, propter iniquitates suas, a bestiis, et gladio ac peste perderentur, et terra in solitudinem redigeretur, *Ezech. xxxiii.*

Eodem anno, die 1 februarii, Ezechiel plangit super futura Pharaonis à Nabuchodonosore occisione, ejusque ac plurimum nationum ad inferos descensu: eo quod dederint terrorem suum in terra viventium, hoc est, Judæorum et Patriarcharum: quos propter notitiam et cultum Dei, Dominus in Evangelio viventes appellat, *Matth. xxii.* Describit etiam Evangelici prædicatoris officium, ac pro pastoribus Judæorum neglecto grege seipsos pascentibus, promittit verum pastorem Christum, qui suas oves congregabit, sanabit, et pascet in pace et ubertate. Ad hæc prædicit Idumæam vastandam et destruendam, eo quod populum Dei afflixerit: Israel vero a captivitate reducendum, ac restituendum, in terram suam, ubi uniti sub uno rege ac pastore Christo in felicitate habitabunt, et in præceptis Dei ambulabunt. Cujus restituito ostenditur Propheta in campo per ossa arida reviviscentia, mystice etiam resurrectionem generalem mortuorum præfigurantia. Postremo vaticinatur Gog et Magog in novissimis diebus cum instructo ingentique exercitu, ab Aquilone venturos in terram Israel, ibique perituros. *Ezechielis capitibus xxxii, xxxiii, xxxiv, xxxv, xxxvi, xxxvii et xxxviii.*

Prophetia Ezechielis.

Anno mundi 3362, ante Christum 587, qui fuit ab excidio et desolatione Jerusalem 5. Nabuchodonosor juxta vaticinia *Isaiæ*, cap. xxxi, et *Jeremiæ* cap. xlii, vers. 13, invasit et occupavit Cœlesyriam, Ammonitas et Moabitas (ita Josephus *X Antiq. xi*) ac cœpit obsidere Tyrum, quam 13 annis obsedit, tandemque expugnavit. Ita *Ezechiel*, cap. xxxix, vers. 18, et Josephus. Eodem anno, qui fuit Nabuchodonosoris 23, die 17 mensis quinti, Baruch librum a se conscriptum legit Babylone coram Jechonia, et toto populo, quo Judæis in Babylone dat monita salutis, eos nimirum ob peccata abductos in captivitatem, sed cum gloria reducendos in Jerusalem. Rursum per Christum Deum, hominem futurum, ac in terra cum hominibus conversaturum, plenius et perfectius homines fore docendos viam sapientiæ ac salutis, ab eoque redimendos, ac æterno honore, splendore ac jucunditate exilarandos, et condecorandos in lumine majestatis Dei. *Baruch* cap. i, et seq.

Anno mundi 3371, ante Christum 578.

Anno 14 ab excidio Jerusalem, qui est 25 transmigrationis, die 10 Martii, Ezechiel in spiritu ductus in terram Israel, angelo ei ostendente, videt sub figura civitatis (Jerusalem) et templi, certa

Visio Ezechielis.

mensura ac dimensione super montem reedificandi, ac gloria Dei replendi, Ecclesiae Christi sacrosancta mysteria. *Ezechiel.* capitibus XL, XLI, XLII, XLIII, XLIV, XLV, XLVI, XLVII et XLVIII.

Anno mundi 3373, ante Christum 576,

qui fuit ab excisa Jerusalem 16, a transmigratione Joachin 27, Nabuchodonosoris 35, post longam et molestam obsidionem 13 annorum Tyrus capta est a Nabuchodonosore : quocirca Deus ipsi, ejusque exercitui promittit quasi pro mercede, se daturum ei Ægyptum in prædam, eo quod tot annis servierat ei in oppugnando et vastando Tyrum, *Ezech. XLIX, 17.* Quapropter Nabuchodonosor hoc eodem anno invasit et occupavit Ægyptum, eaque subacta factus est monarcha.

Tandem Ezechiel apud Babylonem a iudice populi Israel, quod eum de cultu idolorum argueret, interfectus ac martyrio laureatus, sepultus est in sepulcro Sem et Arphaxad, Abrahæ progenitorum; ad quod multi orationis causa confluere consueverunt, uti habet Martyrol. Romanum; quarto Idis aprilis.

Anno mundi 3375, ante Christum 574,

qui fuit a vastata Ægypto, et consequenter a monarchia Nabuchodonosoris 2, regni vero ejus 37. Nabuchodonosor jam superbus, et gloriosus triumphator; reversus in Babylonem, vidit in somnio statuam quadriformem, scilicet capite aureo, pectore argenteo, ventre æneo, tibiis ferreis, portendentem quatuor imperia mundi, quæ a lapide de monte abscisso, id est a Christo, contrita est, prout ei explicuit Daniel, cap. II, ideoque a rege honoratus fuit, et toti Babylonis præpositus. Mox insolescens rex, eo quod audiret a Daniele se suumque regnum esse caput aureum, statuam suam auream erigit, atque in ea ab omnibus se adorari facit : quam cum, cæteris adorantibus, Ananias, Azarias et Misael adorare nolent, jussu regis conjiciuntur in fornacem ignis ardentis; at injectoribus a flamma combustis, illi in medio ignis cum angelo Dei illæsi et intacti ambulantes, cantico benedicunt Domino, atque ad laudem ejus omnem creaturam exhortantur : quod Nabuchodonosor animadvertens obstupescit, ac illis de fornace evocatis, benedicit Deum ipsorum, jubens ac mandans edicto, ut occidatur quisquis eum blasphemaverit.

Post hæc vidit Nabuchodonosor somnium de excelsa arbore succidenda, quod solus Daniel interpretatur de futura septenni regis ejectione, et habitatione cum bestiis, ejusque tandem in regnum restitutione, quæ propter eleemosynas regis, monitu Danielis factas, ad annum dilata est. Deinde rex ob suam superbiam versus in demeritiam, regnoque pulsus, tanquam bestia cum bestiis sylvas incolens, annis septem gramen ut bos comedit, æstu roreque cæli perfunditur.

Deinde precibus ac oratione Danielis menti regnoque restitutus, Deum cæli recognoscit ac glorificat : hæcque omnia per epistolas suis subditis divulgat.

Anno mundi 3383, ante Christum 566,

qui fuit regni Nabuchodonosoris 45, monarchiæ ejus 10, excisæ Jerusalem 26, transmigrationis Joachin 37, moritur Nabuchodonosor, ei que in regno succedit filius Evilmerodach, qui et Balsasar vocatus est : qui eodem anno 1 regni sui elevat et educit Joachin regem Juda de carcere, et exaltat eum super omnes principes Babylonis, adeo ut deinceps tota vita in mensa regis cum eo vesceretur, *Jerem. cap. ult. vers. 34.*

Eodem anno 1 regni Baltasaris, videt Daniel, cap. VII, in somno quatuor bestias, leonem, ursum, pardum, et quartam terribilem innominatam, e cujus capite cornu parvum exoriens crescebat, multosque debellabat : quæ designabant quatuor monarchias, Chaldæorum, Persarum, Græcorum et Romanorum, e qua orietur Antichristus sanctos persequens, et quasi monarcha toti orbi dominans per tres annos cum dimidio; quem Filius hominis, accepta ab Antiquo dierum potestate, disperdet et conteret, ipseque regnabit in æternum.

Sub idem tempus contigit historia Belis et draconis, quæ Daniel contrivit, *Daniel. cap. XIV.*

Anno mundi 3385, ante Christum 564,

qui fuit Baltasaris tertius, videt Daniel hircum pugnare contra arietem, ipsumque devincere; deinde cornu modicum ex hircu prognatum multum in populum templumque Dei exercere tyrannidem : auditque a Gabriele, ita regem Persarum olim prælio vincendum a rege Græcorum, atque ex eo oriturum regem impudentem (nempe Antiochum Epiphanem figuram Antichristi), qui sanctos interficiet, templum violabit, sacrificia cultumque Dei auferet et abolebit, tandemque sine manibus conteretur, *Dan. VIII.*

Visio pugnæ hirci cum arietem.

Anno mundi 3417, ante Christum 532,

qui fuit Baltasaris 34, et ultimus; Cyrus rex Persarum, et Darius rex Medorum, avunculus ejus, obsident Babylonem. Baltasar autem rex, urbis munitione fretus, vacans conviviis, bibit vinum cum suis principibus, uxoribus et concubinibus, ex vasis templi Jerusalem, laudando idola sua; quapropter videt manum scribentem in pariete : *Mene, tekem, phares;* quam scripturam cum magi Babylonis neque legere, neque interpretari valerent, solus Daniel eam perturbato regi et legit, et interpretatur significare ipsum regno deturbandum, idque a Deo dandum Medis et Persis. Unde Daniel torque aurea et purpura honoratur, ac tertius regni constituitur, *Daniel. V.*

Visio manus scribentis.

Destructio Babylonis et regni ejus.

Eadem nocte Medi et Persæ fluxu Euphratis alio ducto, per siccum alveum Babylonem ingressi,

Monar-
chia Per-
sorum.

Baltasarem regem populumque interficiunt, urbem turremque destruunt, regnum suscipit Darius Medus annos natus 62, *Jerem.* xi; Cyrusque præcessit, quia senior, quia avunculus, quia potentioris regni dominus: hanc enim triplicem rationem assignat S. Hieronymus.

Daniel in
lacu leo-
num.

Daniel autem, assumptus a Dario in Mediam, constituitur princeps super satrapas regni. Cumque ob sapientiam præ cæteris regi carus esset, invidia principum ejus accusatur apud regem, quod contra regium edictum quotidie ter Deum cœli oraret. Unde, renitente licet multum rege, projicitur in lacum leonum, advolutoque lapides os lacus obsignatur. Primo diluculo, rex Danielem a Deo servatum, et a leonibus illæsum inveniens, ipsum educit, et accusatores ejus leonibus objicit, quibus subito devoratis, decreti publicatione per totum regnum Deum Danielis timendum prædicat. *Danielis*, cap. vi.

70 heb-
domada
Danieli
revelan-
tur.

Eodem anno 1 imperii Darii Medi super Chaldaeos, anno 69 transmigrationis, Daniel intelligens ex libro Jeremiæ appropinquare terminum 70 annorum desolationis Jerusalem, et captivitatis Babylonice, prostratus coram Domino in jejunio, sacco et cinere, confitetur Judæos propter peccata sua juste captivos, oratque ut juxta suum promissum misericorditer reducere dignetur eos in terram suam. Cui apparens angelus Gabriel respondet, et indicat orationem ejus exauditam esse, et insuper revelat ei, quando templum, quando urbs et civitas Jerusalem rursum ædificanda sint; quodque majus erat omnibus, prædicat ei tempus, quando vera libertas Christus venturus esset, nempe 70 hebdomades (quarum unaquæque juxta Scripturæ consuetudinem 7 annos continet: faciunt ergo illæ annos 490) a Deo determinatas et definitas esse usque ad Christum; quando abolito et expiato peccato, Deus veram adduceret libertatem justitiamque sempiternam. Itaque, ab exitu sermonis regis permissuri ut iterum ædificetur Jerusalem, hoc est, ab anno 7 Artaxerxis Longimani regis Persarum, quando misit Nehemiam reædificare Jerusalem, et usque ad illum diem, quo Christus Sanctus sanctorum, in suo baptismo cœlitis a Deo Patre per Spiritum Sanctum ungeretur dux ac doctor Christianorum, fore hebdomadas 69

annuas, id est annos 483; hebdomada vero septuagesima, id est ultima ac postrema, Christum confirmaturum pactum, id est legem Evangelicam, novum Testamentum, suumque Evangelium multis miraculis: in medio autem ejusdem hebdomadæ Christum occidendum, et cessaturum sacrificium veteris legis; populum qui eum Christum negaret, abjiciendum: abominationem desolationis in templo futuram, seu collocandam (« quæ dicta est, inquit Christus, *Matthæi* cap. xxiv, a Daniele Propheta, stantem in loco sancto: qui legit, intelligat): » urbem vero ac templum dissipandum et devastandum a duce et populo venturo, eorumque desolationem duraturam usque ad finem mundi.

Anno mundi 3418, ante Christum 531,

anno 70 desolationis Jerusalem, peracto jam sabbato terræ, mortuo Dario Medo, Cyrus rex Persarum monarchiam adeptus, statim monarchiæ suæ anno 1 divinitus inspiratus, publicato ubique per totum regnum edicto, dat Judæis licentiam redeundi in Jerusalem, et Judæam patriam ac terram suam, atque impensis regis jubet ædificari ibi templum Deo Israel, reddens eis 3400 aurea et argentea vasa templi, quæ abstulerat Nabuchodonosor de Jerusalem. II *Par.* xxxvi, I *Esdr.* i, III *Esdr.* ii.

Relaxatio
captivi-
tatis Ba-
bylonicæ.

Anno mundi 3429, ante Christum 529,

qui fuit tertius et ultimus monarchiæ et vitæ Cyri, ubi Daniel se luctu, jejunio et oratione per tres hebdomadas afflisset, videt, die 24 martii, juxta fluvium Tigrin virum lineis vestitum, fulgentemque: unde timens et tremens ab eo confortatur, et docetur de Michaeli principe Synagogæ Judæis auxiliante, et de variis bellis futuris inter reges Persarum et Græcorum, et inter reges Austri, id est Egypti, et Aquilonis, id est Syriæ: item de Antiocho Epiphane, ejusque antitypo Antichristo se contra Deum deorum elaturo, et ablato jugi sacrificio, Judæos per annos tres et semis persecuturo. Denique post magnam afflictionem mortuos resurrecturos, quosdam ad opprobrium sempiternum, quosdam ad vitam æternam: ubi docti ac doctores ut stellæ fulgebunt. *Dan.* capitibus x, xi et 12.

COMMENTARIUS IN ISAIAM.

ARGUMENTUM.

QUÆRES primo, quis fuit Isaias? Respondeo, fuit filius Amos, ut patet cap. 1, vers. 1, non Amos minoris Prophetæ, uti putavere S. Epiphanius in *Vita Amos*. Clemens Alexandrinus, lib. I *Strom.*, et Cædrenus in *Compend. histor.*; ille enim scribitur per *ain* initio, et per *samech* in fine; fuitque armentarius et rusticus, vellens sycomoros; sed alterius Amos, qui initio per *aleph*, et in fine per *sade* scribitur, atque hebraice significat firmamentum, virtutem, fortitudinem; radix enim **יְצַן** *amats* significat firmare, roborare.

Porro hic Amos Isaiæ pater fuit e regio sanguine; unde in stylo Isaiæ tanta est urbanitas, nitor, decor et gratia, ut vel ex eo solo eum in aula regis moribus educatum fuisse colligere liceat. Creditur ab Hebræis Amos hic fuisse frater Amasiae regis Juda, qui fuit pater Azariæ vel Oziae regis, sub quo cæpit prophetare Isaias. Nec desunt qui addant Isaiam fuisse etiam socerum (id est prosocerum sive patrem soceri; nam Isaias erat tunc 126 annorum, ut mox ostendam) Manassis, ut testatur S. Hieronymus, lib. II *Comment. in Isaiam* cap. xx; quod etiam sentit Isidorus, lib. *De vita et morte Sancti*. cap. xxviii. Imo S. Hieronymus in *Quæst. in II Paral.* cap. xxxiii, refert Hebræos tradere, Manassen fuisse filium filiae Isaiæ; ergo Manassis avum fuisse Isaiam. Hinc patet Isaiam cæpisse prophetare fere eodem tempore quo Osee et Joel, anno 17 Oziae, inquit Eusebius: Ozias autem regnare cæpit anno mundi 3137, quod fuit ante initium Olympiadum: hæ enim numerari cæperunt sub annum 40 Oziae, ideoque ante conditam Romam: hæc enim juxta chronologiam quam Genesi præfixi, condita est circiter anno 11 Joatham. Olympiades enim Romam antecesserunt 23 annis. Quare Romulus juvenis erat cum senesceret Isaias, adeoque Roma condita est sub annum vite Isaiæ 76. Favet Clemens Alexandrinus, lib. I *Strom.* dicens: « Isaias a regno Salomonis, cujus tempore ostensum est Menelaum venisse in Phœniciam, ducentesimo anno adhuc prophetasse cernitur. » Nam ducentesimus annus a morte et regno Salomonis incidit in annum 34 Oziae, vel Azariæ, quo adhuc prophetabat Isaias; quia scilicet multis jam annis antea cæperat,

puta anno 17 Oziae, et deinceps. Cæpit ergo prophetare Isaias ante Christum pene annis 800. Nam a 1 anno regni Oziae usque ad Christum fluxerunt anni 813. Porro Isaias fuit conjugatus, habuitque uxorem et filium nomine Jasub, ut patet cap. vii, vers. 3.

QUÆRES secundo, quanta sit prophetæ Isaiæ dignitas, excellentia et obscuritas præ aliis Prophetis? Respondeo: Pulchre ea hic describit S. Hieronymus, eaque patent ex multis. **Primo**, quia sicut S. Paulus raptus fuit in tertium cælum, ibique doctor et Apostolus creatus missus est ad Gentes: ita Isaias vidit Deum, ab eoque creatus est Propheta, ut dicitur cap. vi; unde *Eccli.* xlviij, vers. 25, Isaias vocatur « Propheta magnus, sanctus et fidelis; » quia quæ Deus illi revelarat, alacriter, libere; constanter et fideliter nuntiavit: alacritatis testimonium est cap. vi, vers. 8, ubi Deo quasi hærenti quem mitteret ad duros Judæos, fidens ipse et lætus se offert. **Secundo**, quia a Seraphim accensus calculo ignito consecratus est Propheta, factusque quasi Seraphinus et ordinis Seraphici, cap. vi, vers. 6. Destinabatur enim a Deo ad hoc, ut frigida et gelida hominum corda ardenti sua concione, vita et charitate, Dei cognitione et amore inflammaret. **Tertio**, quia in Hebræo est eloquentissimus, teste S. Hieronymo. Unde et S. Thomas (vel quisquis est Auctor) *Prologo in Isaiam*: Isaias, inquit, tripliciter excellit alios Prophetas, scilicet pulchris similitudinibus, expressione sententiæ, venustate verborum: quia nobilis erat et eloquens. Solet enim Spiritus Sanctus organis suis se attemperare, ut in urbanis urbanus, in rusticis rusticus; in eloquentibus videatur eloquens; perinde ac tibicen in tibiis subtiliter subtilibus modulatur, in crassioribus crassius, inquit noster Antonius Fernandus, *Prologo in visiones Isaiæ*. **Quarto**, quia amplissimum, sublimissimum et clarissimum habuit lumen propheticum. Nihil enim fere est quod ad Hebræorum aliarumque Gentium statum pertineat, atque ab aliis Prophetis prædictum sit, quod non multo luculentius et gravius in Isaiâ reperias. « Isaias, ait Nazianzenus, *Orat. 3. in princip.*, vocis sublimitate Prophetas omnes antecellens; » unde alibi

Ante Christum 800.

Fuit conjugatus.

Isaias præcellentia.

Primo, quod vidit Deum ab eoque creatus est Propheta.

Secundo, a Seraphim factus est Seraphicus.

Tertio, est eloquentissimus.

Quarto, sublimissimus est.

Isaias ex re re-

uit annum Romam annis.

Quinto, eum vocat Grandiloquum. *Quinto*, quia de Christo et Christianis ita prophetat, ut non videatur de futuris vaticinari, sed de præteritis historiam texere, ait S. Hieronymus, ut qui Isaiam legerit, versari se putet in Evangelio. Quare in Evangeliiis totoque novo Testamento unus Isaias sæpius citatur et auditur, quam omnes reliqui prophetae simul juncti. Isaiæ enim testimoniis quasi stellis ita interpunctum et irradiatum est Evangelium, ut qui illud exponere voluerit, simul Isaiam; et qui hunc, simul Evangelium interpretari debeat. Hic enim virginem parientem, Christum conceptum, natum, quæsitum et adoratum a Magis, fugientem in Ægyptum, docentem, concionantem, miracula patrantem, patientem, morientem, resurgentem, venientem ad iudicium, iudicantem et triumphantem, non tam in Scriptura descriptum legimus, quam in viva imagine expressum intuemur; ut merito hæc prophetia præ reliquis vocetur et inscribatur Visio. Certe parvulum Emmanuelem nobis natum, ejusque dolores cruciatu et tormenta tam graphice et pathetice depingit Isaias, ut tam passio Jesu Christi secundum Isaiam, quam secundum Matthæum aut Marcum legi et indigitari possit. Quapropter Isaias plenus est spiritu, non tantum prophético, sed et Christiano atque Apostolico, ejusque prophetia non tantum prophetia est, sed et Evangelium. *Sexto*,

Sexto, prædixit ultima Christi et mundi.

Septimo, oracula sua miraculis confirmavit.

Octavo, prophetavit 96 annis.

Nono, fuit Apostolus.

quia non tantum prævidit et prædixit ea quæ paulo post, nec tantum ea quæ ultimis sæculis Christi, sed etiam quæ tempore Antichristi in fine mundi eventura sunt; hoc est enim quod ait, *Ecclesi. XLVIII, 27*: « Spiritu magno vidit ultima, et consolatus est lugentes in Sion usque in sempiternum. » *Septimo*, quia fuit thaumaturgus, et sua oracula miraculis confirmavit: nam per suas preces evocavit angelum, qui cecidit in exercitu Sennacherib una nocte 185 millia Assyriorum. Rursum reduxit solem, ejusque umbram in horologio Achaz, eoque signo Ezechia regi sanitatem restituit, et quindecim annos vitæ addidit, *Isaiæ XXXVI* et seq. *Octavo*, quia plurimis annis prophetavit, videlicet sub Ozia, qui 82 annis regnavit; sub Joatham, qui 16; sub Achaz, qui 16; sub Ezechia, qui 29; pervenitque ad regnum Manassis filii Ezechia. Jam pone illum cœpisse prophetare anno 17 Ozia, uti tradit Eusebius in *Chronico*, restabunt ex regno Ozia anni 36. His adde 16 Joatham, 16 Achaz, et 29 Ezechia, colliges annos 96, quibus prophetavit Isaias. Quare, si dicamus eum instar Christi et Joannis Baptistæ, ex more Hebræorum non cœpisse prophetare ante annum ætatis trigesimum; hinc sequetur eum ad decrepitam ætatem vixisse, usque ad annum ætatis 126, et ulterius: occidit enim eum Manasses, idque non statim initio regni (cœpit enim ipse regnare puer anno 12 ætatis); sed cum jam grandior et nequior esset effectus. *Nono*, quia Isaias non tantum Propheta fuit et Evangelista, sed et Apostolus, inquit Cyrilus et Chrysosto-

mus, homil. *De S. Joanne Baptista*, tom. III; nam mitti petens missus est a Deo ad Judæos, cap. VI, vers. 8. Merito ergo Isaias in Synagoga Judæorum præ cæteris Prophetis maximi semper est habitus. *Decimo*, quia insignis fuit vitæ sanctitate et sui contemptu: totus enim nudus plena luce in ipsa sua patria et Judææ metropoli, puta Hierosolymis, vir nobilissimus, et fama ac auctoritate clarissimus, per triduum Dei jussu ambulavit, uti patebit cap. XX. Rursum illustris fuit ejus pietas et misericordia; nam maximam operam posuit in consolando populo et Ecclesia: « Consolatus est enim lugentes in Sion, » inquit Ecclesiastes, adeo ut ipse omnem respiret consolationem, quia intimo sensu tangebatur et sentiebat afflictionem sui populi, cap. XXXII, vers. 4. Denique enituit Isaiæ fortitudo, constantia et libertas dicendi ac carpenti vitia regum et principum, iisque comminandi et prædicendi pœnas a Deo infligendas, ut patet cap. I, 10, et cap. XXXIX, 3, et alibi. Illustrior fuit hæc libertas in Isaias, ex eo quod ipse haberet uxorem et familiam ac filium: quos omnes intrepide odiis regum et principum pro Deo et veritate objecit. Atque hæc de causa Isaias martyrio coronari meruit. Unde S. Paulus, *Rom. X, 20*, ait: « Isaias non audeat, et dicit; » ubi Origenes: « Audeat, inquit, et libere prædicat, cum sciret sibi ex eo imminere mortem. » Unde

Decimo, fuit sanctus, sique auctoritate contemptor.

Quæres tertio, an Isaias sit Martyr. Respondeo esse: nam communis Hebræorum et Patrum, ut Origenis hic, homil. I, Dorothei, Isidori, Epiphani in *Isaiam*, Chrysostomi, epist. ad *Cyriacum*, Justinii *Contra Tryphonem*, Augustini, lib. XVIII. *De Civ. XXIV*, et aliorum, traditio est, Isaiam sub Manasse rege serra dissectum esse. Quam traditionem S. Hieronymus, lib. XV in *Isaiam*, in fine certissimam vocat, ubi et illud *Hebr. XI*, « secti sunt, » vel ut ipse legit, *serrati sunt*, intelligit de Isaias. Audi Tertullianum in *Scorpiaco*, cap. VIII: « David, inquit, exagitur, Elias fugatur, Jeremias lapidatur, Isaias secatur, Zacharias inter ædem et altare trucidatur, perennes cruoris sui maculas silicibus assignans. » Unde Romanum Martyrologium 6 Julii de Isaias sic habet: « In Judæa sancti Isaiæ propheta, qui sub Manasse rege sectus in duas partes occubuit. » Et *Chronicum Alexandrinum*, sive *Fasti Siculi* sic habent: « Isaias Vates a Manasse serra divisus occubuit, vaticinatus est annis nonaginta: tumulatus subter quercum Rogel. » Et S. Ambrosius in cap. XX *Lucæ*: « Quis ille, inquit, in capite vulneratus? Nimirum Isaias, cujus facilius compagem corporis serra divisit, quam fidem inclinavit, constantiamque detrivit aut vigorem mentis exsecuit. » Audi et S. Zenonem Episcopum Veronensem et Martyrem, serm. *De Isaiæ martyrio*, mira, sed obscure dicentem: « Isaias, ait, cum Christum prædicaret, vel cum futura dominationis elogium Israelitico populo nuntiasset, atroci feritate blasphemantium commota barbaries, sectum a capite duabus eum vio-

Fuit Martyr sectus serra.

leno supplicio quasi offulis bifidavit; jussitque a capite per aures usque ad scapulas secari cervicem. » Et inferius : « Cum in capite, hoc est collectæ sensualitatis umbilico, serra viam faceret, et stridore reciproco sulcos dentium duceret, labebatur credo lamina (serræ), dum dentes infigit. Mox se ut ad cubile cordis concinamenti nisu sector sollicitus defixisset, fontis fluenta purpureis laxatis venarum lapsibus, ne venas vermiculatum pollice profanus intenderet, croceus se affatim imber infundit. » Et mox : « Patuerunt quippe internorum viscerum castidici juvenis laqueata commercia, sonus buccinæ ferientis, profunda vivacitas, et sicca jejunia voluptatum, sed Belial filius Ezechiae (Manasses) vir cruentus et prodigus genealogiæ, pythonicorum antistes, intra loricam sacri pectoris fidei comitium, prædicationis politiciæ litterarum curiam requirebat. » Quare temere hanc traditionem negat Abulensis in IV. Reg. XXI, Quæst. XVII. Argumentum Abulensis est hoc : Isaias in Proœmio non nominavit Manassen, sed tantum Oziam, Joatham, Achaz et Ezechiam; ergo sub Manasse non prophetavit, ergo sub eo non est passus. Sed hoc argumentum infirmum est : utraque enim consequentia negari potest; nam cur non nominarit Manassen causæ variæ esse potuerunt, ut, quod Manasses jam tum esset puer, quodque non diu sub eo prophetarit, imo forte non prophetarit, sed tantum eum docere et redarguere voluerit, ideoque ab eo sit occisus : nam ab eo occisum esse affirmant communiter Patres. Audi et auctorem *Operis imperfecti in Matth.*, hom. 46, in illa verba : « Jerusalem quæ occidis Prophetas, et lapidas eos, » inquit : « Misi ad te Isaiam, et serrasti eum; misi ad te Jeremiam, et lapidasti eum: misi Ezechielem, et tractum super lapides excerebrasti eum. » Vide hic quæ sit merces Prophetarum, doctorum et concionatorum, scilicet persecutio, passio et martyrium. Hanc lauream sectati et adepti sunt Prophetæ, Christus, Apostoli omnes, S. Joannes Baptista, S. Stephanus, S. Chrysostomus et alii. Idem hodie expectent boni Pastores et prædicatores, putentque hanc suæ libertatis, constantiæ et laborum mercedem esse magnam nimis. Imo Justinus supra, et Tertullianus, lib. III *car. Contra Marcion.*, docent serram hanc ligneam fuisse : loquens enim Tertullianus de Isaiâ sic canit :

Quem populus sectum ligno, sine labe repertum,
Inmeritum demens crudeli morte peremit.

Quod sane atrox fuit tormentum, præsertim in homine sene 126 annorum. Unde patet Isaiam mortem suam per lignum præfigurasse mortem Christi in ligno crucis, perinde ut vita sua vitam Christi, imo nomine suo nomen Jesu præfiguravit. Isaias enim hebraice idem est quod *salus*, vel *Salvator Domini*, aut *Jesus Deus*, ut vult Leo Castrius. Quod enim nos dicimus Isaias, Hebræi dicunt Jesaias, quod exponi potest יֵשׁוּעַ יֵשׁוּעַ *Iescua Ia*, id est Jesus

Deus : totus enim Isaias id unum spectat, ut Jesum Christum Redemptorem et doctorem nostrum aut annuntiet verbis, aut moribus exprimat. Merito ergo ait hic S. Hieronymus : « Ignoratio Scripturarum (præsertim Isaiæ) ignoratio Christi est. »

Porro mortis et martyrii Isaiæ causa fuit duplex. Prior vera, quod videlicet tam libere Manassem regem, principes et populum increpasset, ut dixi, ac præsertim quod cap. I, vers. 10, eos vocasset principes Sodomorum et populum Gomorrhæ. Rursum quod dixisset Deum Judæos excæcaturum et reprobaturum, ac pro eis vocaturum Gentem; hoc enim innuit Paulus *Rom. I, 20* : « Isaias autem audet, et dicit : Inventus sum a non quærentibus me : palam apparui iis, qui me non interrogabant : » hoc enim summe pupugit corda Judæorum. Simili ratione captavit martyrium S. Stephanus, dicens Judæis : « Dura cervice, et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui Sancto resistitis, » et S. Paulus, *Actor. XXI, 21*, dicens : « Et dixit (Dominus) ad me : Vade, quoniam ego in nationes longe mittam te. Audiebant autem (Judæi) eum usque ad hoc verbum, et levaverunt vocem dicentes : Tolle de terra hujusmodi; non enim fas eum vivere. » Simili modo Joas reprehensus a Zacharia filio Joiadæ, eum occidi curavit in templo, *II Paral. XXIV, 22*; et Amasias rex alteri Prophetæ se increpanti minatus est mortem, *ibidem, cap. XXV, vers. 16*; et Asa rex Hanani Prophetam, a quo stultitiæ arguebatur, in nervum, id est in durum carcerem, conjecit, *ibidem, cap. XVI, vers. 10*. Posterior colorata et quæsitâ ad prætextum, quod scilicet cum Mosi dixerit Dominus, *Exodi XXXIII, 20* : « Non poteris videre faciem meam : non enim videbit me homo, et vivet; » Isaias contrarium dixerit et scripserit, cap. VI, vers. 1, scilicet se vidisse Deum sedentem super solium excelsum : itaque crimen blasphemiæ Isaiæ impegit, ob illudque eum ad mortem damnarunt. Ita S. Hieronymus, Basilus, Haymo et alii, quin et Hebræi apud *Galatinum*, lib. IV, cap. XXXII, qui tamen more suo fabulas admiscunt de cedro quæ Isaiam, dum Manassem fugeret, se aperiens exceperit, in qua et cum qua a Manasse dissectus sit.

Dices : Illæ Isaiæ increpationes principum et prophetiæ jam præterierant sexaginta annis. Respondeo : Ita est, sed eam principes refricarunt novo regi Manassi, qui homo impius et sanguinolentus cum rursus simili modo corripetur ab Isaiâ, tum ob alias præteritas principum increpationes, ab Isaiâ factas, et scriptis mandatas vulgatasque, quæ quotidie a multis legebantur, eum occidit.

Audi S. Hieronymum enarrantem in Isaiam calumnias, aliaque ad ipsum et Manassem spectantia, I *Quæst.* in lib. II *Paralip.* sub finem : « Tradunt Hebræi, inquit, eundem Manassem filium fuisse filiæ Isaiæ, et ideo in hoc loco, quanquam nomen matris scribatur, patris tamen illius non

Martyrii
Isaiæ
causa
dicitur.
Prima.

Secunda.

Ligneæ.

Isaias idem est quod Jesus Deus.

scribitur; quia indignus erat profanus rex tanto avo. Tradunt Hebraei idcirco occisum Isaiam, eo quod eos appellaverit principes Sodomorum et Gomorrhæ. Et quia dixit: Vidi Dominum sedentem; cum per Moysen dixerit: Non enim videbit me homo, et vivet. Et quia dixit: Addet Deus ad dies tuos quindecim annos; eo quod per Moysen dixerit: Et numerum dierum tuorum implebis. Et quia dixerit: Querite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est; cum dicatur: Quis est tam propinquus, quomodo Dominus Deus noster, quando eum invocamus? Et cognovit Manasses quod Dominus ipse est Deus. Dum enim in Babylonem ductus fuisset, et in vase æneo perforato missus, admoto igni, invocavit omnia nomina idolorum quæ colebat: et cum non fuisset ab eis exauditus, neque liberatus, recordatum fuisse, quod a patre crebro audierat: Cum invocaveris me in tribulatione et conversus fueris, exaudiam te, ut in Deuteronomio scribitur; exaudium esse a Domino, et liberatum et reductum in regnum suum, et in modum Habacuc reductum, sicut ille deductus fuerat in Babylonem. »

Mira de fonte Si-loc. Tradunt S. Epiphanius et Dorotheus in Vita Isaiæ cum suis precibus impetrasse fontem et aquas Siloe, additque, cum hostes Hierosolymam occuparent, Judæis advenientibus fontem hunc aquas dedisse; cum vero hostes venirent, aquas suas subduxisse: ideoque Judæos Isaiam sepelivisse juxta Siloam, ut aquas ejus suis precibus in finem usque mundi perennaret. Addit Dorotheus Isaiam antequam secaretur petivisse aquam, eamque divinitus ex hoc fonte missam esse: unde eum vocatum esse Siloe; quod interpretatur Missus. Alii rem sic narrant, scilicet Isaiam ante mortem postulasse a carnifice aquam, quam cum negaret carnifex, in os Isaiæ cælestem aquam divinitus influxisse, indeque aquam illam dictam esse Siloe, quia missa erat e cælo: ut Isaias serratus fuerit typus Christi, cui pariter in cruce distento et sitiienti vinum et aquam negarunt Judæi, et pro his fel præbuerunt. Verum horum fides sit penes ipsos. Denique tradit Cedrenus anno 33 Theodosii junioris reliquias Isaiæ Paneadem translatas, in templo S. Laurentii fuisse repositas. Denique audi elogia Isaiæ in unum congesta ab Ecclesiastico, cap. XLVIII, vers. 23: « Purgavit eos (Judæos) in manu Isaiæ sancti Prophetæ. Dejecit castra Assyriorum, et contrivit illos Angelus Domini. Nam fecit Ezechias quod placuit Deo, et fortiter ivit in via David patris sui, quam mandavit illi Isaias Propheta magnus, et fidelis in conspectu Dei. In diebus ejus retro rediit sol, et addidit regi vitam. Spiritu magno vidit ultima, et consolatus est lugentes in Sion. Usque in sempiternum ostendit futura, et abscondita antequam evenirent. »

Argumentum Isaiæ. QUÆRES quarto, quodnam est totius hujus operis et libri Isaiæ argumentum? Respondeo. Operis quasi compendium est ipsum ejus caput pri-

imum. Nam tam cap. I, quam toto deinceps opere reprehendit peccata populi sui temporis, puta ignorantiam et neglectum Dei, superbiam, fiduciam suarum virium et operum, contemptum fratrum miserorum, fraudes in judiciis publicis, sodomiam, et maxime idololatriam. Inde secundo, transit sæpe ad Judæorum rejectionem, vocationem Gentium, aliaque Christi et Ecclesiæ mysteria: idque sæpe facit latenter et subito quasi avolsans a typo ad antitypum, a Judæis ad Christum et Christianos: hic enim est mos et raptus Prophetarum, maxime Isaiæ; qua de causa ipse obscurior est. Quare duæ operis hujus sunt partes principales: prior habet oraculum triste; oburgatorium et comminatorium; continetque quinque sectiones, et porrigitur a cap. I usque ad XI. Prima sectio est a cap. I ad VII, qua Judæorum scelera arguit, eisque minatur cladem tum Assyriacam per Sennacherib, tum Babylonicam per Nabuchonosor, tum Romanam per Titum, ac denique, cap. VI, eorum execrationem et reprobanem tempore Christi. Secunda sectio a cap. VII ad XIII extenditur, qua Emmanuelis ex virgine ortum, victoriam, nomina, imperium, gratiam, prædicationem, conversionem Gentium, septem dona Spiritus Sancti, crucem, sepulcrum gloriosum, et triumphum per epinicion graphicè depingit. Tertia sectio a cap. XIII ad cap. XXIV continet onera, id est prophetias de excidio Babylonis, Philistinorum, Moab, Damasci, Æthiopiæ, Ægypti, Idumææ, Arabiæ, Judææ, et Tyri per Nabuchodonosor. Quarta a cap. XXIV ad XXVIII continet onus, id est prophetiam de excidio orbis ob impietatem hominum, in fine mundi; de gehenna reproborum, de gloria paucorum salvandorum, eorumque canticis et hymnis Eucharisticis, deque vindicta et excidio regni Leviathan, id est diaboli. Quinta a cap. XXVIII ad XXXI redit ad onera temporis præsentis, eaque varia mixtım pertractat, puta de excidio decem Tribuum, deinde duarum, mox Sennacherib, mox totius orbis, mox infidelitatis et impietatis per adventum Christi usque ad cap. XXXVI, ibi enim usque ad cap. XL, a prophetia transit ad historiam Sennacherib et Ezechiae, narratque ea quæ de iis prædixerat, reipsa fuisse impleta.

Posterior principalis Isaiæ pars habet oraculum suave et letum de Christo et Ecclesia, constans adhortationibus, consolationibus, promissis; atque licet hæc pars cum priore sæpe commisceatur, proprie tamen incipit a cap. XL, et porrigitur usque ad finem libri. In ea sæpe gestit et exultat Isaias, præsertim ubi (quod sæpius facit) agit de vocatione Gentium ad Christi fidem, gratiam et salutem.

Porro Isaiæ stylus et facundia in hoc tam mol. stylus. tiplici argumento multiplex et admirabilis est: nunc enim sublimis assurgit, nunc supplex se demittit; nunc stylum hilarat effuse, nunc stringit et acuit, nunc tardat et incitat; nunc minatur,

Donæ li-
bri par-
tes.

nunc blande solatur; nunc dociles benigne excitat, nunc renitentes violenter exagitat, et quasi detonans sternit. Unde Isaias a S. Chrysostomo, homil. 8 in *Genes.* vocatur « Propheta vocalissimus: » et hom. 40 in *I ad Corinth.*, « Magniloquentissimus. »

Alia Isai-
libri. Nota primo: Præter hunc librum Isaias scripsit alium de gestis regis Oziaë, ut patet II *Paralip.* xxvi, 22 (1).

(1) Hæc ex doctore J. Jahn subjicere liceat, quamvis ejus in vindicandis quibusdam Isaiæ vaticiniis rationem ex toto probare non possumus.

DE INTEGRITATE VATICINIORUM ISALE.

§ 1.

An Isaiæ vaticinia sint integra.

Non omnia Isaiæ vaticinia conservata esse liquet, primo, quia nullibi legitur, qua occasione Isaias filio primogenito, qui cap. vii, vers. 3, cap. viii, vers. 18, cap. x, vers. 21-23, memoratur, nomen propheticum, reliquæ revertentur, indiderit, cum ratio denominationis filii secundi, festina direptio, accelera deprædatio, cap. viii, vers. 3-4, disertis verbis indicetur. Secundo, plura loca principio vel fine carent, et non sunt nisi manca fragmenta, ut cap. xiv, vers. 24-27; cap. xiv, vers. 28-32; cap. xxi, 11-12; cap. xxi, vers. 13-17; in fine quoque cap. v et viii, vers. 1-2, quæpiam desiderari videntur. Tertio, si Isaias ultimo Ozia anno munus auspicatus est, desunt quoque vaticinia, quæ sub Jothamo edidit; nam illa, cap. ii-v, non sub Jothamo, sed sub Achazo edita sunt, prout cuilibet historiæ gnaro lectori patebit; nec Rosenmullerus in nova Scholiorum editione aliud evicit. Quarto, si Isaias est auctor secundæ partis libri, quod deinceps ostendimus, videntur etiam deesse aliqua magis perspicua vaticinia de eversione reipublicæ Judaicæ, et de deportatione civium. Initium cap. xl videtur esse mancum; non equidem ignoro quid sit, in mediam rem rapi; ast id in hunc locum non satis commode confertur, præsertim cum Propheta hic, sicut cap. xli, vers. 21, utatur singulari illa formula: « Dicit Jehova, » quæ præcessisse arguit, quando dicturus sit.

§ 2.

Omnia vaticinia sunt ab Isaiæ.

A tribus ultimis abhinc decenniis non pauca Isaiæ vaticinia a permultis impugnantur, et omnia contra gentes effata, imprimis vero ultima 27 capita huic Prophætæ abjudicantur, ac argumentis non levibus in tempora exilii Babylonicæ rejiciuntur, quæ tamen repetito sæpius diligenti examine minime satisfecerunt, et contra offerunt se argumenta gravia, quæ has partes Isaiæ vindicant, et jam exponenda veniunt. Primo, elocutio in diversis his vaticiniis vix discrepat; ubique eadem recurrunt rerum singularium enarrationes et imagines ab arboribus, præsertim cedris, abietibus et quercubus, a doloribus partus, ex historia, et ab ætate aurea de promptæ. Initium vaticinii ubique in mediam rem cadit, et ubique cantica inserta sunt; sicut cap. v, vers. 1-6; xiv, 4-20; xv, 1-5; ita eodem prorsus modo, cap. xlii, vers. 10-13; lvi, 9-10; lxi, 10; lxiii, 7; lxiv, 11. Ubique etiam eadem observatur claritas et obscuritas, eadem repetitiones, et eadem etiam linguæ euphonia; visiones quoque, cap. xxi, et

xi.

Secundo, hæretici commenti sunt librum Isaiæ, qui dicitur *Avabam*, id est ascensio, quo utuntur Archontici, teste S. Hieronymo et Epiphane. Hic liber præter alia docet Melchisedech fuisse Spi-

cap. xi, uti cap. vi; imo et singulares dictiones sæpissime eadem, ut קדוש ישראל in prima parte 17, in secunda 12 locis, וְהָיוּ וְהָיוּ in prima parte quater, in secunda parte sexies, quod alias in Bibliis tantum novies occurrit; מְצַחֲאִים quod nonnisi in Jobo quater, hic vero in prima parte bis, in secunda quinquies obvium est; שָׂרוּן cap. lxx, vers. 10; prout cap. xxxiii, vers. 9; cap. xxxv, 2; וְהָיוּ יְהוָה cap. xl, vers. 1-21; lxxvi, 9, prout cap. i, vers. 11-18; xxxiii, 10, pro quo aliqui prophætæ dicunt וְהָיוּ יְהוָה אֱמֶר וְהָיוּ אֱמֶר. Proprium quoque nostro Prophætæ est Sabeos, cap. xviii, vers. 2, 7, dicere מְסַחֵד extensos seu proceros, et cap. xlv, vers. 14, אֲנֹשֵׁי מִדָּה, homines mensuræ seu altos, et plura similia quæ locus hic non capit.

Styli quoque sublimitas per omnia vaticinia non magis variat quam in poematibus, quæ ab eodem auctore diversis temporibus exarata sunt, uti in diversis psalmis Davidis; et stylus quidem per omnia talis est, quem ex captivitate Babylonica minime expectes. Esto, stylus non ab ætate solum, sed ab exculto quoque ingenio pendeat, inde tamen non efficitur, vero esse simile, quempiam ævo exilii Babylonicæ talia carmina fuisse, ut id absque testimonio historico, et sine omni quoque traditione asserere liceat; præsertim cum in Jeremia et Ezechiele, quibus nec politura, nec ingenium defuit, nihil simile legamus.

Lingua etiam ipsa non est ea quæ in Jeremia et Ezechiele observatur; quempiam in exilio linguam hebraicam feliciter excoluisse, verisimile non est; neque in Zacharia, qui proferri solet, hæc linguæ conditio deprehenditur.

Denique dispositio et ratio tractandi materias, in omnibus his vaticiniis eadem est. Sicut cap. vii, habetur vaticinium historiæ intextum, quod, cap. viii-xii, vaticinia absque inscriptionibus consequuntur, ita quoque cap. xxxix historiæ intextum est vaticinium, quod sequuntur vaticinia sine inscriptione. Prout in prima parte plura occurrunt vaticinia de Sancheribo, ita etiam in secunda parte plura sunt vaticinia de eversione monarchiæ Chaldaicæ, atque de reditu Hebræorum ex captivitate. Sicut in visione cap. vi legitur, Prophetam suis vaticiniis nihil effecturum; ita vates, cap. xlii; vers. 16, 23, xliii, 8, xlv, 4, et imprimis cap. xlix, vers. 4, lix, 6, conqueritur conatus suos frustraneos esse.

Secundo, ultimis exilii temporibus non congruit, quod cap. lxxvi, vers. 1-6, de templo legitur, de quo Aggæus et Zacharias prorsus alia dicunt. Multo minus quispiam in exilio, cap. xlvii, scribere potuit, ruinam et omnimodum interitum urbis Babylonicæ, quem Jeremias, cap. i-li, perspicue vaticinatus est, nondum fuisse predictum, neque cap. lvi, vers. 4, de solis potuit Ægyptiis et Assiriis Hebræorum hostibus loqui, et Chaldaeos prætermittere.

Severæ reprehensiones, cap. lvi, vers. 9, lxx, 11, imprimis reprehensiones pastorum, id est regum, cap. lvi, vers. 11-12; exprobrationes non tantum idololatriæ, sed etiam immolationis prolium, cap. lvii, vers. 1-13, et enormis corruptionis, cap. lviii, vers. 6-9, lix, 1-8, a temporibus exilii prorsus abhorrent, ex quibus expectes potius mentionem vaticiniorum Jeremiæ, ut *Daniel*, ix, 2, et plura de Mehestanis seu cultoribus Ormuzdi, quam unicam illam allusionem ad duo rerum principia, cap. xlv, vers. 7, quæ profecto antiquiori etiam ævo a permultis credita fuerunt.

Tertio, Jeremias prodit se vaticinia hæc legisse, atque

7

tum Sanctum : qui exploratus est error et hæresis.

Tertio, Venetiis prodit liber sive visio Isaiaë hoc titulo : *Visio admirabilis Isaiaë Prophetae in raptu*

id quidem septem annis ante eversa Jerosolyma, *Jerem.* II, 49-64; nam cognatio vaticinii Jeremiae, cap. I-II, cum illis vaticiniis Isaiaë, de quibus quaeritur, manifesta est; neque dici potest, auctorem controversorum Isaiaë vaticiniorum sub finem exilli, legisse librum Jeremiae, nam vir est qui solus sibi constat, sibi soli innititur, neque alios imitatur; e contrario notum est, Jeremiam praesertim in vaticiniis contra gentes externas, antiquiores prophetas legisse, et plura ex eis sua fecisse. Collationem utriusque prophetae exhibui in introductione germanica. Observantur quæpiam in aliis quoque prophetis, ex nostris controversis Isaiaë vaticiniis deprompta, ut *Zephan.* cap. II, vers. 14-15, ex *Isai.* XIII, 21-22; *Ezechiel.* cap. XXXIV, ex *Isai.* LVII, 10 et sequent.; *Ezechiel.* XXVI, 20, XXXI, 14-17, XXXII, 18-33, ex *Isai.* XIV, 8-28; *Ezechiel.* XXVI, 13, ex *Isai.* XXXIII, 25; *Ezechiel.* XXVIII-XXXIX, ex *Isai.* LXVI, 6-9. Habacuc quæpiam ex Isaia deprompsisse, jamdudum observatum est.

Quarto, Cyrus in litteris publicis, *Esdrae* I, 2, ait Deum cæli sibi omnia regna concessisse, atque mandasse ut ei templum Jerosolymis extruat, quæ verba, uti et ipsa Cyri gesta, nempe dimissio Judæorum in patriam, assignatio sumptum in structuram templi, et restitutio vasorum sacrorum non levis pretii, explicari nequeunt, nisi ei, prout Josephus refert, hæc Isaiaë de ejus persona vaticinia exhibita fuerint, quorum divinitate manifesta permotus sit, ut Judæis tanta præstaret. Nec Cyrus erat ille qui sibi vaticinia recentia et vix in lucem emissa pro antiquis obstrudi passus esset, ut taceam, non defuisse viros qui ipsi fraudem, si quæpiam hac in re intercessisset, detexissent; neque etiam Mehestan Cyrus, qui Ormuzdo nonnisi pyræa ædificabat, tam facile moveri poterat, ut magnificentissimum Deo Judæorum templum extrueret.

Mirum quidem videri possit, Prophetam tam multa dicere de reditu ex Babylone, quin de deportatione disertam mentionem fecisset; ast quæpiam de hac re omnino dicit, ut cap. XXXIII, vers. 4-7; cap. VI, vers. 11-13; cap. V, vers. 5-9; cap. XI, vers. 11-16; atque Micheas, Isaiaë coævus, clare de hac deportatione et de eversione Jerusalem loquitur, ut et Isaiaë plura de illa dixisse videatur, quæ nobis conservata non sunt; nam Propheta, qui ketum reditum canit, deportationem, quoque prædicando non magis secum ipse pugnasset, quam Jeremias, qui utrumque prædixit.

Opponitur quidem analogia, juxta quam Propheta non tam remotos eventus præcinere existimantur quales sunt illi de Chaldæis, de Medis et Persis, de Cyro et de reditu Hebræorum in patriam, ab Isaia prædicti; ast hæc analogia, ut jam monuimus, nequaquam universalis est. Supponitur quoque Chaldæos, Medos Persasque etate Isaiaë populos fuisse obscuros, aut prorsus ignotos, cum tamen Medi 100 fere annis ante Isaiaem et Ezechiam (826 ante Christum, 149 post schisma) sub rege Arbace, fœdere juncti cum Belesy, præfecto Babylonis, everterint primam Assyriorum monarchiam; subsecuta quidem est Medorum anarchia 76 annorum, verum anno 10 Ezechiaë (728 ante Christum, 257 post schisma), regem elegerunt Dejoecm, conditorem Ecbanorum, cujus filius Phraortes (665-643 ante Christum, 310-322 post schisma) novum regnum Assyriorum bello aggressus, in obsidione urbis Ninives interfectus est. Sub Cyaxare I autem Zo-roaster rursus reperit regnum Medorum florens.

Elam jam antiquissimis temporibus erat celebre regnum, *Genes.* cap. XIV neque in *Isaia*, ut *Daniel.* VI, 28,

mentis, quæ divinæ Trinitatis arcana, et lapsi generis humani redemptionem continet. Testis est Sixtus Senensis in *Isaia*.

Denique putant Judæi, teste R. David Kimchi,

et *Esdrae* I, 1, 2, 4, 5, II *Paralipom.* XXXVI, 22-23, unquam occurrit nomen recentius פֶּרַץ, sed semper antiquum עֵרָץ, *Genes.* X, 22, XIV, 1. Elamitæ sunt in exercitu Assyriorum, *Isai.* XIII, 6, quod vaticinium, ut ex vers. 8-11, coll. II *Paralipom.* XXXII, patet, dubio procul Isaianum est. Assharadon, *Esdrae* IV, 9, 10, inter cæteros colonos etiam Elamitas misit in Samariam. Recentiori ævo Jeremias, cap. XXV, vers. 25, XLIX, 34, 35, Elam regnis potentioribus accenset, quæ a Chaldæis expugnanda essent, et *Ezechiel.* cap. XXXIII, vers. 24, regnum Elam conspicit eversum.

Gentes nonnisi diuturno tempore successive, vicinos populos vincunt, et latius se diffundunt, donec tantam nominis celebritatem assequantur, ut eminentem in historia locum obtineant. Quare Chaldæi, Medi et Elamitæ, Persæ, non brevissimo temporis spatio ex obscuritate in tantam lucem emergerunt, ut paulo ante prorsus ignoti nunc mox omnibus notissimi fuerint. Si itaque Isaiaë vaticinatur eversionem regni Chaldæorum, per Medos et Elamitas, id ea ætate non magis obscurum et clarum erat, quam si Zacharias, cap. IX, vers. 13, de bellis Judæorum contra Græcos in Syria loquitur. Ipsum quoque Cyri כּוּרְשִׁי, nomen usurpare Isaiaë potuit, cap. XLIV, vers. 23, XLV, 1; quippe nihil aliud dicit quam rex; in lingua Persea enim *rhôr* est sol, et *schid*, splendor, unde *khorchid* est solis splendor, et cum voce *pæ* vel *paï*, *habitalio*, compositum, *khorschidnat*, *habitalio splendoris solis*, consuetum erat nomen omnium regum Persiæ. Hæc compellatio Hebræis per mercatores, hinc inde migrantes, in כּוּרְשִׁי *detortum*, innotuerit, et Isaiaë, qui Cyrum quoque *unctum*, מְשִׁיחַ, vocare nullus dubitat, illo etiam nomino Persico uti potuit, quod deinceps nomen proprium illius regis factum est.

§ 3.

Vaticinia Isaiaë abjudicata.

Quæ contra nonnulla vaticinia Isaiaë opponuntur, paucis expediri possunt.

Primo, fragmentum *Isaiaë* cap. II, vers. 2-4, ab illo, qui ad finem exilli Babylonicum vaticinia diversa in nostrum volumen collegisse putatur, per errorem assumptum esse dicitur; ast jam videntur, ab Isaia ex *Micha* cap. IV, vers. 1-3, vel a *Micha* ex *Isaiaë* II, 2-4, vel ab utroque ex antiquiori vaticinio depromi potuisse.

Secundo, duo capita, XI et XII, Isaiaë abjudicata fuerunt, quod cap. XI, vers. 11-16, remotissimus Israelitarum et Judæorum reditus ex Assyria et Ægypto aliisque regionibus prædicatur. Ast hic reditus etiam a coævoo *Micha*, ab *Osea* et ab *Amos* prædictus fuit.

Tertio, vaticinium, cap. XV-XVI, tribus annis ante vastationem Moabitidis per *Nebucadnezarem* XVI, 13-14, scriptum putatur, quia *Zephanias* II, 3 seq., et *Jeremias* cap. XLVIII, eandem Moabitidi calamitatem prædicunt. Verum quis ostendat, Isaiaem non de calamitate alia, quæ ab Assyriis instabat, loqui? aut quis cogitet Assyrios Moabitidi pepercisse? Vastata itaque fuit ab Assyriis, ut Isaia prædicat, et demum rursus a Chaldæis, de quibus *Zephanias* et *Jeremias* loquuntur. Vaticinium autem hoc Isaiaë, multo esse *Jeremia* antiquius, dubio caret; nam *Jeremias* cap. XLVIII plura ex eo deprompsit, ut cuius conferenti patebit. Esse vero ab ipso Isaia, arguit vel temporis definitio, quæ *Isaia* alias, ut cap. VII, vers. 14-17, VIII, 4-5, consueta est.

Isaiam scripsisse Proverbia, Ecclesiasten et Cantica Canticorum. Verum hæc non Isaia, sed Salomonis esse communis Catholicorum est sententia.

Com- mentato- res. Veteres. **QUERES quinto:** Qui et quales hic sunt commentatores? Respondeo: Scripsit, inquit S. Hieronymus, primo, Origenes in Isaiam 30 volumina, et 25 homilias (jam tamen tantum exstant novem, æque fere in caput vi.)

Secundo, Eusebius Pamphili scripsit volumina 15.

Tertio, Dydimus 18.

Quarto, Appollinaris etiam punctim, et quasi per intervalla.

Quinto, Martyr Victorinus latine: sed nec ipse, nec cæteri hucusque recensiti jam exstant.

Sexto, præ his omnibus docte commentatus est Cyrillus.

Septimo, scripsit S. Basilius in 16 prima capita, atque hinc inde egregios quosdam morales locos interserit. Notat Leo Castrius, pag. 68, La-

Quarto, eloquium xix, 18-25, non esse Isaia, nulla alia allata fuit ratio, nisi quod cap. xix, 1-15, præcessit vaticinium de calamitate Ægypti, et vers. 18-25, de prosperitate sermo est, quod tamen nihil aliud est quam quod Prophetis est familiare, ut post calamitates meliorem sortem promittant. Si, vers. 25, Ægyptii dicuntur *populus Jehovæ*, et Assyrii *opus manuum Jehovæ*, id profecto a quopiam Hebræo dictum fuisse, necesse est; et vero longe similis est, id ab Isaia, quam ab alio quopiam recentiori dictum esse.

Quinto, *Isaia* cap. xxii, vers. 1-14, ob mentionem Elamitarum vers. 6, Isaia abjudicatur; verum ex collatione vers. 8-11 cum libro II *Paralipomenon* cap. xxxii, vers. 2-5, et *Isaia*, vii, patet, sermonem esse de Sancheribi irruptione, et hinc hæc Elamitarum mentio ex ætate saltem Isaia descendit; sine ratione igitur alius auctor quaeritur, quam Isaia, qui in inscriptione præfertur.

Sexto, qui contendunt Isaiam non facile tot vaticinia de una Sancheribi irruptione editurum fuisse, non advertunt eventum hunc fuisse maximum et gravissimum, et ad Hebræos in religione confirmandos quam plurimum contulisse, ut plura vaticinia optime meruerit; et hæc ab Isaia profecta esse, elocutio et stylus confirmat, qui non magis variat quam in diversis Hariri consensibus, et in diversis Davidis psalmis.

Septimo, vaticinium *Isaia* xxiv-xxv, in recentiora tempora conjectum est ob paranomasias frequentiores, quæ tamen in oratione Orientalium singularia sunt lumina, quibus coævum Micham non minus frequenter uti vidimus, ut in argumentum recentioris ætatis eo minus trahi possint, quia etiam Isaias alibi paranomasiis sæpe utitur, ut *Isaia* i, vers. 7, 23; ii, 1, 5, 7; vii, 8, 22-23; xxx, 2; xxx, 16, confer *Oseam* i, 4-5; v, 1, *Micã* i, 14-15; cap. iii, 12; iv, 10.

Octavo, caput xxxiv *Isaia*, quo vastatio Idumæ prædicatur, recentius existimatur, quia eadem vastatio a Jeremia capite xlii, vers. 7, et *Ezechiele* capite xiv, vers. 12, prædicta, et per Nebucadnezarem demum completa sit, quæ ab ævo Isaia nimium distat. Verum argumentum comprobatum non fuit, Isaiam cap. xxxiv, non loqui de alia calamitate, per Assyrios Idumæ inferenda, de qua *Amos* i, 14-15, ante Isaiam, locutus fuit.

Nono, *Isaia* cap. xxxv prorsus nullum aliquatenus speciosum recentioris ætatis indicium exhibet, et ætatem Ezechie: versus 8, collatus II *Regum* xvii, 25, manifestat.

tinam versionem Cyrilli et Basili videri Judæis traditionibus, vel fabulis ab aliquo hinc inde inspersionem, eo quod illæ in Græco exemplari desiderentur.

Octavo, S. Chrysostomus in fine tom. I habet 8 homilias in Isaiam, e quibus quinque sunt in caput vi. Scripsit et Procopius Gazensis more suo breviter, nervose et erudite. Inter Latinos primas jam et tempore et doctrina, in sensu præsertim litterali vestigando, obtinet sanctus Hieronymus, cujus laus vel maxima exstat in Commentariis hisce in Isaiam aliosque Prophetas. S. Hieronymum quasi abbreviator sequitur Haymo Episcopus Halberstadiensis, qui breviter et dilucide Isaiam et Prophetas explicat. Post Haymonem scripsit Rupertus, qui maxime allegoriam tractat, et omnia pene de Christo interpretatur: more suo est moralis. Post Rupertum scripsit Joachim Abbas Florensis, qui novo miroque modo explicat Isaiam et Jeremiam, nimirum prophetica. Nam prophetias de gentibus prisca ante Christum explicat de gentibus fidelibus post Christum. Tam ergo Prophetam agit quam Isaias vel Jeremias, iisque sæpe obscurior est; v. g. onera Babylonis, Philistim, aliarumque gentium, de quibus agit Isaias cap. xiii et seq., sic generatim explicat et adaptat: « Onus, inquit, Babylonis secundum concordiam tangit Romam, sicut Chaldæa Alemanniam » (Cur non potius Italiam? sicut enim Babylon erat metropolis Chaldææ, sic Roma est Italiæ). « Onus Philistim secundum concordiam, Lombardos et alios Italos; Onus Moab et filiorum Amnon, Principes Latinos et Græcos; Onus deserti maris, Africanos et alios Saracenos; Onus Duma vel Idumææ, tangit negotiatores Judæos, Sapientes, et Legistas, et Græcos; Onus in Arabia, Hispanos et Marchianos; Onus vallis visionis, cujuscumque Ordinis Regulares; Onus Tyri, Siculos et regnicolas sibi subjacentes; Onus Ægypti, Judæos, Danos et Francos; Onus Damasci tangit Thuscos et Ligures, in gladio verbi Domini, et ferro effundendos et conterendos. » Similiter scribens in cap. iv *Jeremia*, et in cap. xiv *Apocal.* prophetat duos fore Ordines qui reformaturi sint Ecclesiam, eosque adumbratos fuisse per corvum et columbam, quos Noe emisit ex arca, *Gen.* viii. Quin et ferunt ejus jussu depictos fuisse S. Dominicum et S. Franciscum cum stigmatibus, et habitibus suis, supra fores veteris sacristiæ S. Marci Venetiis, qui usque in præsentem diem manent, cum constet Joachim ætate præcessisse S. Dominicum et S. Franciscum, sed modica. Nam jam tum vivebant S. Dominicus et S. Franciscus, qui paulo post Ordines suos instituerunt, ut notat P. Possevinus in Bibliotheca verbo *Joachim*. Multa alia prophetat de Friderico Imperatore Henrico, et aliis, sed sæpe tam obscure et ænigmatica, ut *Œdipo* sit opus: de quibus quid sentiendum sit, dicam Prooemio in *Apocalypsin*, quam post Prophetas edere destino. Videtur ipse prophetias

BIBLIOTHECA

S. Scripturæ, suæ ætati suisque temporibus, puta sæculo XII et XIII post Christum (floruit enim ipse anno Domini 1200) accommodare voluisse; sed quam concinne et vere, non satis liquet; præsertim quia indefinite et generaliter loquitur, nec certum designat tempus, quo ea quæ prophetat implenda sint. Jam ergo ejus prophetiæ parum utiles sunt, tum quia generales, tum quia obscuræ, tum quia præterite, tum quia ambiguae. Plerumque enim per parabolas prophetat de septem Ecclesiæ temporibus, et de oneribus sexti temporis: eumque proinde hac in re secuti videntur Petrus Galatinus, Ubertinus de Casalis, et similes scribentes in Apocalypsin, eamque adaptantes septem futuris Ecclesiæ statibus. Fundamentum eorum est, quod censeant nihil in veteri Testamento gestum esse, quod in novo pariter non geratur aut gerendum sit; qua de re scripsit Joachim libro de Concordia novi et veteris Testamenti. Post Joachimum scripsit D. Thomas in Isaiam et Jeremiam: hunc tamen commentarium non esse S. Thomæ Aquinatis, aut certe multa ei infarta esse censent Sixtus Senensis, Adamus Sasbout, et noster Delrio: nam in multis judaizat. Exempli instar sit illud cap. II: « Accede ad prophetissam, » hoc est, inquit, accede ad uxorem tuam, o Isai: qui sensus Judaicus est. Antonius tamen Senensis in Bibliotheca Ordinis Prædicatorum, cum aliis contendit hoc opus esse S. Thomæ Aquinatis, quia ejus doctrinam et stylum refolet: more enim D. Thomæ sæpe terminis Scholasticis utitur, atque hinc inde quæstiones Scholasticas immiscet. Verius est hæc Commentaria esse Thomæ Doctoris non Angelici, sed Anglici, qui ex Ordine Prædicatorum Theologiæ Scholasticæ Professor floruit sub annum Christi 1400. Ejusdem enim sunt Commentaria in Genesim, quæ hisce similia sunt, et falso S. Thomæ Aquinati scribuntur; plane enim videtur hic auctor R. Salomone et Lyrano esse posterior, ab iisque Judæicas hæc traditiones accepisse.

Recentiores.

Ex recentioribus scripserunt multi. Eminentissimus Franciscus Forerius Ulyssiponensis ex Ordine S. Dominici, et regum Lusitaniæ concionator, qui ex Hebræo textu reconditos rimatur et affert sensus; item Adamus Sasbout e S. Francisci familia, olim Lovanii Professor, qui litteram docte et pie, apteque ad mores expendit. Leo Castrius ingens scripsit volumen: hic totus est in versione Septuaginta explananda, estque in Patribus versatissimus, ac hostis acerrimus Judæorum, contra quos omnia pene Isaiæ dicta torquet. Vatablus brevi scholio suam, id est Leonis Hebræi Tigrini, ex Hebræo versionem de more illustrat. Scripsit et Hector Pintus succulente: sæpe enim ad moralia excurrit. Hieronymus Osorius bonam Isaiæ paraphrasim edidit. Denique scripsit fuse et eloquenter Arias Montanus; qui hic tamen brevior et doctior est quam sit alibi: item Didacus Alvarez, et Paulus a Palatio. Novissime scripsit justum

volumen in Isaiam noster P. Gaspar Sanchez, illudque doctum æque ac elegans, cum insigni paraphrasi singulorum capitulum. Noster Martinus Delrio in *Adagiis*, multas obscuriores Isaiæ et cæterorum Prophetarum sententias et phrases accurate docteque explicat (1).

Ex hæreticis scripserunt Oecolampadius, Zuñgillus, Lutherus, Calvinus, Pellicanus, Musculus: ex quibus Catenam suam consarcinavit Augustinus Marloratus, quam totam evolvi. Sane tædet cacodoxos et verbosos hosce spermologos legere; sed pro veritate orthodoxa firmanda legendi et refellendi sunt: inter quæ, quod Ennium lectitans dixit Cicero, subinde « de stercore gemmas colligo. » Quidni enim « et in mala segete bonum aliquod spicium? »

Denique exstat Romæ in Bibliotheca Vaticana et Medicea, versio Bibliorum Syriaca: item Arabica anonymi auctoris, utraque vetusta. Arabice duplex est exemplar, unum Antiochia allatum, quod Antiochenum vocant; alterum ex Ægypto, quod Alexandrinum nuncupant. Ultramque in Latinum convertit Reverendissimus Dominus Ser-

Hæretici commentatores.

(1) Inter recentioris adhuc temporis interpretes, addere liceat, ex catholicis:

Paulum Peyron, ex ordine S. Bernardi, et Sorbonicum doctorem, anno 1706 mortuum, qui scripsit opus, cui titulus: *Essai d'un Commentaire littéral et historique sur les Prophètes*, in-12; Paris, 1793; quod perspicue præsertim historiam regum Juda et Israel explicat.

Guillelmum Franciscum Berthier, ex societate Jesu, anno 1782 mortuum, auctorem operis egregii quod inscripsit: *Isaïe traduit en français avec des notes et des réflexions*.

Georgium Frederic Sæller, unum e doctissimis Germaniæ theologis, qui obiit anno 1807, et Isaiæ interpretationem composuit, quam germanica lingua inscripsit: *Jesajas, aus dem hebraischen übersetzt, und mit Anmerkungen erläutert*, et quæ testimonio Rosenmuller explanationes aliis commentatoribus ignotas habet.

H. Bodin presbyterum Turonensem, qui anno 1834 opus in-8º in lucem protulit, cui titulus: *Le livre du Prophète Isaïe traduit en français sur le texte hébreu avec des remarques*; quæ quidem interpretatio satis præstantem eruditionem, et styli elegantiam in auctore comprobabat.

Ex hæreticis vero commentariis, quæ inoffenso pede percurrere non licet, indicare sufficiat: Campegi Vitrinæ (1714-1720, 1749-1751); Dæderlein (1775, 1780, 1789); Roberti Lowht Londinensis Episcopi (1778); Guillelmi Gesenii (1820, 1821); Gotthilfi Hensler (1788), *Commentaria in Isaiam*.

Alii aliquam tantum partem prophetiarum Isaiæ enucleare conati sunt, ut Piper in opere: *Integritas Jesaiæ a recentiorum conatibus vindicata* (Gryphisæ, 1793); M. J. H. Beckhaus, in opere germanice scripto: *De Integritate Prophetiarum veteris Testamenti* (Halle, 1796); C. J. Greve, in præstantissima sua interpretatione ultimorum capitulum Isaiæ (Amsterdam, 1810); Jos. Ur. Møller, in opere: *De Authentia oraculorum Isaiæ* (Havniæ, 1825); Adolphus Fredericus Klernest, in opere cui germanice titulus: *Einkritischer versuch*, et E. W. Hengstenberg, in prima parte operis: *Christologie des Alten Testaments* (Berolini, 1829).

gius Risius Maronita, Archiepiscopus Damascenus, cui Arabica lingua materna est, Syriaca familiaris : Syriaca enim utuntur Damasceni et Maronitæ in sacris. In Syriaca operam ei strenuam navat R. P. Joannes Baptista Ferrarius, Societatis nos-

træ, publicus linguæ Syriacæ in Collegio Romano professor. Citabo utramque in locis illustrioribus, ubi vel lucem afferunt, vel novum sensum, ad copiam. Illis auctoribus attribuat et accepta referat lector.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, peccata populi exaggerat et coarguit. Secundo, pœnam comminatur, scilicet gentis excidium, cum ait vers. 7: Terra vestra deserta, etc. Tertio, ostendit quomodo per pœnitentiam Deum placare possint, cum ait vers. 16: Lavamini, mundi estote, etc. Huc usque concionatorem agit Isaias docetque modum et ordinem concionandi, quem nostri concionatores imitentur. Quarto, proprie Prophetam agit, cum vers. 26, avolat ad Christum et Apostolos, et vers. 31, ad ignem gehennæ.

1. Visio Isaïæ filii Amos, quam vidit super Judam et Jerusalem in diebus Ozïæ, Joathan, Achaz et Ezechïæ, regum Juda. 2. Audite, cœli, et auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est. Filios enutrivî, et exaltavi: ipsi autem spreverunt me. 3. Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui: Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit. 4. Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis: dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. 5. Super quo percutiam vos ultra, addentes prævaricationem? omne caput languidum, et omne cor mœrens. 6. A planta pedis usque ad verticem, non est in eo sanitas: vulnus, et livor, et plaga tumens, non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. 7. Terra vestra deserta, civitates vestræ succensæ igni: regionem vestram coram vobis alieni devorant, et desolabitur sicut in vastitate hostili. 8. Et derelinquetur filia Sion ut umbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario, et sicut civitas quæ vastatur. 9. Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, et quasi Gomorrha similes essemus. 10. Audite verbum Domini, principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri, populus Gomorrhæ. 11: Quo mihi multitudinem victimarumstrarum, dicit Dominus? plenus sum; holocausta arietum, et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum, et agnorum, et hircorum, nolui. 12. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atrîis meis? 13. Ne offeratis ultra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi. Neomeniam, et sabbatum, et festivitates alias non feram, iniqui sunt cœtus vestri: 14. calendas vestras, et solemnitates vestras odit anima mea: facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. 15. Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis: et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. 16. Lavamini, mundi estote, auferite malum cogitationumstrarum ab oculis meis: quiescite agere perverse, 17. discite benefacere: quærite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. 18. Et venite, et arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur: et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. 19. Si volueritis, et audieritis me, bona terræ comedetis. 20. Quod si nolueritis, et me ad iracundiam provocaveritis: gladius devorabit vos, quia os Domini locutum est. 21. Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena iudicii? iustitia habitavit in ea, nunc autem homicidæ. 22. Argentum tuum versum est in scoriam: vinum tuum mixtum est aqua. 23. Principes tui infideles, socii furum: omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Pupillo non iudicant: et causa viduæ non ingreditur ad illos. 24. Propter hoc ait Dominus Deus exercituum fortis Israel: Heu, consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis. 25. Et convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum scoriam tuam, et auferam omne stannum tuum. 26. Et restituam iudices

tuos ut fuerunt prius, et consiliarios tuos sicut antiquitus : post hæc vocaberis civitas justi, urbs fidelis. 27. Sion in iudicio redimetur, et reducent eam in iustitia : 28. et conteret scelestos, et peccatores simul : et qui dereliquerunt Dominum, consumentur. 29. Confundentur enim ab idolis, quibus sacrificaverunt : et erubescetis super hortis, quos elegeratis, 30. cum fueritis velut quercus defluentibus foliis, et velut hortus absque aqua. 31. Et erit fortitudo vestra, ut favilla stuppæ, et opus vestrum quasi scintilla : et succendetur utrumque simul, et non erit qui extinguat.

Vers. 1. I. VISIO ISAÏE FILII AMOS QUAM VIDIT SUPER JUDAM ET JERUSALEM IN DIEBUS OZÏE, etc. (1).— Est hic titulus libri continens nomen ipsius auctoris sive Prophetæ, et populi cui ipse prophetat, et tempus

(1) In annotationibus quas Commentariis Cornelii a Lapide attexere opportunum visum est, hæc sunt rationes quibus fere semper obtemperavimus. Nemo est qui non sciat phrasim hebraicam, simplicem et claram in historicis auctoribus vel in scriptoribus præcepta legis exarantibus, ab hac simplicitate et claritate recedere in poeticis libris, et in oraculis Prophetarum, quippe qui Spiritu Sancto inspirati sancti Dei homines, sæpe sapius veluti inspirationis impetu abrepti, elliptice loquuntur, ita ut quadam obscuritate rerum contextus et series involvantur. Quam obscuritatem ut depellere nitamur, doctissimi Interpretis nostri explanationi breves aliquas philologicas annotationes addidimus, et aliquando per accuratiorem capituli analysim sæpe ab opere P. Kilber (*Analysis biblica*), ex parte mutuata, aliunde tum meditationi, tum prædicationi summopere utilem, prophetiæ in eo contentæ connexionem et verum sensum exponere studuimus.

Frequenter etiam facta antiqua, traditiones, mores, usus nationum et populorum cum quibus Hebræi qualescumque relationes habebant, Prophetæ innuunt. Porro ista facta, traditiones, usus, si S. Hieronymum excipias, non perfecte noverunt plerique interpretes et commentatores, qui magis theologica quam profana scientiæ periti, magis etiam spiritualem sensum quam litteralem enucleare curantur. Igitur ex viatorum scriptis qui Orientis partes in novissimis temporibus diligenter peragrarunt, non paucas observationes excerptimus, quæ plerumque explicandis vel confirmandis quibusdam Prophetarum vaticiniis inservire possunt.

Primum Isaïæ caput est quasi prævium totius libri summarium, et, ut dicit Torerus, est prophetiæ totius materies et argumentum; nulla enim in hoc volumine aliqua insignis est prophetia cujus in hac prima concione caput non attigerit, adeo ut ultimum verbum hujus capituli cum ultimi libri verbis aperte conveniat : « Vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. » Nulla autem hic in argumento mentio fit vastationum aliorum regnorum, quæ in sequentibus commemorantur, quod tantum in exemplis ea adscripserit Prophetæ.

Porro hæc est accuratior totius primi capituli analysis :
I. Enumeratio regum, sub quorum tempus visiones factæ et prophetiæ dictæ, vers. 1.

II. Expositio eventuum, ex justo Dei decreto futurorum.

1. Prior præmissa ad eorum et terram apostrophe, 2. Primo, exprobrat Israelitis oblivionem Dei, cum ingratitude, stupiditate, malitia et blasphemia conjunctam, 2-4.

Secundo, prænuntiat, velut jam præsentem, tum reipublicæ afflictionem gravissimam, tum regionis devastationem, 5-8.

Tertio, adjicit, solius Dei beneficio prohibitum adhuc, simile cum Sodoma et Gomorra fatum, 9.

quo prophetavit, videlicet sub Ozia sive Azaria, Joatham, Achaz et Ezechia regibus Juda (2).

Nota primo, « visio, » id est visum sive res visa, puta prophetia, quam vidit Isaïas oculis non corporis, sed phantasie, aut potius mentis et intellectus : ubi videre et audire sæpe idem sunt, puta clare rem cognoscere. Licet enim Isaïas quandoque viderit symbola quædam, ut cap. VI vidit Deum in throno cum Seraphinis; tamen communiter tantum audiebat Deum sibi loquentem.

Secundo, dicit « visio » potius quam prophetia, tum ut indicet certitudinem suæ prophetiæ; quia, ut ait S. Basilius, visus est sensuum certissimus : tum ut sciamus Isaïam in hac illuminatione Dei non quasi futuræ rei prænotionem, sed quasi præsentis claram inspectionem aspexisse : in Dei enim præscientia et prævisione omnia, etiam futura sunt quasi præsentia. Ita Cyrillus. Refert S. Grego-

Prophetia vocatur visio, Cur? Resp. Primo.

II. Altera ad posteros hinc non emendatos directa, 10.

Primo, reprobatur cultum religionis mere externum, ut pote hypocrisi et iniquitate contaminatum, 11-15.

Secundo, exigit vitiorum abolitionem, et virtutum religiosarum substitutionem, 16-17.

Tertio, promittit, posita hac conditione, peccatorum remissionem et honorum reditum, 18-19.

Quarto, minatur, emendatione haud secuta, exterminium, 20.

III. Posterior corruptionem populi, maxime autem principum, incorrigibilem experta, 21-23.

Primo, denuntiat vindictam sumendam de sceleratis, et discretionem faciendam ab innocentibus, 24-25.

Secundo, spondet melioribus his reliquiis reparationem reipublicæ et redemptionem, 26-27.

Tertio, excipit ab hoc beneficio idololatrias, cum idolis perdendos, 28-31.

(2) Hic titulus vel ab alio post mortem Isaïæ, vel ab ipso sub finem vitæ in capite Prophetarum inscriptus fuit. Nam cum sub Ozia prophetare cepit, nesciebat an sub aliis principibus postea regnaturis prophetaret, nisi revelationem supponas quam nullo modo necessariam esse dicere non dubitamus.

Nulla exstat ratio idonea, inquit Rosenmüller, cur cum Koppio, Cubio et Bertholdio (*Einleit.* pag. 1387) hoc capite tres a se invicem diversas, et vario tempore editas, orationes comprehendere existimemus. Illorum argumenta refutavit, omnesque hujus capituli partes arctissime invicem coherere ostendit Gesenius in *Commentar.* pag. 146. Nec minus supervacanea Vogelii conjectura, mediam hujus capituli partem, a vers. 10 usque ad 20, esse epitomen novæ, a prima diversæ, orationis.

Exstant Everardi Scheidii *Specimina philologico-critica tria novam versionem cap. I et II vaticiniorum Isaïæ, adjectis animadversionibus complectentia*, quæ prodierunt Harderovici Gelrorum, 1779, 1780, in-4°. (Rosenmüller.)

rius, lib. II *Dialog.* cap. XXXV, de S. Benedicto, quod ipse in oratione ita mente in Deum elevatus fuerit, ut sub eo viderit mundum totum quasi parvum globum in radiis solis collectum. Quærenti quomodo id fieri potuerit, respondet, causamque et modum assignat, dicens: « Quia videnti Deum angusta est omnis creatura, » et mens S. Benedicti in Deo dilata sub eo mundum quasi globulum vidit. Simili modo nostri Prophetæ. Ita spiritu elevabantur in Deum, ut res etiam remotas quasi coram se positas cernerent, ideoque eorum prophetia vocatur Visio, ipsique vocantur Videntes, ut liber *Addo Videntis*, id est *Prophetæ*; et Saul ad Samuelem: « Ubi est domus Videntis? » cui Samuel: « Ego sum videns, » id est *Propheta*, I *Reg.* IX, 18. Hanc prævisionem Deus Prophetis, sed maxime Isaia, communicavit. Isaia enim ea quæ prædicit, ita distincte et dilucide proponit, ut qui ea legit, cernere se potius putet præsentia, quam sperare futura. Ita Thales rogatus, « quantum a mendacio distaret veritas? » respondit: « Quantum oculi ab auribus. » Sensit vir sapiens, ea demum esse indubitæ fidei quæ hominum oculis cernuntur, non quæ auribus audiuntur.

Tertio. *Tertio*, Prophetæ sæpe pro eodem accipiunt hæc tria, scilicet, « visio, verbum, onus, » nimirum pro prophetia, de quo cap. XIII, 1. Vide *Cap. I.*

Quarto. *Quarto*, dicit « visio, » non mea, sed *Isaia*: non tam modestiæ quam historiæ causa, scilicet ut sequentibus sæculis sciatur hunc esse librum *Isaia*, non alterius: hac enim de causa scriptores libris quos edunt suum nomen præfigunt.

FILII AMOS. — Alius est hic Amos ab Amos qui est tertius inter minores Prophetas, ut dixi in *Procemio*. Utrumque Prophetam fuisse censent Hebræi; tradunt enim ipsi hanc regulam; quoties in titulo Prophetarum nominatur pater Prophetæ, vel avus, vel abavus, significatur singulos eorum fuisse Prophetas; sed hæc regula dubia et eruditus falsa videtur, de qua re alibi agam.

QUAM VIDIT (id est audivit a Deo) SUPER JUDAM ET JERUSALEM. — Septuaginta, *quam vidit contra Judam et Jerusalem*. Hebræum enim לְנֶאֱמַר et *super* et *contra* significat: hic melius veritas, « super. » Isaia enim non tantum adversa, sed et læta Judæ prænuntiat. Sub « *Juda* » accipe et *Tribum Benjamin*: hæc enim in schismate decem *Tribuum* sub *Jeroboam* cum *Juda* adhæsit *Roboam*, et domui *Davidis*, q. d. Hic liber *Isaia* continet tam prospera quam adversa, quæ ipse in spiritu prævidit in diebus *Ozia*, *Joatham*, *Achaz* et *Ezechia*, posteris *Judæ* et *Benjamin*, ac maxime *Hierosolymitis* obventura, partim sub illis ipsis regibus, partim post eos. Tò enim « in diebus *Ozia* » referendum est ad « *vidit*, » ut patet: nam licet *Isaia*, cap. XIII et seq., prophetet etiam contra *Babylonios*, *Medos*, *Syros*, *Ægyptios*, etc., tamen præcipue et communissime prophetat *Judæis*. Unde eis suam prophetiam inscribit.

Notat S. Hieronymus, aitque: « Quod in titulo ponitur *Isaia* prophetasse sub *Ozia*, *Joatham*, *Achaz* et *Ezechia*, non ut in aliis Prophetis, confuse intelligendum est, ut nesciamus quid sub quo specialiter rege dictum sit; sed usque ad finem voluminis scriptum refertur quid seorsim sub *Ozia*, » scilicet dicta a cap. I ad cap. VI, vers. 1, « et quid sub *Joatham*, » scilicet dicta cap. VI, « et quid sub *Achaz*, » scilicet dicta a cap. VII, vers. 1, ad cap. XIV, vers. 28, « et quid sub *Ezechia* ei a Domino revelatum sit, » scilicet reliqua a cap. XIX, vers. 28, ad finem libri. Ita ipse. Hoc generaliter verum est; patitur tamen exceptionem, ut patebit cap. XVII, vers. 1.

2. AUDITE, COELI, ET AURIBUS PERCIPE, TERRA, QUONIAM DOMINUS LOCUTUS EST. — Attentionem sibi conciliat *Isaia* per pathos invocando cælum et terram, ut audiant verba, non sua, sed Domini. Jam *Haymo* per *cælum* intelligit viros probos, spirituales et cælestes: per *terram* homines rudiores et terrenos, vel etiam pravos et incredulos. Verum hic sensus est tropologicus.

Ad litteram ergo S. *Basilius*, *Hieronymus* et *Cyrillus* per *cælos* accipiunt cæli incolas, puta *Angelos*: per *terram*, terrigenas, puta homines, ut sit metonymia.

Secundo, magis litteraliter et genuine idem *Cyrillus* et *Rupertus* proprie ipsos cælos et terram accipiunt: utitur enim *Isaia* *prosopopœia* ad inanimas creaturas, ut oratio sit gravior et plena indignationis, idque primo, ut significet *Judæos* omnia sua bona a cælo et terra accepisse per Deum, cui jam adeo fuerunt ingrati; secundo, eo quod *Judæi* adorarint solem, lunam, sidera in cælo, et in terra bestias ac lapides, ideo ea ipsa nunc quasi eorum *judices* invocat; tertio, et maxime, quia cum homines rationales, puta *Judæi*, nollent audire Deum et Prophetas hinc *Isaia* invocat creaturas inanimas quæ semper obediunt Deo, ut gravissima sit querela et exprobratio; invocat, inquam, eas quasi testes mutos et æternos, ut nimirum cælum et terra testes sint tum pacti præteriti a Deo cum *Judæis* initi *Deuter.* XXX, 19: « Testes invoco hodie cælum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem; » tum præsentis *Judæorum* perfidiæ, qua pactum hoc violarunt: hæc enim verba *Isaia* illis *Mosis* jam citatis ad amussim respondent; tum futuri eorum supplicii, ut nimirum cælum et terra non tantum testes sint, sed et vindices Creatoris sui. Nam « pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. » *Sapient.* V, 21. Similia sunt *Psal.* XLIX, 4, et *Deuter.* XXXII, 1: « Audite, inquit, cæli, quæ loquor, audiat terra verba oris mei. » Ita S. *Ambrosius* in *Psal.* CXVIII, serm. 14: « Testatur, inquit, elementa Deus ad redarguendos eos, qui nolunt præcepta divina servare; ut refugia omnia excusationis obsepiat. » Et S. *Chrysostomus* hic, qui et exempla addit: « Eam ob rem, ait, missus ad *Jeroboam* *Propheta*,

Cælos invocat ob tres causas.

omisso rege ad quem mittebatur, scite admodum sermonem ad altare convertebat, » III Reg. xiii : « Et Jeremias terram ipsam advocabat dicens : Terra, terra, terra, scribe virum hunc, virum excommunicatum, sive ejectitium, » Jerem. xxii. Dicit itaque : quoniam tanta est hominum impietas, ut ad verba Dei obdurescant, loquar cœlo et terræ. Cœlum quamvis sit remotissimum : audiet, terra, quamvis lapidosa et crassa, auscultabit, Surdæ autem sunt hominum aures.

Sensus ergo est, *q. d.* Vos, cœli insensibiles et inanimæ, tu, terra bruta et surda, audite ea a me quæ populus meus audire non vult, audite justam meam de eo querimoniam : ut, sicut muti et æterni testes fuisti pacti mei cum Judæis initi, legisque eis a me datæ, sic et nunc sitis testes tum eorum inobedientiæ, ingratiitudinis et rebellionis; tum justæ meæ de eis querelæ et comminationis, atque in futurum sitis testes meæ vindictæ, qua mala quæ eis hic comminor exsequar, eisque infligam : nec testes tantum sitis, sed et lictores ac vindices, scilicet tu, terra, impiis Judæis præbe te ferream : tu, cœlum, esto eis æneum. Rursum et magis, in die judicii tu, cœlum, vibra in eos tonitrua et fulmina, tu terra, iis dehisce. Ita Rupertus; vide dicta *Deuter. iv, 16.* Idem concionator dicat nomine Dei cuilibet peccatori : Audite, cœli, audite, elementa, audite, saxa, audite, bruta, rem vobis novam, audite facinus inauditum, audite portentum sæculorum : Hic peccator quem creavi, redemi, gratia mea bonisque omnibus dotavi, sprevit me, blasphemavit me, mihi Venerem, mihi Bacchum anteposuit : ventrem pro Deo habuit, itaque me divinitate mea spoliavit, eamque in Venerem et ventrem suum transtulit : quin ergo, o cœli, o fulmina ! in scelestum hunc irruitis ? quin reum læsæ majestatis divinæ afflatis, percussit, ex cruciatis, perimitis ?

Allegorice, « hæc res est impleta in Domini passione, qua cœlum in medio die perdidit diem, terra tremore nimio firmitatem. Hinc æstimare licet, quid eis sit reservatum, quorum in causa funerei luctus pœnæ perfulit natura supplicium, inquit Zeno Episcopus Veronensis, serm. 5 *De Isaia*, qui doctrina, sanctitate, miraculis et martyrio clarus floruit sub Galieno Imperatore, cujus et meminit S. Gregorius, lib. III *Dialog. cap. xix.* Exstant ejus scripta tom. II *Biblioth. SS. Patrum.*

QUONIAM DOMINUS LOCUTUS EST. — Parat attentionem a dignitate loquentis, *q. d.* Non ego, sed sacra et divina majestas hæc edicit per me : lingua enim mea est calamus scribæ divini, puta Spiritus Sancti, et guttur meum est tuba divino inflata et clangens anheliu.

FILIOS ENUTRIVI, ET EXALTAVI : IPSI AUTEM SPREVERUNT ME. — « Filios » proprie et primo, intelligit Judæos sui temporis, non autem eos qui fuerunt tempore Christi, ut vult Hieronymus, licet ad eos, imo ad omnes homines, a simili hæc verba extendi et applicari possint : omnium enim ingrati-

tudo hic taxatur. Te ergo, o popule mi ! quasi filium « enutrivit, » et, ut Theodoretus vertit, « educavi ; » Septuaginta vertunt, « genui, » cum scilicet te creatione servum per vocationem et adoptionem mihi in filium adoptavi, *Exod. iv, 22.* Hebraice est *הגדלתי* *higdalti*, id est *magnificavi*, hoc est, alui, crescere, adolescere te feci. Alui enim te cum parvulus et paucus esses, per Joseph in terra Gessen, ut cresceres in immensam multitudinem. Rursum alui te manna in deserto ; atque lacte et melle in Chanaan. *Secundo*, et potius, alui te spirituali cibo, scilicet data lege in Sina, tot prophetiis, tot sacris libris, tot monitis ; tot promissis. Hoc est quod ait Osee, cap. xi, vers. 3 : « Ego quasi nutritus Ephraim, portabam eos in brachiis meis ; » et Isaïas, cap. xlvi, vers. 3 : « Qui portamini a meo utero. » Denique « exaltavi, » hoc est, præ aliis omnibus gentibus te opibus, miraculis, victoriis, regno, templo, aliisque donis cumulavi et excelsum ac gloriosum, aliisque gentibus formidabilem effeci.

IPSI AUTEM SPREVERUNT ME. — Non ait : *Obliti sunt, neglexerunt*, sed positive, « spreverunt me, » quasi directe me meaque jussa contemnentes, aspernantes, violantes et prævaricantes, ut habent Hebræa, ac tandem me crucifigentes, inquit Zeno Veronensis, serm. 1 *De Isaia*. Quanta est hæc, o Judæe ! o Christiane ! impudentia tua, quanta ingratitude, quanta superbia ! Hæc verba Isaïæ rursum quasi antistropha respondent verbis Mosi, *Deuter. xxxii, 6* : « Hæcine reddis Domino, popule stulte et insipiens ? numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit te ? etc. » Lycurgus contra ingratos legem ferre noluit, quod prodigiosa res esset beneficium non agnoscere. Duplex ergo portentum est ingrati filii erga patrem : triplex vero erga liberalem et beneficium patrem.

3. COGNOVIT BOS POSSESSOREM SUUM, ET ASINUS PRÆSEPE DOMINI SUI : ISRAEL AUTEM ME NON COGNOVIT. — Vers. 2.
Est argumentum a minori ad majus, scilicet a brutis ad homines, idque ad pathos. Notat S. Hieronymus Judæos rebelles et ingratos hic assimilari non equo generoso, aut cani sagaci et grato, sed stolido bovi et asino ; quid enim stolidius est bove ? quid stupidius asino ? his tamen stolidiores sunt Judæi et ingrati omnes. Sic e converso Plato Aristotelem vocabat mulum : mulus enim cum saturatus est lacte materno, matrem calcibus petit : sic et Aristoteles optimis quibusque Platonis dogmatibus suffartus, scholam contra eum in Peripato aperuit, eique perpetuus adversarius esso cupivit. Ita *Ælianus, lib. IV.*

Nota *secundo* : « Bos cognovit, » id est, cognoscere solet, « possessorem suum, » eique blandum et gratum se exhibere arando, trititando et vehendo ejus onera. Sic et « asinus præsepe domini sui, » id est, dominum præsepis sui, seu dominum qui se in præsepio alit (est hypallage), agnoscit ; eique servit et obedit, scilicet vel arando

vel eum ejusque elitellas portando. Pro « bos, » Hebraice est שׂוֹר *scor*, Chaldaei תור *tor*, (Chaldaei enim *schin* mutant in *tau*) unde Latinum taurus. Hinc Franciscus Forerius per *schor*, accipit taurum admissarium, qui armenta praëit velut dux, ferusque est et jugi impatiens, q. d. Taurus hic licet ferus dominum suum agnoscit, et gregem vaccarum, quem praëit, in caulas domini sui reducit. At Israel me Dominum suum non cognoscit, imo meos greges, puta populum meum, a me ad idola abducit, verum Hebræum *schor* non tantum taurum, sed et bovem quemlibet domitum et mansuetum significat, et de eo magis videtur loqui Isaias.

Exemplum leonis grati.

Vis exemplum rarum feræ agnoscentis et dependentis beneficium homini? Accipe quod ex Appione oculato teste narrat Gellius, lib. V, XIY, suis verbis, quæ ego ut vitarem prolixitatem, abbreviavi. Romæ in circo dabatur pugna hominum cum bestiis: erat leo inter alios vastus et terribilis: « Introductus erat inter complures cæteros ad pugnam bestiarum Dacus, servus viri consularis. Ei servo Androdus (vel potius Androcles, uti scribit *Ælianus*) nomen fuit. Hunc ille leo ubi vidit procul, repente, inquit, quasi admirans stetit: ac deinde sensim atque placide, tanquam noscitabundus, ad hominem accedit. Tum caudam, more, atque ritu adulantium canum, clementer et blande movet; hominisque sese corpori adjungit, cruraque ejus et manus prope jam exanimati metu, lingua leniter demulcet. Androdus inter illa tam atrocis feræ blandimenta amisum animum recuperat; paulatimque oculos ad contuendum leonem refert. Tum quasi mutua recognitione facta, lætos, inquit, et gratulabundos videres hominem et leonem. Ea re prorsus tam admirabili, maximos populi clamores excitatos dicit; accersitumque a Cæsare Androdum, quæsitamque causam, cur ille atrocissimus leonem uni pepercisset, Androdus rem narravit admirandam: Fugi, inquit, herum sævum, venique in speluncam, ubi leonem offendi pedem ostendentem, et opem petentem: ibi ego spinam ingentem ex pede ejus revulsi, saniem expressi, vulnus siccavi: ille levatus pede in manibus meis recubuit et requievit. Atque ex eo die triennium totum ego et leo in eodem specu eodemque victu viximus. Nam quas venabatur feras, membra optimiora ad specum mihi suggerebat, quæ ego, ignis copiam non habens, sole meridiano torrens edebam. Sed ubi me, inquit, vitæ illius ferinæ jam pertesum est, leone in venatum profecto, reliqui specum, et viam ferme tridui permensus a millibus visus apprehensusque sum, et ad dominum ex Africa Romam deductus. Is me statim rei capitalis dammandum, dandumque ad bestias curavit. Intellego autem, inquit, hunc quoque leonem me tunc separato captum, gratiam nunc mihi beneficii et medicinæ referre. » Hæc Appion dixisse Androdum tradit; eaque omnia scripta

circumlataque tabella populo declarat: atque ideo cunctis petentibus dimissum Androdum, et pœna solutum: leonemque ei suffragiis populi donatum. Postea, inquit, videbamus Androdum, et leonem loro tenui revinctum, urbe tota circum tabernas ire, donari ære Androdum, floribus spargi leonem, omnesque fere ubique obvios dicere: « Hic est leo hospes hominis; hic est homo medicus leonis. » Leo brutus et ferus agnoscit beneficium, ei parcat, blanditur et servit: et homo rationalis non agnoscit Creatorem suum, ei non obedit, non servit, cui animam debet?

Non minus rarum et mirabile est quod scribit Democritus, et ex eo Lilius Giralduus, lib. *De Ingratis*, draconem servasse Thoantem in Arcadia: Thoas, inquit, draconem puer nutriverat, qui cum adolevisset, veritus draconis naturam magnitudinemque in solitudinem detulit: digressus inde, cum in latronum insidias incidisset, exclamavit; cujus vocem audiens draco, eamque educatoris sui Thoantis esse cognocens, accurrit illico, et eum e latronum manibus eripuit.

Simile ibidem narrat ex Demetrio physico de panthera, quæ ferocissimum est animal: cum enim ejus catuli in foveam incidissent, nec eos inde educere per se sola sufficeret, tandiu ibi moram traxit, quandiu hominem prætereuntem conspiciens, eum leniter unguibus per vestem trahens, nutuque et gestibus lapsum catulorum innuens, ejusque opem postulans, eo adjuvante catulos e fovea exemit. Quare panthera gestiens, et gratiam referens, hominem eoque per sylvarum et nemorum devia cum catulis comitata est, quousque eum in viam tutumque reduxit.

Verum omnia superat, quod ex Philarcho commemorat de aspide. Aspide, ait, ab Ægyptio homine educata, cum in hospitis ædibus peperisset, accidit, ut ex catulis unus hospitis filium venenato morsu peremerit. Aspide tum domo forte aberat: reversa, iniquum rata hospitis filium a catulo necatum; præsentem hospitem, ne ingrata videretur, imo ut ingratum puniret, proprium catulum homicidam interemit.

Huc refer leonem S. Gerasimi Abbatis (errat vulgus, putans fuisse S. Hieronymum, cui ex hoc errore pictores leonem appingunt), qui ob exemptam sibi ab eo spinam, viventi per omnem vitam sedulo servivit, et morienti ex luctu commortuus, eidem sua morte parentavit, uti refert Sophronius in *Prato spirit*.

Nota tertio: Locus hic generatim loquitur de quibusvis bobus, asinis et dominis. Veteres tamen, ut S. Augustinus *Contra Judæos*, cap. XIII, S. Ambrosius, lib. II in *Lucam*, cap. II, Origenes, *hom. 13*, et alii quos citat hic Leo Castrius (quos petulanter nimis et arroganter Calvinus hic subsannat, vocatque fabulones et asinos; ita nimirum vitulus ipse vitulatur), hæc adaptant Christo puero et Domino in præsepi inter bovem et asinum reclinato, et ab eis vel ordinaria et naturali

Bos et asinus venerati sunt Christum in præsepio.

obedientia, vel forte etiam extraordinaria et miraculosa aliqua (ut vult S. Bonaventura) reverentia agnito et adorato. Si enim agnus S. Francisci flexit genua ad S. Eucharistiam; si alaudæ et aves suo silentio et applausu S. Franciscum sibi concionantem reveritæ sunt et honorarunt; si feræ Antonium, Paulum, Hilarionem, aliosque ad primævam Adæ innocentiam accedentes coluerunt; si apes non semel S. Eucharistiam tutatæ sunt: quidni bos et asinus in præsepio præsentem et recens natum Christum innocentissimum, Dominum suum et nostrum, peculiari aliquo cultu honorasse, eique se inclinando, fæno eum tegendo, halitu suo eum calefaciendo, aliisque modis serviisse credantur? præsertim cum non tantum Angeli et pastores, sed et stella eidem servierit tunc, vocans et præiens Magos ad eum in Bethlehem. Certe ita ad litteram Sanctos Christi reveriti sunt et honorarunt boves, equi et asini. Illustre est quod legimus in Vita S. Kiliani Franconiæ Apostoli: cum enim a Geila uxore Gosberti Ducis Franconiæ, quod illicitum ejus conjugium reprehenderet, in eum immissi essent carnifices, dixit: « Vos implebitis præceptum, nos cursum consummabimus. » Ergo ab eis cæsus, cum Geila ad legendum scelus; stabulum equorum ubi Martyr sepultus fuerat, fieri jussisset; jumenta eo in stabulo manentia, super sepulcrum Martyris nec stercore, nec urinam reddiderunt, quasi honorem Martyri exhibentia; ut quod de capite Propheta vaticinatus est, id in ejus membris quoque cerneretur: « Cognovit (inquit Isaias) bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui: Israel autem me non cognovit, » ait auctor Vitæ S. Kiliani, quam edidit noster Serarius, et ex eo Baronius anno Christi 689.

Hic sensus accommodatius est. Ad litteram enim loquitur Isaias de bobus et asinis, æque ac de Judæis sui temporis, uti docent S. Hieronymus, Basilius, Cyrillus et S. Thomas vel potius Thomas Anglicus.

ISRAEL AUTEM ME NON COGNOVIT. — Ita et Septuaginta. Sed Hebræa omittunt pronomen me, tumque aptius et vehementius est pathos: repetendum enim ex antithesi præcedenti: « possessorem suum et præsepe domini sui, » hunc enim cognovit bos: Israel autem eum non cognovit, q. d. Israel, quo est stupore, non cognovit Deum suum Dominum, et se pascentem in Chananæa quasi in opimo quodam præsepio, cum tamen bos et asinus ibidem agnoscant suum herum se alentem.

ET POPULUS MEUS NON INTELEXIT, — scilicet linguam et vocem meam, q. d. Bos et asinus intelligunt vocem heri sui, et per eam in omnem partem ad heri nutum se flectunt: Israel autem me pascentem, vocantem, jubentem, minantem, obsecrantem non intellexit, quasi illi essem barbarus, vel importunus et tyrannus, quasi illi japonice aut turcice aut tartarice loquerer.

4. VÆ GENTI PECCATRICE, POPULO GRAVI INIQUITATE, SEMINI NEQUAM, FILIIS SCELERATIS. — Est hic Propheta in tertio tono concionis. Pro « væ » hebraice est וָוֵי *hoi*, quod Vatablus vertit, *heu*: est enim *hoi*, inquit, vox commiserantis et deplorantis alienam miseriam et calamitatem. Sed melius alii passim *hoi* vertunt, *væ*: est enim hic sermo Dei minantis et indignantis. « Væ » significat minas, decretum et sententiam, tum vastationis temporalis, tum æternæ damnationis, inquit S. Gregorius, homil. 9 in *Ezech.* Vocatur hic Israel primo, « gravis iniquitate, » id est, scelorum pondere et multitudine degravatus, et incurvatus quasi ad terram. Secundo, « semen nequam, » quia Judæi gratiæ Dei, quæ ejus filii facti fuerant, degeneres exstiterunt, et voluntatis pravitate quasi in naturam vertunt, inquit S. Augustinus, lib. VII *Contra Advers. Legis et Prophet.* cap. XXII. Est hic climax sive gradatio: sensim enim increscit, fitque gravior et vehementior oratio. Sunt enim hic quinque gradus impietatis et impiorum. *Primus* cum dicitur: « Væ genti peccatrici, » id est, a lege Dei aberranti! hoc enim est וָוֵי *chote*. *Secundus*, cum ait, « populo gravi iniquitate, » qui scilicet jam occuluit ad scelera, eorumque pondere ad solum usque deprimitur. *Tertius*, cum ait, « semini nequam, » q. d. Pessimorum parentum sunt pessimi filii, qui scilicet quasi ex parentibus ipsoque genere et natura suxerunt et hæderunt idololatriam et malitiam, eamque quasi in suam indolem et naturam commutarunt. *Quartus*, cum ait, « filiis sceleratis, » qui scilicet peccatis parentum addiderunt atrociora flagitia, et non nisi flagitia ac scelera cogitant et moliantur. Unde Vatablus vertit, *filiis perditissimis*, hebraice est וָוֵי בָנִים מַשְׁחִיתִים *banim maschitim*, id est, *filiis excisis*, q. d. Similes sunt arbori excisæ, quæ nequit reviviscere et repullulare, actum est de eis, nulla spes frugis reliqua in eis est. Secundo et magis genuine, *maschitim*, utpote benoni activum in hiphil, vertas excindentes, vastantes, corrumpentes, q. d. Hi se et alios, omniaque corrumpunt, vastant et perdunt. Ita Vatablus. *Quintus* esse potest, cum subdit: « Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrosum, » q. d. Judæi nostri relinquentes, blasphemantes et execrantes Dominum, atque in ejus præsentia ad summam ejus injuriam et contumeliam ei terga vertentes, addixerunt se idolis, ut patet IV *Reg.* XVII, 8 et 13.

BLASPHEMAVERUNT SANCTUM ISRAEL. — Hebraice est וָוֵי נַאֲסוּ *naatsu*, id est abjecerunt, contempserunt, irritaverunt. Summus autem Dei contemptus est blasphemia. Rursum idololatria eorum est blasphemia, tum realis, tum verbalis. Idololatriæ enim hoc ipso quo pro Deo colunt idola, Deum reipsa blasphemant, et verbis ac hymnis celebrantes idola, Deumque spernentes, verbaliter eum blasphemant. Loquitur Isaias primario Judæis sui temporis: S. Basilius tamen, Hierony-

Vers. 4.

Væ notat exitium præsens et æternum.

Quinque gradus impietatis.

mus et Cyrillus hæc referunt ad Judæos tempore Christi : idem enim eorum, utpote patrissantium, fuit genius eumque prævidit et prædixit hic Spiritus Sanctus per Isaiam : hi enim proprie Christum blasphemaverunt, vocantes eum vini potorem, dæmoniacum, et quod in nomine Beelzebub egeret dæmonia.

SANCTUM ISRAEL. — Est emphasis, *q. d.* blasphemaverunt Deum, qui est Sanctus sanctorum, ipsaque sanctitas adoranda, summeque reverenda et glorificanda, præsertim ab Israele, utpote quem sibi in populum peculiarem et sanctum elegit, cuique suam sanctam legem, sanctam fidem, sanctas victimas et cæremonias tradidit. « Israel » enim hic est genitivi casus : « sanctus ergo Israel » est Deus Israelis, cujus sanctitatem impii profanarunt et polluerunt. Blasphemia enim directe violat sanctitatem Dei : unde summum est peccatum.

Vers. 5. 5. SUPER QUO PERCUTIAM VOS ULTRA; ADDENTES PREVARICATIONEM? — Est hic triplex sensus, isque commodus. *Primo*, « super quo, » id est, ad quid, quorsum, percutiam vos, cum sitis in malo obstinati, ita ut non sperem vestri emendationem? Ita Vatablus.

Secundo, « super quo, » id est, quo membro, qua corporis parte? quasi dicas : Nullum invenio in corpore vestro reliquum membrum, in quo pateat novæ plagæ locus. Omnia enim sunt unum vulnus, unus livor et tumor, ut sequitur. Ita S. Hieronymus et Nazianzenus, orat. *De plaga grandinis*. Sic ait Ovidius, lib. IV *De Ponto* :

Quid juvat extinctos ferrum demittere in artus?
Non habet in nobis jam nova plaga locum.

Tertio, « super quo, » id est qua plaga percutiam vos? Ita S. Hieronymus, *q. d.* Frustra vos percutiam deinceps : nam omne genus plagarum in vos immisi, frustra que consumpsi, nec ulla facti estis meliores : affixi vos fame, bello, peste, servitute, totamque meam hoplothecham in vos quasi exhausti : non habeo ulterius quo vos percutiam : restat ergo ut vos deseram, et a me omnino projiciam. Ita Cyrillus. Hæc derelictio et abjectio est gravissima Dei plaga, de qua *Psalm. LXXX, 13* : « Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis ; » et *Ezech. XVI, 21* : « Auferetur zelus meus a te, nec irascar amplius ; » et *Rom. I, 24* : « Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum. »

Vers. 6. 6. A PLANTA PEDIS USQUE AD VERTICEM NON EST IN EO (1) SANITAS. — Ecce hic est effectus defectionis a Deo,

(1) Non de singulis hominibus loquitur, sed de populo, quem comparat corpori multis membris constanti. Estque sermo hyperbolicus, quo significatur paucos et vix ullos esse in illo populo sanos et integros secundum animum coram Deo. (Estius.) Quod credibile reddunt impietas et morum corruptio, quæ v. g. sub pessimo Achaz omnes conditiones et status invaserant.

sive ejus quod dixit : « Abalienati sunt retrorsum. » Deus enim est fortitudo, sanitas et lætitia animæ ac reipublicæ. Si ergo a Deo deficiis, fiet languidus et tristis. Audi S. Cyprianum, vel potius Origenem (uti ex stylo aliisque colligit Pamelius) lib. *De Singul. Cleric.* « Sicut, ait, modica aquæ gutta multo vino infusa a se tota deficit, vinique colorem et saporem induit ; ferrum candens pristina propriaque forma exiit, et igni simillimum efficitur ; solis radio aer perfusus in eandem transformatur luminis claritatem ; speculum radiis solaribus directe irradiatum solis in se recipit similitudinem, idque putares alterum esse solem : ita et Sancti in intimis suis totaliter Dei charitate penetrantur, sicque deiformes effecti in Dei similitudinem transformantur. » Mystice in hæc Isaiæ verba Richardus Victorinus scripsit tractatum *De Statu interioris hominis*.

Nota : Isaias hic loquitur non tam de morbis, vulnere et plagis corporis, quam animi, puta de vitiiis et peccatis : transit enim ab effectu ad causam, scilicet a plaga ad culpam, *q. d.* Totum corpus vestrum plagis meis saucium est ; quia idem totum culpa et peccatis infectum et languidum est. Ita S. Hieronymus et Basilium. Hinc *secundo*, per caput et cor quasi primarias corporis partes, synecdochice intelligenda relinquunt cætera membra, adeoque totum corpus politicum Synagogæ, puta totum populum Israel, male se habere, vitiiis esse corruptum : nam ad litteram Isaiam loqui de corpore sui populi, non autem de corpore Christi in passione flagellis et plagis undique laniati et afflicti (cui hæc applicant concionatores plerique), patet ex antecedenti et seq. *Tertio*, per enallagen

« omne » sumitur pro toto, ut patet ex sequenti ; dicit tamen « omne, » quia caput accommodari potest principibus, pedes populo eis subdito, cor sacerdotibus. *Primo*, quia sicut in capite sensus vigent, ita in principe vigere debet sapientia et provida gubernatio. *Secundo*, sicut cor est principium motus et directionis in homine ; cor enim primo recipit vitam ab anima, eamque per spiritus vitales diffundit in totum corpus, unde cor in animali est primum vivens et ultimum moriens (sicut ex adverso oculi, quia remotissimi a corde, sunt ultimum vivens et primum moriens) : ita sacerdos medius est inter Deum et homines, ac spiritualia charismata et motus quos a Deo recipit, transfundit in populum ; itaque eum in via Dei movet et dirigit. *Tertio*, moriente corde morituro corpus, eo vivente vivit : ita vigente sacerdote viget populus, eo languente languet et emoritur in spiritu. Ita Cyrillus, Haymo, D. Thomas et alii. Unde et Chaldæus vertit : « A populo usque ad principes omnes rebelles sunt. » Nam, ut ait Seneca ad Neronem : « A capite bona valetudo in omnes vegeta est atque erecta, aut languore demissa. » Et *Eccli. cap. I, vers. 3* : « Rex insipientis perdet populum suum. » Et Hesiodus : « Unius ob crimen pœnas urbs tota rependit. » Nominat

Deus est
robur et
sanitas
animæ.

Cor sunt
sacerdo-
tes ca-
put prin-
cipes, pe-
des sub-
diti,
cur?

ergo cor et caput, quia sicut corpus naturale a capite animales, a corde vitales spiritus accipit: sic corpus politicum, puta respublica a regio et sacerdotali ordine suum vigorem viresque accipit, eoque languente languet et emoritur. Suspiciatur non male Sanchez Isaiam, cum ait: « Omne caput languidum, » notare et perstringere Oziam regem qui, arrogans sibi jus sacerdotii in adolendo incenso, in capite et fronte percussus fuit lepra, idque forte sub idem tempus quo hæc dixit Isaias. Denique ait, « omne » vel totum, hoc est multi, major pars, non omnes vel totum omnino. Nam semper mansit Ecclesia sancta, id est cœtus aliquis fidelium, piorum et sanctorum, licet exiguus, et ut Christus ait, pusillus grex. Ita S. Augustinus, lib. *De unitate Ecclesie*, cap. XII. Similia Gentilium adagia citat Delrio, *adagio* 133.

VULNUS, ET LIVOR, ET PLAGA TUMENS, — ob saniem scilicet et pus: unde pro *tumens* hebraice est טריף *teria*, id est plaga saniosa, purulenta et putrida. Ita Pagninus, *q. d.* Totum corpus hujus populi vitis ita infectum est et morbidum, ut non videatur esse aliud quam unum continuum vulnus, ulcus, livor et plaga peccati. Alii speciatim hæc adaptant, ut « vulnus » sit intimum peccatum cordis, « livor » sit peccatum externum oris, « plaga » sit peccatum publicum operis. Alii per « vulnus » intelligunt apertam malitiam, per « livorem » latentem invidiam, per « plagam tumentem » animi tumorem et superbiam, inquit Sasbout. Huc accedit noster Sanchez: « In vulnere, inquit, quod est divisio continui, et quod quasi aperto ore hiat et clamat, intelligitur peccatum publicum; per livorem, qui est humor putris intra cutem collectus, peccatum occultum; per plagam tumentem, peccatum diuturnum, » quod jam putet et foetet.

NON EST CIRCUMLIGATA (plaga jam dicta), **NEC CURATA MEDICAMINE, NEQUE POTA OLEO**, — *q. d.* Nemo fuit qui hanc plagam peccati vestri curaret. Secundo et genuine, *q. d.* Vos obstinati in morbo peccatorum vestrorum nolistis ullam medicamentum et curationem admittere; unde Septuaginta vertunt: *Non est malagma imponere, q. d.* Defectus curationis provenit ex obstinatione vestra, qua medicinam omnem respuitis: non autem ex defectu medici; quia Propheta, qui quasi medici anjmæ vos ad penitentiam adhortantur, vobis non desunt: sed vos eorum monita contemnitis. Longe verius hoc dicitur jam Christianis, qui tot habent Sacramenta, gratias, aliaque solutis media; et tamen ea negligunt vel respiciunt.

Vers. 7. **7. TERRA VESTRA DESERTA, CIVITATES VESTRÆ SUCCENSÆ IGNI: REGIONEM VESTRAM CORAM VOBIS** (vobis spectantibus, famentibus, gementibus et frendentibus) **ALIENI DEVORANT.** — Hucusque Isaias proposuit populi scelera, in iisque obstinationem: jam culpa dignam pœnam intentat. Sanchez et alii qui alii « *deserta, succensæ*, » proprie accipiunt, ut præterita vel præsentia, uti sonat: sæpe enim

Judæi vastati sunt ab Ægyptiis, Ammonitis, Moabitibus, Palæstinis, Madianitis et Syris tempore Amasie, et ab Assyriis tempore Achaz et Ezechie. Verum quia hæc prima (uti hic ponitur) videtur fuisse propheta Isaiæ, facta sub Ozia rege, quando florebant res Judæorum, et quia sequuntur futura « *desolabitur, derelinquetur,* » etc. hinc melius dicemus in Hebræo non esse præterita, sed participia; quæ tam per futurum quam per præteritum aut præsens exponi possunt; quod ergo Noster ait: « *Terra vestra deserta,* » supple *erit*; « *civitates vestræ succensæ,* » supple *erunt*; « *regionem vestram alieni devorant,* » hebraice, *devorantes*, supple *erunt*, id est devorabunt: aut Interpretes posuit participia præterita quæ in Hebræo sunt præsentia) pro futuris: « *deserta,* » id est certo deseretur: « *succensæ,* » id est certo succendentur: « *devorant,* » id est certo devorabunt, scilicet Babylonii sub Nabuchodonosore, inquit Basilius, et multo magis Romani sub Tito et Vespasiano: hi enim in Jerusalem non reliquerunt lapidem super lapidem. Ita Cyrillus, Hieronymus, Haymo et alii, idque magis patebit vers. 9.

Ubi nota: Isaias et Propheta licet præsentibus loquantur Judæis sui sæculi, tamen spiritu prophético extendunt se et loquuntur etiam futuris, qui parentum suorum scelera, ac consequenter et pœnam eorum erant participaturi, maxime tempore Christi. Unde veteres passim (videre est eos apud Leonem Castrium) hæc omnia ab Isaiæ dicta populo sui sævi, accipiunt etiam quasi dicta Judæis tempore Christi: hic enim fuit Sanctus Israel, quem ipsi blasphemaverunt, ideoque a Tito excisi et desolati sunt.

Tropologice, S. Clemens, lib. IV *Constitut. Apost.* cap. 1, hæc recte adaptat divitibus, qui cum liberis careant, non suscipiunt pupillos, quos loco filiorum habeant, quibus accidere solet justo Dei iudicio, ut alieni bonis eorum fruantur: « *Si quem divitem, inquit, pudet pupilli, pupillo quidem prospiciet pater orphanorum, et iudex viduarum; ipse vero dives incidet in eum, qui bona, quibus ille pepercit, et quibus abstinuit, consumat; evenietque ei quod dictum est: Quæ non comederunt sancti, comedent Assyrii, sicut ait Isaias: Regionem vestram in conspectu vestro alieni devorant.* » Huc spectat illud S. Augustini: « *Quod non capit Christus, rapit fiscus.* »

ET DESOLABITUR SICUT IN VASTITATE HOSTILI. — « *Sicut* » hic est nota veritatis, non similitudinis, significatque vere, plane, et plene, *q. d.* Vera et plena vastitate, qualis solet esse hostilis, ab hostibus Chaldæis desolabitur Judæa. Sic *Joan. 1, 14*, dicitur: « *Vidimus gloriam ejus quasi unigeniti a Patre,* » *q. d.* Vidimus gloriam Christi tantam, quantam decebat habere eum, qui vere erat unigenitus Dei Patris.

8. ET DERELINQUETUR FILIA SION UT UMBRACULUM Vers. 8. (Tertullianus, lib. *Contra Judæos*, cap. III, legit *sicut casa*, et lib. III *Contra Marcion*, cap. XXIII, *tan-*

quam specula, ut alludat ad etymon Sion, quod speculam significat) IN VINEA, ET SICUT TUGURIUM IN CUCUMERARIO (1). — Sion sive Jerusalem vocatur « filia, » tum ob causas dictas can. XVIII, tum speciatim quia urbs Jerusalem monti Sion subiecta est, ut ex eo quasi filia descendere et nasci videatur; et quia Deus eam singulariter quasi filiam diligebat et protegebat. Jam sensus est, *q. d.* Jerusalem a Chaldæis, et deinde a Romanis, desolabitur, fietque deserta, perinde ac facta vindemia solet deseri et everti umbraculum seu teges, in quo ante vindemiam vineæ custos degebat, ut uvas et fructus a furibus et bestiis tutaretur: ita ut, sicut ex umbraculo hoc disjecto nihil superest præter tigna et statumina hinc inde projecta, ita ex Hierosolyma vastata et incensa, præter ruinas, et dispersos hinc inde sanctuarii lapides, nihil supersit antiquæ gloriæ: imo succedetur ipsa, sicut lectis et ablatis uvis et fructibus succeduntur tuguriola custodum in cucumerariis. Secundo, apposite Sanchez per « filiam Sion » accipit arcem Sion, quæ urbi Jerusalem imminet ut propugnaculum, eratque ei quod tugurium est cucumerario, aut tabernaculum vineæ, *q. d.* Ubi hostis urbem, quasi vineam vindemiavit, arx Sion et templum sicut tugurium pariter dissipata sunt.

Cucumerarium quid?

Nota: Cucumerarium est hortus vel locus in quo crescunt cucumeres, sub quibus citrulos, pepones, melones et cucurbitas intellige: magna enim horum est copia in Palæstina, utpote regione calida. Unde solent ibi custodes in locis hisce cucumerariis tuguria construere, et in iis contra fures excubare. Idem vel simile tugurium in pomariis ad poma custodienda erectum intelligunt Septuaginta, hic et alibi per ἐπωρεφωλάριον, id est pomorum custodiam: quam vocem ipsi crebro et libenter usurpant. Tertullianus et Cyprianus contra Judæos vertunt, *custodiarium*.

ἐπωρεφωλάριον.

ET SICUT CIVITAS QUÆ VASTATUR. — Hebraice, et sicut civitas obsessa, id est obsidendo capta et vastata; est metalepsis. Ita Vatablus.

Vers. 9.

9. NISI DOMINUS EXERCITUM RELIQUISSET NOBIS SEMEN, QUASI SODOMA FUISSEMUS. — Hebraice est, nisi Dominus יְהוָה sabaoth, id est exercituum: sabaoth enim nomen, vel potius epithetum est Dei, significans Dei potentiam instructam copiis maximis, promptissimis et invictissimis exercituum cælestium et terrestrium, puta Angelorum, stellarum, fulminum, grandinum, tonitruorum, ursorum, leonum, vesparum, omniumque creaturarum, quibus nemo resistere potest, *q. d.* Cur ergo vos, o Judei! audetis resistere Deo sabaoth? Prima Deum sabaoth nominasse et invocasse legitur Anna mater Samuelis, I Reg. XII. Vide de decem Dei nominibus dicta Exodi VI, 3.

Deus sabaoth dicitur, cur?

(1) In pluribus Asiæ regionibus, circa tempus pluviarum, cucumeres, papones et melones seminant, et in medio agri seminati tugurium construunt, ubi custos ab aeris injuria sese defendere possit. (Samuel Burders, *Orient. Customs*.)

Nota: Pro semen hebraice est שָׂרִיד *sarid*, id est reliquum, pauca reliquæ, *q. d.* Nisi Deus ex illa communi et universali vastitate hostili paucos aliquos, quasi reliquias et semen gentis (uti Noe fuit semen generis humani) conservasset fecissetque superstites; nos omnes Judæi fuissetus omnino ut Sodoma deleti: tanta enim fuit impietas Hierosolymæ æque ac Sodomæ, ut Josephus, lib. VI *Belli*, cap. XVI, dicat: « Puto, si Romani contra noxios venire tardassent, aut hiatu terræ devorandam fuisse civitatem, aut diluvio perituram, aut fulminum ac Sodomæ incendia passuram: multo enim magis impiam progeniem tulit, quam illa protulerat. » Ad litteram loquitur Isaias tum de paucis illis Judæis, qui superfuerunt captivitati Babylonice, et cum Zorobabel ac Jesu filio Josedec reversi sunt Hierosolymam; tum de paucioribus, qui superfuerunt cladi Romanæ per Titum. Judæi ergo, quia æque, imo magis peccarunt, quam Sodoma, hinc et magis quam illi puniti sunt: hoc enim est quod ait Jeremias *Thren. IV, 6*: « Major effecta est iniquitas (id est pœna iniquitatis) filiæ populi mei peccato (id est pœna peccati) Sodomorum. » Hic sensus respondet Hebræo *sarid*, estque planissimus et simplicissimus, ideoque genuinus. Paulo aliter explicat Sanchez, *q. d.* Propter paucos justos, ut Ozeam, Amos, Joel, Jonam, Michæam, qui fuerunt verum Dei semen, id est viri sancti, Deus non funditus delevit urbem et gentem Judæorum: sicut non delevisset Sodomam, si in ea inventi fuissent decem justis.

Mira impietas Hierosolymæ.

Allegorice (2) Apostolus, *Rom. IX, 29*, hæc transfert ad Christum, *q. d.* Nisi Deus ex Judæis parum reliquiarum, videlicet B. Virginem, Apostolos, et paucos alios in Christum credentes selegisset et reservasset, reprobatum fuisset totus Israel ob infidelitatem, et periisset ut Sodoma et Gomorrha. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Rupertus et Haymo. Huc accedunt Origenes et Oecumenius in *Rom. IX*, qui per « semen » accipiunt Christum, vel doctrinam Christi. Sic et S. Basilius et Hugo exponunt, *q. d.* Nisi Deus ex Judæis suum semen, id est Christum nasciturum; decrevisset, ideoque aliquos Judæos, ex quibus nasceretur, in hoc excidio servasset, omnes fuissent deleti. Christo ergo debent Judæi quod non plane fuerint excisi. Sic de Fabio Maximo dixit Ovidius lib. I *De Ponto*, elegia 2:

Qui nasci ut posses, quamvis cecidere trecenti,
Non omnes Fabios abstulit una dies.

q. d. In tanta clade Fabiorum per Annibalem facta, Deus servavit unum, ex quo nasceretur Fabius Maximus Reipublicæ columen.

Quocirca solerter S. Chrysostomus, hom. 5 *De Penitentia*, docet Deum magnos etiam peccatores

(2) Vel potius in secundo sensu literali, juxta annotationem ad Canon. XXXV.

tolerare non raro, ob sanctas proles quas ex eis vel praevidet, vel praedestinat nascituras. « Thare, inquit, pater Abraham, idolorum et cultor et factor, impietatis tamen poenam non dedit; et merito. Si enim Deus radicem amputasset, unde tantus Esau fidei fructus (Abraham) germinasset? Quid Esau nequius? Sed si excisus fuisset, maximum justitiae fructum mundus amisisset; et qualem audi. Esau genuit Raguelem, Raguel Zaram, Zara Job. Cernis quantus elanguisset patientiae flos, si praeveniens Deus a radice poenas exegisset. Ea quoque usus est providentia supra Aegyptios ultra fidem blasphemos: exspectavit enim quousque ibi essent monasteria, in quibus florentem qui angelicam imitarentur vitam. Sed et humanae leges matrem gravidam, etsi peccatricem, ad partum usque servant illaem, ne fetum innoxium tollant. Denique si velox fuisset ad poenam Deus, Paulum Ecclesia non possedisset: distulit ergo blasphemantem, ut poenitentem ostenderet Dei longanimitas. Et quot proles Deo Paulus genuit? » Haec et plura Chrysostomus.

Tropologia.

Tropologice, dicat hoc sibi poenitens anima: Nisi Dominus in corde meo reliquisset semen bonae inspirationis, timoris, compunctionis et poenitentiae, periissem ut Sodoma: « Misericordiae Domini, quia non sumus consumpti: misericordias Domini in aeternum cantabo. » Hoc sensit, hoc dixit S. Maria Aegyptiaca.

Vers. 10.

10. AUDITE VERBUM DOMINI, PRINCIPES SODOMORUM, PERCIPIE AURIBUS LEGEM DEI NOSTRI, POPULUS GOMORRHÆ. — Nota: Judaei hic vocantur « populus Gomorrhæ: » sicuti « principes Sodomorum » vocantur principes Judaeorum, tum qui fuerunt tempore Isaiae, tum, ut Basilius et Hieronymus, qui fuerunt tempore Christi, puta Annas, Caiphas, Scribae, Pharisei, ipsique magistratus: idque primo, quia peccata Sodomae fuerunt « superbia, saturitas panis et abundantia, et otium ipsius, et filiarum ejus: et manum egeno et pauperi non porrigebant; » ut ait Ezech. cap. xvi, vers. 49; inde enim in omnia scelera se immerserunt, factique sunt pessimi. Eadem fuerunt peccata Judaeorum. Unde diserte Deus per Ezechielem ibidem vers. 48, per vitam suam jurat dicens: « Vivo ego, quia non fecit Sodoma, et filiae ejus, sicut tu; vixisti eas sceleribus tuis. Secundo, quia ipsi nefando vitio sodomiae Judaei fuerunt obnoxii, ut patet cap. xxvi. Ita Cyrillus. Tertio, quia in suis sceleribus fuerunt effrontes et impudentes aequae ac Sodomitae; hoc enim est quod dicitur in cap. iii, vers. 9: « Peccatum suum quasi Sodoma praedicaverunt. » Quarto, quia, uti in Sodomis pauci inventi sunt justi, puta Lot cum suis; ita et in Judaea, inquit Cyrillus. Quinto, quia Sodom sive Sodoma, hebraice, inquit Basilius, significat declinationem, Gomorraha rebellionem: hi autem principes cum populo Judaeorum erant praevicariatores Deoque rebelles. Vide Can. XXII, q. d. Audite verbum Domini, olim Israelitae, nunc Sodomitae,

Judaea vocatur Sodoma, cur? Causa prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

olim Abrahæi et Jacobæi, nunc Gomorrhæi. Alludit ad Deut. xxxii, 32: « De vinea Sodomorum, vinea eorum, et de suburbanis Gomorrhæ: uva eorum uva fellis, et botri amarissimi. » Sic ait Ezech. cap. xvi, vers. 3: « Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethæa, » et Daniel ad senem incestum, cap. xiii, vers. 56: « Semen Chanaan, et non Juda. »

Eadem libertate Agapetus Pontifex missus a Theodato rege Gothorum ad Justinianum Imperatorem, cum, pace inter utrumque confecta, a Justiniano premeretur, etiam additis minis, ut Eutyechianam haeresim confirmaret, respondit: « Ego ad Justinianum Christianissimum principem venire optavi, sed Diocletianum inveni, Christianorum hostem acerrimum; testis est Cedrenus et alii. Idem eidem Justiniano postea dixit Vigilius Papa. Ita Constantium Imperatorem Christianos persequentem S. Hilarius vocat « tyrannum et Christi hostem; » Lucifer Calaritanus vocat eundem « Judam proditorem, » et « Arii vermem; » S. Athanasius vocat eundem « Antiochum, Herodem, » imo « Antichristum. » Ita Leoni Isauro Imperatori qui primus fuit Iconomachus, S. Germanus Constantinopolitanus Patriarcha in faciem dixit: « Tu es Antichristus, » ut habent ejus Acta, et ex iis Baronius.

Agapeti ad Justinianum vox libera.

11. Quo (quorsum) MIHI (offeritis) MULTITUDINEM VICTIMARUM VESTRARUM? PLENUS SUM. — Refutat hic Judaeorum inanem et noxiam confidentiam in suis victimis et caeremoniis, q. d. « Plenus, » id est, ut hebraice, satur, « sum » victimis vestris. Illae tam crebro repetitae mihi nauseam pariunt: quia licet in se bonae sint, et a me praecipitae, tamen quod a vobis offerantur, mihi displicent. Primo, quia vos impuro corde plenoque peccatis eas offeritis. « Manus enim vestrae sanguine plene sunt, » ut sequitur: nam « victimae impiorum abominabiles Domino: vota justorum placabilia, » Proverb. xv, 8. Secundo, quia in externis illis sacrificiis omnem sanctitatem ponitis, atque internam, quae vera est, negligitis: imo putatis vobis impune licere rapere, inebriari, fornicari, etc., eo quod peccata haec victimis vestris expiare cogitetis; hoc enim est quod eis impropere Jeremias, cap. vii, 4: « Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est, etc. Furari, occidere, adulterari, jurare mendaciter, libare Baalim; et dixistis: Liberati sumus eo quod (id est quamvis) fecerimus omnes abominationes istas. » Qua in re gravissime erratis. Deus enim externis vestris sacrificiis non pascitur, sed internis, adeoque per externa quasi per imaginem et umbram tantum vult vos excitare ad interna, puta ad actus religionis, pietatis, amoris, obedientiae legis divinae, quibus ipse delectatur. Vos ergo in sacrificiis et inanibus umbris vestris ambitiose haerentes, eaque sola Deo offerentes, perinde facitis, ac si quis invitans amicos ad prandium eis famelicis lepores et carnes non veras,

Judaeorum victimae displicent Deo, cur? Causa prima. Secunda.

sed pictas et adumbratas apponeret : quo modo Heliogabalum ludificasse suos convivas docet Lampridius; idem de Caligula docet Suetonius, cap. xxxvii. Ita exponunt hunc locum Irenæus, lib. IV, cap. xxxii, Theodoretus, lib. *De Sacrificiis*, ante medium, S. Chrysostomus in hunc locum, tom. I, Haymo, Thomas, Hugo, Adamus, Forerius, et clare S. Hieronymus. « Hostiæ, inquit, non principaliter a Deo quæsitæ sunt, sed ne idolis offerrentur, et ut carnalibus victimis quasi per typum et imaginem ad spirituales hostias transiremus. »

Tertio. hæc vetera sacrificia tempore Christi Deo displicebant; quia per Christum a Judæis occisum omnino abolita, reprobata et mortifera effecta sunt. Ad Christum enim Isaiam quoque respicere docent S. Cyprianus, lib. I *Contra Judæos*, cap. xvi, Cyrillus, Basilium, Procopius, Dionysius et Leo Castrius, qui id negantes pene Judaicæ perfidiæ arguit.

Quinto. HOLOCAUSTA ARIETUM, etc., NOLUI. — Ob causas jam dictas : quibus aliam addunt S. Hieronymus, Cyrillus, Rupertus, quod videlicet vetera sacrificia per se noluerit Deus, quia ea non placuerunt illi ex opere operato, uti placent sacrificia legis novæ, sed ex opere operantis, quod hic deerat : erant enim ipsi operantes sive offerentes impij. Adduntque vetera sacrificia a Deo Judæis fuisse præscripta, quod illa grata essent Deo, quodque Deus illa appeteret, sed ut per ea populum iis occupatum avocaret a sacrificiis Gentilium et idolorum : qua de re dixi in *Levitico*, in Proemio.

Vers. 12. 12. QUIS QUESIVIT HÆC DE MANIBUS VESTRIS (ego ne ea quæsvivi? minime :), UT AMBULARETIS IN ATRIIS MEIS? — Repete *quis quæsvivit. Ut ambularetis*, hebraice, *ut calcaretis atria mea? q. d.* In templo meo non facitis aliud, quam calcare atria, et terere pavimentum : hoc ego non quero, imo censeo hac ratione calcari potius et pollui sacra, quam ornari et coli : atrium enim ante Sanctum et Sanctum sanctorum erat templum tam populi quam sacerdotum : hi enim in atrio sub dio cremabant suas victimas.

Vers. 13. 13. INCENSUM ABOMINATIO EST MIHI. — « Incensum, » id est victimæ mihi incensæ et crematæ : de iis enim fuit sermo, illæque vocantur incensum, vel ignitio aut ignitum ; quia per ignem offeriebantur Deo, ut dixi in *Levit.* (1). *Secundo*, tamen proprie « incensum » capi potest pro thymiamate ; hoc enim æque ut victimas sacrificabant et adolabant in altari thymiamatis ; quod licet in se aromaticum esset et gratum naribus, tamen ex eo quod ex sordidis impiorum manibus fetorem contrahebat, grave aliquid atque putidum Dei naribus aspirabat. Quare inepte et impie Wolfgangus Musculus hic hæc Isaiæ verba torquet contra thurificationes quæ fiunt in Missa, et contra thuribula

(1) Hebræa vox *קטש*, quam Vulgata reddit per verbum « incensum, » proprie significat *suffimentum, thymiamata*, et proinde secundus sensus est solus textui hebraico consentaneus.

Ecclesiæ aurea et argentea, quæ ipse vocabat abominabilia, cum sint angelica. Angeli enim S. Joanni, *Apocal.* viii, 4, et alibi sæpius visi sunt cum thuribus, in iisque adolere thymiamata Deo.

NEOMENIAM, ET SABBATUM, ET FESTIVITATES ALIAS NON FERAM. — Hebraice, *חודש* *chodes*, græce *neomenia*, latine est novilunium, sive calendæ, ut sequitur : puta prima dies cujusque mensis (utebantur enim Hebræi mensibus lunaribus, eosque computabant ab uno novilunio ad aliud), quæ celebris et festa erat tum sacrificiis, tum clangore tubarum, uti dixi *Num.* xxviii, 41. Festa alia erant Paschæ, Pentecostes, Tabernaculorum, Tubarum, Expiationis, de quibus dixi *Levit.* xxiii. Eadem de causa respuit Deus festa Judæorum, qua sacrificia, nimirum quia, ut sequitur,

INIQUI SUNT CŒTUS VESTRI. — Hebraice, *אסרה* *atsara*, id est congregatio vestra et iniquitas, id est pariter est iniquitas, id est iniquissima est æque ac numerosissima ; cætus vestri iniquissimi sunt, quia scilicet sunt cætus hominum impiorum et in peccatis obstinatorum. Rursum, quia conventis non tam ad sacrificandum quam ad epulandum, potandum et luxuriandum : in atrio enim epulabantur laici ex victimis pacificis. Hinc pulchre S. Chrysostomus : « Festa, ait, in lascivia traducere, est propitiationem in reatum vertere ; » et S. Augustinus, lib. *De decem chordis* : « Melius, ait, faceret Judæus in agro suo aliquid utile, quam in theatro otiosus existeret ; et melius femine eorum die sabbati lanam nerent, quam tota die in neomeniis suis impudice saltarent. »

Proprie *atsara*, id est festum cætus et collectæ, erat octava et ultima dies azymorum sive Paschæ, et octava festi Tabernaculorum : illo enim die populus domum rediturus, quasi festis jam peractis, prius in templo Deo gratias acturus et valedicturus conveniebat, indeque vocabatur hic dies cætus sive collectæ, ut dixi *Levit.* xxiii, 36.

Septuaginta vertunt, *jejunium et otium*, quod S. Hieronymus explicat, *q. d.* Illud jejunium non placet Deo, quod otium bonorum operum habet, id est quod ab operibus bonis vacuum est. Sanchez vero sic, *q. d.* Jejunium vestrum otiosum est, quia licet laboriosum est, tamen inutile : quæ autem honesta utilitate carent, quantumvis operantem fatigatione conficiant, otiosa sunt.

14. CALENDAS (neomenias) VESTRAS, etc., ODIVIT ANIMA MEA. — Deus proprie non habet animam, uti nec corpus. Sed anthropopathos deitas ejus, quæ purissimus est spiritus, vocatur « anima. »

FACTA SUNT MIHI MOLESTA. — Septuaginta vertunt : *Facti estis mihi in satietatem, non amplius remittam peccata vestra, q. d.* Excutiam seu evomam vos cum peccatis vestris, sicut stomachus noxio cibo plenus vomitione levatur.

15. ET CUM EXTENDERITIS MANUS VESTRAS (2) (CUM Vers. 15.

(2) Erat autem gestus et habitus hic omnibus supplicibus et Deum orantibus communis, maxime vero Judæis,

Neomenia quid?

Luxus in festo quanta culpa.

Festum cætus quod?

Vers. 11.

extensis manibus in tribulatione ad me confugeritis, meamque opem imploraveritis), AVERTAM OCULOS MEOS A VOBIS. — Preces enim vestrae olent foetentem animam, a qua formatae et profusae sunt. Causa sequitur :

MANUS ENIM VESTRAE SANGUINE PLENÆ SUNT. — « Sanguine, » id est sanguinis effusione et homicidiis, q. d. Estis sanguinari, crudeles ad vindictam, acres ad odia, ad vim et rapinam : hæc enim omnia sunt initium et inchoatio homicidii, ideoque recte per sanguinem significantur.

Secundo, « sanguine, » id est sceleribus. Ubi nota sanguinem in Prophetis esse symbolum peccati, ut patet vers. 18, et *Osee* IV, 2 : « Sanguis sanguinem tetigit, » id est peccata peccatis cumulant, uti explicant Chaldaeus, et S. Hieronymus et S. Gregorius, lib. XIII *Moral.* cap. VI : « Sanguis, ait, sanguinem tangit, cum culpa culpam cumulaverit. » Tum quia sanguinis effusio sive homicidium gravissimum est peccatum; tum quia sanguinis esus Judæis erat vetitus et detestabilis, *Levit.* cap. VII, vers. 27; tum denique quia sanguine menstruatio nihil est immundius et virulentius, uti dixi *Levit.* XV, 25. Pari modo peccata hominum, maxime carnalia, ut gula et libido, immundissima sunt, et mentem æque ac sanguinem et carnem corrumpunt. Merito ergo sanxit Christus : « Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt; » quia hæc in se per peccatum originale corrupta sunt, et in dies per peccata actualia magis corrumpuntur (1).

Denique Tertullianus et Cyprianus, ac Leo Castris referunt hæc ad Judæos crucifigentes Christum et clamantes : « Sanguis ejus super nos, et super filios nostros. »

Vers. 16. 16. LAVAMINI, MUNDI ESTOTE, etc. — Hactenus per minas terruit Judæos impios : nunc ne desperent invitatur ad penitentiam, spemque dat reconciliationis, et ejus modum edocet; ait ergo : « Lavamini, » non aqua, non baptismatibus vestris crebris : hæc enim sordes legales corporis, non autem mentis abstergunt : sed lavate et depurate cor vestrum a superbia, crapula, odio, invidia, aliisque pravis cogitationibus, desideris et machinationibus; ideo enim sacrificaturi tam Judæi et Gentiles quam Christiani manus lavant, ut moneantur prius animæ vitia abluere. Qua de re vide dicta I *Timoth.* II, 8. Hæc verba et has adhortationes Isaia : « Lavamini, mundi estote, etc. » audiens legi in ecclesia fornicator quidam, com-

Mira conversio ejusdem fornicarii.

ut cum orarent, manus ad cælum expanderent, nimirum a Patribus edocti, et illi forte a Deo aut angelis id acceperunt, ut Moses, *Exod.* XVII, David frequentissime, adeo ut « tota die » diceret « extollere se manus, » etc. (Forerius.)

(1) Quid si sit hoc loco allusio ad ritum illum initiandi sacerdotes, quorum manus partibus sacrificiorum implebantur, etc., *Exod.* XVIII et XIX; quasi viderentur esse potius ministri et sacerdotes illius qui « homicida fuit ab initio; » eos enim talis initiatio deceret, non ministros Dei. (Forerius.)

punctus conversus est, planeque vitam incestam in castam commutavit. Unde S. Paulus, discipulus S. Antonii, cum prius ingredientem in ecclesiam vidisset nigrum et nebulosum a dæmonibus freno in os misso trahi et regi, et angelum sanctum ejus a longe sequentem tristem : jam egredientem vidit eum clara facie et candido corpore, ac dæmones a longe sequentes eum, sanctum autem angelum ejus prope eum hilarem et gaudentem nimis, uti refert Ruffinus, lib. III in *Vitis Patrum*, num. 167.

Tropologice, iis qui baptismo initiantur dicitur : Lavamini, mundi estote, ait S. Clemens, lib. VIII *Constit. Apost.* cap. VIII.

QUIESCITE AGERE PERVERSE : (consuetudines pessimas induistis, assuevistis ebrietati, rixis, odiis, fraudibus, rapinis, etc., nunc illa dediscite, desuescite, et contrarias consuetudines bonas sensim induite), DISCITE BENEFICERE. — « Christianorum omnis religio est, sine scelere et sine macula vivere, » ait Lactantius, lib. V, cap. IX, et Mercurius Trismegista : « Unicus Dei cultus est, non esse malum. »

17. QUERITE JUDICIUM. — Disquirite utriusque liti- *Vers. 17.* gantium causa justa sit : nolite ob munera, favores aut metus præcipitare aut pervertere sententiam. Illic versus pertinet ad iudices, advocatos, procuratores et similes : hi enim si avari et iniqui sint, jura omnia ipsamque rempublicam pervertunt. Undi sequitur :

SUBVENITE OPPRESSO, JUDICATE PUPILLO, DEFENDITE VIDUAM. ET VENITE, ET ARGUITE ME, DICIT DOMINUS. — Ecce hic ad reconciliationem et justificationem non solam fidem, ut volunt hæretici, sed et opera quibus ad eandem se disponant, requirit Deus, q. d. Si hæc opera præstiteritis, iisque serio veram contritionem, poenitentiam et emendationem vestram testemini, arguite me infidelitatis et inconstantiae nisi vós in gratiam recepero, nisi vobis benefecero, nisi præstitero id quod sequitur. Pro « arguite » hebraice est נִכְחָתָה *nochecha*, id est *disceptemus*, ut vertunt Septuaginta, Vatablus et alii, q. d. Arguamus nos vicissim, ego vos impietatis et violationis fidei, si in peccatis perseveretis; vos me perfidia, nisi promissis stetero (2).

Nota hic humanitatem Dei, qui ad judicia nostra descendit, et quasi par cum pari disceptat. Hinc ait Isaia XLII, 26 : « Judicemur simul : narra si quid habes. »

18. SI FUERINT PECCATA VESTRA UT COCCINUM, QUASI *Vers. 18.* NIX DEALBABUNTUR : ET SI FUERINT RUBRA Sicut VERMICULUS, VELUT LANA ALBA ERUNT. — Si fuerint pec-

(2) Ut periti inter Hebræos sentiunt, sunt quædam verba Hebræis quæ in imperativis usurpantur pro particulis indeclinabilibus, ut *vide, revertere, venite*, etc. Estque adhortantis, q. d. Eia jam judicio contendamus, *agite jam*, quo loquendi modo nihil aliud significare voluisse existimo, quam statim ubi illa præstarent quæ supra dixerat, absque ulla mora posse illos secum contendere, sicut qui non peccassent. (Forerius.)

cata vestra in modum coccini sanguinea, id est valde enormia et horrenda, plane diluentur. Al- ludit ad habitum meretricium. Jerusalem enim vocat « meretricem, » vers. 21, nam meretrices olim cocco se ornabant. Unde Martialis :

Coccina famosæ donas adiantina mœcha,

Aut purpura. Unde Plautus in *Penulo* :

Meretricem pudorem gerere magis decet quam purpuram.
Pulchrum ornatum turpes mores pejus cæno collinunt.

Hinc et Babylon, ait S. Hieronymus, vocatur pur- purata meretrix, *Apoc.* XVII, 4. Comparat peccata cocco et purpuræ ob ruborem sanguineum, non ob ejusdem splendorem, ait S. Cyrillus, Haymo, Rupertus et alii. Longius abit Cajetanus, qui putat per rubedinem significari vindictam Dei, per al- bedinem gloriam. Scurram hic agit Wolfgangus Musculus, dum sic explicat : « Si fuerint peccata vestra rubra sicut peccata Cardinalium. » Non enim peccata peccatis, sed pannis cocco tinctis hic comparantur : sed Iudiones isti in Scriptura non nisi nugari et conviliari norunt.

Nota hebraismum. Peccata enim proprie non possunt dealbari; quod ergo ait : « Peccata vestra dealbabuntur, » idem est ac si dicat : Vos pecca- tores a peccatis vestris emundabimini et dealba- bimini. Est metonymia, qua qualitas pro persona cui qualitas inhaeret ponitur. Sic *Levitici* XIV, sæpe dicitur lepram mundari, id est leprosum mun- dari a lepra; et *III Reg.* XIV : « Sicut mundari so- let fimus, » id est domus a fimo. S. Basilius legit ex Septuaginta : *Si fuerint peccata vestra ut phaeni- ceum*, putatque peccata comparari hic elephantia- si et lepræ; hi enim morbi græce vocantur *φουλεσι*, quod sint colore rufo instar palmæ, quæ *φαινέ* dicitur, inquit Galenus : peccatum enim est lepra animæ, ait S. Basilius. Verum Hebræum *שָׁנִי*, scani, non lepram, sed coccinum significat. Unde

Pecca- tum est lepra.

Coccus quid?

Nota : Coccus est granum tinctorium, quod ar- busto cuidam innascitur, de quo Plinius, lib. IX, cap. XII, et lib. XVI, cap. VIII, et Dioscorides, li- bro IV, cap. XLIII. In hoc grano innascitur vermi- culus quidam parvus rubicundus et odoratus, qui e grano prodiens vino albo forti inspergitur, are- fit et confunditur in pulverem infectorium et ru- bricantem pannos, qui inde coccinum vel cocci- nei dicuntur : sicut sanguine piscis, qui purpura dicitur, panni tincti sunt et dicuntur purpura vel purpurei. Porro color hic, præsertim iteratus, sive dibaphus et bis tinctus, pertinax est, fulgidus et radians (1). Unde Silius, lib. XVII :

At contra ardenti radiabat Scipio cocco.

q. d. Si peccatis vestris primam candidam inno-

(1) Inter se differunt in hoc versu verba, *coccinum* et *vermiculus*, scilicet *coccinum* lanam cocco tinctam desi- gnat, *vermiculus* vero succum vel liquorem quo lana tin- gitur, et qui ex vermiculo qui vocatur coccus, extrahi- tur.

centiæ stolam quasi rubeis cruoris maculis fœda- veritis, quin et alios quasi vermiculus cocci iis- dem infeceritis; pœnitentiam agite, vitam com- mutate, bona opera facite, et mox peccata omnia velut nix et lana candescent, id est prorsus eluen- tur et condonabuntur, vosque pro tinctura nequi- tiæ, inquit Chrysostomus, recipietis primam ves- tem gratiæ et justitiæ, stolam candidam et splen- didam. Adverte hic : Lana si semel coccineum suc- cum biberit, elui et dealbari naturaliter non po- test : Deus autem animam quæ peccata ebibit, ab iis plane purificat, ita ut nullam peccati cicatri- cem aut vestigium relinquat, quod in vulnere curando nullus facere potest medicus, inquit S. Chrysostomus, hom. 80 *ad Populum*.

Aliter hæc explicat Tertullianus in *Scorpiaco*, cap. XI, et ex eo mordicus Leo Castrius : Maculæ, inquit, animæ cocco (Tertullianus legit roseo) et vermiculo, id est martyrio aut sanguine Christi, candidantur, juxta illud *Apocli.* VII, 14 : « Hi sunt qui laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine agni. » Verum hic sensus non convenit huic loco et litteræ : hic enim ipsa peccata com- parantur cocco et vermiculo, non autem san- guis Christi vel martyrium.

19 et 20. SI VOLUERITIS, ET AUDIERITIS ME, RONA Vers. 19.
TERRÆ (Chanaan); loquitur enim Judæis, per hanc tamen anagogice terram viventium in cœlis ac- cipe (2). Unde Tertullianus, lib. *De Resurrect. carn.* cap. XXVI, hæc explicat de dotibus corporis glo- riosi, et (ut ipse loquitur angelificati) COMEDETIS. QUOD SI NOLUERITIS, GLADIUS (Babyloniorum, et Vers. 20.
postea Romanorum, inquit S. Hieronymus) DEVO- RABIT VOS. — Cur ergo hæretici negant in pecca- tore esse liberum arbitrium? potest enim pecca- tor pro arbitrio velle et nolle obedire Deo, ut ait hic Isaias. Respondent Musculus et Calvinus, peccatorem non quidem libere, sed tamen sponte, non coacte, male agere, ideoque a Deo argui et plecti. Sed et asini ac bruta sponte agunt; quis tamen tam stolidus sit, qui asio præcipiens di- cat : Si volueris et obedieris jussis heri tui, laute pascaris ab eo? quis eum jussis non parentem minis ac morte plectat? Pro « gladius » hebraice est *חֶרֶב* *chereb* : quod si aliis punctis legas *חֶרֶב* *choreb*, erit siccitas et sterilitas, quæ directe oppo- nitur bonorum terræ fertilitati et copiæ. Ita San- chez.

Symbolice, S. Justinus, orat. *ad Antonin. Pium*, illud *Isaiæ* I, « gladius devorabit vos, » sic expli- cat : Gladius, inquit, est ignis gehennæ, cujus esca fiunt qui perpetrant mala, hinc ait, gladius, id est ignis, devorabit vos; alioquin dixisset : Gla- dius secabit vos; devorare enim est ignis, non gladii.

(2) Per hoc etiam intelliguntur alia bona spiritualia, quæ in talibus promissis sunt principaliter intellecta, quia præmium non debet esse minus bonum quam meritum, sed majus; bona autem temporalia sunt minora bona quam opera virtutum. (Lyraus.)

Vers. 21. 21. QUOMODO (nota est admirantis et cum admiratione deplorantis) FACTA EST MERETRIX CIVITAS FIDELIS? (Jerusalem scilicet, quæ antea fidelis Deo, ei quasi marito fidem pudice servavit, eique soli adhæsit, indeque fuit) PLENA JUDICI, id est pios et justos habuit judices, justaque tribunalia: nunc « facta meretrix, » ad idola quasi ad adulteros, indeque ad fraudes et injustitias deflexit: unde) JUSTITIA HABITAVIT IN EA, NUNC AUTEM HOMICIDÆ. — Pro meretricis hebraice est זנות, zona, quod verti potest cauponaria, stabularia, quæstuarium, quæ undecumque quæstum facit; ideoque quosvis hospitio recipit. Talis enim fuit Jerusalem, quæ omnes Gentes eorumque vitia et mores, præsertim fraudes et injustitias, ut sequitur, in se recepit, ita ut omnium nationum scelera, quasi proluvia quædam, in illud commune diversorium influerent. Ita Sanchez. *Secundo*, pro « habitavit, » hebraice est ישן, id est pernoctavit: Septuaginta ἐξουδύθη, id est dormivit, q. d. Antea justitia molliter quievit et secure dormivit in Jerusalem, quasi in lecto suo; nunc in ea quieti et sine metu dormiunt latrones et homicidæ. *Tertio*, duo, inquit Hieronymus Prado in *Ezech. ix*, sub finem, vitia capitalia impropere hic Isaias Judæis: *primum*, meretricium et defectionem a Deo viro suo; *secundum*, homicidium. Primum contra primam tabulam Decalogi, secundum contra secundam: *primo* opponit fidem, *secundo* justitiam, quæ duo floruerunt in nobili civitate, dum illa utramque tabulam, id est totam legem custodivit.

Nota hic: Fidei et veræ religionis comes et effectus est justitia, sicut infidelitatis et impietatis comes et effectus est injustitia: qui enim fidem Deo non servant, quomodo servabunt eam hominibus? Apud hæreticos ergo fidei prodigos non potest esse vera justitia, uti nec vera castitas.

Vers. 22. 22. ARGENTUM TUUM VERSUM EST IN SCORIAM: VINUM TUUM MIXTUM EST AQUA. — Fidem, inquit Prado, hic vocat « argentum, » justitiam « vinum: » quæ duo cum scoria et aqua mixta et corrupta esse deplorat, succedente scilicet *primo*, pro fidelitate in Deum, spurcitiâ idolorum, pro religione, superstitione; *secundo*, pro vino fervidæ charitatis et justitiæ in proximum, succedente aqua effusæ libertatis et audaciæ ad omne genus fraudis et flagitii. Est ergo adagium, q. d. « Argentum tuum versum est in scoriam, » sive in fæces et spumam, hoc est, pura Dei religio versa est in impuras superstitiones; « vinum tuum mixtum est aqua, » id est justitia tua mixta est cum avaritia et injustitia.

Secundo, Sasbout et alii: Argentum, inquit, hic et *Psal. xi, 7*: « Eloquia Domini, eloquia casta (sicut) argentum igne examinatum; » et alibi significat eloquia, legem et doctrinam puram Domini. Idem denotat vox « vinum » hic, uti et *Proverb. ix, 5*; *Apoc. vi, 6*. Per « scoriam » vero et « aquam » significatur ipsa legis depravatio, per

traditiones quas induxerunt Scribæ et Pharisei, inquit S. Hieronymus, Cyrillus et Basilius.

Tertio, Leo Castrus per « argentum » accipit ipsos doctores et sapientes Judæorum, additque: Plato, inquit, lib. III *De Republ.*, ex Isaiâ et Jeremia mutuatus est, ut aureos homines nominet viros cœlesti sapientia et virtute præditos; argentum vero cœleste ait illorum animis insitum esse, qui sapientia communi et virtutibus communibus sunt insignes; reliquis hominibus pro varietate morum aut æs, aut ferrum, aut stannum animis inditum esse. Pari modo apud Judæos Isaias alique Prophetæ cœlestes et incorruptibiles erant quasi aurum, Scribæ et Sacerdotes erant quasi argentum. Sensus ergo est, q. d. Isaias: Tui doctores et sacerdotes, o Jerusalem! doctrina et moribus depravati sunt, aliosque depravant.

Favent S. Hieronymus, Cyrillus, Basilius, qui tropologice hæc referunt ad hæreticos, Basilius etiam ad concionatores qui hominum gratiam blanditiis suis adulando cauponantur, faciuntque Evangelium servire suæ cupiditati, avaritiæ et ambitioni: hi enim sunt argentum et vinum adulteratum et vitiatum, de quibus dici possit quod Ennius dixit in dolosos milites et duces: « Cauponantes bellum, non belligerantes. » Sic enim hi sunt cauponantes Evangelium (ut ait Apostolus, II *Cor. ii, 17*) non evangelizantes. Vide Ambrosium in *Palm. cxviii*, serm. 12. Hi tres sensus appositi sunt, et fere eodem tendunt.

VINUM TUUM MIXTUM EST AQUA. — Idem dicit alio adagio. Septuaginta vertunt: « Caupones tui miscent vino aquam. » Eos sequitur S. Hieronymus, in *Comment.* Caupones sunt Scribæ et Pharisei, qui Pharisæis suis expositionibus legem depravaverunt. Ubi nota: S. Hieronymus subinde aliter vertit in *Comment.* quam vertit in Bibliis; sed Ecclesia recepit ejus Bibliorum versionem: illa ergo præ Commentariis sequenda est, cum ab iis dissentit (1).

Secundo, Hector Pintus sit exponit: « Vinum tuum mixtum est aqua, » hoc est, nulla est in temera atque germana virtus: justitia tua mixta est crudelitate, ultione, et malitiosa quadam juris interpretatione: fortitudo mixta est temeritate et animi elatione: temperantia conjuncta est cum negligentia et ignavia: prudentia malitiam sibi et calliditatem copulavit. Religiosus miscet vinum aqua, quando cum obedientia miscet propriam voluntatem et judicium, cum oratione curiosa et sæcularia colloquia, cum cœlestibus cogitationibus et delectationibus consolationes viles et humanas. Concionatores vinum aqua miscent, si cum verbo Dei jungant lenocinia verborum, cum reprehensionibus assentationes, cum Dei

(1) Solent caupones falso numismate hospites decipere, et potum aqua diluere, et pro meraco vinum non parum dilutum vendere, omnia denique corrumpere, et quæstui turpiter servire. Puto esse expositionem versus superioris, quod scilicet facta fuerit caupona. (Forerius.)

Argentum primo, est pura religio.

Secundo, Dei lex.

gloria gloriam hominum. Hic sensus accommodus est, sed moralis.

Perperam ergo ex hoc Isaia loco Lutherus, in scripto contra regem Angliæ anno 1522 edito, probare nititur aquam non esse miscendam vino in calice Eucharistiæ. « Habet enim, ait ipse, hoc pessimam significationem, dicente Isaia: Vinum tuum mixtum est aqua. » Respondet enim ei recte Bellarminus, lib. IV *De Eucharist.* cap. XI, pessimam habere significationem, si caupones (de quibus agit hic Isaia) vinum aqua misceant: hoc enim significat eorum avaritiam, fraudulentiam et injustitiam. Non autem, si ipsi bibentes ea misceant; hoc enim arguit eorum temperantiam. Sed helluo Lutherus merum bibere vult, non mixtum: hinc mixtum ei pessimam habet significationem, quod scilicet per illum gulæ suæ et ebrietati satisfacere nequeat.

Vers. 23. 23. PRINCIPES TUI INFIDELES. — Hebraice est paronomasia inter סָרִים *sarim*, id est principes, et סֹרְרִים *sorerim*, id est infideles, perinde ac si dicas, *primi sunt pravi*. Sic voces, inquit Calvinus apud Marloratum, Episcopos Episcotos vel Apocopos, Cardinales Carnales vel Carpinales, Canonicos Canonicos, Præpositos Præposteros. Ita sannio iste virulenta lingua non nisi calumniari et maledicere a patre suo diabolo didicit: sed abeat stigmaticus, et sui stigmatis memor sileat.

SOCII FURUM: (quia, ut sequitur) OMNES DILIGUNT MUNERA; — et propterea jura omnia pervertunt. Vide quam iudices munera contemnere debeant, exempla et sententias veterum, quas citavi *Exodi XVIII, 21*, et *Exodi XXXI, 8*. Porro admirabilis hac in re fuit hoc sæculo B. Thomas Morus, qui cum Angliæ totius supremus esset iudex et Cancellarius, invenissetque suum tribunal plenum causis et litibus, spatio biennii omnes expedit et decidit, ut ne unam quidem reliquam fecerit, idque ea fide ut nemo de eo queri posset: tantus vero fuit avaritiæ hostis et munerum contemptor, ut, cum a puero in republica usque ad annum ætatis quinquagesimum esset versatus, summisque muniis perfunctus, annuum tamen censum suum toto hoc tempore non auxerit ultra septuaginta aureos. Quot hodie videmus tenues, qui cum ad dignitates evehuntur, paucis annis per multa millia censum suum adaugent. Hi sunt mori, non sunt Mori.

Hunc locum Prælati avaris adaptat B. Petrus Damianus, *epist. 2*, lib. II, quam scripsit ad S. R. E. Episcopos Cardinales, in qua docet omnes Ecclesiæ clades promanare ex vitio avaritiæ, præsertim in accipiendis muneribus. Sic ergo incipit: « Vir sapiens ait, *Eccli. XI*, xenia et dona excæcant oculos iudicum, et quasi mutus in ore avertit correptiones eorum. Armat enim muneribus adventantes, et per eos expugnat, ac cæcat eorum corda, qui suggerendi locum apud aures obtinent principales, de quibus per Isaia Dominus

conqueritur, dicens: Principes tui infideles, socii furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Dicit aliquis: Ego quidem nihil quæro, sed si quid gratis offertur, accipere non recuso. Ecce hic non notantur ii qui munera quærunt, sed qui tantummodo diligunt. Qui etiam socii furum (italice enim fur vocatur *furbo* quasi furo) non immerito dicuntur: quia dum furtiva dona suscipiunt, etiam a comministis suis et sodalibus deprehendi velut in furti crimine perhorrescunt. Et notandum quod dicitur: Sequuntur retributiones; quia quamvis munificis suis auxilium, quod postulantur, impendunt, reatus tamen maculas non evadunt; quia dum beneficii sui talionem recipiunt, fructus æternæ mercedis amittunt. De quibus et paulo post dicit: Heu! consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis. » Causam subdit: « Acceptis quippe muneribus, si contra datorem quid agere volumus, mox in ore nostro verba mollescunt; locutionis acumen obtunditur, lingua quadam pudoris erubescencia præpeditur. Mens quippe percepti muneris conscia, debilitat judicialis censuræ vigorem, reprimit eloquentiæ libertatem. Nam et si iudicii rectitudo funditus non admittit, iudicandi tamen auctoritas enervatur. Juxta Prophetam ergo (*Isaiam cap. XXXIII*), excutiamus manus nostras ab omni munere, et nocendi, sive juvandi servemus nobis ingenuam libertatem; ut non litigemus sub servitute pecuniæ, sed serviamus in libertate justitiæ. »

Nota: Pro « infideles » hebraice est סֹרְרִים *sorerim*, a radice סָרַר *sur*, id est declinavit, recessit, perversus et rebellis fuit. Unde Aquila vertit, *recedentes*; Pagninus, *declinantes*; Pintus, *perversi*; Septuaginta et S. Hieronymus, in *Comment.*, *inobedientes*: obedientia enim non tantum est subditorum, sed et boni principis. Ut enim populus principi, sic ille Dei legibus parere debet. Populo præest princeps, principi lex. Hinc, *Deuter. XVII, 18*, præcipit Deus ut rex habeat legem secum, eamque legat cunctis diebus vitæ suæ. Unde *IV Reg. XI, 12*, de Joiada pontifice dicitur: « Produxitque filium regis (Joas puerum) et posuit super eum diadema et testimonium; feceruntque eum regem. » Per « testimonium » lex intelligitur, quæ regi simul cum regia corona dabatur, ut juxta eam gubernaret. Idem senserunt Gentiles. Bias rogatus « quisnam esset vere princeps? » Respondit: « Ille qui primus se legi subjicit. » Pindarus ait: « Lex est omnium mortalium regina. » Ratio est, quia, cum justitia sit finis legis, contempta lege fieri non potest quin princeps justitiam contemnat; quo facto sequitur seditiosus ac turbulentus reipublicæ status, indeque ejus perniciæ et interitus. Recte ergo dixit Justinianus: « Principe digna vox est legibus se subditum profiteri. » Perperam vero adulator ille Alexandro Magno ingemiscenti quod temulentus Clitum amicum occidisset, dixit, justitiam pingi

Principis
est obe-
dire legi.

astantem Jovi, eo quod justum sit quidquid Jupiter sive rex præcipit.

Denique hæc congrue adaptat S. Bernardus, serm. 1 *De Adventu*, protoplastis nostris: « Principes, ait, tui infideles, vel, ut alia translatio habet, inobedientes, socii furum. Revera enim principes nostri Adam et Eva, principia propaginis nostræ, inobedientes et socii furum: qui quod filii Dei est, serpentis, imo diaboli per serpentem, consilio surripere tentant. Nec dissimulat injuriam filii pater, sed continuo in ipsum hominem vindictam retribuit, et aggravat super nos manum suam. Omnes enim in Adam peccavimus, et in eo sententiam damnationis accepimus. »

CAUSA VIDUÆ NON INGREDITUR AD ILLOS. — Quia a viduis pauperibus non sperant munera aut favores, hinc earum causas non suscipiunt defendendas aut judicandas, sed eas semper ditioribus postponunt; aut, si cogantur judicare causam, non eis, sed parti adversæ, quia dives est vel amica, adjudicant.

Theophilus Imperator viduarum jura tulatus.

Nota hic et vers. 17, quam Deus curam habeat viduarum et pupillorum, jubeatque eis jus suum reddi, easque opprimentes puniat. Illustris hac in parte fuit Theophilus Imperator; nam, ut narrant Cedrenus et Zonaras, tom. III, in ejus Vita: Dux quidam militem equo insigni spoliaverat, hic miles in prælio occubuit, dux equum hunc Theophilo Imperatori donavit: uxor militis occisi Theophilum Imperatorem ad templum Blachernense equitatem de more conspicata mariti sui equo vehi, concitato cursu aggressa, frenum equi apprehendit, suum hunc esse vociferans, et non alium; sed ipsum Imperatorem cædi mariti sui causam præbuisse. Perterritus Imperator manere eam jubet, dum in palatium ipse rediret, ac reversus statim eam ad se vocat, ac de re tota accuratius inquirat. Quam cum ea a principio ad finem usque recitaret, illico etiam dux iste sistitur, et muliere jussu Imperatoris occultata, de equo acriter interrogatur. Quem cum asseveraret suum fuisse, neque raptu paratum, producitur extra velum mulier, reum de vi peractura. Qua is inspecta dirigit, et aliquandiu mutus adstitit, tandemque ad se reversus, supplex pedibus Imperatoris sese advolvit lacrymans, ac peccatum confitens. Ergo Imperator ejus facultates viduæ ejusque liberis jure hæreditario addicit; ipsumque dignitate spoliatum exilio perpetuo damnat.

Ibidem de eodem narrat Zonaras: mulierem adiisse Theophilum, et accusasse Petronam Augustæ fratrem, quod in vicinia sua ædes ita alte exstrueret, ut suis luminibus officeret. Petronas ab imperatore accersitus, et quid mulier diceret, interrogatus, nugas eam agere dixit. Tum imperator: Cave, inquit, ne denuo eadem de re me appelles, quod tibi bono non est futurum; ac mulierem ad Petronam abire jussit, et, nisi ei damnatum resarciretur, ad se redire. Quod cum illa fecisset, neque a Petrona quidquam impe-

trasset, re desperata rursus Imperatorem interpellavit: is statim quibusdam senatoribus mandavit, ut viderent num damnum mulieri daretur. Abiere illi statim, damnumque cognitum Imperatori renuntiarunt: qui in forum progressus, atque ibi certo loco stans, Petronam vestibus direptis, et in tergo et in pectore verberari jussit, et quæ in fraudem mulieris struxerat, destrui, materiamque et solum ipsum mulieri attribui.

21. PROPTER HOC AIT DOMINUS DEUS EXERCITUM. — Vers. 21. Hic incipit Isaias proprie Prophetam agere, sternere viam ad Christum, qui malis omnibus hactenus enarratis remedium dabit. Est ergo hæc pars capitis læta et consolatoria.

HEU! CONSOLABOR SUPER HOSTIBUS MEIS, ET VINDICABOR. — Forerius putat *heu*, vel *הוי הוי*, esse interjectionem non dolentis, sed insultantis, q. d. Deus: Exsulto, quia consolationem accipiam in Judæorum hostium meorum vindicta et interitu. Simili enim modo ait ipse, *Ezech. v, 13*: « Complebo furorem meum, et requiescere faciam indignationem meam in eis, et consolabor; » et *Deuteron. xxviii*: « Sicut ante lætatus est Dominus super vos, bene vobis faciens, vosque multiplicans; sic lætabitur disperdens vos atque subvertens. » Verum proprie Hebræum *hoi*, et Latinum « *heu*, » dolentis est, non insultantis. Significat ergo Deus hac voce: *primo*, se dolentem et invitum punire peccatores, ut a sua indole et a seipso abire videatur. *Secundo*, pœnam fore gravem. Sic enim medicus gemit cum quem videt ita ægrum, ut uri vel secari debeat. « Vir fortis tunc ingemiscit, quando se componit ad firmitatem, » ait Cicero in *Tuscul.* Ita fissores lignorum gravem daturi ictum, cum gemitu et suspirio eum eliciunt. « Heu » ergo dolentis est, « consolabor » gaudentis: « consolabor, » id est vindicabor: prius enim hemistichium, *consolabor de hostibus meis*, more hebræo explicatur per posterius, dum subdit, « et vindicabor de inimicis meis. » Solent enim homines injuria affecti gaudere et consolari, si se ulcisci de hostibus possint: ita hic de se loquitur Deus humano more, ita tamen ut significet se, quia benignissimus est, longe secus quam homines, contra voluntatem lugentem et gementem ad vindictam descendere, licet illa ejus justitiæ sit consolatio. Sic ergo vindicta ejus et justitia mixta est cum clementia et misericordia, adeoque vindicta ipsa non tam peccatorem quam Deum ipsum affligit anthropopathos; quia Deus nolens, et quasi dolens peccatorem punit et affligit: quin imo idem in Deo est affectus quo vindicat punitque, et quo punito condolet et compatitur. Unde Hebræum *hoi*, tam dolentis quam gaudentis est, et tam *heu* quam *œ*, ut verunt Septuaginta, significat; quia Deus solatium quod vindicta afferre solet, cum dolore percipit, vere pius pater etiam in judicio et castigatione. Adde: hæc Dei vindicta summa est misericordia; per hanc enim castigationem peccatorem con-

Deus punit nolens et dolo.

vertit et emendat, eumque ex inimico facit amicum, ex injusto justum, ex mancipio diaboli et inferni servum Dei, et hæredem cæli. Vide *Can. XLVI.* Unde sequitur :

Vers. 25. 25. ET CONVERTAM MANUM MEAM AD TE, ET EXCOQUAM AD PURUM SCORIAM TUAM, ET AUFERAM OMNE STANNUM TUUM. — Vatablus vertit, *purgabo instar saponis scorias tuas.* Verum scoria non solet saponem purgari, et Hebræum **בֹּר** *bor* non tantum saponem, sed omnem rem quæ vim habet purgandi, significat : *bor* etiam purum significat, uti aperta vertit Noster. Rursum Vatablus et Hebræi referunt hæc ad Sennacherib, qui obsedit Jerusalem anno 14 Ezechie. Verum hæc tantum fuerunt minæ Dei : nec enim Sennacherib cepit aut vastavit urbem, quin imo per preces Isaie et Ezechie ipse cum suis ab angelo contritus est; quare melius hæc referas ad captivitatem tum Babylonicam, tum Romanam, idque patebit, vers. 27. Porro verba hæc sunt Dei irati peccatis, sed propitii peccatoribus : hæc enim est mira Dei vindicta, qua peccata in homine persequitur, occidit et abolet; sed mira sua clementia peccatorem immutat, in aliam vitam transfert, eique gratias et dona sua confert : facit enim ut, v. g., moriatur Petrus impurus, ebrius, incestus, superbus, et resurgat Petrus purus, sobrius, castus, humilis, etc. Estque metaphora ab aurifabris et argentariis, qui per ignem argentum liquant, a scoria, stanno, aliisque metallis secerant et expurgant, *q. d.* Sicut argentarius argenti massam impuram igne liquat et excoquit, idque diu et sæpius (unde hebraice pro « convertam » est **אָסִיב** *ascib*; id est *reducam et reversabo manum*, uti facit aurifaber ut opus expurget, limet et expoliat), donec purum argentum a stanno et scoria secernatur : ita et ego igne tribulationum, plagarum, et hostium Chaldæorum et Romanorum tandem vos, o Judæi! excoquam et affligam, donec idololatria, injustitia, traditiones Pharisæicæ, aliæque sordes peccatorum a vobis plene secretæ et expurgatæ fuerint; et ex plumbeis, stanneis ac ferreis hominibus fiat argentæ et aureæ. Rursum puniam, et e medio tollam impios judices, principes, Pontifices, Scribas et Pharisæos. Hi enim per scoriam et stannum accipi possunt, ut dixi vers. 22. Unde simili metaphora conflatoris et argenti reprobi utitur Jeremias, cap. vi in fine (1).

(1) Intellige hoc loco, Christiane lector, quod interdum vastationes et captivitates, imo et hæreses inundatio quæ fere totam terram occupat, sint veluti divinitus missæ conflagrationes in vindictam hostium Dei et absuendas scorias, et fides electorum probata inveniat. Sunt itaque flagella, et quasi initium damnationis impiorum; si autem mentem Dei attendes, sunt beneficia in pios. Finge argentum cui admixtum est stannum sensum habere et mentem, nonne pro beneficio duceret conflari et exuri? Doleret quidem stannum, et gemeret, quia aliquid contra voluntatem ejus fieret, et ei vis inferretur; gauderet vero argentum, quod ab injuria vindicatur et expurgatur. (Forerius.)

Nota : Hic tribulatio est fornax et conflatorium, quo purgantur electi, improbi comburuntur. Vide dicta *Threnor. I, 13*, et *Daniel. XI, 35*.

26. ET RESTITUAM JUDICES TUOS UT FUERUNT PRIUS, ET CONSILIARIOS TUOS SICUT ANTIQUITUS. — Priores Hebræorum boni judices fuerunt Moses, Josue, Gedeon, et alii in libris Judicum; ac post eos David, Salomon, Josaphat, etc. Restituit vero Deus tales post captivitatem Babylonicam, cum dedit eis Esdram, Nehemiam, Jesum filium Josedech, Machabæos, etc. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus Haymo, Hugo, Sanchez.

Rursum et magis, post captivitatem Romanam cujus illa Babylonica præambulum fuit et typus, tempore Christi restituit Deus Judæis pro Scribis et Pharisæis impiiis pios et sanctos Apostolos, aliosque Ecclesie Principes, qui primos illos judices tum sapientia, tum diligentia, tum docendi regendique facilitate et felicitate superantur. De Apostolis enim hæc accipiant S. Hieronymus, Cyrillus, Hugo, Haymo, Dionysius, et Forerius, unde sequitur :

POST HEC VOCABERIS CIVITAS JUSTI. — Septuaginta et Hebræus *civitas justitiæ*, ut scilicet justii principes, Esdras, Nehemias et alii habitent in Jerusalem, eamque juste regant et judicent, utque justitia et justus Deus in ea dominantur : illi enim principes regent populum juxta justas Dei leges ab eo præscriptas et sancitas. Alludit ad priscum regem Solymorum, qui a probitate dictus est Melchisedech, id est rex justitiæ. *Secundo*, et magis vere, « vocaberis civitas justii », scilicet Christi, cum is nascetur, teque docebit et sanctificabit; maxime cum in Pentecoste in te mittet Spiritum Sanctum. Ita S. Hieronymus. Christus enim antonomastice in Scriptura vocatur Justus et Sanctus Sanctorum, adeoque omnes justificans et sanctificans : unde effecit ut Apostoli et eorum successores regerent Ecclesiam, non ad sua commoda vel gloriam, sed unam justissimam et sanctissimam Christi Domini voluntatem et gloriam in ea gubernanda intuendo.

URBS FIDELIS, — scilicet Deo, in ejus unius fide, cultu et obedientia persistens : hoc ergo spectat custodiam primæ tabulæ Decalogi : sicut *civitas justitiæ* spectat secundam, ut dixi vers. 21. Ecclesia enim fuit Deo fidelis, quia fidem conjugalem Deo datam constanter servavit, cum Synagoga eam sæpe violavit, et quasi adultera iterum iterumque ad idola deflexerit.

27. SION IN JUDICIO REDIMETUR. — *q. d.* Israel per Vers. 27. Cyrum liberabitur e Babylone post justam satisfactionem, scilicet pœnam 76 annorum captivatis toleratam : illa enim hic vocatur *judicium*, quia justo Dei judicio eis fuit inflicta. Hinc Septuaginta vertunt : *Cum judicio salvabitur captivitas ejus.* Unde tunc Esdras, Nehemias aliique justii judices et principes « reducent, » regentque « eam in justitia, » uti explicui vers. præcedenti. Aliter Sanchez, « in judicio, » inquit, id est non temere, sed

cum delectu; quia scilicet illi reducentur qui erunt timentes Deum, ut ait Tobias, cap. ult., vers. 7, et quorum spiritum Deus suscitavit, ut dicitur I *Esdræ* 1, 1. *Secundo*, plenius et verius hoc factum est per Christum (ad quem de more hic avolat Propheta, juxta *Can.* VI et XII) qui « in iudicio, » id est ex rigida justitia, redemit Sion, id est Ecclesiam Judæorum et Gentium, quæ cœpit in Sion et Jerusalem.

Christi redemptio vocatur justitia ob quatuor causas.

Ubi nota : Hæc Christi redemptio, licet fuerit opus summæ clementiæ et misericordiæ, hic tamen vocatur « iudicium et justitia. » *Primo*, quia Christus ex justitia soluto lytro, puta pretio sanguinis sui, nos redemit. *Secundo*, quia dæmon, utpote tyrannus, injuste captivos tenebat Judæos, aliosque homines, licet peccatores, agens eos pro suo libitu ad omne scelus; unde juste hac tyrannide a Christo privatus est. *Tertio*, quia licet dæmon a Deo potestatem tortoris in peccatores acceperit, ut eos occideret morte præsentis et æternæ, tamen non accepit potestatem in Christum justum et Dei Filium. Unde quia ipse hac potestate sua abusus est, dum eum per Judæos curavit occidi, hinc juste meruit eadem in totum privari : Christus etiam morte sua tam iniqua et indigna hoc ipsum meruit; et hoc est quod ait Christus *Joan.* cap. XII, vers. 31 : « Nunc iudicium est mundi : nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. » Ita S. Hieronymus et Rupertus. *Quarto*, quia Christus Ecclesiæ et peccatoribus dat et infundit justitiam, dum eos a peccato redimit et justificat.

Anagogice Christus perfectissime redimet Sionem, id est Ecclesiam, ab omni malo tam culpæ quam pœnæ in resurrectione novissima, idque ob meritum pœnitentiæ et patientiæ Sionis in hac vita.

Vers. 28. 28. ET CONTERET (scilicet Deus, vide *Can.* XVII) SCELESTOS, ET PECCATORES SIMUL : ET QUI DERELIQUERUNT DOMINUM, CONSUMENTUR. — Hic a tempore Christi revolat Propheta ad suum suorumque supplicia; hæc ergo connecte cum vers. 24 : « Vindicabor de inimicis meis. » *Secundo*, tamen possunt hæc quoque ad tempus Christi referri, *q. d.* Deus redimet Sion, id est fideles et pios Sionis, qui Christo credent et obedient; alios vero Sionis filios secundum carnem, puta Judæos, qui Christo credere et obedire nolent, « conteret » tanquam scelestos vel peccatores (plus enim est esse scelestum quam peccatorem), ideoque non tam filios quam spurios, imo hostes Sionis. Vide *Can.* VII. Conteret, inquam, illos partim in hac vita per Titum et Vespasianum, partim in iudicio tum particulari, tum universali, eos ad gehennam condemnando : tunc enim omnes « qui dereliquerunt Dominum, » id est Deum et Christum, « consumentur. »

ET QUI DERELIQUERUNT DOMINUM, CONSUMENTUR — paupertate et ærumnis captivitate in Babylone : sicut enim ex tot Hebræorum millibus qui ex Ægypto sunt egressi, ob eorum murmur pauci scilicet Josue et Caleb, ingressi sunt terram pro-

missam, ita et pauci e Babylone in Judæam redibunt. Ita Sanchez.

29. CONFUNDENTUR ENIM AB IDOLIS. — Perfide Castalion vertit, a *divis*, ut insimulet invocationem Sanctorum. « Confundentur ergo ab idolis, » id est propter idola (sic sumitur a vel ab pro *propter*, *Jerem.* XXXII, 22 *Osee* VII, 16.); quia scilicet videbunt idola sua, quæ coluerunt, et in quibus speraverunt, non posse se nec illos ab hac Dei clade liberare. Hæc verba proprie pertinent ad tempus captivitatis Babylonicæ, non Romanæ tempore Christi, quia tunc Judæi non coluerunt idola; sed in fine mundi sub Antichristo rursum et colent. Unde tunc rursum in iis confundentur, quando eorum dux Antichristus cum suis cædetur, et detrudetur ad tartara.

ET ERUBESCETIS SUPER HORTIS QUOS ELEGERATIS, — in quibus lascive et impudice colebatis idola, maxime obscœnum, Beelphegor sive Priapum. Vide II *Paralip.* XV, 16. Sub « hortis » intellige et nemora idolis consecrata (1). Est enallage personæ : transit enim a tertia ad secundam, significans hanc cladem non esse remotam, sed imminere, et præsentibus quibus loquitur obventuram. Vide *Can.* XVI.

30. CUM FUERITIS VELUT QUERCUS DEFLUENTIBUS FOLIIS, — quæ quondam florens jam in hieme aut senio defrondescens marcescit, arescit, emoritur : ita fiet et vobis : in hortis peccastis, ut horti marcescetis et puniemini.

ET VELUT HORTUS ABSQUE AQUA (2), — qui sine humore aret et squallet, nullumque virens producit, ita et vos fame et ærumnis in corpore tabescetis : in anima vero aqua gratiæ destituti absque fructu bonorum operum vitam ageris, non angelicam, non humanam, sed brutalem, sed diabolicam, sed infernalem.

31. ET ERIT FORTITUDO VESTRA UT FAVILLA STUPÆ (hebraice, ut *stupa*, scilicet accensa, quæ mox in favillam abit), ET OPUS VESTRUM QUASI SCINTILLA : ET SUCCENDETUR UTREQUE SIMUL, ET NON ERIT QUI EXTINGUAT. — « Utrumque » scilicet « opus » et « fortitudo. » Jam « fortitudinem » Judæorum vocat tum eorum urbes, muros, arma, arces; tum potius idola, in quibus ipsi omnem suam spem et robur ponebant; unde pro *צוֹר* *chosen*, jam aliis punctis legunt *צוֹר* *chason*, id est fortis. Unde Vatablus vertit, *erit fortissimus* (deorum vestrorum) « ut *stupa*. » Per « opus » intelligit ornatum, pompam et cultum quem exhibebant idolis : rursum opes, fundos, palatia ope idolorum et dæmonum

Fortitudo et opus quid?

(1) Idololatras in nemoribus et sylvis plerumque cultum exercebant, et circa Deorum sanctuaria hortos conserebant, ubi omnimodas abominationes perpetrabant.

(2) In calidissimis Orientis partibus, hortus est locus vel ager arboribus consitus, et diligentiori cura excultus : sic olivarum hortus erat quasi olivarum plantatio. Porro cum maximæ siccitati obnoxia est ista regio, prope fontes hortos delineabant, et in eis quoddam aquæ receptaculum fodiebant, quod vel rivulus vel pluvie alebant.

per fraudes, injustitias et rapinas, parta, ac consequenter ipsas fraudes, injustitias et rapinas, aliaque impietatis opera, *q. d.* Hæc omnia putabatis esse fortissima foreque perpetua; at ego per Judææ excidium illa delebo et comburam instar stupæ, quæ levi flamma absumitur; comburam, inquam, tum per Babylonios, tum potius per ignem inferni: hic enim proprie erit inextinguibilis, in quo opera impiorum, omnisque eorum gloria, opes et fortitudo in ipso impio exurentur. Ita S. Basilius quem sequuntur S. Hieronymus et Haymo, qui utrum-

que incendium, scilicet temporale et æternum, terrenum et gehennale, hic permiscent. Unde et Chaldæus vertit: « Comburentur impii et eorum opera prava. » Aliter hæc accipit Sanchez: Fortitudo, inquit, sunt mœnia et turres, ignis sunt peccata, *q. d.* Mœnia, quæ alias riderent suos hostes, jam erunt stupæ: quia, etiamsi nullus hostis ea invaderet, peccata tamen vestra quasi hostes intus grassantes ea consumerent, et in cinerem redigerent, sicut ignis consumit aridam stipulam; sed hoc videtur esse mysticum.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Avolat ad Christum, prædicitque Ecclesiam quasi montem a Christo erigendam, quodque ad eam confluent omnes gentes, quæ bella in pacem, gladios in ligones convertent. Secundo, vers. 6, redit ad sua tempora, suorumque scelera arguit. Tertio, vers. 10, prædicit cladem et vastationem Judæis a Chaldæis inferendam. Denique, vers. ultimo, avolat ad Christum, monetque ne eum, utpote Deum, lacessant et exacerbent.

1. Verbum, quod vidit Isaias filius Amos, super Juda et Jerusalem. 2. Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes. 3. Et ibunt populi multi, et dicent: Venite, et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem. 4. Et judicabit Gentes, et arguet populos multos: et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. 5. Domus Jacob, venite, et ambulemus iu lumine Domini. 6. Projecisti enim populum tuum, domum Jacob: quia repleti sunt ut olim, et augures habuerunt ut Philistiim, et pueris alienis adhæserunt. 7. Repleta est terra argento et auro: et non est finis thesaurorum ejus: 8. et repleta est terra ejus equis: et innumerabiles quadrigæ ejus; et repleta est terra ejus idolis, opus manuum suarum adoraverunt, quod fecerunt digiti eorum. 9. Et incurvavit se homo, et humiliatus est vir: ne ergo dimittas eis. 10. Ingredere in petram, et abscondere in fossa humo a facie timoris Domini, et a gloria majestatis ejus. 11. Oculi sublimes hominis humiliati sunt, et incurvabitur altitudo virorum: exaltabitur autem Dominus solus in die illa. 12. Quia dies Domini exercituum super omnem superbum, et excelsum, et super omnem arrogantem: et humiliabitur. 13. Et super omnes cedros Libani sublimes, et erectas, et super omnes quercus Basan. 14. Et super omnes montes excelsos, et super omnes colles elevatos. 15. Et super omnem turrin excelsam, et super omnem murum munitum, 16. et super omnes naves Tharsis, et super omne quod visu pulchrum est. 17. Et incurvabitur sublimitas hominum, et humiliabitur altitudo virorum, et elevabitur Dominus solus in die illa: 18. et idola penitus conterentur: 19. et introibunt in speluncas petrarum, et in voragines terræ, a facie formidinis Domini, et a gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram. 20. In die illa projiciet homo idola argenti sui, et simulacra auri sui, quæ fecerat sibi ut adoraret, talpas et vespertiliones. 21. Et ingrediatur scissuras petrarum, et in cavernas saxorum, a facie formidinis Domini, et a gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram. 22. Quiescite ergo ab homine, cujus spiritus in naribus ejus est, quia excelsus reputatus est ipse.

1. VERBUM, QUOD VIDIT ISAIAS FILIUS AMOS, SUPER JUDA ET JERUSALEM (1), — eventurum non jam, sed tempore Messiae, quando scilicet ex Juda nascetur Christus, Apostoli, et Ecclesia nova. De ea enim hic agi patet ex vers. seq., cum ait: « Et erit in novissimis diebus, » etc., et de eadem egit in fine capituli praeced., vers. 26 et 27; eo ergo haec pertinent. Unde Septuaginta pro « et erit, » vertunt, *quia erit*, quasi causam dantes dictorum in fine cap. praeced. Nota « verbum, » id est visio, puta visum, sive res visa. Vide *Can. I.*

Rursum symbolice S. Hieronymus: « Hic, inquit, potius verbum dicitur quam visio, eo quod priori capite Isaias videat visionem, hic vero Verbum quod erat in principio apud Deum (non in se, sed ut caro factum nos docuit in Ecclesia), et in illa Judaeis comminans ad Gentium veniat salutem: in ista a Gentium salute incipiens, punito Israele, ex utraque vocatione credentes in Christi Ecclesiam congreget. »

2. ET ERIT. — T^o « et » per hebraismum redundat, estque prophetiae exordium; solent enim Hebraei librum vel orationem ordiri per *ve*, id est *et*.

IN NOVISSIMIS DIEBUS, — in novissimo tempore, puta Messiae. Est synecdoche. Dies enim et, ut S. Joannes vocat, « hora novissima, » ponitur pro tempore ultimo legis Christi satis prolixo. Ita S. Augustinus, epist. 80 *ad Hesychium*.

Nota: Christi tempus dicitur « novissimum, » id est posterius aut sequens (hoc enim tantum significat Hebraeum *אחרית* *acharit*), etiamsi proprie non sit ultimum et novissimum. Sic Jacob moriens filiis ait, *Gen. XLIX, 1*: « Congregamini, ut annuntiem quae ventura sunt vobis in diebus novissimis, » id est temporibus sequentibus, puta post meam mortem. *Secundo*, proprie tempus Christi vocatur « novissimum, » tum quia Christus est finis legis et Prophetarum, tum quia est novissimum respectu originis et durationis mundi,

(1) Haec est igitur prima omnium visio seu prophetia quae durat usque ad cap. VI, et continet vaticinia sub Oziae regnum edita, de Christo Domino omnium prophetarum fine, de religionis quam ipse instituit, et Ecclesiae ipsius dignitate, de vastatione Israelis ob ingentia eorum crimina, et de sanctis reliquiis quae salvatae sunt, ut replerent totum orbem fide ac cognitione veritatis.

In prima parte hujus capituli, Isaias Gentilibus auspiciata praedicat, scilicet: *primo*, Ecclesiam Christi visibilem et palam propositam olim libere accessuris, 2; *secundo*, tanquam veritatis magistram illam avide audituros, 3; *tertio*, sub hoc magisterio pacem et amicitiam constanter culturos, 4; *quarto*, Judaeos ad eandem Ecclesiam frequentandam invitatos, vers. 5.

In secunda parte, Judaeis funesta vaticinatur, nam, ne quis miretur Gentes quae ignorabant Deum, divina luce praeparatae perfundi, *primo* dat causam illorum reprobationis ob damnatas artes, scelera nefanda, 6, terrena studia, 7, et idololatriam, 8, 9; *secundo*, denuntiat iudicis divini vindictam, nec fuga declinandam, 10; nec reorum magnitudine, amplitudine aut pulchritudine retinendam, 11-17; nec idolorum potentia cohibendam, 18-20; nec humano praesidio tolerandam, 22.

ac praecedentium aetatum et statuum: puta si tempus omne ab origine mundi dividas in primum, medium, et novissimum; sive in legem naturae, Moysis, et gratiae: tum enim lex gratiae est ultima, nec alia lex aut status ei succedet. Frustra ergo arguantur Judaei: Necdum est tempus novissimum, ergo Messias necdum venit (2).

PREPARATUS MONS DOMINI. — Hebraeum *נָחֹם* *nachom* significat non tantum praeparatus, erectus, directus, sed etiam fundatus, munitus, instructus, firmatus et stabilitus; ut nullae vires, imo nec portae inferi ei possint praevallere. Sic et alibi saepe *praeparare* capitur pro *firmare*, ut *Proverb. VIII, 27*: « Quando praeparabat, id est fundabat, caelos, aderam. » *Psalm. XXIII, vers. 2*: « Super flumina praeparavit, id est firmavit, eum, » scilicet terram.

Quaeres: Quisnam est iste mons? Respondent *primo* Judaei esse Sion, qui sub Messia, inquit, imponetur monti Carmelo et Thabori, atque per tres leucas sursum attolletur. Sed haec eorum solita sunt naevia. Videt Galatinum, lib. V, cap. III.

Secundo, aliqui Catholici per montem accipiunt Sionis gloriam, quam scilicet ipse accepit, quando Christus in templo est praesentatus, docuit anno duodecimo, multa fecit miracula, et tandem Spiritum Sanctum in Apostolos et caelo misit. Verum hic sensus symbolicus est.

Tertio, S. Cyprianus, vel quisquis est auctor libri *De Sina et Sion*, montem hunc aiunt esse crucem Christi. Rursum S. Gregorius, lib. I in *I Regum*, ait montem hunc esse beatam Virginem: ejus enim sanctitas super omnes Sanctos et Angelos effulsit, et instar montis eminuit. Ipsa enim « meritorum verticem supra omnes Angelorum choros usque ad solium deitatis erexit, » inquit S. Gregorius in lib. I *Regum*, cap. I, sub initium. Verum etiam haec symbolica et mystica sunt.

Quarto, S. Hieronymus, Basilius, Rupertus, et multi alii veterum censent montem hunc esse Christum. Hic enim est mons in vertice montium, id est Apostolorum et Prophetarum, quos sua doctrina et gratia superat et excellit. Hic sensus cum sequenti cohaeret: Christus enim est Ecclesiae caput; unde Christus et Ecclesia unum quid censentur, juxta regulas Ticonii apud S. Augustinum. Quidquid ergo de Ecclesia dicitur, dicitur etiam de Christo: et e converso.

Quinto, et aptissime, Cyrillus hic, et Eusebius, lib. II *Demonstr.* cap. XXXII, Athanasius, initio epist. *ad Epictetum*, per montem intelligunt Ecclesiam; haec enim est domus Domini altissima, et maxime conspicua, perinde ac si in monte esset sita. Est

(2) Secundum Hebraeos, ubi in Prophetis invenitur « in novissimo dierum, » id est de tempore Messiae est intelligendum. Unde tam Hebraei quam Christiani hoc caput de Christo intelligendum docent, quod scilicet Ecclesia Christi ex gentibus in magnam congreganda sit multitudinem, idque praedicatione *novae legis ex Jerusalem procedentis*. (Munsterus.)

risti
tempus
dicitur
visi-
num.
ur?

Prepara-
re Pro
firmare.

Quis hic
mons?
Resp.
Prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta
et ge-
nina,
est Eccle-
sia.

catachresis. Vide *Can. VI.* Unde Septuaginta pro « preparatus » vertunt *ἡφανής*, id est *manifestus*. Alludit tum ad veterum templa et altaria, quæ in montibus erigebantur, ibi enim sacrificabant, indeque vocabantur Excelsa; tum ad montes Sion et Moria, ut mox dicam, *q. d.* Excelsum sive altare Domini, puta Ecclesia, longe se attollet supra aliorum excelsorum cacumina. Hinc patet Ecclesiam Christi esse visibilem, illamque Novantium quæ lucem fugit, aitque se esse invisibilem, non Christi, sed Antichristi esse Ecclesiam.

Anagogice, mons hic est regnum cœlorum, puta Ecclesia triumphans, inquit S. Bernardus, *serm.* in illud: « Quis ascendet in montem Domini? Erit enim, ait, ibi mons pacis, mons gaudii, mons vitæ, mons gloriæ. Et hi omnes montes unus mons consummatæ felicitatis. »

IN VERTICE MONTIUM. — Ecclesia est in vertice montium: *Primo*, quia sua altitudine, dignitate et gloria superat Judæorum montes, scilicet Sion, in quo erat arx Davidis, et Moria, in quo erectum erat templum; adeoque Sion et Moria subsunt Ecclesiæ, quasi vertici et capiti suo, et a se adumbrato: sicut in ichnographia exemplar domus subest fabricæ et domui quam delineat, adumbrat et representat. Sic enim umbra subest suo corpori, et imago subest suo exemplari. Ita Sanchez. *Secundo*, quia iisdem superat omnia templa, et *Tertio*, quia ejus doctrina, vita et mores omni philosophia et sapientia, omni ingenio, omni veterum religionæ et cœtu, omnibus etiam locis et montibus cultu aliquo sacris longe eminent et excellit; utpote e cœlo projecta, supernaturalis et divina. Ita Cyrillus, Hieronymus, Basilius et alii. *Quarto*, ex S. Augustino et Procopio, Leo Castris: Montes, inquit, vocantur Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli et alij Sancti illustres; quia licet corpore degant in terra, mente tamen, conversatione et virtutibus transcendunt sidera: super hos montes ædificata est Ecclesia, quasi mons altissimus: colles sunt minores Sancti.

ET FLUENT AD EUM OMNES GENTES. — Nota miraculum: flumina enim deorsum fluunt, hic vero fluunt sursum in altissimum montem ascendendo. Hoc facit gratia Christi, quæ sursum corda rapit. Rursum per « fluent » significatur affluentia et ad morem fluminis rapidus cursus gentium omnium ad Ecclesiam. *Tertio*, « fluent » significat cursum hunc fore spontaneum, *q. d.* Ad Ecclesiam quasi montem sapientiæ et virtutem, contra naturam sursum, vi gratiæ cœlestis, ex omnibus orbis nationibus plurimi aggregabunt se, ea animi propensione, contentione ac impetu, quo solent flumina in imas valles e montibus defluere. Hoc est quod Christus ait, *Joan. IV.* se daturum aquam salientem sursum, puta in vitam æternam; et *Joan. XII*: « Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. » Quin et Euripides in *Medæ*: « Sursum, inquit, sacrorum fluviorum feruntur

fontes omnes. » Jam « fluent, » non simul, sed successive: primo enim ad Christum accesserunt Judæi, deinde Samaritæ, mox Syri, inde Græci, Latini; nunc Indi, Japones et Sinenses.

3. ET DICENT: VENITE, ET ASCENDAMUS AD MONTEM DOMINI (ad Christum et Ecclesiam), ET AD DOMUM DEI JACOB. — Est mimesis. Alludit ad Bethel, ubi Jacob vidit Deum scalæ innixum, *Genes. XXVIII, 17*, dixitque: « Non est hic aliud nisi domus Dei, et porta cœli, » indeque locum vocavit Bethel. Hinc Ecclesia vocatur « cœlum, » et a Christo « regnum cœlorum; » in cœlo enim quasi in domo sua habitat Deus. Nam, ut ait S. Bernardus, *serm. 27 in Cant.*: « Ecclesia in sua universitate est ingens quoddam cœlum, extentum a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum, » *Psalms. LXXI.* In hoc cœlo luna est fides, hesperus est spes, sol est charitas, astra sunt singulæ virtutes, singulique Sancti. Bethel enim significat domum Dei, puta Ecclesiam. Sensus ergo est, *q. d.* Apostoli Christi prædicant nobis non ignotum aliquem Deum, sed illum ipsum quem coluit pater noster Jacob. Rursum invitant nos ad eam Ecclesiam, in qua vixit Jacob, quamque sua Bethel præfiguravit. Ergo cum Deus jam figuram hanc impleverit, Christumque in carne revelarit, accurramus ad eum ejusque Ecclesiam; quod uti olim in typo fecit Jacob, ita jam reipsa faceret si viveret. Domus ergo Dei Jacob jam est Ecclesia, v. g. templum S. Petri, et S. Pauli, S. Joannis, etc. Ita cum Galatino, lib. V, cap. v, respondendum Judæis objicientibus, Christianos non dicere: Ascendamus ad domum Dei Jacob; sed, ad Ecclesiam S. Petri, S. Pauli, etc., nimirum hæc ipsa jam unum idemque esse.

ET DOCEBIT (Deus Jacob) NOS VIAS SCAS. — Est vox Gentium confluentium ad Christum et Ecclesiam, *q. d.* Docuit nos Plato, docuit nos Socrates, docuit nos Aristoteles, Diogenes, Pythagoras et alii, promiserunt nobis veram sapientiam et viam ad virtutem et salutem, sed falso; nam, ut ait Psaltes, *Psalms. CXVIII, 83*: « Narraverunt mihi iniqui fabulationes: sed non ut lex tua. » Et Baruch cap. III, vers. 22: Sapientia vera « non est audita in terra Chanaan, nec visa est in Theman. » Rursum docuit nos Abraham, docuit Jacob, docuit Moyses; sed nos perficere, Christianam et plenam sapientiam docere, cœlum aperire, gratiam et robur ad ea quæ docebant opere præstanda conferre non potuerunt: « Lex enim per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est, » *Joan. I.* Hi ergo quasi indices et duces nos ad Christum transmiserunt. Eia ergo, agite, sine hæsitacione, sine mora venite, læti et alacres ascendamus cum Jacob patre nostro ad Bethel, ad montem Domini, ad domum Dei, ascendamus ad Messiam nostrum, ad Christum, verum orbis doctorem: ille nos in Ecclesia docebit vias Dei, vias in cœlum, scientiam Sanctorum; ille gratiam simul conferet, ut facile hanc viam ineamus, imo

Vers. 3.

Ecclesia est cœlum terrarum.

Astra sunt virtutes.

Hic est in vertice montium. Primo.

Secundo. Tertio.

Quarto.

Fluent significat tria.

curramus, non passibus corporis, sed mentis, puta credendo, sperando, pœnitendo, amando, obediendo, et pie casteque vivendo, utque alios ad eadem præstanda invitemus: hoc enim est: «venite, ascendamus.» Christiani enim est non tantum suam, sed et aliorum salutem curare; et ad hoc nos prævenit et incitat gratia Christi.

Moraliter, Christiani est semper ascendere ad majora et meliora. Unde S. Augustinus in *Psal.* XLV, ad illa verba: «Venite et videte opera Domini: Quid est, inquit, Venite, ascendamus? venite, id est credite; ascendamus, id est proficiamus, et ad perfectionem enitamus.»

QUIA DE SION EXIBIT LEX (non Judaica, sed Christiana; puta lex gratiæ, lex vivificans, data tam Gentibus quam Judæis), ET VERBUM DOMINI (Evangelium et Evangelii prædicatio) DE JERUSALEM: — quando nimirum Apostoli, recepto Spiritu Sancto in Pentecoste, ex Jerusalem et Judæa exibunt, seque dividunt et dispergent per omnes orbis regiones, ut impleant præceptum Christi, *Matth.* XXVIII: «Euntes ergo docete omnes gentes,» q. d. Venite, ascendamus ad Sion, id est ad Ecclesiam natam in Sion, quia inde prodibit lex gratiæ et salutis. Frivolum ergo est cavillum Musculi: non dici, de Tarpeia rupe, non, de Capitolio et Roma, sed, de Sion exhibit lex. Nam certum est primos Evangelii præcones, puta Apostolos de Sion exisse in totum orbem, non de Roma: sed ubi relicta Sion caput Ecclesiæ statuerunt Romæ, deinceps de Roma exierunt prædicatores, missi a Romano Pontifice in omnes gentes, uti D. Baronius, omnesque omnium gentium Annales docent. Sion enim Christiana est Roma.

Vers. 4.

4. ET JUDICABIT GENTES, — scilicet Deus Jacob (de quo vers. 3) per Christum ejusque Apostolos et eorum successores.

Judicat Deus quadrupliciter. Primo.

Vox «judicabit» quadrupliciter hic accipi potest. *Primo*, q. d. Christus justam sententiam proferet pro Gentibus contra calumniatorem diabolum, et eas absolvet justo suo judicio. Ita Sasbout. Hoc enim subinde significat *judicare*, non tantum cum jungitur dativo, sed etiam cum accusativo, ut *Psal.* XII, 1: «Judica me (id est, justam sententiam pro me profer), et discerne causam meam de gente non sancta;» et *Psal.* LXXI, 4: «Judicabit pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum.» Ubi obiter nota, in psalmis quasi in rhythmis sæpe posterius hemistichium explicare prius, imo idem vel quasi idem dicere quod dixit prius, sed aliis verbis, ut: «Deus, in adjutorium meum intende,» idem est cum eo quod sequitur: «Domine, ad adjuvandum me festina. Cor mundum crea in me, Deus,» idem est cum eo quod sequitur, «et spiritum rectum innova in visceribus meis. Redde mihi lætitiā salutaris tui,» pene idem est cum eo quod sequitur, «et spiritu principali confirma me.» Spiritus enim lætus confirmat Sanctos, et animat ad constantiam, omneque bonum, sicut ex adverso spiritus tristis

animum dejicit, ut in opere perdurare nequeat.

Secundo, «judicabit,» id est, vindicabit Gentes a tyrannide diaboli. Sic enim Gedeon, Samson, Jephthe et alii vocantur judices, id est vindices «Israelis.» Sic dicitur *Psal.* XXXIV, 1: «Judica (id est vindica), Domine, nocentes me, expugna impugnantes me.»

Tertio, et simplicius, «judicabit,» id est reget et dominabitur; sic rursus Gedeon, Jephthe, Samson, et alii vocantur judices, id est principes et rectores Israel. Per *judicare* ergo hic significatur plenum imperium Christi in omnes gentes, uti et *Psal.* LXXI, 1: «Deus, judicium tuum regida, etc., judicare populum tuum in justitia.» Unde sequitur: «Et arguet populos multos,» scilicet Scribas, Phariseos, aliosque quosvis infideles et inobedientes sibi, etiam philosophos et sapientes. Hos enim arguet Christus tum hic per se et Apostolos, aliosque præcones, vel ut convertantur, vel ut confundantur; hoc est enim quod ait Christus de Spiritu Sancto a se mittendo: «Cum venerit ille, arguet mundum de peccato,» *Joan.* XVI, 8; tum in judicio generali, cum eos condemnabit. Ita S. Basilius et alii.

Quarto, et sublimius, «judicabit Gentes,» id est, lites et odia Gentium justo judicio dirimet et componet, eosque qui lites et bella movent «arguet» et compescet. Unde Septuaginta vertunt, *judicabit inter Gentes.* Ita Tertullianus, libro III *Contra Marcion.* XXI, et Athanasius, libro I *De Incarnat. Verbi*, q. d. Christus per legem Evangelicam charitatis, modestiæ; justitiæ, mansuetudinis et patientiæ, omnes Gentium rixas et dissidia componet, odia et antipathias evellet, rixosos et feroces compescet, facietque ut in eadem Ecclesia amice versentur quasi fratres, Romani et Græci, Judæi et Gentiles, Hispani et Franci, Germani et Galli, Angli et Scoti, etc., quia pro spiritu iræ, superbiæ, aversionis et vindictæ, indet eis spiritum lenitatis, humilitatis, amoris et concordiæ: quo fiet id quod ait Isaias, cap. XI, vers. 6: «Habitabit lupus cum agno, et pardus cum hædo accubabit; vitulus et leo et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos. Vitulus et ursus pascentur: simul requiescent catuli eorum: et leo quasi bos comedet paleas.» Rursum hoc spiritu fiet id quod sequitur:

Christus Gentium dissidia componit.

ET CONFLABUNT GLADIOS SUOS IN VOMERES, ET LANCEAS SUAS IN FALCES. — Cessantibus discordiis et bellis, ex militibus fient agricolæ, armaque sua convertent in ligones, in vomeres et falces: quia omnes studebunt concordiæ et paci, atque in pace terram agrosque colent. «Unde enim bella et lites in vobis? Nonne hinc? ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris?» ait S. Jacobus, cap. IV. Sic de ense conflato in falcem tempore pacis canit Martialis, lib. XIV, *Epigr.* 34:

Gladio vertit in falces.

Pax me certa ducis placidos conflavit in usus:
Agricolæ nunc sum; militis ante fui.

E contrario de falce conflata in ensem tempore belli canit Virgilius, lib. I, *Georg.* :

Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.

Et Ovidius, I *Fastor.* :

Sarcula cessabant; versique in pila ligones,
Factaque de rastri pondere cassis erat.

Et Joel, cap. III : « Concidite aratra vestra in gladios, et ligones vestros in lanceas. » Hujus pacis Christianæ præambula et quasi inchoatio fuit pax totius orbis, quæ fuit in nativitate Christi : « Revolvamus, inquit S. Hieronymus, veterum historias, et inveniemus usque ad vigesimum octavum annum Augusti Cæsaris, cujus quadragesimo primo anno natus est Christus in Judæa, in toto orbe terrarum fuisse discordiam, et singulas nationes contra vicinas gentes arsisse studio præliandi, ita ut cæderent et cæderentur. Orto autem Domino Salvatore, quando sub præside Syriæ Cyrino prima est in orbe terrarum facta descriptio, et Evangelicæ doctrinæ pax Romani imperii præparata, tunc omnia bella cessaverunt, et nequaquam per oppida et vicos ad prælia, sed ad agrorum cultus exercebantur. » Hinc de tempore Augusti canit Virgilius, libr. I *Æneid.* :

Aspera tunc positis mitescent sæcula bellis
Claudentur belli portæ, etc.

Non diu post Augustum Romæ a Vespasiano Imperatore instauratum fuit templum pacis, cujus magnificentiam hodiernæ ruinæ testantur. De eo ita scribit S. Hieronymus in *Joel* : « Vespasianus et Titus, Romæ templo pacis ædificato, vasa templi Hierosolymitani, et universa donaria in delubro illius constituerunt, quæ Græca et Romana narrat historia. »

Porro id inter alios fecisse Paulum docet Tertullianus, *Contra Gnosticos*, cap. XIII : « Paulus, ait, Apostolus de persecutore, qui prius Ecclesiæ sanguinem fudit, postea gladium stylo mutans, et convertens machæram in aratrum, lupus rapax Benjamin deinde afferens ipse etiam escam. »

Symbolice hæc Pintus : Apostolus, ait, *Rom.* VI, 13, asserit membra hominis flagitiosi esse gladios et arma iniquitatis, quibus animam suam sauciat et vulnerat, cum deberent esse arma justitiæ, quibus adversus vitia pugnaret, et in quibus Deum portaret, juxta illud I *Cor.* VI, 20 : « Glorificate et portate Deum in corpore vestro. » Nihil igitur aliud est gladios in vomeres converti, et hastas in falces, quam sensus et membra omnia quæ erant arma diaboli, effici vomeres agrum Domini operibus charitatis scindentes et arantes, vertique in falces fructus pietatis Deo gratissimos metentes.

Christus
sustulit
omnia

NEC EXERCEBUNTUR ULTRA AD PRÆLIUM. — Quæres : Quomodo id est verum? nam post Christum non tantum inter Christianos et infideles, sed

etiam inter ipsos Christianos fuerunt et sunt bella.

bella,
quomodo?
Resp.
Prima.

Respondent primo, Anabaptistæ, Erasmus, Agrippa, et olim Manichæi, bellum in se esse malum; unde Judæis quidem, utpote imperfectis, fuisse permissum, sed a Christo et Apostolis esse vetitum et sublatum. Stolidior et impudentior, vel potius impietior, fuit Lutherus, qui non tantum bellum offensivum, sed et defensivum sustulit. Ejus enim hoc est paradoxum : « Turcæ Christianos invadenti resistere non licet. » Ratio est : « Quia Turca est flagellum Dei; qui ergo ei resistit, Deo resistit. » Sed pari ratione conclusisset, nec diabolo, nec scelerato ulli esse resistendum, quos tamen Deus jubet compesci, imo occidi. Deus ergo sicut vult permittere ut Turcæ nos bello lacessant, ut dæmon et impij nos tentent et vexent : sic ex adverso vult nos iis resistere, nisi contrarium expresse revelet, uti revelavit Judæis velle se ut dederent Jerusalem Nabuchodonosori. Sic Deus reliquit Chananæos aliquos in Judæa, ut in iis erudiret et exerceret Israel, eumque cogeret ad sui cultum, æque ac ad jugem militiam, *Judic.* III, vers. 11. Hic ergo est error et hæresis, quæ satis refellitur ex bellis Machabæorum, Josue, Constantini, et aliorum, Dei non tantum permissu, sed etiam jussu susceptis.

Unde secundo, magis catholice et vere respondet Cyrillus, post Christum in lege nova bella non esse tot, nec tanta, nec in ipsis visceribus orbis, uti erant ante Christum. Sic IV *Reg.* VI, 23, dicuntur Syri non ultra venisse in fines Israel, quia rarius venerunt quam ante : nam venisse aliquando constat. Verum, ut hoc sit verum, non tamen satisfacit, nec exhaurit vim et fundum sententiæ propheticæ.

Tertio, S. Hieronymus et Eusebius, lib. I *De Præparat.* I, respondent hæc accipi de ortu Christi, quando Jano tertium clauso diu in orbe altissima fuit pax. Sed nec hæc explicatio verba Isaie adæquat : iis enim videtur non diuturna, sed absoluta et æterna pax promittit. Hoc enim significat « nec ultra. » Adde, quod hæc pax hic insinuetur non præcessura Christum, sed invehenda per redargutionem et increpationem, id est prædicationem Christi jam nati; ait enim : « Et judicabit (Christus) Gentes, et arguet populos multos, qui ab eo redarguti et conversi conflabunt gladios suos in vomeres, etc., nec exercebuntur ultra ad prælium. »

Dico ergo ex *Can.* VI, cum Deus aliquid Synagogæ vel Ecclesiæ promittit, quantumvis amplius et universalibus verbis, id tamen de bonis et probis tantum, qui fœdus et amicitiam cum Deo promittente et paciscente servant, intelligendum esse. Hæc ergo pax hic promissa, et ab Angelo in Christi ortu decantata, universalis et perpetua viget inter veros Christi fideles, qui Christi regis et doctoris sui institutionem, doctrinam et leges (hæ enim ubique pacem, concordiam et charitatem incul-

Quarta
et solidæ.

cant) sequuntur, de quibus hactenus hic egit Isaias. Hi enim ex Christi sancta disciplina, superbiam, avaritiam, aliisque pravis animi motibus et cupiditatibus edomitis, et secum, et cum Deo, et cum aliis hominibus perpetuam agunt pacem, et, si ex necessitate alicui injusto se vel sua invadenti litem, vel bellum justum moveant, odio abstinent, non alium lædere, sed suum recipere cupiunt: itaque non bellum in se, sed per bellum pacem et justitiam quærunt. Ita Tertullianus et Athanasius supra, et Irenæus, lib. IV, cap. LXVII, et Origenes, lib. V *Contra Celsum*.

Non ergo bella vera et justa, qualia gesserunt etiam piissimi Imperatores, sed ambitiosa, injusta et tyrannica, quibus ex libidine dominandi invadabant innocentes, hic per Christum Christique legem elidenda et abolenda prædicit Isaias, qualia ante Christum gesserunt Nemrod, Nabuchodonosor, Alexander, Cæsar, alique Assyrii, Chaldæi, Persæ, Græci et Romani: quorum bella non tam bella quam atrocitatis fuere, uti docet S. Augustinus, lib. III *De Civit.* cap. XIII et sequent. Christiani ergo, qui ex libidine dominandi vel dicescendi, aut ex invidia, ne scilicet princeps vicinus nimis magnus et potens fiat, ei bellum iniquum movent, non tam Christiani sunt quam Pagani.

Moraliter, discite hic quantum bonum sit pax et concordia, utpote ob quam Christus in hunc mundum venit. Hoc est quod Angeli Christo nato cecinerunt: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. » Ubi ÷ « bonæ voluntatis, » S. Ambrosius et alii nonnulli referunt ad ÷ « hominibus, » hoc sensu, quasi dicat: Pax sit hominibus, non omnibus, sed iis qui sunt bonæ voluntatis; vel, ut S. Leo (serm. *De Nativit. Domini*), pax sit hominibus, quæ scilicet eos faciat esse bonæ voluntatis. Verum quia Græcum *εὐαγέλιον* et Hebræum *בראיתא* *raison* in S. Scriptura fere non hominibus, sed Deo tribuitur, et significat Dei gratiam, benevolentiam, beneplacitum erga homines; hinc melius Theophylactus, Euthymius, Nyssenius et alii hunc dant sensum: « Pax sit hominibus, » hominibus, inquam, quos Deus hac gratia, et bona voluntate ac benevolentia sine eorum merito prosequitur, ut det eis Salvatorem talem et reconciliatorem, qui pacem inter homines, Deum et Angelos, inter cælum et terram componat. Sic homines bonæ voluntatis alibi vocantur filii dilectionis, id est filii voliti et dilecti a Deo. Vide dicta *Ephes.* I, 9. Hac de causa rursus Christus, abiens e mundo, pacem nobis testamento reliquit, nosque in ea sibi suorumque bonorum omnium hæredes instituit, dicens: « Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis: » hoc est quod ait Apostolus: « Pax Christi exsulet in cordibus vestris, » *Coloss.* III, 15. Vide ibi dicta. Ita Barnagasius Præfectus exercitus regis Abyssinorum, cum Prætoře Lusitano fœdus initurus, apprehensa cruce nixus genibus: « Quam, inquit, pacem Jesus Christus generis humani re-

demptor discipulis reliquit, eadem esto inter nos, quiejusdem profiteamur cultum et fidem. » Ita noster Maffei, *Historiæ Indiæ* lib. VII. Alfonsus Aragonum rex dicebat: « Pacem ego dare, non vendere sum solitus: » nolebat scilicet pro pace pecuniam magnam, quam poterat extorquere, a Venetis accipere; sed eam gratis dare. Fredericus III, Saxoniam Dux, pacis amans, nullas arces aut munitiones condidit, imo conditas ab aliis solo æquavit; nec pecunias congregabat, sed in usus utiles et pios expendebat. Rogatus cur id faceret; respondit: « Ne ego leviter offensus aliquando, arcibus et pecuniis meis confusus, nimis facile vicinos me inferiores bello lacessam, et pacem cum eis violem. » Quod utique facturus non erat arcibus et pecunia, qui belli est nervus, destitutus: sciebat nimirum, quod

Pax optima rerum

Quas homini novisse datum est; pax una triumphis
Innumeris potior: pax custodire salutem,
Et cives æquare potens.

Jovianus Imperator: « Odi, inquit; omne contentionum genus, concordiam autem unice amplector et amo. » Ita Socrates, lib. III, cap. XXI; nimirum:

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Ita B. Nazianzenus ob æmulos pacis causa cessit Archiepiscopatu Constantinopolitano: « Si, inquit, propter me orta hæc est tempestas, projicite me in mare; » et ad Theodosium Imperatorem: « Non pecunias, ait, non dignitates ambio, sed ut liberer Episcopatu obsecro; cesset invidia, pacem colant Episcopi, tu maxime in eam rem annitere: sacerdotum bellum comprime, qui barbarorum audaciam compescuisti, maxima imperii tui trophæa una re exorna, nimirum Episcoporum concordia; hoc ego donum a te peto, hoc beneficium ultimum porrige. » Ita Gregorius presbyter in ejus Vita.

Marcus et Marcellianus fratres stipitibus infixi psalmum illum alternis decantarunt: « Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum! » Cumque irriderent tormenta, erubuit Diocletianus, et ambos lanceis confodi jussit. Dicant idem Christiani, hacque concordia et pace Turcas, hæreticos, omnesque hostes superabunt.

Vis etiam Gentiles? Probus Imperator dicebat: « Brevi milites necessarios non habebimus. » Sperabat tantam pacem, ut nihil opus esset exercitu. Hanc mentem utinam Deus immittat omnibus nostri sæculi principibus! Ita Vopiscus.

Cresus, a Cyro captus, hoc argumento bello pacem prætulit, quod « pacis tempore filii sepe lident patres, in bello contra patres sepelirent filios. » Philo: « Pax, ait, vel cum magno damno conjuncta, melior est bello. Pax maximum bonum est et divinum, quod nullus mortalium præstare potest. » Antoninus Pius acclamabat illam

Bella
Gentium
fœderum
atrocitatis.

Moraliter
de bono
pacis.

Exemplum
pax.

Scipionis sententiam : « Malo servare unum civem, quam mille hostes occidere; » pacem videlicet bello præferens, et in ipso bello sentiens hanc primam oportere esse ducis curam, ut quam minima civium iactura comparetur victoria. Ita Julius Capitolinus.

Otho Imperator cum videret aut deponendum imperium, aut magna civium strage tuendum, statuerat sponte mori, ac amicis et militibus hortantibus ne tam cito de belli eventu desperaret, negavit sibi vitam suam esse tanti, ut hac de causa bellum civile nasceretur. Quis non miretur hunc animum in Ethaico principe, eoque triginta tres annos nato? Cicero, lib. VII *ad Attic.*, epist. 14 : « Pax vel injusta, inquit, utilior est justissimo bello. » Livius, lib. XXX : « Melior, ait; tutiorque est certa pax, quam sperata victoria. Illa in tua; hæc in deorum manu est. » Quocirca « non ita aliena appetes, ut de tuis dimices. » Nam, ut ait Homerus, *Iliad.* VI : « Mars communis interimit quoque jam perimentem. »

Antisthenes « fratrum inter se concordiam dixit quovis muro firmius esse munimentum. »

Musonius dicebat nullas nuptias sine concordia esse honestas, nec ullam societatem utilem. Improbos vero concordiam inter se alere non posse : sicut lignum rectum cum curvo, aut duo ligna curva inter se convenire nequeunt.

Isæus, cum Spartani de civitate mœnibus cingenda cogitarent, illud Homeri recitavit : « Scutum hæsit scuto; galeæ galea, atque viro vir. » Et adjecit : « Sic mihi state, Lacedæmonii; et muris cincti sumus. » Ita Philostratus in *Sophist.*

Scilurus, octoginta habens filios masculos, moriturus fasciculum jaculorum singulis porrexit, jussitque rumpere. Id cum singuli quasi impossibile recusassent, ipse singula jacula exemit, atque facile confregit omnia, filios admonens his verbis : « Si concordēs eritis; validi invictique manebitis; contra si dissidiis et seditione distrahamini, imbecillēs eritis et expugnati faciles. » Ita Plutarchus in *Apophtegm.*

Micipsa rex, moriturus, filios ad concordiam hortatus est hac aurea sententia : « Concordia res parvæ crescunt, discordia autem maximæ dilabuntur. » Ita Sallustius in *Jugurtha.*

Severus Imperator moriturus vocavit filios M. Antoninum et Getam, aitque : « Facite ut conveniat inter vos, locupletate milites, cæteros omnes contemnite. » Recte monuit : nam alter alterum postea interemit, ipsumque et se cum familia perdidit. Ita Dionysius et Niphilus in *Vita Severi.*

Vers. 5. 5. DOMUS JACOB, VENITE; ET AMBULEMUS IN LUMINE DOMINI. — Est vox Gentium conversarum et Christianarum ad Judæos : illa enim cœpit, vers. 3, et hic finitur, ut vult Rupertus, aut potius est vox ipsius Prophetæ Isaiæ, posteros suos Judæos futuros tempore Christi invitantis ad lumen fidei Christianæ, q. d. O Jacobæi! o posterii! fideles et sancti Patriarchæ Jacob, recipite lumen, id est

Evangelium Christi : nolite in eo cedere Gentibus barbaris et idololâtris : quin potius cum eis et pro eis Messiam vestrum adite, ut ab eo lumine fidei, gratiæ et salutis, æque ac illi, illuminemini (1).

6. PROJECISTI ENIM POPULUM TUUM, DOMUM JACOB. Vers. 6. — Vatablus vertit, *projecisti autem*; sed Hebræum *ׁוֹכִי* significat enim, non autem. Quæres, cujus rei causam det? « enim? » Respondent aliqui : succensionis et eversionis Hierosolymæ, de qua egit in fine cap. præcedentis; eo enim hæc pertinere. Verum hoc nimis remotum et durum est : sequitur enim, cap. II, vers. 1 : « Verbum Domini, etc. » Dico ergo, sensus est, q. d. Nemo miretur quod ego Isaias, aut Gentes, quæ antea Deum ignorabant, Judæos quibus solus notus erat Deus ad agnitionem veri luminis, puta Christi; adhortentur dicentes : « Domus Jacob, venite, et ambulemus in lumine Domini, » quia tu, Domine, eos, licet populum tuum, projecisti, id est jam projicere cœpisti, et plane projicies tempore captivitatis Babylonicæ, et omnino tempore Christi : redit enim hic Isaias ad sua tempora, et suo populo de more concionatur. Causam subdit, scilicet multitudinem peccatorum, puta augurium, obscœnitatem, avaritiam, superbiam, idololatriam. Ita Forerius. Unde sequitur,

QUIA REPLETI SUNT UT OLIM, — q. d. Uti Judæorum majores et parentes, ita et hi eorum posteri repleti sunt opibus, et consequenter peccatis quæ opes consequi solent, puta idolis, ut vertit Chaldæus (hæc enim sunt olitana et antiqua Judæorum peccata; ut patet ex vitulo aureo, quem adorarunt in Sina), et auguriis, ut vertunt Septuaginta, aliisque quæ sequuntur. Ita S. Hieronymus et alii, et patet ex sequentibus. Pro « ut olim » hebraice est *מִקְדֶּם* *mickedem*, id est ab Oriente, inquit Lyranus et Vatablus, q. d. Repleti sunt magis, divinis et auguribus : augurio enim Orientales erant dediti. Unde Balaam ariolus dicitur habitasse in partibus Orientis, *Numer. xxiv.* Verum nostro Interpreti consentiunt Septuaginta et Chaldæus, qui *mickedem* vertunt, *sicut ab initio*. *Kedem* enim significat prius, initium; et quia talis est Oriens, hinc quoque Orientem significat (2).

(1) Phrasi « ambulemus in lumine Domini, » alludi ad ritum celebrandi solemnia festi Tabernaculorum, cum transacto primo festi die, appropinquante nocte, accingere se solerent ad lætitiæ effusionis aquæ, in qua solemnitate tot accendebantur lampades in eo loco, unde hauriebantur aquæ, ut non esset totis Hierosolymis platea ulia quæ non coruscaret ex ista illustratione, adeo ut omnes urbis incolæ in ea luce ambulare, festivæ gaudio frui possent, conjectura est Deylingii, *Observat. sacr.*, part. II, pag. 290, docta quidem, sed quam dubito veram esse. (Rosenmuller.)

(2) Syrus, *quoniam repleti sunt ut antea*; Chaldæus, *quia repleta est terra vestra idolis ut ab initio*; Saadias, *populus vester indesinenter quærit viam temporis prioris*. Videntur de illo tempore cogitasse quo prisci Palestinæ incolæ Chanaanæi, idolorum cultores, terram tenuerunt. Eandem non dubito Hieronymi sententiam fuisse, cujus hæc sunt verba : « Redditque causas, quare projecerit

augu-
rium
nisi a-
vige-
rium,
quid?

ET AUGURES HABUERUNT UT PHILISTIM. — Augurium est divinatio, quæ fit ex garritu aut gestu avium; dicitur enim augurium quasi avigerium: inde augurium extensum est ut significet quamlibet magiam et divinationem, imo et conjectationem; unde ait Cicero, *Philipp.* IV: « O mea semper frustra, verissima rerum futurarum auguria, » id est conjectationes.

PUERIS ALIENIS ADHÆSERUNT. — *Primo, q. d.* Gentibus alienigenis se conjunxerunt in cultu idolorum: ita aliqui. Verum hoc obscurius et alienius est, præsertim cum mox clare eorum idololatriam arguat, vers. 8.

Secundo ergo et melius, Cyrillus cum Septuaginta hæc accipit de matrimoniis, quæ Judæi cum alienigenis contra legem *Exodi* XXXIV, 16, contraxerant, indeque pueros semijudæos et semigentiles procrearent: hi enim pueri erant alieni; id est alienigenæ, quia ex matre alienigena, quibus quasi prolibus suis adhærebant Judæi.

Tertio, proprie et genuine S. Hieronymus, Rupertus, Haymo, et S. Thomas, vel potius Thomas Anglicus, putant Judæos hic reprehendi de nefaria pæderastia, sive sodomia cum pueris: quod peccatum Judæi a vicinis Gentibus didicerunt, illudque apud eos ita invaluit, ut ad hoc mancipia peregrina coemerent, inquit Haymo, idque significat vox « alienis. » Sic Augustus Cæsar, Adrianus, Trajanus, alique fuerunt pæderastæ. Audi S. Hieronymum hic: « In tantum, inquit, Græci et Romani hoc quondam vitio laboraverunt, ut et clarissimi Philosophorum Græciæ haberent publice concubinos; et Adrianus Philosophiæ artibus eruditus, Antinoum consecrarit in deum (uti Jupiter suum Ganymedem), templumque ei

Deus populum suum, domum Jacob, quia repleti sunt, inquit, ut fuerunt in principio, auguribus et somniis, cunctisque sordibus idololatriæ. » Vitringa vertit, *repleti sunt spiritu divinatorio magis quam Orientales*; scilicet qui inter gentes exercebant divinationem, præ se ferebant, se obsideri a dæmone, eoque repletos esse, id vero indicari existimat verbo אֲלֵיךָ, quasi voce technica qua Prophetæ etiam Israelitici uterentur, cum dicerent se spiritu Jovæ impleri, אֲלֵיךָ, v. g. *Mich.* III, 8; *Job* XXII, 18. Quam interpretationem sequitur et Dathius, qui vertit, *artem divinandi magis jactant quam Syri.* Verum nullo alio loco אֲלֵיךָ simpliciter positum, eam quam ei Vitringa adscribit, significationem obtinet. Ludovicus de Dieu verbum istud hic sumendum censet *hauriendi*, notionem qua in novi Testamenti versione Syriaca, et in Targumim sæpe occurrit, pro hebræo אָרַב, hinc vertit: Quia haurerunt ex Oriente, scilicet præstigiis, artes magicas, etc., minime tamen credibile, verbum אֲלֵיךָ hoc solo loco alia significatione usurpari, quam ea qua centies in veteri Testamento occurrit. (Rosenmüller.)

Licet Hebrææ vocis אֲלֵיךָ *michedem*, sensus probabilior sit ut olim, sicut ab initio, nihilominus affirmari potest incantationum et præstigiarum artem ab antiquis Orientis nationibus measse. D. Munster, in opere *De religione Babyloniorum* (Copenhagæ, 1827), asserit unam ex præcipuis partibus doctrinæ secretæ Babyloniorum fuisse *dæmonologiam*, et inde venisse talismata, amuleta, magicas operationes et omnes scientias occultas.

ac victimas et sacerdotes instituerit, et ex eo Ægypti civitas (Antinopolis) et religio nomen accepit. Inter scorta quoque in fornicibus spectaculorum pueri steterunt publicæ libidini expositi: donec sub Constantino Imperatore, Christi Evangelio coruscante; et infidelitas universarum gentium et turpitudine deleta est. »

Hæc expositio probatur *primo*, quia sæpe in Scriptura legimus de ephëborum apud Judæos prostitutione; deque effeminatis, quibus ædiculæ non tantum in urbe, sed et juxta templum ædificatæ sunt a Menelao impio pontifice, ita ut templum quasi in lupanar verterint, ut patet II *Mach.* cap. IV, vers. 9 et 12. *Secundo*, quia hæc de causa, cap. I, 10, vocavit eos principes Sodomorum, et populum Gomorrhæ. *Tertio*, quia hebraice est, *conglutinati sicut*; et Symmachus vertit, *applause-runt pueris alienis* (1).

7. REPLETA EST TERRA ARGENTO ET AURO. — *Primum* Vers. 7. Judæorum peccatum, ob quod a Deo projecti sunt, fuit augurium; *secundum*, pæderastia; *tertium* est hoc, scilicet avaritia et habendi cupido insatiabilis, quæ nusquam opum finem et terminum figit, sed quo plus habet, eo plus habere et accumulare studet.

Moraliter nota: Non dicit, Repletum est cor, sed terra, auro; fieri enim potest ut terra impleatur auro, sed cor avari eo repleti nequit. Non sine causa Plato et Archylas Tarentinus animum hominis cupidi, vasi perforato compararunt, ob insatiabilem et infinitam voraginem appetendi. Totus mundus cor hominis non implet: hujus rei symbolo mundus figuram habet rotundam, cor pyramidalem; figura autem spherica pyramidalis quadrare nequit. Tunc satiabimur, cum Deo fruamur in gloria. « Satiabor, ait vates, *Psalm.* XVI, cum apparuerit gloria tua. » Cum igitur exiles et caducæ divitiæ animum non expleant, sed potius irritent et accendant, cur eas tantopere concupiscis? cur quæris thesauros in terra, cum sortem habeas in cælo? pereunt Christi pauperes fame et nuditate, et tu pecuniam, qua illi poterant vivere, in arca recondis. Nonne intelligis te in arce habere inclusam vitam pauperum? Quid dico inclusam, imo sepultam. Quid est arca avari nisi sepulcrum, ubi sepelitur vita pauperum? Cur sepelis eorum vitam, imo tuam et teipsum? Gazophylacium tuum tumulus est tui ipsius. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. Non hoc ego dico, sed Christus, *Matth.* VI, 21. Ita Hector Pintus. Vere dixit Apostolus, quod avaritia sit idolorum servitus, et cupiditas omnium malorum radix.

8. ET REPLETA EST TERRA EJUS EQUIS: ET INNUNE- Vers. 8.

(1) Docti etiam inter Hebræos vertunt, *et in scientiis alienorum occupant se*, ommissa lege divina et præceptis. Juxta alios ad verbum, *et in natis alienorum contenti erunt*. Natos more Hebræorum vocat cogitationes et feturas, q. d. in libris editis ab exteris de auguriis et maleficiis acquiescunt.

Arca a-
vari est
sepul-
crum
paupe-
rum.

RABILES (id est plurimæ, est hyperbole) QUADRIGÆ EJUS. — *Quartum* est hoc peccatum fastus. Vetuerat enim Deus Judæorum regibus et magis populo, *Deut. XVII*, vers. 16 et 18, ne sibi equos et quadrigas multiplicarent, tum ne iis superbirent ad pompam, tum ne in iis, sed in Deo victoriae spem tempore belli reponerent. Ita S. Hieronymus, Basilius et alii. Vide dicta *Deuteron. XVII*, et *Exodi XIII*, 13. Aliter hæc exponunt Forerius et Sanchez, *q. d.* Ego Deus dedi Judæis copiam auri, argenti, equorum; cur ergo confugiunt ad idola, eaque ab eis expelunt, imo ea in eorum usum convertunt, ex auro quod eis dedi, idola conflant?

ET REPLETA EST TERRA EJUS IDOLIS. — *Quantum* est hoc peccatum Judæorum, scilicet idololatria.

Vers. 9. 9. ET INCURVAVIT SE (idolis) HOMO (plebeius), ET HUMILIATUS EST VIR, — scilicet primarius et princeps, *q. d.* Tam proceres quam plebs colunt idola humiliando se coram illis. Hæc spectant tempora non Christi, sed Isaie. Jam enim ab uno ad aliud avolat, jam utrumque miscet Propheta, juxta *Can. IV*. Notat enim S. Hieronymus Judæos post reditum ex Babylone nunquam, ac consequenter nec tempore Christi, sponte et communi consensu idola coluisse, idque prædixit Tobias, cap. ult., vers. 8; itaque reipsa evenisse testantur Talmud Hierosolymitanum apud Galatinum, lib. IV, *XXIII*, et R. Samuel Marochianus ex Judæo Christianus, lib. *De Adventu Messiae*, cap. 1, qui inde concludit, non idololatriam, uti olim, sed cædem Christi causam esse ruinæ et desolationis, quam Judæi in hanc usque diem ubique patiuntur. Calvinus hæc torquet contra cultum SS. imaginum. Censet enim hic damnari omne reverentiæ signum, quod operibus manuum, id est statuis et imaginibus, defertur. Sed errat et fallit impostor. Nam idola hic tantum damnantur, non imagines: quia non hæc, sed illa sunt Gentium dii manibus eorum facti. Ait enim: « Repleta est terra idolis. » Idola enim sunt opera manuum hominum, non tantum materialiter, sed et formaliter; quia non tantum sculpturam vel picturam materiæ, sed et formam, scilicet Dei nomen et numen, ab hominibus acceperunt, cum ex se et in rei veritate nihil sint, ut ait Apostolus, *I Cor. capite VIII*, vers. 4. Hisce ergo incurvari, id est ea adorare latría, nefas est.

NE ERGO DIMITTAS EIS. — Ex zelo hoc ait Isaías, *q. d.* Perde, Domine, tam scelestos, excinde idololatrias. Rursum ÷ « dimittas, » pro « dimittes » prophetice accipi potest. Unde Septuaginta personam commutant, itaque vertunt: *Non ergo dimittam eis*. Quasi Deus hic loquatur, et minetur, ac prædicat futuram ultionem, eamque irrevocabilem.

Vers. 10. 10. INGREDERE IN PETRAM, ET ABSCONDERE. — Est sarcasmus, *q. d.* Ob hæc scelera tua, et quia mea monita contemnis, nec poenitere vis, certa

et terribilis te, o Israel, manet Dei vindicta, certum excidium: hoc enim in te vibrabit et fulminabit Deus, ut tuum fastum sternat, ut duram cervicem tuam frangat; quod ut evadas, fugies in cavernas, speluncas et fossas, ibique latitabis, sed non effugies: ibi enim hostes te scrutabuntur, teque trucidabunt, ut si salus ipsa (quod vulgo dicitur) te servare velit, non possit.

Nota: Loquitur de excidio Chaldaico, et captivitate Babylonica, ejusque terrorem, et in ea pavorem Judæorum, graphica hypotyposi hoc versu et sequentibus usque ad 22 describit. Ulterius quoque, scilicet ad excidium Romanorum, et ad excidium futurum in die judicii, quorum illud Chaldaicum fuit typus (qua de causa hæc excidia sæpe permiscet Propheta) acies Prophetae pervasit. Vide *Can. IV*. Tunc enim diu latuisse Simonem et alios in fossa humo, testis est Josephus, lib. VII *Belli*, cap. XVI, qui et lib. I, cap. XII, docet Judæam, utpote confragosam, abundasse speluncis, ad easque Judæos in extrema fortuna confugere solitos, utpote quæ vix ab hoste adiri aut expugnari possent; ubi et earum formam situmque describit: unde et ipse Josephus, capta Jotapata, in puteum et speluncam se abdidit, ex qua ad Vespasianum evocatus et adductus est, ut ipse refert, lib. III *Belli*, cap. XIV. Sic vidua Hectoris, filium abdens in latebras monumenti, ait ei:

Fata si miseros juvant,
Habes salutem: fata si vitam negant,
Habes sepulcrum.

A FACIE TIMORIS (id est a facie terroris, hoc est terribili) DOMINI (quæ formidinem vobis et toti orbi incutiet): ET A GLORIA MAJESTATIS EJUS, — quæ scilicet gloriosam suam justitiam ostendet in Judæos, cum eos persequetur et occidet per Chaldaeos tam fortes, pugnaces et gloriosos milites. Chaldaei ergo hic vocantur « timor » sive terror, et « gloria Domini, » metonymice; quia a Deo missi terrorem incutient Judæis, in eosque gloriosam Dei vindictam exercebunt.

Posset, *secundo*, « timor » hic proprie accipi, *q. d.* Fugite a facie timoris, id est ob timorem et pavorem conceptum ex gloria plena majestatis, quam facies Dei, id est Deus præsens et persequens vos, ostendet in punitione vestri per Chaldaeos. Nam « pessimus in dubiis augur timor, » ait Plautus in *Mostella*. Unde et Ovidius, lib. II *De Amore*:

Multa miser timeo, quia feci multa proterve,
Exemplique metu torquetur ipse mei.

Sed prior sensus aptior est, magisque convenit cum ÷ « a facie. »

11. OCULI SUBLINES HOMINIS HUMILIATI SUNT, — id est humiliabuntur: prophetice enim præteritum

Judæi
post captivitatē
Babyloniam
non conserant
idola.

Vers. 11.